МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ОСВІТИ
ДНІПРОВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА (м. Київ)
ХАРКІВСКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА
ЗАХІДНОЧЕСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ (м. Пльзень, ЧЕСЬКА РЕСПУБЛІКА)
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ АДАМА МІЦКЕВИЧА (м. Познань, ПОЛЬЩА)

Лексико-граматичні інновації в сучасних слов'янських мовах

МАТЕРІАЛИ
IX Міжнародної наукової конференції

(*12–13 квітня 2019 року, Україна, Дніпро*)

Лексико-грамматические инновации в современных славянских языках

МАТЕРИАЛЫ
IX Международной научной конференции

(*12–13 апреля 2019 года, Украина, Днепр*)

ДНІПРО
2019

УДК 811.16′373
Л 43

Рекомендовано до друку на вченій раді факультету української й іноземної філології та мистецтвознавства Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (протокол № 8 від 19 березня 2019 р.)

Л 43 **Лексико-граматичні інновації в сучасних слов'янських мовах**: IX Міжнародна наукова конференція (м. Дніпро, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, 12–13 квітня 2019 року): матеріали / укладач О. К. Куварова; за редакцією проф. Т. С. Пристайко. – Дніпро: Ліра, 2019. – 232 с.

ISBN 978-966-981-175-2

Збірник містить матеріали доповідей лінгвістів України, Франції, Чехії, Тайваня, присвячені опису тенденцій і перспектив розвитку інноваційних процесів у сучасних слов'янських мовах, явищ неологізації, що характеризують різні рівні сучасних слов'янських мов у різних комунікативних сферах; дослідженню лексико-граматичних інновацій в аспектах сучасних наукових парадигм; розгляду мовних і мовленнєвих інновацій як об'єктів прикладної лінгвістики, лінгводидактики, теорії і практики перекладу.

Для викладачів, науковців, аспірантів і студентів гуманітарних факультетів, а також для широкого кола читачів, яких цікавлять динамічні зміни, що відбуваються в сучасних слов'янських мовах.

Матеріали публікуються в авторській редакції.

ISBN 978-966-981-175-2

© Колектив авторів, 2019

© Куварова О. К., укладання, 2019

О. М. Андрішко (м. Дніпро)

СЛОВОЗРОСТИ В ПОЕЗІЇ ОЛЕКСАНДРА БУКАТЮКА

Сучасна поезія часто дає читачеві не лише насолоду від своїх змістів та вишуканості, а й збагачує словниковий склад мови цікавими авторськими новотворами, що стають ознакою стилю окремих майстрів слова.

Одним із таких є івано-франківець Олександр Букатюк – член НСПУ, автор збірок «Мадонна Майдану» та «Мадонна Миру», керівник літературної студії «Бистрінь» імені Нестора Чира, засновник та ініціатор Всеукраїнського літературного об'єднання «Поетквартал»; засновник та організатор «Біденко-фесту», кореспондент суспільного телебачення «UA:Карпати».

На прикладі його творчості розглянемо функціонування в тексті словозростів – слів, що утворилися на основі словосполучень або речень і мисляться як єдина лексична одиниця. Вперше цю синонімічну назву до поняття «зрощення» вжито в «Енциклопедії українознавства» [17, с. 2901].

В поетичному доробку Олександра Букатюка словозрости мають такі моделі:

Дієслово в наказовому способі+іменник:

Так
я також ***перекотимісто***
тиняюся вулицями щастя і болю [14];
в моїм саду ***обіймидерево***
сумує за сонцем [12].

Іменник+іменник: ***СловоРозп'яття*** (назва вірша), ***СловоВоскресіння*** (назва вірша).

Прийменник+займенник+іменник: ***По-той-бік*** (назва вірша).

Займенник+сполучник+займенник:

ДОбРЕ що СЛОВО
може бути чим-завгодно
і навіть одночасно ***тим-та-іншим*** [13].

Прислівник+іменник:

Творець не може без ***завждитворіння*** [7].

Прислівник+прикметник:

Я безмежно щасливий і ***глибокосумний****. Люблю ночі огранені у наші телефонні розмови, і щиро ненавиджу їх, коли мобільний глухо видзвонює тишею, яка веде моє серце через 9 кіл пекельного раю...* [2].

десь там не тут
вічне літо ***завждиспекотне*** [10].
На серці осад ***боляче-гіркий*** [6].

Зрощення на основі дієслів:

…ми народ обраний
Творцем неба і землі
і це не пророцтво –
прогноз
того що ***було-є-буде*** [16].

Словозрости на основі залишкових словосполучень (лексикалізація сполук службових частин мови із самостійними, переважно – в непрямому відмінку):

от і ***неказці некінець***
не той хто слухає чи читає
молодець
а той хто її дописує [8].

Голофразиси (з'єднання підрядних чи сурядних частин речення, простого чи складного речення в одне слово за допомогою дефісів чи без них):

зтобоюніч
наснилаcьтимені
безтеберанок-прокиданок
бракуєслів [5].

Найхарактернішим для творчого стилю О. Букатюка є широке використання зрощень у поєднанні з графіксацією, до того ж, часто слово за допомогою двокрапок чи інших розділових знаків розбивається на складові словосполучення чи речення, внаслідок чого маємо новий зміст і двояке читання: як звичайне слово, так і зрощення:

І я ***буд(д)ую*** *місто в місті*
в містичній пристані мостів [15].
(на кожного івана
по три ***геть!мана!****)* [3].
сей народ психо-садомазохіст
йому як не олігарчика подавай
то бандюгу
чи того хто багато краде
або ***ґені(т)ально*** *бреше* [там само].
на старт увага …! –
нелегко чути твій голос
коли ***звід:у:сіль*** *волають:*
осанна!: [1].
Чумацьким шляхом ходить зорехід –
маршрутка раю. Мекка солов'їна
у тім ***кРаю*** [11].
і чому кожна діва
месію ***народ:жує***
? [4].
якби ніхто не придумував правила
хіба б хтось умудрився порушувати
те чого ***нема:є*** [13].
перегони ***пові(р)шеників*** [1].
ні я не претендую на роль ***спаси-***
теля
мені б врятуватись від себе ***сам-***
ого [там само].
плането моя чого ж тобі
чорнозе(и)мній *так не по собі в мені* [9].

Отже, Олександр Букатюк у своїх поезіях показує нам нові можливості українського слова, що, безперечно, має стати предметом подальшого дослідження насамперед зі словотвору (лексико-синтаксичний спосіб) та лексики (гра слів).

ЛІТЕРАТУРА

1. Букатюк О. 2016 січня (цикл). URL: http://www.poetryclub.com.ua/getpoem.php?id=639690 (дата звернення: 26.02.19).
2. Букатюк О. 9 кіл Раю. URL: http://www.poetryclub.com.ua/getpoem.php?id=406787.
3. Букатюк О. Вибори в країні У. URL: http://www.poetryclub.com.ua/getpoem.php?id=533140 (дата звернення: 26.02.19).
4. Букатюк О. Віддзеркалення відліку /дзеркало нуля/ (поема-цикл). URL: http://mail.poetryclub.com.ua/getpoem.php?id=646690 (дата звернення: 26.02.19).

5. Букатюк О. Віршебезумство. URL: http://www.poetryclub.com.ua/getpoem.php?id=630181 (дата звернення: 26.02.19).
6. Букатюк О. «З очей падуть не сльози – пелюстки…». URL: http://mail.poetryclub.com.ua/getpoem.php?id=545559 (дата звернення: 26.02.19).
7. Букатюк О. Казка натхнення (доня квітки). URL: http://mail.poetryclub.com.ua/getpoem.php?id=398556 (дата звернення: 26.02.19).
8. Букатюк О. Летюча піч (неказка про іллю муромця). URL: http://mail.poetryclub.com.ua/getpoem.php?id=572329.
9. Букатюк О. «Моє особисте життя...». URL: http://mail.poetryclub.com.ua/getpoem.php?id=779828.
10. Букатюк О. Наприкінці віршелистопаду – Миколі Біденку. URL: http://mail.poetryclub.com.ua/getpoem.php?id=625185.
11. Букатюк О. Немає смерті. URL: http://mail.poetryclub.com.ua/getpoem.php?id=531690.
12. Букатюк О. Обійміться дерева і люди (диптих). URL: http://mail.poetryclub.com.ua/getpoem.php?id=398568.
13. Букатюк О. Параолімпійські ігри. URL: http://mail.poetryclub.com.ua/getpoem.php?id=781164.
14. Букатюк О. Перекотимісто. URL: http://mail.poetryclub.com.ua/getpoem.php?id=484948.
15. Букатюк О. Пречиста примара міста. URL: http://mail.poetryclub.com.ua/getpoem.php?id=525290.
16. Букатюк О. Прогноз. URL: http://mail.poetryclub.com.ua/getpoem.php?id=488675.
17. Енциклопедія українознавства. Словникова частина (ЕУ–ІІ). Париж, Нью-Йорк, 1976. Т. 8.

И. Н. Апоненко (г. Днепр)

ОСОБЕННОСТИ ФИТОФТОРНЫХ НАИМЕНОВАНИЙ В ЦИКЛЕ СКАЗОК А. М. РЕМИЗОВА «ПОСОЛОНЬ»

Народные фольклорно-мифологические представления о «царстве растений» присутствуют в сказках разных писателей и поэтов XX века. Создаётся огромное количество детской литературы (и не только сказочной), появляется много переводов, а также научно-популярных произведений, в которых представлены наименования растений: Н. Д. Телешов «Крупеничка», Д. Н. Мамин-Сибиряк «Сказка про славного царя Гороха…», В. Катаев «Цветик-самоцветик», П. Бажов «Каменный цветок», С. Аксаков «Аленький цветочек», сказки С. Г. Писахова и др.

Однако осведомленность А. М. Ремизова в этноботанике необычайно глубока и отчетливо проявляется в сборнике сказок «Пóсолонь», в котором достаточно часто упоминаются различные народные названия растений («заячьи ушки» (ландыши), «рай-дерево» (сирень), «одолень-трава» (кувшинка), «богородичная трава» (чебрец), «змеиный спорыш» (горец) и др.).

Сборник сказок «Пóсолонь» не относится к числу малоизученных произведений Ремизова. Ученые обращаются к исследованию автобиографического контекста произведения, его мифологических и фольклорных истоков (С. Н. Доценко [4], Ю. В. Розанов [8]), описывают влияние древнерусской литературы на стиль художника и поэтику произведений Ремизова (И. Ф. Данилова [2], О. В. Артемьева [1]), определяют его жанровую специфику, ритмическую организацию и пр.

С точки зрения лингвистики произведения А. М. Ремизова недостаточно исследованы: например, статья И. Ф. Даниловой, посвященная изучению имен персонажей в повести А. М. Ремизова «Что есть табак» [3], а также коллективная работа В. Б. Колосовой и С. Ю. Королевой, в которой рассматривается мифология растений и затрагиваются названия фитонимов [5]. А ведь художественный мир «Пóсолони» А. М. Ремизова насыщен многообразием персонажей и их своеобразными наименованиями, в ней сочетаются мир реальный и нереальный: мир грез, игр, обрядов и фантазий, поэтому основным объектом анализа в данной

работе и послужили фитонимы, а именно фитофорные [6, с. 144] наименования персонажей сказочного сборника.

Исследуя особенности фитофорных наименований персонажей «Пóсолони»[1] А. М. Ремизова, следует отметить, что они основываются на народных сказках и мифах. Однако писатель оставляет за собой право индивидуального имятворчества, будь то наименования персонажей, созданные по мотивам фольклорной ономастики, или совершенно особые наименования, возникшие по воле автора [5, с. 115].

Содержание первого цикла «Пóсолони» («Весна-красна») представляет собой мифологическую обработку детских игр, обрядов, сказок, отсюда и введение в сказочный контекст соответствующих наименований[2]. От того, что игры и обряды Ремизов представляет через детское восприятие, персонажи часто олицетворяются. Так, в сказке «Красочки» происходит персонификация игровых ролей (персонажи изображаются одновременно и как цветы, и как дети), поэтому в ней представлены фитофорные наименования: *Незабудка*, *Фиалка*, *Ромашка*, *Гвоздика* [7, с. 13-14]. Автор, называя персонажей определенным фитонимом, подчеркивает внешнюю характеристику персонажей через восприятие цветка, что служит средством передачи синтеза чувств, эмоций, сложившихся как в фольклорных контекстах, так и в сознании человека, положительно сказываются также и колоративные константы [10], представленные в сказке: «*Незабудка*, заискрились *синие* глазки…» [7, с. 13], «*Ромашка*, *белые* ручки, *желтое* пузичко..» [7, с. 13], «*Фиалка*, кивнула *голубенькой* головкой…» [7, с. 13], «*Гвоздика*, *зарумянились белые* щеки» [7, с. 14].

Сказка «Кошки-мышки» также представляет собой описание игры, в которой дети перевоплощаются в кошек и мышек. Игра протекает в воображении детей, наделяя сказочных персонажей теми наименованиями, которые встречаются им на пути: «белые *Заячьи ушки* – не выдадут мышек…» [7, с. 19]. А. М. Ремизов конкретизирует народное название фитонима в тексте: *Заячьи ушки* – *ландыши* [7, с. 19]. Иногда автор объясняет такого рода наименования не в основном тексте, а в примечаниях: «*Перекати поле* – название растения; иначе – бабий ум, кучерявка» («Воробьиная ночь») [7, с. 191], «*Купена-лупена* – волчья трава, сорочьи ягоды» («Борода») [7, с. 192]. В. Б. Колосова пишет, что можно предположить, что эти метафорические обозначения ценны для писателя как «свернутый миф», но их имплицитная семантика в художественном тексте, как правило, не реализуется [5, с. 119].

Кроме того, наименование ***К**упена-**л**упена* («Борода») [7, с. 39] относится к так называемым парным словам, как и наименование ***С**оломина-**в**оромина* («Ночь темная») [7, с. 52], в которых второе слово остается связанным с исходной формой, меняется лишь первый звук, сравните: ***к**аракули-**м**аракули*, ***ф**игли-**м**игли*, ***ш**ашлык-**б**ашлык* и т. под.

Автор в качестве наименований использует не только названия растений, но и их части: *Соломина*-воромина («Ночь темная»), *Листин* («Зайка»). Прозвище сказочного персонажа *слепышка Листин* имеет прозрачную семантику, которая обыгрывается и раскрывается в тексте сказки: «Пройдет мимо дерева слепышка *Листин*, прошуршит *листьями*, не бойся: *Листин* не страшный, *Листин* только пугать любит» («Зайка») [7, с. 61].

---

[1] Сборник сказок выстроен А. М. Ремизовым как путешествие по временам года, по Солнцу – отсюда и название цикла «Пóсолонь».

[2] Текстом-источником для первого цикла «Весна-красна» Ремизова послужил словарь П. Н. Тихонова «Брянский говор. Заметки из области русской этимологии» (1904) [9]. Как правило, в каждой из сказок писатель значительно расширяет первоисточник, к тому же вводит собственные имена, которых в нём не было.

Композиция «По́солони» воспроизводит календарно-обрядовый цикл. Так, А. М. Ремизов в сказке «Борода» описывает архаический народный обряд «завивания бороды» (жатвенный обряд, так называемые «дожинки»). Посредством онимизации апеллятива *борода* автор раскрывает свернутый миф, зашифрованный в наименовании: «А *Борода* стоит – развевается, золотая, много в ней *усика долгого, тонкого, острого*, как серп» [7, с. 38]. Хотя в самом имени нет фитофорной основы и образ хлеба-колоса не персонифицирован прямо, однако через контекст и описание обряда становится понятным, что речь идет о пшенице и ее колосьях в снопах: «Несут межевые васильки, подвивают васильками *Бороду*, и кругом, как ковер, васильки. Собрала *Борода* людей вместе, запалила *солому*, заварилась отжинная *каша*» [7, с. 38].

Анализ фитофорных наименований персонажей ремизовского сборника сказок «По́солонь» показывает, что писатель, интерпретируя народные традиции, обращаясь к фольклорным источникам (игры, обряды, сказки, мифы), исключительно точно подбирает наименования своим персонажам: *Незабудка*, *Фиалка*, *Ромашка*, *Перекати-поле* и т. п., при этом привнося индивидуально-авторское осмысление сказочного замысла не только в сюжетный строй, но и в онимное пространство: *Соломина-воромина*, *Купена-лупена*, *Листин*, *Борода*.

ЛИТЕРАТУРА

1. Артемьева О. В. Мифопоэтика прозы Алексея Ремизова: автореф. дис. … канд. филол. наук: 10.01.01. Москва, 1999. 18 с.
2. Данилова И. Литературная сказка А. М. Ремизова (1900 – 1920-годы) Helsinki: SLAVICA HELSINGIENSIA 39, 2010. 272 с.
3. Данилова И. Ф. Об именах у Ремизова: Старец Гоносий и другие. *Varietas et Concordia. Essays in Honor of Professor Pekka Pesonen On the Occasion of His 60th Birthday*. Helsinki, 2007. P. 293–311.
4. Доценко С. Русская Ленора: литературные и фольклорные источники А. М. Ремизова. *Литературный процесс и развитие мировой культуры*. Таллинн, 1994. С. 65–68.
5. Колосова В. Б. Мифология растений в сказочных циклах А. Ремизова «Посолонь» и «К Морю-Океану» (об отношении мифопоэтического образа к фольклорному источнику) *Миф в фольклорных традициях и культуре новейшего времени*. Москва, 2009. Вып. 57. С. 110–128.
6. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии. Москва: Наука, 1988. 192 с.
7. Ремизов А. Посолонь: Волшебная Россия. Санкт-Петербург: Изд-во Ивана Лимбаха. 196 с.
8. Розанов Ю. В. Фольклоризм А. М. Ремизова: источники, генезис, поэтика: автореф. дис. … д-ра филол. наук: 10.01.01. Великий Новгород, 2009. 36 с.
9. Тиханов П. Брянский говор. Заметки из области русской этнологии. *Сб. ОРЯиС Имп. Академии наук*. СПб, 1904. Т. LXXVI. № 4.
10. Научная библиотека диссертаций и авторефератов disserCat. URL: http://www.dissercat.com/content/semanticheskie-osobennosti-fitonimov-v-russkom-folklore#ixzz5D65A1Hxk (дата обращения 19.04.18)

І. М. Бабій (м. Тернопіль)

ОБРАЗНО-ЕКСПРЕСИВНІ НАВАНТАЖЕННЯ АВТОРСЬКИХ НЕОЛОГІЗМІВ-КОМПОЗИТІВ У ПОЕЗІЇ ЛІНИ КОСТЕНКО

В останні десятиліття помітний дослідницький інтерес до вивчення неологічної лексики. Виникнувши під впливом позамовних і внутрішньомовних чинників, неологізми становлять окрему лексичну групу слів у сучасній мовній системі. Такі одиниці належать до різних тематичних груп і забезпечують потреби суспільства.

Вивченням неологізмів займається окрема галузь мовознавства – неологія, яка сформувалась у другій половині XX століття. Відомими дослідниками в цій га-

лузі є Г. М. Вокальчук, Н. М. Сологуб, С. Я. Єрмоленко, О. А. Стишов, Є. А. Карпіловська, Л. В. Струганець, Н. Ф. Клименко, Ж. В. Колоїз, В. В. Герман, Т. А. Єщенко, Г. М. Сюта, О. М. Турчак, Л. П. Павленко, О. Г. Ликов, В. В. Лопатін, О. Г. Ликов, О. А. Земська, Р. Ю. Намітокова та ін.

У сучасній неологічній літературі традиційно неологізми поділяють на загальномовні неолексеми, які забезпечують повсякденне життя, виробничу діяльність, науково-технічний розвиток суспільства, та індивідуально-авторські, які з'являються в художньому тексті (як правило, одноразово вжиті) і містять виразні образно-оцінні навантаження. Як зазначає Г. М. Вокальчук, «майстерно створена художником слова, авторська номінація здатна вмістити в собі згусток мисленнєвої енергії творця, якнайточніше відбити його світосприйняття, а також у високохудожній формі віддзеркалити особливості національного світовідчуття, менталітету, вербалізувати ті фрагменти позамовної дійсності, що є найактуальнішими для соціуму в певний період його існування, заповнити (бодай у конкретній мовленнєвій ситуації) мовно-естетичну лексичну нішу» [1, с. 6].

Виразні емоційно-експресивні навантаження містять авторські неологізми в поезії Ліни Костенко. Оскільки поки що не знаходимо окремих лінгвістичних праць, присвячених розгляду індивідуально-авторського композитного словотворення у творах Ліни Костенко, тому наше дослідження є ***актуальним***. ***Предмет*** аналізу – складні авторські неолексеми.

Мета наукової розвідки – охарактеризувати семантику, творення та функціонування авторських неологізмів-композитів у поетичному мовленні Ліни Костенко. У статті спробуємо розв'язати такі ***завдання***: шляхом суцільної вибірки виявити індивідуально-авторські неологізми Ліни Костенко, перевірити їх фіксацію в загальномовних словниках української мови, описати семантику неолексем, з'ясувати їх творення та особливості функціонування у поетичному контексті, простежити естетичні навантаження новотворів в аналізованій поезії.

Складні слова (композити і юкстапозити) утворені способом складання. Н. М. Сологуб зазначає, що «можливості способу складання є невичерпні, а слова, утворені таким чином, як правило, мають більшу експресивність, пізнавально-якісну силу, значну понятійну та естетичну місткість. Складні слова виступають логічними замінниками словосполучень, порівняльних зворотів і навіть речень» [4, с. 48]. Письменники активно застосовують естетичні можливості складних слів у художньому мовленні.

У проаналізованій поезії Ліни Костенко виявлено інноваційні композитні лексеми, які належать до трьох самостійних частин мови: іменника, прикметника, дієслова. Найбільшу групу становлять іменникові композити. Застосувавши лексико-граматичний підхід, ми можемо їх поділити на 3 групи: назви осіб, назви з конкретним значенням, назви з абстрактним значенням.

Семантика авторських композитів-назв осіб, виявлених у поезії Ліни Костенко, не обмежується номінативністю, найчастіше вони містять додаткову характеристику названої особи. Такі новотвори інформують про рід занять, вік, риси характеру, психологічний стан і под. означуваної особи. Нерідко одним компонентом таких композитів виступають лексеми з виразною оцінною семантикою (часто негативною). Наприклад, лексема ***лицар-недотепа***, ***залицяльник-п'яниця*** (*«І жінка бідна в Ольвії, не спиться їй./ Прогнавши* ***залицяльників-п'яниць****»* («Скіфська одіссея», с. 445)). Складні слова ***суньголов, знайдибіда*** в поезії Ліни Костенко пов'язані з характеристикою людської душі, вони теж містять негативні конотації (*«Куди ведеш мене, моя гордине?/ Ти* ***суньголов****. Ти скрізь напропадиме»* («Балада моїх ночей», с. 176); *«Душа моя,* ***знайдибіда****! / Знайду біду, не вернешся./ Яку біду надибала?»* («Душа моя, ***знайдибіда***», с. 194)).

З погляду естетичних навантажень цікаві неолексеми ***поет-автомат***, ***опівнічник-поет*** *(«Поспішайте писати. / Щоб і влад, і впопад. / Є вакантні посади:/* ***Поет-автомат****»* («Літо 1963-го року», с. 158); «*Такою з'являлася, о Музо, / Натхненним* ***опівнічником-поетом****»* («Співучі обриси», с. 166). Свою велич та повагу поетеса виражає через уживання неолексеми ***велетень-художник***: «*Проходив мимо* ***велетень-художник***. / *Проходив мимо, і не зміг пройти*» («Гранітні риби», с. 131).

В описах природи знаходимо авторські неологізми, які характеризують тваринний світ (назви птахів, звірів): ***орли-чорнокрильці, мислитель-чорногуз, кінь-мислитель, білочка-біженка, горобці-хвилини*** (*«Зметнеться вгору* ***білочка-біженка****»* («Підмосковний етюд», с. 106); *«–Гей, вовки-сіроманці та* ***орли-чорнокрильці,*** */ Та ви хоч підождіте»* («Дума про братів неазовських», с. 527). Новотвори Ліни Костенко характеризують також рослинний світ. Це назви дерев, їх плодів, листя тощо: ***іноплемінники-дерева, шовк-трава, близнята-зерна*** та ін. *(«Над морем айстер і* ***шовк-трави****»* («Біля крайньої хати», с. 255); «*Дрижать скелети дерев»ні /* ***іноплемінників-дерев****»* («Осінь дикунська», с. 332)).

Із характеризувальним призначенням письменниця вживає неолексеми, що називають частини тіла людини: ***руки-митарі, кремінь-ноженята***.

У поезії Ліни Костенко знаходимо композитні неологізми, одним із компонентів яких є традиційний поетизм (*зоря, сонце* і под.). Такі новотвори, як правило, характеризують явища природи. Йдеться про неолексеми ***зоря-полин, сонце-пад, вечір-мисливець, вітер-голодранець*** та ін. Усі вони естетично промовисті, містять виразне оцінно-емоційне забарвлення, зокрема в контекстах: «*Розбився корабель. Горять Галапагоси. / І сходить над Дніпром гірка* ***зоря-полин****»* («Страшний калейдоскоп», с. 7); *«****Вечір-мисливець*** *підстрелене сонце / Несе у сірому ягдташі»* («Розпусна вдовиця», с. 119).

Неолексеми ***слово-брила, слово-філігрань*** виражають силу та вагу мови, слова, за допомогою якого можна підтримати людину, розважити і водночас вплинути, навіть підняти на боротьбу. Поезія, на думку Ліни Костенко, може бути надзвичайно витонченою, вишуканою, філігранною. Авторка зазначає: *«У легкості вітрила, / у попелі згорань / ти знаєш* ***слово-брилу*** *і* ***слово-філігрань****»* («Душа моя», с. 194).

Цікаві образи створюють інноваційні іменники зі збірним значенням, наприклад: неолексеми ***звір-птиця*** («*У чистому полі поховайте, /* ***Звіру-птиці*** *на поталу не дайте!»* («Дума про братів неазовських», с. 522), ***грунт-худоба*** *(«Як будуть батько-мати помирати, / Будем* ***грунта-худобу*** *на дві часті паювати»* («Дума про братів неазовських», с. 524).

Не менш цікаві й естетично навантажені прикметникові неолексеми Ліни Костенко. Найчастіше вони характеризують риси характеру, внутрішні якості героїв, а саме: ***чіпкохвостий*** нездара, ***пружинно-спіральний*** негідник та ін. («*Знявши мірку з пресованих бовдурів / І* ***пружинно-спіральних*** *негідників»* («Вирлооке сонце», с. 142)). Оригінальний з боку семантики і творення прикметник ***гіпопотамо-гіпотонічний*** у характеристиці героїні: «*Така вона стомлена, анемічна, /* ***гіпопотамо-гіпотонічна****»* («Пансіонат «Форель», с. 400).

Оригінальні авторські прикметники-кольоропозначення: ***сутозлоті*** липи, ***левино-жовті*** береги, ***чорно-вітряні*** віхті, ***вохрово-левині*** обвали, (*«На Верховині, там, на Верховині… / Гримлять обвали* ***вохрово-левині***» («На Верховині…», с. 223)).

Усього кілька складних дієслів-новотворів виявляємо в поезії Ліни Костенко, наприклад, неолексема ***сікти-рубати*** в контексті: «*Буде азовська орда доганяти, / буде упень* ***сікти-рубати***» («Дума про братів неазовських», с. 522).

Авторські неологізми часто виступають компонентом метафоричних конструкцій, наприклад: *«Ночей* ***чорнокнижжя*** *читаю по буквах»* («Готичні смереки…», с. 278); *«****Долі-ворожки****, тасуючи дні, / До покупців горнулись»* («Доля», с. 34), «*Кошлатий* ***вітер-голодранець*** */ в полях розхристує туман, б'є в бубон сонця, як шаман»* («Осінь дикунська…», с. 332).

Розглянувши творення новотворів-композитів, зазначимо, що всі вони утворені за традиційними словотвірними моделями. При творенні іменників і дієслів найпродуктивнішим є спосіб словоскладання. Іменникові складні неолексеми, як правило, є результатом поєднання двох іменників, наприклад: ***вечір-мисливець*** від іменників *вечір* і *мисливець*, ***зоря-полин*** від *зоря* і *полин*. Дієслово ***сікти-рубати*** також утворено способом юкстапозиції шляхом поєднання двох твірних слів: *сікти* і *рубати*.

Продуктивним способом творення складних прикметників-неологізмів є основоскладання. Твірною базою, як правило, виступають твірні основи двох прикметників, наприклад: ***левино-жовтий*** від двох прикметників *левиний* і *жовтий*. Тільки один прикметник ***біла-біла-біла*** складається із трьох компонентів, утворених шляхом повторення прикметника *білий*.

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Отже, неологічний корпус Ліни Костенко становить естетично навантажений пласт лексикону поетеси. Іменникові і прикметникові композитні неологізми створюють цікаві й оригінальні образи. Всебічне вивчення художньої спадщини Ліни Костенко, самобутньої та новаторської манери її письма є важливим і актуальним завданням наступних мовознавчих досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вокальчук Г. М. Словотворчість українських поетів ХХ століття: монографія. Острог: Національний ун-т «Острозька академія», 2008. 536 с.
2. Костенко Л. В. Вибрані твори. Київ: Дніпро, 1989. 559 с.
3. Словник української мови. В 11 т. Київ: Наук. думка, 1970-1980.
4. Сологуб Н. М. Мовний портрет Яра Славутича. Київ: Дніпро; Вініпег. Українська Вільна Академія Наук, 1999. 152 с.
5. Тарнашинська Л. Українське шістдесятництво: профілі на тлі покоління: (історико-літературний та поетикальний аспекти). Київ: Смолоскип, 2010. 632 с.

Н. А. Бережко, В. І. Мордань (м. Дніпро)

ПРО ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ БЕЗЕКВІВАЛЕНТНОЇ ЛЕКСИКИ ЯПОНСЬКОЇ МОВИ НА ПРИКЛАДІ ЯВИЩА ОНОМАТОПЕЇ

Звукозображувальна лексика японської мови, а сюди відносять ономатопи, хоч і є дуже поширеною, залишається маловивченою, а її переклад на інші мови є складним перекладацьким завданням.

Першим спробу дати визначення цьому поняттю зробив Вільгельм фон Гумбольдт, який розумів під звуконаслідуванням імітацію звуків навколишнього світу настільки близько до оригіналу, «наскільки членовані звуки в змозі передати нечленовані» [3, с. 93].

Однак, найбільш точним і широко вживаним є визначення, запропоноване С. В. Вороніним, який на відміну від Гумбольдта визначав звуконаслідування не як сприйняття зовнішнього світу, а як «закономірний не довільний, фонетично мотивований зв'язок між фонемами слова і звуковою ознакою денотата, що покладається в основу номінації» [2, с. 39]. Ономатопи можна розглядати як імітацію звуків оточуючого середовища фонетичними засобами мови [8].

Слова-ономатопи можна знайти у будь-якій мові. Вони імітують звуки природи, голоси тварин та звуки предметів і оточуючого середовища. Тобто це будь-

які звуки, що передані засобами тої чи іншої мови. Такі слова можуть сприйматися як звичайні, а не ономатопоетичні, і з часом отримують можливість граматичного перетворення. Таким чином, наприклад, багато птахів були названі виходячи з тих звуків, які вони видають при співі. Наприклад, кування зозулі передається звуком カ ッ コ ー (*kekko*), відповідно сама зозуля японською також буде カ ッ コ ー (*kakko*).

В японській мові традиційно виділяються два або три класи ономатопів: **ґіонґо** (擬 音 語) – це слова, що позначають звуки зовнішнього світу, що створюються живими або неживими предметами [5, с. 13]. Наприклад, 「蛇口から水がぽたぽた垂れている」 –*З-під крану крапає вода*. **Ґісейґо** (擬 声 語) – який використовується, як правило, для передачі голосів птахів, тварин, людини. Наприклад,「猫がニャアニャア鳴きながら出て来た」 – *Прийшла, муркаючи, киця. Ґітайґо* (擬 態 語) це слова, образно або символічно описують стан, явища і зміни [5, с. 13]. Наприклад, 「太陽 が ギ ラ ギ ラ 輝(てる) い て い ま す 」 – *Сонце світить сліпуче-яскраво*.

І в японській, і в слов'янських мовах для звуконаслідувань характерні утворення за допомогою редуплікації (подвоєння основ). Наприклад, 「わんわん」 (*wanwan*) – *«гав-гав, тяф-тяф»* Найчастіше подібні еквіваленти при перекладі зустрічаються в дитячій літературі, в дитячій мові, а також у фольклорі, коли існує необхідність точної передачі звуків, що видаються тваринами, людиною або предметами.

У працях різних лінгвістів пропонуються різні способи та методи перекладу, наприклад, як у А. Паршина три: **Лексичні способи перекладу:** перекладацьке транскрибування і транслітерація; калькування та лексико-семантичні заміни (конкретизація, генералізація, модуляція). **Граматичні способи перекладу:** синтаксичне уподібнення (дослівний переклад); граматичні заміни (форми слова, частини мови або члена речення). **Лексико-граматичні трансформації:** антонімічний переклад; описовий переклад (експлікація); компенсація. Не виключено кілька способів перекладу [1].

Далі ми проаналізуємо ономатопи на матеріалі японських казок:「ネズミのよめいり」 – *«Мишаче весілля»,* 「一寸法師(いっすんぼうし) 」 – *«Іссунбоосі»*, 「ろくろっ首」 – *«Рокуроккубі»*, 「うるしまたろう」 – *«Урусіма Таро»*. Також для перекладу було використано книгу «Японские сказки» (переклад з японської В. Маркової та Б. Вейко), «Учим кандзи и японские сказки» Сивухіна (переклад Liana Kerr) [9].

Деякі тексти не мають перекладу російською, українською чи англійською мовами, тому відповідники довелось добирати самостійно.

Почнемо з казки 「ネズミの よめいり」. Для цієї казки вдалось добрати російський та англійський переклади. Англійський переклад *Liana Kerr*, український було зроблено самостійно.

「ねえ、 おとうさん。そろそろ チューコにも、 おむこさんを みつけなくては なりませんね」. "*Dear, isn't it about time that we find a nice husband for Chuuko?*" [9] *«Батько, вже час шукати нареченого для Чууко»*. В даному прикладі ми бачимо ономатоп「そろそろ」, який можемо перекласти як *не поспішаючи, найближчим часом*, але на українську або англійську мову перекладати таким чином не можемо, тому шукаємо відповідники, що вказують на наближення часу для пошуку. Тобто, *«isn't it about time»*, *«вже час»*. За класифікацією, наведеною у цій роботі, даний ономатоп належить до шару 擬態語 (*gitaigo*), оскільки передає стан та є незвуковим явищем. Слово було перекладено за допомогою методу модуляції, оскільки значення можемо логічно домислити.

「そりゃ　うれしいが、　かべは　わしより　つよいぞ。　わしが　いくらビュービューと　ふいても、　わしを　はねかえして　しまうんじゃ」 – *“I'm honored you asked me, but the Wall is stronger than I. After all, no matter how hard I huff and puff, my breath merely glances off of him...”* [9]. *«Я зворушений, але стіна сильніша за мене. Як би сильно я не дмухнув, мій подих лише розіб’ється о стіну»*. Ономатоп 「ビュービュー」 передає звук вітру. У реченні українською його перекладено за допомогою відповідного дієслова «дмухнути». Тобто відбулася граматична заміна. В англійському варіанті слово перекладено за допомогою еквівалентного ономатопа. Даний ономатоп віднесемо до групи 擬音語 (*giongo*), оскільки ономатоп передає звуки природи.

Продовжимо аналіз на прикладі японської народної казки「一寸法師（いっすんぼうし）」.

Переклад російською взятий з книги «Учим кандзи. Японские сказки» Олександра Сивухіна.

「一寸法師（いっすんぼうし）　は 鬼（おに） の 口（くち） の 中（なか） に とび こみ 刀（かたな） で 鬼（おに） の お中（なか） の 中（なか） を　ちくり　ちくり。」　「いてててて　こりゃ　かなわん。」 – *«Исумбо:си тогда к черту в рот прыгнул и своим мечем-иголкой стал изнутри колоть его. "Ах, спасите!" – закричал черт»*. *«Іссумбоосі кинувся прямо в пащу чудовиську і проткнув йому живіт зсередини. – Врятуйте!»*. 「ちくり　ちくり」 передає дію проколу чогось. О. Сивухін пропонує переклад *«меча-голки»*, тобто переносить властивість ономатопу на зброю, а не на дію. У нашому перекладі запропоновано використати «колючу» властивість, перенісши її на саму дію – протикати. Оскільки слово передає незвукове явище, це – 擬態語 (*gitaigo*). 「いてててて」 передає переляк, чудовисько заікається від страху. Перекладено як *«врятуйте»*, що є модуляцією. Цей ономатоп належить то групи 擬声語 (*giseigo*), оскільки передає звуки голосу.

Наступний твір – це казка 「ろくろっ首」.

「夏の夜だったので、いつまでたっても蒸し暑（あつ）く、ねむたくてもなかなかねむれません。」 – *«Це була неймовірно жарка літня ніч, і я ніяк не міг заснути»*. Ономатоп 「なかなか」 не має ономатопоетичного еквіваленту в українській мові, тому пропонується перекласти, замінивши прислівником *«ніяк»*, його частковим еквівалентом. Це знову ономатоп групи 擬態語 (*giseigo*).

「男は夜ふけになって、やっと、うとうとしはじめました。」 – *«Лише коли настала глибока ніч, чоловік нарешті зміг задрімати»*. 「うとうと」 передає значення сонливості, при додаванні 「 する」 набуває значення *дрімати*. Знову замінюємо частковим еквівалентом, який не є ономатопом, але передає значення. Група – 擬態語 (*gitaigo*).

Тепер роздивимось дуже відому японську казку – 「うるしまたろう」.

「こらこら　かめを　いじめてはいけないよ。」. 「こらこら」 – слово, що закликає людей до почуття співчуття, привертаючи увагу. *«Гей, іди сюди»*.

Сивухін пропонує переклад *«Бедную черепаху не мучайте!»*. Він зовсім випускає ономатопоетичне слово, лише закликаючи до співчуття, тобто передає зміст описовим способом – експлікацією.

Бейко пропонує трохи інший – *«Эй вы! – обратился он к детям. – Отпустите черепаху! Вы ее совсем замучаете!»*. Тут дібрано частковий еквівалент. Проблематично є віднести даний ономатоп до якоїсь групи, оскільки він передає ознаку дії. Скоріш за все його можна віднести до 擬態語 (*gitaigo*).

「気がつくと、まばゆく光るごてんがみえてきました。」 – *«коли він придивився, то побачив блискуче сяйво палацу»*. 「まばゆい」 у даному випадку можна перекласти як мерехтіння, блиск, що також є ономатопами, тобто повними відповідниками. Група – 擬態語, бо знову ж таки передає стан.

「まるで夢を見ているようで、
毎日うっとりとくらしていましたが、三年たつと、
母親のことが心配になり、帰ることにしました。」 – *«Наче уві сні, із захопленням жив Урусіма, але через 3 роки захвилювався про матір і вирішив повернутися»*. *«С восторгом смотрел на все это Урусима Таро, забыв обо всем на свете»*. 「うっとり」 – із захватом, розгублено, зачаровано. У перекладі самостійному і перекладі Бейко дібрано частковий еквівалент, який не є ономатопом. Дане слово можемо віднести до 擬態語 (*gitaigo*).

「箱(はこ)の中からまっ白いけむりが立ち上り、 浦島太郎(うらしまたろう)
はみるみる髪がまっ白になり、 しわだらけでこしの曲がった、
よぼよぼのおじいさんに なってしまったということです。」 – *«Зі шкатулки з'явився білий дим і волосся Урусіма Таро миттєво побіліло, він увесь покрився зморшками та зігнувся у попереку та перетворився на дряхлого діда»*. Бейко пропонує такий переклад – *«…поднял крышку и только было хотел заглянуть внутрь ее, как взвилось фиолетовое облачко дыма. Коснулось оно лица Урасимы, и в тот же миг цветущий юноша превратился в дряхлого, покрытого морщинами старца»*. 「みるみる」 – *щось відбувається миттєво*. У самостійному перекладі дібрано прислівник, який передає зміст, але не є ономатопом. Слово у тексті є також прислівником, тому *«миттєво»* є частковим еквівалентом. У перекладі Бейко використовується вираз *«в тот же миг»*, що являє собою описовий переклад – експлікацію. Даний ономатоп передає незвукове явище, відноситься до групи 擬態語 (*gitaigo*). 「よぼよぼ」 – *млявий, сухий, немічний*. За допомогою відмінку の, ономатоп у даному випадку є прикметником і перекладається прикметником *«дряхлий»* у двох варіантах, що також походить від ономатопа. Таким чином можемо вважати цю пару повним еквівалентом. Належить до групи 擬態語 (*gitaigo*).

ЛІТЕРАТУРА

1. Бережко Н. А. Проблема перекладу безеквівалентної лексики в японських прислів'ях і приказках. *Філологічні науки*: зб. наук. праць студентів та викладачів факультету / Упорядник О. І. Панченко. Дніпро: Акцент ПП, 2017. С. 14–24.
2. Воронин С. В. Основы фоносемантики. Москва: Ленанд, 2006. С. 39
3. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию. Москва: Прогресс, 1984. С. 93.
4. Маркова В., Бейко Б. Японские сказки; перевод *с* япон. В. Марковой и Б. Бейко. Москва: Гослитиздат, 1956.
6. Подшибякина А. А. Ономатопоэтическая лексика в японском языке: учеб. пособие. Москва: Муравей, 2003. 64 с.
7. Сивухин А. Учим кандзи и японские сказки: пособие по запоминанию японских слов и знаков. Лисичанск: Исток, 2014. 112 с.
8. URL: http://detskie-skazki.com/yaponskie-skazki/solomennye-shlyapy-dlya-dzidzo.html
9. URL: https://bibliofond.ru/view.aspx?id=600083
10. URL: http://hukumusume.com/douwa/english/jap/02/15_E.html

Н. А. Березовська-Савчук (м. Кривий Ріг)

СЕМАНТИКА ПОЛІТИЧНОГО СЛЕНГУ В МАС-МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ

Сучасні мовознавчі розвідки (Ф. Бацевич, М. Блинова, О. Кирилюк, Н. Кондратенко, О. Стишов. Н. Стратулат та ін.) засвідчують динамічні процеси в лексичному складі української мови, зростання кількості інновацій на рівні лексики, що залучаються мас-медійним дискурсом для номінації реалій, поява яких зумовлена постійними змінами в житті україномовного соціуму, впливом зовнішніх і внутрішніх факторів мовного розвитку

Мас-медійний дискурс – це функціонально зумовлений тип дискурсу, сукупність процесів і продуктів мовленнєвої діяльності у сфері масової комунікації у всьому їх різноманітті та складності їх взаємодії [3, с. 182]. Мас-медійним дискурсом вважають реальність, створену засобами масової комунікації, що опосередковують продукування, зберігання і поширення суспільно важливої інформації [6, с. 15]. Значне неологічне піднесення в медійних текстах спричинене емоційністю, насиченістю, динамікою політичних процесів, ідеологічною поляризацією. Під дією суспільно-політичних чинників у мові складається експресивний ідеолексикон, цілий комплекс посилено-виразних слів, що є лексичними інноваціями, мають соціальне звучання, володіють соціальними конотаціями та здатні виражати соціальну оцінку дійсності [9, с. 3].

О. Шептуляк до сленгової зараховує історично сформований, проте доволі неоднорідний та нестійкий пласт специфічної лексики та фразеології, що є властивою одній обмеженій професійній, соціальній чи іншій особливій групі населення, має чітку емоційно-експресивну забарвленість та використовується для створення ефекту новизни, передачі певного настрою мовця, надання висловлюванню конкретності, точності, виразності та жвавості, а також використовується для уникнення штампів та кліше літературної мови. Сленг – це специфічний шар ненормативного мовлення, що використовується конкретною групою людей, пов'язаних зі сферою політики, та відзначається особливим співвідношенням матеріального значення та експресивно-емоційного забарвлення лексики та фразеології [12, с. 565].

Аналіз семантики сленгової політичної лексики в сучасному вітчизняному мас-медійному дискурсі дозволив виділити такі ЛСГ:

1. Назви осіб – учасників політичної комунікації (найчисельніша, охоплює як назви безпосередніх учасників політичного процесу, так і збірні номінації):

– номінації конкретних політичних діячів: *Порох, ПП, Чоколад* (П. Порошенко), *Беня* (І. Коломойський), *Зе, ЗеПрезидент, Зеклоун, Вазелін, Зелік, Зеленка* (В. Зеленський), *Міледі-Ю, Жулька* (Ю. Тимошенко), *Чесний Полковник, Грищ* (А. Гриценко), *Мертвечук* (В. Медведчук), напр.: *Обираючи Пороха – рятуємо Україну!* (@i_turenko, 19.08.2018); *Фанклуб Зеклоуна наполягає, що це фейк?* (В. Гайдукевич, 23.02.19); *Жулька втрачає електорат. Вазелін відтягує голоси не в ПП, а в неї…* (@VeteransInfo, 12.02.2019);

– номінації осіб за національної ознакою: *бурятина, укри,* напр.: *У пабліках бойовиків «ДНР» поширюють попередження не кидати без нагляду їжу та напої, бо «укри не дрімають» і можуть підсипати «солі важких металів»* («Depo.Донбас», 13.12.2018); *У лексиконі українських силовиків, що знаходяться в зоні проведення антитерористичної операції, набирає популярність слово «бурятина»* («Укрінформ», 12.04.2015);

– номінації осіб за приналежністю або прихильністю до певної політичної сили: *ЗЕківці*, *ляшкісти, мураєвці, БЕНЬдерівці, фаріонівці, самопомічівці, кулявлоби, русскомірянин*, *порошисти*, *зекошобла, жОПОРИ,* напр.: *Отак і ходили ву-*

лицями Чернівців: запроданці та кулявлоби («Час», 30.08.2018); *Як зіжрала його зекошобла, посипалося місто* («Політика. Український Політичний Форум», 11.06.2018);

– номінації осіб за характерними ознаками зовнішності або поведінки: *зрадофіл*, *швидкореформатор, гречкосій, обіцянт, лайнотворець*, напр.: *Це все клятий Чоколад Петро – запроданець та зрадофіл, під ковпаком США* (ukrpravda.net, 08.09.2018); *Певна була, що тему тоді закрили, – аж то, бач, тільки початок був. І з того «шаловливиє ручкі» наших лайнотворців вилупили тепер закон, за яким українська мова де-факто перестане бути обов'язковою в освіті* (OBOZREVATEL, 17.10.2016);

– номінації осіб за функціями, які вони виконують у політичній комунікації: *порохоботи*, *ватники, сепаратисти, яйценюкоботи, москворотий,* напр.: *Москвороті дуріють. ... допоможімо їм зійти з розуму остаточно* (@IrynaFarion, 07.10.2018)*; Може, настане день, коли хтось зіллє всю мережу порохоботів, а це не одна група, там різні люди* (Антикор, 11.12.2017);

– збірні найменування політичних сил або політичних угрупувань: *Зе!Команда*, *кіберхунта*, напр.*: Найближчим часом в різних містах України плануються незаконні мітинги, які, нібито, проводить партія СЛУГА НАРОДУ і Зе!команда* (@kharkiv1654, 11.01.2019).

2. Назви територій та країн: *Бандерленд, Новосирія, Недоросія, Бульбостан, Тимошенковськ, Тарутія, Пуйлостан,* напр.: *Тепер не Новоросія. Тепер Новосірія* (Infokava, 01.10.2015).

3. Назви політичних явищ: *аваківщина, гройсманоміка, фаріонівщина, порошенківщина,* напр.: *Київщину накрила аваківщина (PRAVDA.UA); Аваківщина страшніша за януковочівщину* (Українська правда. Блоги, 14.10.2015).

Поява сленгових утворень на сторінках політичних видань зумовлена двома основними причинами. По-перше, сленгізми вживають журналісти, щоб показати непрофесійність, невихованість деяких членів політичних організацій. Крім того, за допомогою сленгу автор статті може відразу висловити своє ставлення, не звертаючись до допоміжних засобів, адже сленгізми оживляють газетно-публіцистичний текст, виразніше й жвавіше окреслюють висловлену думку. Ще одна причина – зробити публікацію живою, цікавою, створити яскравий вислів, який запам'ятається, щоб передати колорит та особливості, притаманні певній політичній темі [2, с. 64].

Ми з'ясували, що значна кількість сленгових політичних номінацій виникає для позначенні негативного ставлення до людини, зневажливої характеристики особи чи групи осіб. У перспективі доцільним є створення класифікації сленгізмів на власне сленгізми, вульгарні сленгізми і сленгізми, що мають розмовну конотацію, яка залежить від контексту їх вживання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Блинова Н. М. Лексичні інновації у мові інтернет-ЗМІ (на прикладі сфери бізнесу та економіки). *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Мовознавство»*. 2015. Вип. 21 (3). С. 3–10.
2. Дацько О. О. Сленгова лексика у передвиборних програмах та політичній періодиці 2007 року. *Література та культура Полісся*. 2008. Вип. 44. С. 59–65.
3. Добросклонская Т. Г. Массмедийный дискурс как объект научного описания. *Научные ведомости БелГУ.* 2014. № 13 (184). Вып. 22. С. 181–187.
4. Ємчура Н. Р Типологія неологізаційних процесів у лексиці сучасної чеської мови. *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур.* 2012. Вип. 19. С. 44–52.
5. Желтухина М. Р. Взаимодействие дискурсов в массмедиальном пространств. *Актуальные процессы в различных типах дискурсов: политический, медийный, рекламный дискурсы и интернет-коммуникация*. Москва; Ярославль. 2009. С.137–143.
6. Кожемякин Е. А. Массовая коммуникация и медиадискурс: к методологии исследования. *Научные ведомости БелГУ*. 2010. № 12 (83). Вып. 6. С. 13–21.

7. Кондратенко Н. В. Неологізми в сучасному українському політичному дискурсі: семантико-словотвірний аспект. *Філологічні науки*. Камянець-Подільський, 2014. Вип. 37. С. 151–156.
8. Нелюба А., Редько Є. Лексико-словотвірні інновації (2015– 2016). Словник / за заг. ред. А. Нелюби. Харків: Харківське історико-філологічне товариство, 2017. 204 с.
9. Новітня політична лексика (неологізми, оказіоналізми та інші новотвори) / за заг. ред. Н. М. Хоми. Львів: Новий Світ – 2000, 2015. 492 с.
10. Стратулат Н. В. Інноваційна лексика як результат соціальних умов мовного існування (на матеріалі Тлумачного словника української мови в 20-ти томах). *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство).* Київ, 2014. Вип. 6. С. 207–213.
11. Чумак Л. М. Лексичні інновації в англомовному медійному дискурсі початку XXI століття: структурний і лінгвопрагматичний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Житомир, 2018. 269 с.
12. Штепуляк О. С. Головні особливості та способи перекладу політичного сленгу. *Молодий вчений*. Херсон. 2016. Березень. № 3 (30). С. 564–568.

Л. А. Білоконенко (м. Кривий Ріг)

ФУНКЦІОНАЛЬНА СПЕЦИФІКА НОВОУТВОРЕНЬ В УКРАЇНСЬКОМОВНИХ ІНТЕРНЕТНИХ ТЕКСТАХ

Нові номінації постійно з’являються в мові та фіксуються в її певній сфері, відбиваючи фрагменти позамовних, екстралінгвістичних чинників, що співвідносяться з окремими періодами в житті соціуму. Ці новоутворення впливають на зміст нашої самосвідомості, стають знаками національного менталітету, передаючи ту чи ту модель бачення світу окремої мовної особистості та всього суспільства.

Комунікативно-когнітивний підхід до аналізу нових слів у тексті вможливлює вияв їхньої природи, структури, функціонально-прагматичного призначення та стильової значущості. Головним питанням у психолінгвістичному плані є роль нового слова в комунікативному середовищі. Як засіб експресії ці слова посилюють вплив мовної діяльності індивіда через їхню неповторну своєрідність. Якщо для загальновживаних слів основною функцією є номінативна, то для новоутворень – експресивно-зображальна, такі номени не так номінативи, як експресиви. Тому експресивно-стилістичні якості та властивості функціонування нового українського лексикону в різних стилях і жанрах мови є об’єктом постійної уваги вітчизняних дослівників (напр.: О. І. Дзюбіна [1], О. М. Дорофєєва [2], Г. Ю. Касім [3], О. А. Стишов [6], О. М. Турчак [7]). Проте активно розвивається нове інтерактивне середовище, тож є потреба долучатися до процесів та закономірностей його вияву, не оминаючи й новоутворення.

Актуальність теми нашого дослідження полягає в тому, що в сучасних інтернетних текстах кількість нових лексичних одиниць постійно збільшується, що є виявом нових координат функціонування української мови в різних сферах буття соціуму. *Мета* дослідження – окреслити специфіку функціонування новоутворень в україномовних інтернетних текстах.

Сучасна концепція нових слів містить широке різнотлумачення, ґрунтоване на відносності поняття «новее», розумінні неологізмів як соціально-історичної категорії. Т. С. Пристайко зазначає, що в рамках цієї системи поглядів позначення неологізм не задовольняє мовознавців, які все частіше звертаються до номінації «інновація», тобто «новоутворення», «нововведення». Дослідниця висловлює думку (яку ми підтримуємо), що під зміст «інновація» в такому разі треба підводити арсенал видових понять, що позначаються термінами «неологізм», «новотвори», «оказіоналізм», «індивідуально-авторське слово» [5, с. 255].

Новоутворення в сучасних інтернетних текстах мають певну функціональну особливість. Науковці головно визначають функції: номінативна, компресійна,

інформативна, експресивно-оцінна, до яких уважаємо за доречне додати функцію політичної пропаганди та прагматичну, що вможливлює комплексний аналіз.

Номінативна функція таких слів, як уже зазначалося, послаблена, оскільки вони характеризуються номінативною факультативністю: за ними не закріплено певний фрагмент дійсності. Першорядно називають суспільні явища, події, індивідів задля більш влучної характеристики. Проте ці одиниці відбивають не тільки номінативну, а й прагматичну діяльність людини, містять інформацію про ставлення до об'єкта репрезентації, утворені з метою художньо-стилістичного позначення в певному контексті. Тож за оцінною шкалою слово нібито має позитивну оцінку або є нейтральним, а насправді сприймається в негативному плані. Наприклад, *Нова газова директива ЄС буде ухвалена до запуску «**труби Путіна**» в обхід України* (1); *Тоді якого <…> ви понавибирали цих <…> **папахоносців** і **стрічкових георгіїв**?!* (1)*; Особливої атмосфери надає гра агресивного вокалу соліста й абсолютно протилежного йому, чистого голосу певної **БДСМ-жриці**, яка з'являється на сцені пізніше* (1); *Трагічне й жалюгідне видовище – як журналісти не можуть придумати, як зберегти свої **ньюсруми** живими* (5).

Можливий перехід деяких номенів у словниковий склад мови, коли в ній є сприятливі внутрішньомовні умови та наявні соціальні фактори. Також реальним є їх накопичення в лексикографічних джерелах (про це докл.: [4]). Ця база поповнюється словами, що якнайшвидше поширюються в україномовному комунікативному середовищі (напр., у словниках вже витлумачено поняття *беркутята*, *декомунізований*, *забанити* тощо).

Компресійна функція характерна для складних новоутворень. Відомо, що скорочення слів є одним із найпоширеніших видів економії мовних ресурсів задля максимального ущільнення інформації. Це виразні, лаконічні слова, що поєднують у собі ідею, яку треба було б передати словосполученням (*владовершитель*, *недолюстрація*, *золотобатонник*, *догройсманівські пенсії*, *євробляха*, *євробляхери*). Особлива група компресивів – універбати (*оборонка* – оборонна промисловість, *трьохсотники* – триста депутатів, *комуналка* – комунальні послуги, *гуманітарка* – гуманітарна допомога, *інфляційка* – інфляційні процеси).

Серед складних новоутворень – головно іменники, хоча фіксуємо прикметники, прислівники та дієслова. Продуктивним способом для іменників є складання основ, основи і слова (*ленінопад*, *банкопад*, *інформшпалера*), злиття скорочених основ слів (*фрексіт* – вихід Франції з ЄС, *хактивісти* – комп'ютерний тероризм або соціально орієнтований хакінг). Активно утворюються лексеми й завдяки афіксоїдам (*мега-брехня*, *супербездоріжжя, путінофіл*, *путінофобія, кремлефобія, супрунознавство*). Менш уживаним є словоскладання (*народоволець* – член організації «Народна воля», *самопомічник* – член об'єднання «Самопоміч»).

Інформативна функція визначається завдяки заголовкам інтернетних текстів, де нові лексеми дають змогу читачеві швидко усвідомити проблематику та тематику повідомлення, сприяють полегшенню його сприйняття та засвоєння. Новинні заголовки підвищують силу впливу, програмують реакцію читацької аудиторії на певну інформацію. Наприклад: *«**Ополченочку**», яка перейшла на бік України, попередили про небезпеку* (1) (про перехід Світлани Дрюк на бік української армії); «***Няш-маш**. Крим наш»: Поклонська заробить на зраді України* (1); ***Хактивісти** українського кіберальянсу провели успішну операцію «Комендант»* (3); *Російська армія привезла **джихад-мобілі** з Сирії в окупований Крим* (3); *Макрон заговорив про «**фрексіт**». Кандидат у президенти вимагає реформувати Євросоюз* (4).

Експресивний характер нових слів в інтернетних текстах стає яскравим засобом мовної гри, креативності автора повідомлення (*єдінососущій, луценкогейт*, *дерибанщик*, *донбасята*, *коаліціада*, *спікеріада*, *прем'єрознавство*, *олігархоленд*, *кучмізм*, *паханат*, *путінізація*). У складних словах формується відповідними компонентами з інгерентною експресивністю або метафоризованими одиницями (*мультимільйонер-**шахрай***, *держава-**мутант***, *міністри-«**побратими»***, *суддя-«**колядник»***, *друзі-«**посівачі»***). Фіксуємо й номени з двома конотованими елементами (*хабарник-фанат*, *грабіжник-забіяка*, *хуліган-смертник*) або ті, що поєднують в одній структурі семантично далекі чи логічно не поєднувані слова (*пастор-узурпатор, міліціонер-моркрушник*, *спікер-брехач*, *міністр-клон*). У тексті: *Будучи власником ювелірного виробництва, він нібито не погодився ділитися бізнесом із прокурорами і «попав» на позапланову перевірку і «**маски-шоу»*** (1); *Також олігарх запевнив, що гроші ПриватБанку не виводилися на рахунок Зеленського. Він наголосив, що розцінює подібні звинувачення як «**фейк-ньюс»*** (1); *Цей <…> «**єдінососущій**» мого батька, який пропрацював механіком усе життя <…> в дармоїди записав* (1); *Це той випадок, коли не треба поспішати з тим, щоб робити з нею – **Надією Савченко № 2*** (1).

Функція політичної пропаганди реалізується через те, що останнім часом ми спостерігаємо більш активне використання інтернетних текстів у процесі проведення виборчих кампаній та як інструмента віртуальної політики. Громадянам треба дати напрямок «політично грамотної» поведінки та оцінки, тож у цьому разі метою застосування нових лексем є не називання чи опис, а створення ґрунту для переконання читача, спонукання до певних висновків, дій (*Необхідна термінова **деолігархізація** країни, щоб не повторився Майдан* (2); ***Деескалація** конфлікту на Донбасі передбачає відведення військ і техніки від лінії розмежування, яка закріплена Мінським меморандумом. На цьому зійшлися лідери України, Німеччини та Франції – Петро Порошенко, Ангела Меркель і Франсуа Олланд під час телефонної розмови* (2); *Наметовий табір **антиМайдан**, що знаходився на одеському Куликовому полі, знесений* (1); *Після скасування закону, який запровадив кримінальну відповідальність за незаконне збагачення, наші **владовершителі** мають отримати публічний прочухан* (1); *Знову в Україні розгортається брудна політична інтрига навколо **прем'єріади*** (2).

Прагматична функція зумовлена безпосереднім впливом на адресата задля зміни його ціннісної і світоглядної спрямованості, ментальних і поведінкових актів. Прагматичний аспект містить різні види оцінки, між ними й ідеологічну, що відбиває ставлення адресата до предмета інформування. Наявність і характер оцінки в новому слові залежать від лексико-стилістичної характеристики мотивувального слова, семантики і стилістичного забарвлення афіксів, ступеня стандартності словотвірної структури, контексту.

Безперечно, ці функції в тексті об'єднуються. Водночас можна говорити про провідну функцію, яка є найбільш значущою для досягнення певної комунікативної мети. Оскільки новоутворенням першорядно властива новизна, оригінальність, непередбачуваність, то вважаємо, що переважає прагматична функція, до якої логічно долучається експресивна. Експресивність уможливлює конкретність в оцінці поняття або явища: ці лексеми надають найбільш виразної характеристики новій дійсності. Усе це сприяє полегшенню сприйняття інформації, підвищує вплив на «споживача» тексту.

Таким є найбільш загальне бачення специфіки функціонування новоутворень в інтернетних текстах. Ці слова визначають основні закономірності словотвірного механізму сучасної української мови, сприяють інтерпретації явищ дійсності, доводять своєрідність національної лінгвокультури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дзюбіна О. І. Емоційно-оцінний компонент в тематичних групах неологізмів соціальних мереж Twitter та Facebook. *Наук. вісник СХЄНУ ім. Лесі Українки. Філологічні науки (мовознавство).* 2015. Вип. 4 (305). С. 253–259.
2. Дорофєєва О. М. Оказіональне слово в сучасній російськомовній газетно-журнальній комунікації (комунікативно-прагматичний та соціокогнітивний аспекти): автореф. дис. … канд. філол. наук: 10.02.02. Київ, 2003. 20 с.
3. Касім Г. Ю. Витоки експресивності оказіоналізмів, уживаних у текстах ЗМІ. *Мова*: наук.-теорет. часопис з мовознавства. Одеса, 2012. № 18. С. 104−107.
4. Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі: монографія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2008. 336 с.
5. Пристайко Т. С. О некоторых терминологических проблемах современной неологии. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Мовознавство*. 2009. Вип. 15, т. 1. С. 253−259.
6. Стишов О. А. Українська неолексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації) : монографія. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2003. 388 с.
7. Турчак О. М. Оказіоналізми в мові української преси 90-х років ХХ ст.: дис. … канд. філол. наук: 10.02.01. Дніпропетровськ, 2004. 256 с.

ДЖЕРЕЛА ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Обозреватель. URL : https://www.obozrevatel.com/ukr/
2. Українська правда. URL : https://www.pravda.com.ua/
3. InformNapalm (ІнформНапалм). URL : https://informnapalm.org/ua/
4. LB.ua (Лівий берег). URL : https://lb.ua/
5. Тексти.org.ua. URL : http://texty.org.ua/

Н. М. Блинова, А. А. Михайлова (м. Дніпро)

ТЕКСТОВІ КАТЕГОРІЇ КОПІРАЙТИНГУ

Копірайтинг в Україні – одна з молодих галузей, яка, однак, швидко розвивається та вдосконалюється. Написанням текстів для сайтів різноманітної тематики, блогів та соцмереж займається ціла «армія» фахівців. Усі їх зусилля спрямовані на те, щоб сайт, для якого створюється контент, займав якомога вищі позиції у пошуковій видачі. Крім того, вимогою сучасних пошукових механізмів є те, що матеріал має бути коричним для читача і якомога глибше розкривати проблему. Відповідно, копірайтерською практикою було напрацьовано кілька нових текстотвірних категорій, властивих саме цій галузі. З часом окремі з них, такі, наприклад, як унікальність, поширились на тексти мас-медіа, проте основне їх застосування – саме створення текстів для веб-ресурсів. Одна з авторів цієї розвідки вже робила спроби ввести у науковий обіг пов’язані з копірайтингом питання (див., напр.: [1, 2]), проте за умов повної відсутності в Україні науково-методичних наробок з даної проблематики цього явно недостатньо. Перше, з чим стикається копірайтер, перед яким стоїть завдання написати певний текст, – це перелік ключових слів. Поняття ключового слова для рерайту та копірайтингу має дещо інше наповнення, ніж у звичному науковому значенні. У тексті, створюваному для Мережі, ключове слово являє собою той запит, який задає користувач певної пошукової системи (зазвичай, Яндекс або Goole). Існують вимоги та метрики, що прописують, скільки символів без проміжків має бути вжито з одним ключовим словом або словосполученням. Гарним тоном є один ключ на тисячу сбп. Проте окремі фахівці із SEO-просування у техзавданні прописують 1 ключ на сто знаків. Це дуже рясно і з великою долею вірогідності викличе переспам. Спамність тексту – суто мережева характеристика. Покажчик спамності, тобто критерій, що програма перевірки тексту російською або українською мовою, Адвего, кваліфікує як «класич-

ну тошноту документа», не має перевищувати 5 %. Тобто це максимальний відсоток із загальної кількості знаків, що може припадати на ключі.

Крім класичної, виділяється ще й такий параметр, як «академічна тошнота». Він визначає, скільки разів у тексті вжито кожне слово і вимірюється у відсотках. За загальними вимогами, академічна тошнота не повинна перевищувати 9 %. Тобто будь-яке повнозначне слово не може вживатися частіше за цю цифру. Інакше матеріал буде погано читатися через те, що у ньому дуже рясно вжито одні й ті самі лексеми.

Оскільки пошукові механізми надають перевагу текстам новим, які не повторюються на різних сайтах, то однією з найважливіших вимог до контенту (як текстового, так й ілюстративного), є унікальність. У копірайтингу ця категорія є технічною і такою, що піддається вимірюванню. Розроблено спеціальне програмне забезпечення, яке «проганяє» текст через величезні масиви матеріалів і робить висновок стосовно того, яким є процент унікальності. Найбільш популярними програмами для визначення даного параметра в україно-, англо- та російськомовних текстах є: advego.com/plagiatus, text.ru, content-watch.ru. Назвемо ще низку сервісів, які існують у Мережі, проте здобули менше прихильників, ніж три зазначені. Сюди належать: Etxt, Antiplagiat.ru, Be1.ru/antiplagiat-online, Plagiarisma, Monster Antiplagiat Pro, copyscape, contentyoda. Слід зауважити, що програми мають власні алгоритми визначення унікальності та масив текстів, через який має пройти ваш матеріал. З огляду на це, результати перевірки можуть значно відрізнятися.

Загальним правилом є вимога вийти на унікальність від 95 %. Цей показник означає, що у тексті лише 5 % словосполучень, які зустрічаються в інших матеріалах. Проте цей показник практично недосяжний для текстів юридичної, технічної, медичної тематики, оскільки в них багато складних термінологічних словосполучень, в яких більше 4 слів. Саме така кількість становить параметр «шингл». Цей термін вживається на означення процедури поділу будь-якого тексту на блоки у 4 слова, за якими програми перевірки унікальності визначають, чи вжито у вашому тексті унікальні комбінації слів, чи контент запозичений з інших джерел. З огляду на таку вимогу, райтер, що має великий лексичний запас, здатен зробити високопроцентний рерайт навіть з одного джерела. Аналогічну функцію виконують програми-синонімайзери, але вони не враховують правил поєднуваності слів, нюанси значень синонімів, відповідно, після роботи синонімайзера текст може втратити смисл.

Здається, має бути загальнозрозумілим, що людина, яка створює тексти, повинна мати великий лексичний запас. Проте з огляду на те, що старі алгоритми пошуку ранжували матеріали не за смислом, а за кількістю ключів, у копірайтинг приходили дуже різні люди. Часто й ті, хто дійсно погано володів словом. З приходом пошукових алгоритмів «Баден-Баден», «Палех», «Корольов» наявність ключових слів дещо втратила своє значення, а на перше місце вийшла користь для читача та максимальне розкриття теми. Копірайтерам, які звикли просто розставляти ключі у малоінформативному тексті, працювати стало набагато важче. На зміну SEO-тексту прийшов LSI-підхід, де, крім ключів, набирає ваги асоціативне ядро. Пошуковий механізм починає «думати» за тим самим алгоритмом, що й людина. Фахівці вважають, що з розвитком нейромереж необхідність у ключових словах і зовсім відпаде. Проте це питання найближчого майбутнього, поки що актуальними залишаються й інші текстові категорії.

Наприклад, така, як «вода». Вона також є вимірюваною. У різних ТЗ різні вимоги стосовно «водності», але за загальними підходами, напрацьованими фахівцями із SEO-оптимізації, цей параметр має становити від 40 до 60 відсотків. Водність становлять слова, які пошуковик вважає малоінформативними. До них

належать так звані «стоп-слова». На сьогодні їх перелік становить понад 500 одиниць, більшість яких – службові частини мови. Термін був введений нинішнім редактором журналу «Тінькофф» Максимом Ільяховим, співавтором книги «Пиши, покращай. 10 правил сильного текста». Разом з Людмилою Саричевою він виступив проти складно написаних текстів, вживання канцеляризмів та штампів ділової мови. Взявши за основу книгу, що вийшла друком у 1972 році за авторством Нори Галь, «Слово живое и мертвое», де пропонуються підходи до уникнення канцеляризмів і викладено рекомендації щодо написання зручних для сприйняття текстів, М. Ільяхов та Л. Саричева створили свої рекомендації, які вже десятиліття викликають дискусії у копірайтерському співтоваристві. Сам Ільяхов увів у копірайтерський обіг термін «інформаційний стиль», який свого часу був із захопленням сприйнятий тими, хто погано володів словом, але прагнув заробляти написанням текстів.

Парадоксально, але корисна загальна настанова «писати просто» чомусь була реалізована прямо протилежним чином. Практично будь-який текст, перевірений через програму «Главред», що має визначати лексичну вагу кожного слова (за Ільяховим), стає схожим на офіційно-діловий документ, оскільки з матеріалу мають бути вилучені службові слова, прикметники, які «Главред» вважає такими, що недостатньо передають міру вияву ознаки, низка дієслів-зв'язок та модальних слів. Відповідно, текст вихолощується, з нього вилучається будь-який емоційно-експресивний компонент. Практика підтверджує, що для тем, де емоція та експресія мають бути, «Главред» не просто не підходить, а є категорично шкідливим. Матеріали для пересічного читача – про різноманітні «житейські» теми, за одностайною думкою досвідчених копірайтерів, не повинні враховувати метрик «Главреду».

Недоречність застосування розробок Ільяхова з часом помітили і власники сайтів, матеріали яких відвідувачі відмовлялись читати через принципову нечитабельність. Це знижувало відвідуваність ресурсів та приводило до «просідання» метричних показників. Якщо ще 5–7 років тому у техзавданнях бал за «Главредом» мав бути максимально наближеним до найвищого – 10, то зараз семантики (фахівці із сео-оптимізації) виставляють вимогу від 6–7. Цей показник приблизно дорівнює звичайному правильному мовленню і практично нівелює необхідність дотримуватись порад «Главреда». У ТЗ, де ще виставляють вимогу перевірки за «Главредом», вона, скоріше, є консультативною. Як зазначають практики, ця програма корисна у тому випадку коли треба визначити часто вживані або однокореневі слова у суміжних реченнях. Якщо око «замилене», то «Главред» надасть допомогу, знайшовши, як кажуть у професійному середовищі, «воду-водицю». Навіть сам професіоналізм тут натякає на виконувану функцію.

Слід зауважити, що різноманітні параметри перевірки тексту стають предметом комерційних маніпуляцій. Різноманітні «ділки» час від часу придумують платні сервіси перевірки матеріалів на «читабельність», «природність», намагаючись ввести в обіг, наприклад, такий собі закон Ципфа (визначає закономірність розподілу слів у мові). Створені спеціальні комерційні програми, які дають рекомендації щодо того, які слова з тексту слід вилучити («Редабліті», «Міратекст»). Є й зовсім неоднозначні програми, наприклад, «Акварель». Цей сервіс перевірки за якимись незрозумілими критеріями визначає відповідність слів основній тематиці і також дає рекомендації щодо покращення матеріалу.

Так чи інакше, а практикою вироблені чіткі підходи до текстових параметрів копірайтерського тексту, головними серед яких є: унікальність, тошнота, водність, гармонійне введення ключів. Основними вимогами є офрографічна, стилістична грамотність, розкриття теми та задоволення потреб читача. З розвитком нового напряму – LSI-копіратйрингу – першочергового значення набуває експертність матеріалів.

Крім того, потребують дослідження іміджевий копірайтинг, що є складовою різноманітних PR-методик, smm-копірайтинг, тобто створення текстового контенту для соціальних мереж, техніки написання матеріалів для лендінгів, низки листів, блогів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Блинова Н. М., Кирилова О. В. Копірайтинг як діяльність зі створення онлайнового контенту. *Communications and Communicative Technologies*. 2018. Вип. 18. С. 13–22.
2. Блинова Н. М. Копірайтинг як текстотвірна галузь: його специфіка в Україні. *The 9th International conference — Science and society* (February 1, 2019). Accent Graphics Communications & Publishing, Hamilton, Canada. 2019. 1359 p. Pp. 343–352.

Л. И. Богданова (РФ)

СЕМАНТИЧЕСКИЕ СДВИГИ В СОВРЕМЕННОМ ЯЗЫКОВОМ ПРОСТРАНСТВЕ

В данной работе предметом рассмотрения являются слова и лексико-фразеологические единицы, которые, приобретая новые семантические компоненты, отражают когнитивные процессы, происходящие в сознании людей при формировании нового взгляда на мир. Новые значения и новые слова, появляющиеся в языке, в том числе и на основе заимствования из других языков, нередко называют симптомами нового мироощущения. В этом плане особую значимость приобретают исследования семантических сдвигов в языке [5], поскольку появление новых слов и словосочетаний в результате заимствования, развитие новых значений у старых слов это реакция языка на перемены общественно-политической и экономической жизни общества, обусловленные временем. Как отмечает И. Кечкеш, «ресурсы языка всегда ориентированы на ранее известную реальность, а новым знаниям всегда не хватает языка» [2, с. 11].

Рассмотрим, как новые слова отражают изменения в мироощущении носителей языка. Для ответа на этот вопрос потребуется выявить, какие важные для общества смыслы выражают новые лексические и лексико-фразеологические единицы. Специально проведённое исследование показало, что новые слова, отвечая на вызовы времени, используются для обозначения актуальных для современной жизни смыслов, среди которых особое место занимают такие, как переосмысление концепта «время», интерес к будущему, потребность в долгосрочном планировании и поиске его инструментов, успешность / неуспешность в осуществлении «жизненных проектов» и некоторые другие [1, с. 41].

В русском языке традиционно получает отражение идея невозможности планирования будущих событий: *Хочешь рассмешить Бога – расскажи ему о своих планах; Человек предполагает, а Бог располагает* и др. Несмотря на отражённое в пословицах нежелание планировать свою жизнь, последнее время в российском обществе одной из очевидных тенденций можно считать стремление к прогнозированию, что проявляется в активном использовании новых заимствованных слов и словосочетаний. Многие ученые, журналисты, специалисты-практики взяли на вооружение такие заимствованные термины, как *форсайт* (foresight), *бизнес-планирование* (business-planning), *дорожная карта* (roadmap) и др.

Рассмотрим семантику словосочетания *дорожная карта*. В прямом значении оно понимается как ‘атлас дорог, соединяющих географические пункты’. На базе первого значения появилось второе значение – значение маршрута: на карте может быть указан путь перемещения товаров или людей от начального пункта к конечному. Третье значение можно считать новым: ‘технологическая дорожная карта’ реализует идею выпуска продукта или поставок его потребителям [6].

Дорожная карта представляет собой графический план продвижения какой-либо отрасли, направления к намеченной цели с учётом разных факторов. При этом в отличие, например, от бизнес-плана дорожная карта предполагает несколько сценариев развития. Основу дорожной карты составляют «узлы», т. е. этапы развития, где надо принимать важные решения в зависимости от сложившейся ситуации. Дорожная карта – это не только план, но и мониторинг его реализации. Однако в нетерминологическом употреблении *дорожная карта* нередко используется как синоним обычного долгосрочного плана, при этом теряются важные содержательные компоненты: ‘наглядность’, ‘пошаговость’, ‘вариативность движения к цели’. Интернет даёт следующие примеры употребления данного словосочетания: *Дорожные карты дадут нам понимание цели; Дорожная карта к высокой зарплате медперсонала; Куда ведёт дорожная карта здравоохранения? Дорожные карты охватят всю сферу образования* и т. п. Исследование употребления словосочетания *дорожная карта* в современном образовательном дискурсе показывает, что этот термин девальвируется в семантическом плане, утрачивая не только компонент ‘вариативность развития’, но и даже ‘долгосрочный характер планирования’. Новый калькированный термин нередко вступает в противоречие с устоявшимся употреблением словосочетания *дорожная карта*. Так, без широкого контекста непонятно, о чём может идти речь, например, в статье с заголовком: «*Дорожная карта Сибири*». Двойственность восприятия снимается с помощью уточнений. Ср.: *Большая детальная дорожная карта Сибири* (карта автомобильных дорог) и *Соцсфера Сибири получит «дорожную карту»*.

Достаточно популярен в современном научном экономическом дискурсе и термин *форсайт* (от англ. *foresight* – предвидение). Казалось бы, *форсайт* можно было бы заменить известным словом *прогноз*. Однако, по мнению специалистов, эти слова нельзя считать эквивалентными: прогноз может быть абсолютно безответственным заявлением одного человека, в то время как форсайт предполагает вовлечение в процесс создания будущего тех, кто в нём наиболее заинтересован (Наука и технологии РФ. Что такое форсайт образования?). Будущее действительно нуждается в новых людях с креативным мышлением, способных порождать не только новые идеи, но и создавать новые объекты, т. е. речь идёт о креативном классе. «*Креативный класс*» – термин, введённый американским экономистом Ричардом Флоридой, имеет непосредственное отношение к формированию будущего и форсайту (ср. название его книги – «Креативный класс: люди, которые меняют будущее»).

Итак, форсайт понимается как комплексное моделирование основных факторов и сил, которые влияют на построение будущего. В области образования форсайт предполагает проектное деятельностное образование, «образование полного жизненного цикла»: *форсайт образования*.

Как отмечают экономисты, будущее в современной цивилизации перестало быть абстракцией, пространством фантазий и субъективных прогнозов, постепенно оно превращается в экономический инструмент. Термин *форсайт* обозначает методику долгосрочного прогнозирования научно-технологического и социального развития, основанную на опросе экспертов. При этом разработка и представление дорожной карты может служить частным методом представления результатов форсайта. Сосредоточенный на глобальных вопросах того или иного общественного сектора, форсайт намного шире в инструментальном плане, чем дорожное картирование. Общим свойством рассматриваемых категорий специалисты считают их вариативность, учёт различных сценариев и формирование разнообразных прогнозов. В обычном употреблении набор этих признаков не получает выражения. Ср. употребление слова *форсайт* в интернет-объявлениях: *Личный форсайт – интерактивные занятия для 9 и 11 классов. Кабинет*

№ 109. Старшая школа. Ученики в игровой ситуации смоделируют стратегии успешного будущего. Операторы будущего – кто занимается форсайтами в России? и т. п. [7].

В жизненных установках современных молодых людей, в их прогнозах на будущее *успех* и *успешность* занимают важное место. У этих слов постепенно формируются новые значения. Если обратимся к словарям, то заметим, что традиционно *удача* нередко понимается как ‘успех, нужный или желательный исход дела’, а *успех* связывается с удачей, но, кроме этого, с общественным признанием, с хорошими результатами в работе, в учёбе [4]. Рассмотрение сочетаемости этих двух слов отчётливее показывает их семантические различия: ***успеха** добиваются*, за успех надо *бороться*, *к успеху идут всю жизнь*, за него надо *платить*, к нему нужно *стремиться*, а ***удача** посещает* либо не посещает кого-либо сама. Удача *капризна*: она может *улыбнуться*, но может и *отвернуться*, *изменить*. Примеры из Национального корпуса русского языка [НКРЯ] подтверждают эту мысль:

*Он понял, что ему **привалила** неслыханная **удача**!* (Л. Петрушевская. Маленькая волшебница // «Октябрь», 1996); ***Удача улыбнулась** Челомею: он создал спутник* … (Иван Сафронов. Пальцем с неба // «Коммерсантъ-Власть», 2000); *Три дня и три ночи оплакивал он своего слона. С тех пор **удача изменила** ему. Войско его было разбито* (Надоело воевать! // «Трамвай», 1990) [8].

Можно сделать вывод, что успех предполагает активные действия человека по его достижению, а удача случайна и непредсказуема.

Что касается прилагательного *успешный*, то до последнего времени это слово употреблялось по отношению к действиям, процессам, результатам деятельности: *успешные переговоры, успешная работа, успешный рост* [3, с. 8]. Современное употребление слова *успешный* всё чаще под влиянием английского языка связывается с человеком: *успешный бизнесмен, успешный писатель, успешный политик, успешный учёный, успешная женщина.* Необходимо отметить, что «успешная женщина» – далеко не однозначное понятие. Так, Дмитрий Сайков, врач-психотерапевт, считает, что «*успешная женщина должна быть гармонична во всем»* (Комсомольская правда, 2012.04.16). Автор книги «Успешные женщины» Анна Северинец утверждает: *Успешность – понятие более широкое, чем просто женское счастье, но счастье в него обязательно включается*. Однако языковые примеры из НКРЯ убеждают в том, что быть успешной женщиной вовсе не значит автоматически быть счастливой женой или матерью, воспитавшей хороших детей:

Спустя годы Рэйчел – успешная женщина, любимая жена, любящая мать; но все это лишь лицевая сторона монеты (Артем Липатов, Известия, 2013.01.09) [8].

Перечисление в данном примере *успешная женщина, любимая жена, любящая мать* отчётливо показывает, что семейное счастье не включается в понятие «успешная женщина». Понятия «успешная женщина» и «счастливая жена» нередко вообще вступают в конфликт:

История брака моей подруги, которую я услышала вчера и не спала после этого ночь, заставила задуматься: как могло так случиться, что умная, красивая, независимая, успешная женщина, мать двоих детей полгода терпела избиения мужа-неудачника? (Инга Сафронова, Комсомольская правда, 2013.11.13) [8].

Заметим, что такая ситуация невозможна в китайском языке, где понятия «успешный» и «счастливый» сближаются, а успешной женщиной можно назвать даже домохозяйку, нигде не работающую, но счастливую жену и мать. В русском языке успешная женщина – это успешный человек, добившийся признания в профессиональной сфере.

Обязательность успеха, нацеленность на успех меняют удельный вес в современном лексиконе других слов, в частности, обозначающих людей, не достигших успеха: *неудачник, лох, лузер*. Сейчас становится стыдно быть неудачником, никто не хочет оказаться на обочине, выбыв из гонки за успех, и востребованность данных номинаций постепенно возрастает.

На основе полученных в ходе исследования данных можно сделать вывод о частичном обновлении русской языковой картины мира.

ЛИТЕРАТУРА

1. Богданова Л.И. Новые слова в аспекте взаимодействия языков и культур. *Вестник Российского ун-та дружбы народов. Серия Лингвистика*. 2015. № 2. С. 41–50.
2. Кечкеш И. Слово, контекст и коммуникативное значение. *Вестник Российского ун-та дружбы народов. Серия Лингвистика*. 2014. № 1. С. 7–18.
3. Левонтина И.Б. Русский со словарём. Москва: Азбуковник, 2010. 368 с.
4. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка. Москва, 2000.
5. Тропина Н.П. Семантическая деривация: мультипарадигмальное исследование: монография. Херсон: Херсон. гос.ун-т, 2003. 332 с.
6. Что такое дорожная карта? URL: http://elhow.ru/chto-takoe-dorozhnaja-karta?
7. Форсайт URL: http://www.prdesign.ru/text/
8. НКРЯ – Национальный корпус русского языка: URL: www.ruscorpora.ru

Н. В. Вдовиченко (м. Одеса)

ОПОЗИЦІЙНЕ ЗІСТАВЛЕННЯ СЕМАНТИКИ СЛІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ НАЗВ ОДЯГУ (на матеріалі російської мови та експериментального дослідження)

Система слів-денотативів на позначення назв одягу була предметом вивчення великої кількості вітчизняних і зарубіжних лінгвістичних досліджень, у яких ці мовні одиниці описувалися в різних аспектах (Г. Войтів, Г. Гримашевич, Н. Іванова, Ж. Колоїз, Н. Пророкова, Р. Саттарова, Г. Хмара та ін.). Увага мовознавців до лексико-семантичної групи одягу обумовлена тим, що, по-перше, вона добре структурована, а, по-друге, в історії культури одяг завжди займав особливе місце, вказуючи на національну, соціальну, вікову приналежність людини, епоху, ситуацію спілкування тощо.

Предметом нашого дослідження є зіставлення семантики слів лексичного ланцюжка *джемпер – пуловер – свитер – кофта – кардиган,* закріплених у словниках російської мови та мовній свідомості сучасної молоді.

Дослідження проводилося на матеріалі академічного чотиритомного нормативного тлумачного словника сучасної російської літературної мови (далі – МАС), «Энциклопедии моды» Р. П. Андреєвої (ЭМ), «Терминологического словаря одежды» Л. В. Орленка [5], Толкового словаря С. И. Ожегова и Н. Ю. Шведовой (ТСОШ), Нового словаря иностранных слов» (НСИС), а також експериментального дослідження, проведеного у вересні 2018 року. Респондентами було обрано мешканців м. Одеси віком 18–20 років з незакінченою вищою освітою. Всього в експерименті взяло участь 50 осіб жіночої і чоловічої статі.

Розглянемо словникові дефініції лексем *джемпер, пуловер, кофта*, *свитер, кардиган* і порівняємо їх з тлумаченнями респондентів.

У словниках *джемпер* трактується, як «вязаная *кофта* без воротника и без застежек, надеваемая через голову» [3(I), с. 396; 1, с. 152; 2]. ТСОШ пояснює значення *джемпер* через лексему *фуфайка* [4]. Диференційними ознаками лексеми є засіб вироблення (в'язаний), оформлення передньої частини (без застібки або з короткою застібкою). Класичний джемпер мав округлий виріз горловини, але сьогодні, як зазначено в «Терминологическом словаре одежды» Л. Орленко,

форма вирізу горловини може бути будь-якою, до того ж може бути і комір, але невисокий. Крім того, «сучасна мода пропонує джемпера-туніки, подовжені, підкреслено вільного покрою, а також джемпери-блузони, просторий об'єм яких збирається вшитим поясом-резинкою або шнуром, вселеним у куліску, розташовану по низу. Довжина і об'єми найрізноманітніші» [5].

До одного рівня узагальнення зі словом *джемпер* належить *пуловер.* Спільний семантичний зв'язок, який складає гіперсему їх інтенсіоналів, вказує на відношення еквонімічного характеру. Так, за визначенням словників, «пуловер – это трикотажная *фуфайка* без воротника и без застежек, надевающаяся через голову» [1, с. 306; 4], «плотно облегающая фигуру» [6]. НСИС зазначає, що назва походить від англ. *pull-over* (надягати зверху), тобто одяг, який знімається через голову, й інтерпретує, як те саме, що *джемпер* [2]. Отже, за словниками, диференційними семами для *пуловер* є 'тонкий матеріал' і 'вузький силует'. Із сайтів електронних видань моди з'ясовуємо, що основна відмінність пуловера від джемпера – це обов'язковий V-подібний виріз.

Таким чином, для вираження поняття *джемпер і пуловер* використовуються найменування більшого класу предметів *кофта* або *фуфайка,* що засвідчує наявність у цьому лексичному ланцюжку відношення привативної опозиції.

Значення лексеми *кофта* у МАС тлумачиться так: «Короткая (обычно до пояса или до бедер) женская одежда» [3(II), с. 116]. Подібні визначення знаходимо в інших лексикографічних джерелах: «Женская или детская короткая одежда с застежкой, трикотажная или из ткани» [2], «1. устар. Название женской короткой одежды, типа куртки. 2. прост. Название женской блузки» [5].

Зіставлення семантики слів *кофта* і *джемпер* вказує на те, що джемпер є суто жіночим одягом. Однак з історії одягу відомо, що джемпер з'явився у жіночому гардеробі лише після того, як Коко Шанель стала активно просувати трикотаж. У кінці XIX ст. джемпер був спортивным атрибутом для легкоатлетів (походить від англ. jumper – 'стрибун').

Експеримент на опозиційне зіставлення лексем виявив таке: кофту 72 % інформантів визначили за допомогою диференційної ознаки наявність застібки (ґудзиків або «змійки»), 12% підкреслили, що це жіночий одяг, а 16% вважають, що вона шиється з легких матеріалів.

Менш відомим виявилося слово *джемпер.* 25 % опитаних відповіли, що не знають цього слова, 10 % ототожнили його з жилетом, 20 % сприймають його як абсолютний синонім слова светр. 45 % визначили джемпер як різновид светра, при цьому 18 % відзначили наявність коміра і 14 % – наявність V-подібного вирізу, 4 % вказали на тактильні відчуття, які викликає цей виріб (*пухнастий, м'який*).

Свитер інтерпретується, як «теплая вязаная фуфайка без застежек с високим воротником, надеваемая через голову» [3(IV), с. 52]. НСИС вказує на походження лексеми від англ. *sweater* // *to sweat* (пітніти) [2], що підтверджує існування зв'язку між словами *свитер* і *теплый*. Довідкові джерела з історії одягу звертають увагу на те, що светр з самого початку створювався як в'язаний виріб із вовни з орнаментом, рельєфними візерунками. Диференційною ознакою светра є високий комір-стійка.

Родовою номінацією для слова *свитер* є лексема *фуфайка*, у значенні якої також акцентована сема 'теплий' («короткая теплая поддевка», «теплая вязаная рубашка», «рубашка из теплой ткани») [1, с. 366; 3(IV), с. 589; 5].

Вербально-когнітивний ланцюжок веде нас до слова *рубашка* – «одежда из легкой ткани, надеваемая на верхню часть тела (мужская) или как нижнее белье (женская) [3(III), с. 324]. Таким чином, виявляємо когнітивне протиріччя в ланцюжку: свитер – фуфайка = мужская легкая одежда + теплая + вязаная +

високий воротник. Подібного типу протиріччя ми спостерігали й у випадку з лексемою *пуловер*: пуловер – фуфайка = мужская легкая одежда + теплая.

Аналіз експериментального матеріалу показав, що лише 6 % інформантів знають значення слова *пуловер*, 30 % не дали визначення, 64 % визначили пуловер як різновид светра, але називати неправильні диференційні ознаки («с большим воротником», «с ромбовым узором», «с застежкой» тощо).

Лексему *кардиган* ми виявили лише у НСИС: «від англ. *cardigan* – прямой удлиненный *жакет* без воротника и лацканов, первонач. традиционная принадлежность английской мужской одежды для досуга (назван по имени лорда Кардигана, который использовал этот вид одежды в нач. 19 в.); в настоящее время носят и мужчины, и женщины».

Серед лексичних одиниць, які використані для опису значення звертають на себе жакет і відсутність коміра та лацканів. 95 % інформантів тлумачать кардиган як різновид кофти. Семний аналіз визначень, які дали інформанти, виявив розуміння ними значення цього слова так, як його подають електронні словники моди: «кофта из любого материала для мужчин и женщин», «глубокий вырез», «возможны пуговицы», «без застежек», «без воротника».

Висновок. Отже, тлумачні словники орієнтовані на давні найменування таких базових форми одягу як *фуфайка, кофта, жакет*, які виступають гіперонімами щодо певних компонентів лексичного ланцюжка *джемпер – пуловер – свитер – кофта – кардиган*, а молодь формує свій досвід навколо слів *светр і кофта*, які є прототиповими назвами концепту ОДЕЖДА. Це дозволяє зробити висновок, що мовна свідомість молоді тяжіє до найбільш простої, широко вживаної форми, яка позначає психологічно найбільш упізнаваний (популярний) предмет.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева Р. П. Энциклопедия моды. Санкт-Петербург: Литера, 1997. 416 с.
2. Захаренко Е. Н., Комарова Л. Н., Нечаева И. В. Новый словарь иностранных слов; изд. 3-е, испр. и доп. Москва: Азбуковник, 2008. 1037, [2] с. URL: www.slovari.ru/search.aspx?s=0&p=3068
3. Малый академический словарь русского языка: в 4-х т. / АН СССР, Ин-т рус. яз.; под ред. А. П. Евгеньевой. 2-е изд., испр. и доп. Москва: Рус. язык, 1981–1984.
4. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка; 4-е изд., доп. Москва: Азбуковник, 1997. 944 с. URL: www.slovari.ru/search.aspx?s=0&p=3068
5. Орленко Л. В. Терминологический словарь одежды. Москва: Легпромбытиздат, 1996. 344 с. URL: http://modnaya.ru/articles/dictionary/glossary-of-clothing/index.htm#207
6. Червинский П., Надель-Червинская М. Толково-этимологический словарь иностранных слов русского языка. Тернополь: Крок, 2012. 640 с.

Е. И. Волощенко (г. Днепр)

РЕЧЕВОЙ ЖАНР «ПРОСЬБА» В ПИСЬМАХ Б. К. ЗАЙЦЕВА

Современная лингвистика последних десятилетий отмечена направленностью к изучению речевых жанров. Как отмечает Т. Нгуен, вопрос о чётком терминологическом определении данного понятия остаётся открытым и не теряет своей актуальности [5, с. 48]. Изучение речевых жанров связывают с научной деятельностью М. М. Бахтина, Т. В. Шмелёвой, В. В. Дементьева, М. Ю. Федосюка и др. Наиболее распространённым является определение речевого жанра, которое дано В. А. Салимовским в «Стилистическом энциклопедическом словаре русского языка»: «*РЕЧЕВОЙ ЖАНР* – относительно устойчивый тематический, композиционный и стилистический тип высказываний (текстов)» [6, с. 352].

Принимая во внимание коммуникативную цель (интенцию) высказывания, Т. В. Шмелёва выделила четыре типа жанров речи: императивные, информатив-

ные, оценочные и этикетные [7, с. 91–92]. К числу императивных относится речевой жанр просьбы, реализация которого в деловых документах уже становилась предметом научного исследования, мы же поставили перед собой задачу рассмотреть этот жанр на материале писем русского писателя Б. К. Зайцева, используя методику, предложенную Т. В. Шмелёвой, которая впервые описала модель речевого жанра.

Прежде всего, стоит обратить внимание на содержание просьб в письмах Б. К. Зайцева. Оно довольно разнообразно и может представлять собой простое желание: *Очень хочется тебя повидать, поговорить, покурить, сыграть в шахматы* [3, с. 165]; призыв, побуждение к незамедлительному действию: *Очень прошу Вас произвести эту операцию, так как не хочется держать вещь под спудом, а «Мысль» печатает уже альманах* [3, с. 166]; некоторое предположение, предсказание: *Быть может, в Петербурге увидимся?* [3, с. 169]; поддержание добрых, дружеских отношений с кем-либо: *Дорогой Иван, напиши о себе, о своих, Танечке, бабушке. Танечке пишу на днях тоже. Передай ей, что очень жду известий, давно ничего не знаю о бабушке, как она смотрит на моё предложение вывезти её сюда* [4, с. 13]; поддержку в вопросах публикации своих произведений: *Дорогой Виктор Сергеевич, не можете ли Вы распорядиться, чтобы мне выслали еще 5 экземпляров романа – это полезно для самой книги. Я получил 25, но этого мало. Очень прошу убедить издательство не пожалеть лишних книг* [4, с. 28]; подтверждение правильности своих действий, поступков: *Попроси Петра Семёновича, объясни ему, что никого это подвести не может – ну скажи же по совести, был ли я когда политиком, и где мои интересы?* [4, с. 34]; практические рекомендации: *Пусть мама за тобой следит, чтобы не переутомляться* [4, с. 36] и др.

Образ автора в анализированных письмах также имеет разные проявления. Автор может быть как спокойным, уравновешенным (*Дорогой Виктор Сергеевич, обращаюсь к Вам вновь по поводу рукописи «Нового дня»* [3, с. 167]), так и более категоричным и даже требовательным (*Дорогой Иван, напиши сейчас же и отнеси нынче или завтра Когану следующее заявление: Председателю Главхудкома, П. С. Когану* [3, с. 168]). Часто автор в эпистолярных текстах Зайцева проявляет интерес к творчеству своих коллег: *Очень жажду почитать твой роман* [4, с. 56], и этот практический интерес может стимулировать продолжение их деятельности: *Дорогой Иван Алексеевич, если Вы будете давать не только 500 строк, но если бы дали целую повесть, на несколько №, мы были бы очень рады* [4, с. 23]. Мы видим, что образовательный, этический уровень автора предельно высок. Не встречаются в проанализированных письмах просторечие, диалектизмы, устаревшие слова и т. п. Речь автора несёт в себе уважение к адресату.

В своих письмах Б. К. Зайцев обращается чаще всего к своим друзьям, знакомым, таким же, как и он сам, писателям-эмигрантам: И. А. Новикову, И. С. Шмелёву, И. А. Бунину.

Выражение просьбы в письмах связано с образами прошлого и будущего, оно формирует представление о сложившейся к моменту эпистолярного общения ситуации, а также о желательных для автора изменениях в ней. Так, нередко просьбы Б. К. Зайцева связаны с образом будущего, когда писатель немедля прибегает к выражению своих интенций, когда желает сразу же попросить о чём-то важном для него, безотлагательном, например: *Дорогой Иван, напиши сейчас же и отнеси нынче или завтра Когану следующее заявление: Председателю Главхудкома, П. С. Когану. Прошу внести меня в число лиц, получающих семейный академический паёк* [3, с. 168]. Просьбу может сопровождать описание мотивирующей её ситуации: *Дорогой Георгий Иванович, увы, я должен просить у*

Вас 50 р., ибо касса моя пуста, а Гриф, издающий (по-видимому) святого Антония, не желает платить по частям (причитающиеся 50 р. за сделанные главы). Поэтому, очень прошу – выручить [3, с. 23]. Нередко у Б. К. Зайцева образ будущего как бы подводит итог всему письму, когда сначала сообщается о разных фактах, событиях, а в самом конце уже как нечто закономерное, легко осуществимое, добавляется просьба: *Дорогой Иван Алексеевич, несколько дней тому назад мы перебрались в Париж… Лето провели в Со, неплохо… Напишите несколько слов, коли не поленитесь* [4, с. 17].

Просьбы обладают чаще всего невысокой степенью категоричности, хотя встречаются и случаи более настойчивого их выражения. В большинстве случаев просьба подчёркивается словом *очень*, что говорит об авторе, как об интеллигентном, уравновешенном человеке, который, тем не менее, заинтересован, чтобы его желания, намерения были воплощены: ***Очень** хочется тебя повидать, поговорить, покурить, сыграть в шахматы* [3, с. 165], а иногда можно встретить более экспрессивные слова с той же целью, например: ***Страшно** бы рад был, если бы ты сюда летом приехал, но не верю в возможность этого: слишком, все же, дорого* [4, с. 12]. Также Б. К. Зайцев даёт определение своим просьбам, представляя их как нечто нетрудное, но крайне важное для автора: ***Маленькая** просьба к Вам: не можете ли Вы узнать, как часто ходят пароходы из Петербурга в Штетин?* [3, с. 169]; *Дорогой Иван Алексеевич, есть у меня к Вам **одна** просьба, если не затруднит, то посодействуйте* [4, с. 5] или: *Обращаюсь к Вам с **покорнейшей** просьбой прислать что-нибудь, принимая во внимание размеры журнала* [4, с. 23]. Конечно, часты формы повелительного наклонения, особенно со словом *пожалуйста,* что создаёт установку на кооперативное, неконфликтное общение: ***Черкните, пожалуйста,** правильно ли с Вами рассчитались, и дошли ли №№* [4, с. 31]. Совсем нечасты случаи более категоричного выражения просьбы как крайняя степень её проявления, например, при помощи добавления к повелительному наклонению усилительных частиц, «нагнетания» глаголов: ***Попроси** Петра Семёновича, **объясни** ему, что никого это подвести не может – **ну скажи же** по совести, был ли я когда политиком, и где мои интересы* [4, с. 34].

Нередко просьба в письмах Б. К. Зайцева облекается в форму других речевых жанров. Чаще всего можно заметить просьбу-предложение, причём в форме вопроса: *Быть может, в Петербурге увидимся?* [3, с. 169] либо просьбу-совет: *Пусть мама за тобой следит, чтобы не переутомляться* [4, с. 46].

Таким образом, проанализировав письма Б. К. Зайцева, мы видим, что в них представлено, прежде всего, содержательное разнообразие речевого жанра «просьба»: это и побуждение к незамедлительному действию, и выражение собственных надежд, предсказаний, и желание увидеть осуществлёнными свои помыслы. Нередко это приводит к контаминации речевого жанра просьбы с речевыми жанрами предложения и совета. Автор предстаёт перед нами интеллигентом, сдержанным и настойчивым в достижении цели человеком. Свои просьбы Б. К. Зайцев выражает и прямо, непосредственно в самом начале своих писем, и как своеобразный итог после всего сказанного. Уровень категоричности просьб в проанализированных письмах представлен разнообразием форм своего воплощения.

ЛИТЕРАТУРА

1. Алексеева А. В. Характеристика речевого жанра просьбы: прагматическая и коммуникативная специфика (на материале региональных документов). *Вопросы когнитивной лингвистики*. 2009. № 2 (19). С. 117–124.
2. Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної генології: навч. пос. Київ: ВЦ «Академія», 2006. 248 с.

3. Зайцев Б. К. Собрание сочинений. Т. 10. Письма 1901–1922 гг. Статьи. Рецензии. Москва: Русская книга, 2001. 384 с.
4. Зайцев Б. К. Собрание сочинений Т. 11. Письма 1923–1971 гг. Статьи. Воспоминания современников. Москва: Русская книга, 2001. 506 с.
5. Нгуен Тхи Ле Куен. Императивные речевые жанры в письмах А. П. Чехова. *Вестник ТГПУ*. 2016. №10 (175). С. 48–53.
6. Стилистический энциклопедический словарь русского языка / под ред. М. Н. Кожиной. 2-е изд., стереотип. Москва: Флинта: Наука, 2011. 695 с.
7. Шмелёва Т. В. Модель речевого жанра. *Жанры речи*: сб. науч. трудов. Саратов: Изд-во Гос. УНЦ «Колледж», 1997. С. 88–98.

О. И. Гамали, О. Б. Каневская (г. Кривой Рог)

ОТРАЖЕНИЕ ЯЗЫКОВЫХ ИННОВАЦИЙ В ИДИОСТИЛЕ Ю. ПОЛЯКОВА

Ни у кого не вызывает сомнения факт активизации инновационных процессов в русском языке конца XX – начала XXI вв. (Н. С. Валгина, Е. А. Земская, Л. П. Крысин, М. В. Панов и мн. др.), как и высокая вероятность их отражения в языке литературы.

Юрий Михайлович Поляков – один из наиболее ярких современных русских прозаиков, соединивший лучшие черты русской публицистики, очерка, романа и повести. «Индивидуальная картина мира Ю. Полякова – это философская система, в которой доминируют концепция гуманизма, творческого преобразования мира, концепция созидательной деятельности личности, культурологическая, в частности, мифологическая ориентация» [1, с. 70]. Стиль писателя остро реагирует на изменения в речевой практике. В современной филологии поэтикой произведений Ю. Полякова плодотворно занимается ряд исследователей (А. Ю. Большакова, Л. С. Захидова, В. О. Энгельман, Н. Д. Яцук). Однако лексико-семантические особенности идиостиля писателя до сих пор не стали предметом специального изучения.

Материалом для исследования послужили такие произведения Ю. Полякова, как: «Грибной царь», «Козленок в молоке», «Парижская любовь Кости Гуманкова» [3–5].

Проведенное исследование текстов произведений Ю. Полякова показало, что в них в полной мере отражены языковые инновации конца XX – начала XXI вв. Так, духу эпохи «экспрессивизации» (М. В. Панов) соответствует использование широкого спектра эмоционально-оценочной лексики (*рыбешка, бутербродик, мамаша, обожравшийся; литературная сволочь, дрянь, полудурок, психушка, пьянчуга* и др.), а также некодифицированных единиц: профессионализмов (*операция «Бредень», райкомовец, персональное дело*); жаргонизмов (*ханурики*, *шабашники, пронести глаза (пялиться)*, *ночные бабочки*); иноязычных вкраплений (*эскейпер* – беглец), *«дэй офф»* – отгул).

Потребность усилить экспрессивность выражения приводит Ю. Полякова к поиску новых форм для передачи индивидуального смысла: *чревоугодцы, яствоеды, сверхпроза; недоказненный, доднепрогэсовский, мягкосуицидный* и др. Окказионализмы передают авторское отношение к изображаемому объекту, представляют речевую характеристику персонажей, делают образы ярче.

Частотны словообразовательные окказионализмы: *бабник-тихушник, скатерть-самопьянка* (скатерть, на которой стоят спиртные напитки); *метеорист* (поэт, ворвавшийся в литературу как метеор), *цветоноша* (торговец цветами), *марксовед* (преподаватель диалектического материализма – диамата, изучающий работы К. Маркса), *энгельсолюб* (человек, любящий работы Ф. Энгельса), *диаматыч* (специалист по диамату), *торгонавт* (работник торговли), *женобес*

(мужчина, сходящий с ума по женщинам; мужчина, доводящий женщин до состояния бешенства) и т. д.

Многочисленны авторские сложные прилагательные: ***загадочно-задумчивое*** *выражение,* ***насмешливо-призывный*** *взгляд*, ***нежно-металлический*** *запах первой грозы,* ***трогательно-зубчатый*** *крапивный кустик,* ***серебристо-трескучие*** *ворсинки* и др.

Тексты насыщены лексико-семантическими окказионализмами: *режиссёр-расстрига; ветхозаветный* (‘относящийся к давним временам’, в данном случае – ко времени использования печатных машинок); *обезвреженный* (‘лишенный способности мыслить’; ‘о мозгах, о человеке’); *законопатить* (‘назначить на должность’); *соскочить* (‘остаться за границей’); *малоинформативный* (‘невыразительный’); *распавшийся* (‘находящийся в состоянии сильного алкогольного опьянения’), *безбилетник* (‘писатель без писательского билета’) и др.

Практически все перечисленные словообразовательные и лексико-семантические окказионализмы имеют эмоционально-оценочный компонент значения, как правило, негативно-ироничный.

Писатель нередко творчески трансформирует фразеологизмы: *Дорога в ад вымощена не столько благими намерениями,* ***сколько талантами***; *Нет, мир стоит не на слонах, не на китах и даже не на быках.* ***Мир стоит на трех огромных свиньях, грязных, смердящих и прожорливых.***

Автор создает ироничные, сатирические, претендующие на афористичность формулировки, характеризующие эпоху и человека: *Иногда проще избавиться от избыточного веса, чем от избыточного слова*; *Впрочем, что там гроза, некоторые умудряются революции в кабаках пересиживать!*

Ироничен Ю. Поляков и в оценке писательского труда: *Профессионализм в литературе – то же самое, что хорошее пищеварение; Потом о Костожогове стали говорить то, что всегда говорят о литераторе, вдруг переставшем печататься, – «исписался». (Как будто писатель – это стержень от шариковой ручки!); Профессия литератора очень напоминает первобытное собирательство. Вырвал корешок, надкусил. Горько – сплюнул и выбросил, вкусно – сунул в торбочку и дальше побрел.*

Метафоричность дополняется соответствующей времени политизацией текста: *Это теперь, когда* ***хрупкий скелет нации хрустнул в объятиях капитализма****, ты можешь прийти, заплатить, и твоя книга, состоящая, допустим, из альковных прозвищ, какими одаривали тебя женщины, будет мгновенно издана; Да и время было замечательное: нашему доверчивому народу уже* ***дали в ручонку погремушку гласности, но пока еще не отняли от материнской груди социализма*** и др.

Метафоры разнообразны, в метафоризацию вовлекаются термины, зоонимы, бытовые наименования и т. д., встречаются метафоры (классификация В. П. Москвина [2]) антропоморфные: ***Вынырнула*** *записка и* ***поплыла*** *в сторону зала*; машинные: *былой лидер, «****катапультированный****» на пенсию вследствие невыполнения правительственного постановления*; военные: *сотрудница сектора учёта райкома партии Аллочка Ашукина, которую неизменно* ***мобилизовывали*** *для работы с записками*; зооморфные: *телевизионщики, вдруг* ***слетевшиеся*** *на заурядное районное мероприятие; доцент капризно сморщил ухоженное личико и* ***по-кошачьи махнул лапкой****; тем временем профессор Заславский,* ***распушив хвост****, начал рассказывать* (последние являются наиболее распространенными). Метафора тем сильнее, чем она неожиданнее: *Пробудившись утром, Закусонский* ***обполз*** *мою квартиру* ***оловянным*** *взглядом…* – привычная метафора ***оловянный взгляд*** смело соединяется с индивидуально-

авторской – ***обполз.*** Частотны развёрнутые метафоры, в которых носителями одного метафорического образа являются ряды ассоциативно связанных слов.

Частотны случаи использования перифразы для характеристики персонажей: *морская свинка* – дочка крупного партийного босса; *пипа Суринамская* – жена крупного начальника; *пейзанка* – бригадир доярок из Калужской области; *мэтр* – завсегдатай пивного ресторана и др.

Сравнения в произведениях Ю. Полякова отличаются оригинальностью предмета и объекта сравнения (***Ложь украшает любовь, как хороший багет линялую акварельку***), доминированием развернутых конструкций (***Самолет*** *набрал высоту и теперь натужно* ***гудел, точно обожравшийся нектаром шмель, тяжело волокущий по воздуху свое мохнатое тело к скрытой в разнотравье заветной норке***; *Гера ел степенно, показывая, что его эти странные манипуляции с гексаэдром, испещренным буквами, абсолютно не волнуют, однако было заметно, что* ***любопытство в нем накапливается, как мышьяк в локонах злодейски отравленного Бонапарта***).

Часто в компаративных конструкциях у Ю. Полякова актуализируются периферийные семантические компоненты денотатов и объектов сравнений: *…Принесли жареного* ***поросенка****,* ***похожего на*** *загадочного застольного* ***сфинкса***; *…****они*** *были* ***похожи на персонажей сказки «Пузырь и соломинка»****.*

Развернутые сравнения в текстах Ю. Полякова, как правило, направлены:

– на усиление экспрессивности образа, на придание ему картинности, зрительности: *Надюхин* ***дом*** *стоял на краю огромного оврага, и дальше начинались* ***малюсенькие, точно разбитые лилипутами, огородики с сарайчиками, более напоминавшими собачьи конурки***;

– на создание комического эффекта: *Честно говоря, каждый* ***писатель*** *чем-то* ***похож на огуречную лиану, покрытую множеством цветков, большинство из которых так никогда и не будут оплодотворены пчелиным трудолюбием литератора и не вырастут до размеров полноценного художественного зеленца****; Я был* ***похож на лежавший тут же в мыльнице выдавленный тюбик пасты***;

– на создание неожиданных аллюзий: ***Веселкин взирал*** *на однокурсника*, ***словно на белого бога, приплывшего в большой железной пироге к его убогим папуасским берегам***; *Женщина – это* ***не постельная принадлежность и не кухонный комбайн с накрашенными глазами***.

Эпитеты не только отражают художественный мир писателя, но и позволяют индивидуализировать образы и усилить экспрессивность текста (***летаргическая*** *дева,* ***монолитное телесное*** *счастье* и т. п.). Один из любимых приемов писателя – изменение возможной сочетаемости слов: ***интеллигентный*** *клан,* ***чудодейственная*** *жвачка,* ***насмешливое*** *сочувствие*, ***внебрачные*** *запахи* и т. д.

Идиостилю писателя свойственна интертекстуальность, что свидетельствует о вписанности произведений Ю. Полякова в широкий культурологический контекст. Так, даже заглавия многих его произведений (*«Возвращение блудного мужа», «Небо падших», «Козлёнок в молоке», «Грибной царь»* и т. д.) имеют аллюзийный характер, задают связь с образами древнегреческой, древнеримской, славянской, христианской мифологии.

В произведениях Ю. Полякова находим отсылки к текстам А. Пушкина, К. Рылеева, Н. Гоголя, А. Чехова, В. Хлебникова, В. Ходасевича, Н. Гумилева и др. Например: *Мы с тобою – городские чайки, Мы давно забыли запах моря, Мы всю жизнь летаем над помойкой и кричим с тоской: «Мы – чайки, чайки…»* (отсылка к драме А. Чехова «Чайка»); *Торгонавт притащил бутылку лимонной водки… Поэма Рылеева «Наливайко»! – приказал поэт-лауреат* (пародирование названия поэмы К. Рылеева «Наливайко»); *«Дианы грудь, ланиты Флоры»* (от-

сылка к роману А. Пушкина «Евгений Онегин»), *«Свобода приходит нагая»* (цитата из одноименного стихотворения В. Ходасевича), – *А жираф будет бродить возле озера?.. – Будет! – Изысканный? – Изощрённый!* (изменение фрагмента стихотворения Н. Гумилева «Жираф»), *…накликанная буревестником и проплаченная им самим революция* (М. Горький и его «Буревестник») и т. д. Ассоциативная связь позволяет создать в тексте комический эффект, становится мощным средством пародирования текстов, обеспечивая устойчивую связь между произведениями и направляя их восприятие читателем в определенную культурологическую сферу.

Произведения Ю. Полякова чаще всего имеют иронический или сатирический характер. Ирония в идиостиле писателя используется не только и не столько как стилистическая фигура, способная воздействовать на читательское сознание и выразить авторское отношение к изображаемому объекту. Ирония у писателя – это, прежде всего, способ его мировидения.

Перечисленные особенности поэтики Ю. Полякова ярко иллюстрируют разнообразные виды языковой игры, буквально пронизывающей современную русскую речь, являющуюся ярчайшей ее характеристикой.

ЛИТЕРАТУРА

1. Захидова Л. С. Мифопоэтические парадигмы как парадигмы ассоциативного типа в произведениях Ю. Полякова. *Научная жизнь*. Москва: Наука, 2007. С. 69–73.
2. Москвин В. П. Русская метафора. Очерк семиотической теории. Москва: ЛЕНАНД, 2006. 184 с.
3. Поляков Ю. Грибной царь. Москва: Астрель, 2008. 480 с.
4. Поляков, Ю. М. Козленок в молоке. Москва: Астрель: АСТ, 2009. 446 с.
5. Поляков Ю. Парижская любовь Кости Гуманкова. Москва: АСТ, 2008. 256 с.

Генг Липинг (г. Запорожье)

ЗАИМСТВОВАНИЯ В РУССКОЙ ЛЕКСИКЕ ЕДЫ (по данным словарей новых иностранных слов)

По мере развития общества еда для человека перестала быть только удовлетворением физиологической потребности. Понятие *еда* достаточно сложно. Так, генетическое понятие еды связано, в первую очередь, с негативным представлением о самом процессе поедания [6, с. 275]. В толковом словаре С. И. Ожегова еда определяется через синоним *пища* [7, с. 159]. В кулинарном словаре В. Похлебкина: еда – собирательное обозначение всех приготовленных для употребления человеком в пищу кушаний; все, что съедобно [8, с. 105]. В системе языка понятие еда рассматривается и как процесс, включающий «принятие, поглощение пищи», и как «собирательное понятие, которое соотносится с разнородной совокупностью предметов различного типа», обозначающих «то, что едят и пьют, что служит питанием» [2, с. 46].

С точки зрения социолингвистики, понятие «еда» эксплицируется по-другому: она выполняет социальные функции, являясь своего рода социальным знаком: потребление тех или иных продуктов может создать социальную близость или дистанцию [1, с. 9]. В связи с этим в исследовательскую сферу могут входить образ еды, мотив еды, семантика еды и т. п. К тому же в кулинарном словаре и собраны слова, так или иначе связанные с едой: кулинарные термины, названия приемов, способов приготовления пищи, кухонный инвентарь, этикет, история меню, рецепты мировых кухонь, все известные миру продукты. Мы разделяем такой подход к определению лексики еды, включая в её состав, кроме вышеуказанных групп, также названия лиц, связанных с приготовлением еды, де-

густацией (*титестер* [5, с. 263]), продажей, и названия предприятий питания, мест проведения досуга с едой и за едой (*снэк-бар* [4, с. 331]).

Настоящая статья основана на материалах двух изданий Словаря иностранных слов Н. Г. Комлева (1995, 2006) и словаря Л. П. Крысина «1000 новых иностранных слов». В статье характеризуются иностранные кулинарные слова, которые отражают изменение языков-источников и новые пищевые пристрастия русских.

В трех словарях насчитывается 175 кулинарных слов, среди них 26 слов повторяется. Из словаря «1000 новых иностранных слов» методом сплошной выборки извлечены 53 кулинарных слова, что занимает 5,3 % словарного фонда. Эта лексика заимствована русским языком во второй половине XX – начале XXI века из 12 языков. Основными языками-источниками были английский, итальянский и французский (см. табл. 1).

Таблица 1

Данные словаря «1000 новых иностранных слов»

Англ.	Болг.	Груз.	Др.-евр.	Исп.	Ит.	Нем.	Перс.	Порт.	Тюрк.	Фр.	Яп.
30	1	3	1	1	5	2	1	1	2	5	1
56.6%	1.9%	5.6%	1.9%	1.9%	9.4%	3.8%	1.9%	1.9%	3.8%	9.4%	1.9%

В «Словаре иностранных слов» (1995) насчитывается 60 кулинарных слов на 4500 иностранных слов. Заимствованы они из 10 языков (см. табл. 2). В издании 2006 года к лексике еды добавилось 62 лексемы. Сравнивая данные двух изданий словаря одного автора, наблюдаем увеличение заимствованной лексики еды за 10 лет в два раза.

Таблица 2

Данные «Словаря иностранных слов» Н. Г. Комлева (1995, 2006)

	Англ.	Гр.	Др.-евр.	Исп.	Ит.	Лат.	Малайск.	Нем.	Рум.	Тур.	Фр.	Яп.	Язык не указан
1995	21	1	0	0	7	1	1	10	1	1	15	2	0
2006	21+31	1+1	0+1	0+1	7+3	1+0	1	10+6	1+0	1+0	15+15	2+1	0+2

Как показывают статистические выкладки, приведенные в таблицах, прослеживается тенденция увеличения влияния английского языка на русскую лексику еды (добавлена 31 новая лексема). Так, заимствуются слова, связанные с чужим бытом (так называемые экзотизмы): «*диннер-театр* [англ. dinner-theater < dinner – обед (в Англии обычно в 7-8 часов вечера) + theater – театр] – амер., брит. ресторан, где для посетителей, сидящих за столами, даются театральные представления во время ужина (обеда) и после него» [4, с. 119]; «*доги-бэг* [англ. doggy bag < doggy – собачка + bag – мешок, сумка] – пакетик или коробочка, в которой посетители некоторых ресторанов (гл. обр. китайских) могут унести с собой пищу, которую они не доели (как бы для собаки)» [4, с. 123–124]. Заметим, что политика *доги-бэг* характерна уже для многих украинских ресторанов.

По мере глобализации увеличивается и количество языков-источников, влияющих на русскую кулинарную лексику.

Семантическое поле «еда» – крупная смысловая парадигма, объединяющая слова различных частей речи, семантический признак значений которых связан с едой. Его можно разделить на семантические микрополя. Заимствованные кулинарные слова могут входить в следующие: блюда, напитки, фрукты, десерт, быстрая еда, приправы и соус, сырье пищевого продукта, образ приема

пищи, еда для досуга, действия по приготовлению еды, помещения приема пищи, кухонные приборы. Самую большую группу заимствований составляют названия блюд (26 %), что вполне естественно; затем следует группа, называющая особенности приема пищи.

После распада Советского Союза и конца «экономики дефицита» «советские общепитовские столовые, закусочные и пельменные сменили сетевые кафе и рестораны быстрого обслуживания» [1, с. 17], в которых предлагают огромный ассортимент новых пищевых продуктов, постоянно пополняющийся и изменяющийся. Новые пищевые привычки отражаются в лексике еды. Заимствование новых иностранных кулинарных слов одновременно свидетельствует о принятии социумом нового образа жизни, об изменении пищевых пристрастий и приоритетов. Например, появился большой выбор: *барбекю* [4, с. 44], *равиоли* [5, с. 214], *карбонад* [4, с.161] и другие; проводят время и встречаются с друзьями в *пабе* [4, с.187], *пиццерии* [4, с. 198]. У окошек кафе часто можно видеть очередь молодых людей, которые покупают *фаст-фуд* [4, с. 373]: *гамбургер* [5, с. 76], *хот-дог* [5, с. 301; 3, с. 130; 4, с. 400] и т. п. Такая быстрая еда продается и в *супермаркете* [4, с. 345]. Можно сказать, фаст-фуд стал новым пищевым увлечением, в крупных городах уже проводятся *фесты* уличной еды.

Как видим, русская лексика еды, как зеркало, отражает социальные изменения, и в частности американский экспансионизм с его стратегией фаст-фуда.

ЛИТЕРАТУРА

1. Долешаль У., Китайгородская М.В., Розанова Н.Н. Введение: Пищевое поведение и язык. Еда по-русски в зеркале языка: монография. Москва: РГГУ, 2013. С. 7–26.
2. Ли Гуаньхуа. Опыт лингвокультурологического и семантического описания фразеологической картины мира (на примере единиц с компонентом «еда»). *Уч. зап. Таврического нац. ун-та им. В. И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации».* Том 24 (63), № 1. Часть 1. 2011. С. 46–53.
3. Комлев Н. Г. Словарь новых иностранных слов (с переводом, этимологией и толкованием). Москва: Изд-во Москов. ун-та, 1995. 141 с.
4. Комлев Н. Г. Словарь иностранных слов. Москва: Эксмо, 2006.672 с.
6. Крысин Л. П.1000 новых иностранных слов. Москва: АСТ-ПРЕСС, 2009. 319 с .
7. Курбанов И. А., Кучкильдина О. В. Этимологические и лексические аспекты концепта «Еда» в русском, английском и немецком языках. *Вестник ЧГПУ.* 2012. № 11. С. 273–288.
8. Ожегов С. И. Словарь русского языка. Москва: Рус. язык. 1978. 846 с.
9. Похлебкин В. В. Кулинарный словарь. Москва: Эксмо, 2015. 456 с.

В. В. Горлачова (м. Запоріжжя)

АНГЛОМОВНІ ТА УКРАЇНОМОВНІ СЛОГАНИ В РЕКЛАМІ СТІЛЬНИКОВИХ ТЕЛЕФОНІВ

Трактування терміну реклама є дискусійним серед лінгвістів. Словник сучасної англійської мови трактує цей термін так: «…is a picture, set of words, or a short film, which is intended to persuade people to buy a product or use a service, or that gives information about a job that is available, an event that is going to happen» [1, p. 26]. Представлене визначення прийняте нами в якості робочого в межах цього дослідження. Без сумніву, слогани – неодмінні компоненти будь-якої рекламної компанії. Більшість дослідників погоджується, що ці короткі, влучні рекламні вислови використовуються великими компаніями та маленьким підприємствами з давніх давен. Метою зазначених фраз є звернення уваги потенційного клієнта та виокремлення продукції або послуги компанії серед інших, існуючих на ринку.

В сучасній науковій літературі немає одностайності у визначенні терміну *слоган*, тому що різні дослідники визначають поняття «слоган», спираючись на його окремі характеристики. За словами Девіда Рейна *слоган* – це «unique phrase identified with a company or brand … the slogan has to command attention, be memorable and be brief» [2, p. 54].

Об'єктом представленої наукової розробки виступають англомовні та україномовні слогани, що використовуються в комерційній рекламі стільникових телефонів. Матеріалом дослідження слугували 78 слоганів (44 англомовні та 34 україномовні), зібрані методом суцільної вибірки з Інтернет-ресурсів та промо матеріалів виробників мобільних телефонів (Apple, HTC, Huawei, Lenovo, Motorola, Nokia and Samsung). Завдання дослідження: 1) визначити та надати опис значень англомовних та україномовних слоганів реклами мобільних телефонів; 2) пояснити імплікований зміст слоганів.

В першу чергу, слід наголосити, що «рекламна реальність» має одну ключову ознаку – незважаючи на те, що вона побудована та структурована на людських моделях поведінки з повсякденного життя, вона часто подається в формі казки. Формат казки виступає найбільш доречним як для дітей, так і для дорослих, тому що дозволяє розкрити життєві трансформації, представити інформацію в розважальному, а іноді навіть комічному аспекті. Така тактика дозволяє оминати блоки критичного мислення потенційного клієнта, апелювати до позитивного емоційного досвіду дитинства. Слогани реклами мобільних телефонів не є виключенням в цьому випадку. Наприклад, слоган «Magic is real» / «Магія стала реальністю». В цьому слогані ми бачимо варіант вдалого застосування оксюморону. Сама по собі магія, зазвичай, розглядається як щось неможливе, пограничне з реальністю, проте копірайтери комбінують лексему *magic* з прикметником *real* та іменником *реальність*. Спробуємо звернутися до іншого прикладу, «***Magical and revolutionary*** *device at an* ***unbelievable*** *price» / «****Фантастичні*** *можливості* ***революційного*** *девайсу за* ***приємними*** *цінами».* Як зазначає словник, «magic 1 the power to make impossible things happen by saying special words or doing special actions 2 a special, attractive or exciting quality … magical 1 very enjoyable, exciting or romantic, in a strange or special way» [1, p. 1051]. Поєднуючи прикметники *magical* та *revolutionary*, автори реклами наполягають на тому, що телефон не лише приємна покупка, але й корисна, бо робить життя людини легше. Лексема *revolutionary* має семи 'new', 'different', 'leads to great improvements'. Порівняйте: «… completely new or different, especially in a way that leads to great improvements» [1, p. 1499]. Україномовні рекламні слогани відповідно містять компоненти *революційний* та *фантастичний*. Рекламна маніпулятивна стратегія також знайшла відображення в словосполученні *'an unbelievable price'*. Якби копірайтер використав формулювання '*cheap price' / 'дешева ціна',* це могло б негативно вплинути на позиціонування товару в рекламі. Рекламований мобільний телефон належить до категорії престижних товарів, підкреслюючи статус свого власника, проте прикметник *cheap /дешевий* має конотативну сему 'poor quality' / 'погана якість, саме тому словосполучення *'an unbelievable price'* було обране. Зазначений прийом дозволяє у евфемістичній формі повідомити про доступну вартість мобільного телефону (наявність знижки за акцією), але не «скомпрометувати» якість гаджету. Звернімося до лексикографічного тлумачення: «…unbelievable 1 very good, successful or impressive synonym amazing» [1, p. 1910]. Денотативні семи прикметника *unbelievable* красномовно свідчать про наявність вигідного придбання. Серед україномовних еквівалентів евфемістичного визначення ціни мобільного телефо-

ну ми зафіксували варіанти '*приємна', 'доступна', цікава', 'акційна', 'вражаюча', 'спеціальна*', лексема *дешевий* не використовується.

Одне з найбільш поширених звернень, що пронизують структуру та значення україномовних та англомовних слоганів, є емоційна апеляція, яка фокусується на позитивних та негативних емоціях індивіду, його спогадах та досвіді. Більшість рекламних слоганів використовує саме позитивні ментальні образи, проте, коли прослідковується звернення до життєвого негативу, копірайтери зазвичай підкреслюють такі теми, як погана відео- та фотозйомка, проблеми з переглядом (*Bye,* ***Blurred Selfies***! / *Чіткі фото та відео /* ***Бездоганні селфі***), поганий зв'язок («*Не йдіть на компроміси»* or «*We hear you»*) та інтернет з'єднання («*Now you won't have to wait until you get home to Google your date» / «Інтернет* ***завжди с тобою****»*), узагальнюючи до проблем зі соціалізацією (самотність, відсутність або нестача друзів, поради та емоційної підтримки, допомоги). Реклама використовує форму поради: «*As long as you have a cell phone, you're never* ***alone****», «Будь на зв'язку / Друзі завжди* ***поруч****».* Як зазначає словник, лексема *alone* полісемантична, та її використання робить слоган емоційним: «…alone 1 if you are alone in a place, there is no one with you 2 without any friends or people you know 3 feeling unhappy and lonely 4 without any help of others» [1, p. 46]. Рекламний слоган одночасно окреслює проблемну ситуацію та надає готову підказку до її вирішення.

Проаналізувавши англомовні слогани реклами мобільних телефонів, ми визначили, що близько 40 % англомовного матеріалу, якщо він містить дієслівну форму, включає імперативи, наприклад, «*Imagine the possibilities»* або «*Be bold»*; «*Get more out of now»*. В україномовних слоганах ця тенденція також прослідковується (35 %), наприклад, «*Не обмежуй себе – твори» / «Відкрий можливості» / «Погляньте на світ по-новому*». Також, за нашими підрахунками, приблизно 15 % англомовних слоганів містять герундіальну форму, порівняйте: «*Connecting people» / «Discovering the world» / «Empowering people»* etc. В україномовних варіантах функціонують іменники та дієприслівники (*Перемога, Відкриття, Відкриваючи світ, Користуючись перевагами*). Залучення імперативної форми – це можливість підштовхнути потенційного покупця до необхідної дії, в той час як залучення герундіальної / іменникової одиниці – спроба створити позитивний образ виробників стільникових телефонів, означити їх досягнення та успіх.

Розгляд імперативних конструкцій, що залучені в слоганах реклами стільникових телефонів, допоміг визначити по-перше, чітко продумані маніпулятивні техніки, що націлені на переконання потенційного покупця придбати товар, по-друге, цінності та аксіологічні орієнтири сучасного англомовного суспільства, що стають вагомими аргументами в рекламній дискусії. Звернімося до конкретних прикладів. Значний сегмент рекламних слоганів позиціонує телефон як універсальний засіб зруйнувати будь-які перепони та обмеження. «*Our call* ***anytime, anywhere****»* – елімінація часових та просторових обмежень; «*Take Toshiba,* ***take the world****»* – руйнування будь-яких обмежень в світі. Інші приклади: «***Get more out of now****» / «Make the* ***most of now****»* – елімінація обмежень прибутку та надбань з фокусом на миттєвий результат. Лексема *possibility / можливості* є частотною в рекламних слоганах мобільних телефонів: «*Imagine the* ***Possibilities****» / «Уявіть світ* ***можливостей****»,»Expanding the* ***Possibilities****» / «Широкий вибір* ***надпотужних можливостей****».* За визначенням лексикографічного джерела лексема *possibility* «…if the is a possibility that something is true or that something will happen 2 an opportunity to do something, or something that can be done or tried 3 if something has possibilities, it could be made in something much better» [1, p. 1350].

Всі вказані значення мають денотативну сему ‘action’ / ‘дія’, та навіть ‘action leading to improvement’. В такій формі копірайтери переконують покупців в тому, що мобільний телефон необхідний та обов’язковий засіб, який надає можливість поліпшити життєві ситуації, трансформувати життя на краще. («*We make the tools, you make them do / Не йди на компроміс – дій»*). Зазвичай подібні слогани супроводжуються візуальними матеріалами з посміхненими, стильними людьми. Це спрямовано на створення рекламної ілюзії ідеального життя, якого можливо легко досягнути.

Дослідивши слогани реклами стільникових телефонів, ми дійшли до висновку, що образ власника мобільного телефону неодмінно пов'язаний з постійними спробами діяти, зверненню до всього нового в прагненні змінити своє життя на краще (*«For those who **do** / Для тих, хто **діє**»*).

Відсутність обмежень в багатьох випадках репрезентована як ознака незалежності та свободи людини. Велика кількість прикладів проаналізованих слоганів репрезентує ідею незалежності індивіду: «*Choose **Freedom**» / «**Свобода** вибору» / «Ти **вільний** обирати*», де лексема *choose* «…decide to do something because that you want to do» [1, p. 283]. Копірайтери неодноразово підкреслюють, що вподобання та пріоритети потенційного клієнта стають основним поштовхом до створення конкретних мобільних телефонів («*Do you like this?» / «Your vision, our future» / «You’ve got questions, we’ve got answers» / «Tablet or phone, you decide*» / «*Вибір за тобою*»).

Мета реклами мобільних телефонів обумовлює значення слоганів, які зазвичай сфокусовані на приверненні уваги покупців, переконанні необхідності купівлі. Реклама позиціонує мобільні телефони як засіб зміни життя на краще, в багатьох випадках рішення про придбання телефону – це логічне завершення асоціативного ланцюжка, етапи якого проходить потенційний покупець. Ідея щасливого та успішного життя складається з комплексів «спілкування», «вибір можливостей / можливість вибору», «дія». Рекламна реальність демонструє ілюзію досягнення мети в зазначених комплексах завдяки факту придбання стільникового телефону. Образні вирази широко представлені у сучасній рекламі. За нашими спостереженнями, англомовні та україномовні слогани реклами стільникових телефонів містять епітети (створення позитивного образу товару та потенційного власника), метафори (переконання в престижності, зручності використання, ефектному дизайні та інш.), мовну гру (гумористичний ефект, «приховані» переваги), порівняння (переваги продукту, позитивний образ власника), персоніфікація (гумористичний ефект, позитивний образ власника, апеляція до емоційного досвіду), евфемізми (цінова політика), гіперболу (переваги продукту, позитивний образ власника).

Використання копірайтерами та розкриття потенційним покупцем прихованого змісту в рекламі стає можливим через залучення полісемантичних одиниць. Автори реклами часто використовують слова, одночасно актуалізуючи їх декілька значень у контексті, в багатьох випадках синтагматичні зв’язки лексеми підкреслюють певні денотативні та конотативні семи в значеннях, створюючи асоціативний потік, що має на меті підштовхнути людину до купівлі. Основною ознакою англомовних слоганів реклами стільникових телефонів слід визнати вербальну апеляцію до емоційного досвіду людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Longman Dictionary of Contemporary English. New edition. For Advanced Learners: Pearson Education Limited. 2012. 2081p.
2. Rein D. P. The Language of Advertising and Merchandising in English. New York: Regent. 1982. 128 p.

В. М. Греченко-Журавская (г. Днепр)

АКТУАЛИЗАЦИЯ ПРЕЦЕДЕНТНЫХ ЭЛЕМЕНТОВ РАЗНЫХ ТИПОВ В ИНОЯЗЫЧНОЙ АУДИТОРИИ

Развитие речевых и коммуникативных навыков учащихся, как правило, осуществляется в процессе работы с текстом. Большинство текстов (особенно тексты художественного и публицистического стилей, которые используются в качестве учебных) включают в себя разнообразные прецедентные элементы (в научной литературе употребляются и другие термины: «прецедентные феномены», «прецедентные знаки» и под. [1; 2]). Наличествуют прецедентные элементы и в текстах научного стиля.

Прецедентный текст определяется как первоначальный, «первичный текст, узнаваемый (опознанный) слушателем в информационном пространстве» [4, с. 99]. Это текст, имеющий «сверхличностный характер», широко известный и воспроизводимый, неоднократно «возобновляемый» в речи [3, с. 216]. Большинство исследователей характеризуют прецедентные феномены как «потенциально автономные» или «автосемантичные» смысловые блоки в новом речевом произведении, используемые с определённой целью. Они заключают в себе фоновую информацию, которая предположительно известна не только автору создаваемого текста, но и его собеседнику (читателю, слушателю). Автор лишь хочет актуализировать её. Исследователи отмечают, что прецедентные единицы, будучи малыми по форме, обладают большой семантической ёмкостью. Носители русского языка, как правило, «опознают», вычленяют первичный текст в новом для него информационном пространстве и могут определить его стилистическую и смысловую нагрузку. Те, кто изучает русский язык как иностранный, испытывают затруднения, сталкиваясь с прецедентными единицами.

Типы прецедентных текстов определяются по разным признакам. По степени известности, «узнаваемости»: универсальные (распознаются всеми образованными людьми), социумные (понятные определённой социальной группе людей), национальные (известные всем представителям определённого национально-лингвокультурного сообщества), индивидуальные; по источнику (художественная литература, фольклор, научная сфера, фразеология, афоризмы, ситуации и др.); по стилевой принадлежности текста, в котором воспроизводится (реализуется) прецедентный элемент. Необходимо обратить внимание и на то, что фрагменты высказывания, воспринимаемые как прецедентные носителями русского языка, могут не осознаваться в качестве таковых в иноязычной аудитории. Из этого следует вывод методического характера, касающийся преподавания русского языка как иностранного: при изучении художественной литературы, а также общефилологических, историко-лингвистических, литературоведческих дисциплин требуют комментария такие языковые факты, которые в дальнейшем (при повторном предъявлении) будут восприниматься как прецедентные.

Национальные прецедентные единицы являются очень важными в процессе усвоения русского языка как иностранного. Их понимание и адекватная интерпретация позволяют сделать общение более продуктивным и культурно-обусловленным. Овладение такими единицами – одно из условий формирования лингвокультурологической компетенции учащихся. В учебных текстах чаще всего встречаются национально-культурные прецедентные элементы, источниками которых являются 1) цитаты, афоризмы, фразеологические обороты, пословицы или поговорки; 2) собственные имена (в том числе именования персонажей рус-

ских сказок и других фольклорных жанров, названия географических объектов, произведений литературы и искусства и т. п.); 3) жизненные ситуации.

В зависимости от типа прецедентного феномена следует строить работу по его актуализации на занятиях с иностранными студентами. Алгоритм работы с прецедентами первого типа может быть таким: 1) анализ содержания (значения) прецедентного знака; 2) выполнение речевых и коммуникативных заданий (упражнения на развитие умений прогнозировать текст, устанавливать логические связи между смысловыми блоками текста, на развитие смысловой догадки), 3) выяснение функций прецедентных феноменов в изучаемом тексте. Упоминание имени автора такого прецедентного знака предполагает комментарий и по этому поводу (знают ли учащиеся имя, какие ассоциации с ним связаны). Прецедент-фразеологизм, пословица даёт возможность привести аналоги из родного языка обучаемых, а также выполнить задания на включение их в новый контекст (создание своего речевого произведения с использованием заданного прецедентного знака).

Рассмотрим некоторые примеры из нашей практики. Текст «Времена года» начинается цитатой из песни к кинофильму «Служебный роман»: «У природы нет плохой погоды, каждая погода – благодать». Анализ содержания фразы позволил сосредоточить внимание на хороших приметах каждого времени года, нацелил на поиск аргументов, подтверждающих данную мысль. Этому способствовало и выполнение притекстовых заданий (ответы на вопросы, отыскание соответствующих слов и фразеологизмов в тексте и др.). В результате работы студенты глубже поняли обобщённый смысл фразы, стали употреблять её в своей речи.

Аналогичная работа была проведена с цитатами из стихотворений М. Волошина («*Изгнанники, бродяги и поэты…*») и А. Блока («*И невозможное возможно...*»), а также с фразеологизмами (*чёрт знает что, хоть глаз выколи, передать из рук в руки*) при чтении произведения К. Г. Паустовского «Дождливый рассвет». Фрагменты стихотворений цитируются разными персонажами в трудные для них минуты жизни, когда приходится принимать «знаковые» решения:

«*Изгнанники, бродяги и поэты*, – насмешливо продекламировал Башилов, – *кто жаждал быть, но стать ничем не смог*».

«На столе действительно лежала раскрытая книга. Кузьмин встал, наклонился над ней и, прислушиваясь к торопливому шёпоту за дверью и шелесту платья, прочёл про себя давно забытые слова:

И невозможное возможно,
Дорога дальняя легка,
Когда блеснёт в дали дорожной
Мгновенный взор из-под платка...

Кузьмин поднял голову, осмотрелся. Низкая тёплая комната опять вызвала у него желание остаться в этом городке».

А фразеологизмы используются при описании обстоятельств, в которых оказался один из героев, выполняя просьбу товарища (ночь, непогода и – необходимость передать письмо лично):

«Где же город? – подумал Кузьмин. – Тьма, дождь, – *чёрт знает что*!

Он поёжился, застегнул шинель. С реки задувал холодный ветер. Кузьмин разыскал помощника капитана, спросил, долго ли пароход простоит в Наволоках.

– Часа три, – ответил помощник. А вам зачем? Вы же едете дальше.

– Письмо надо передать. От соседа по госпиталю. Его жене. Она здесь, в Наволоках.

– Да, задача! – вздохнул помощник. – *Хоть глаз выколи*! Гудки слушайте, а то останетесь.

…Глупо, что пароход опоздал и пришёл ночью; – подумал Кузьмин. Почему Башилов – его сосед по палате, когда узнал, что Кузьмин будет проезжать мимо Наволок, просил *передать* письмо жене непременно *из рук в руки*? Придётся будить людей, бог знает, что ещё могут подумать!»

Результатом анализа явилась активизация ассоциативного и образного мышления студентов, расширение их познаний в национально-культурологическом плане, развитие речевых и коммуникативных умений. Важно и то, что студенты смогли глубже понять переживания героев произведения, проникнуть в их внутренний мир, определить, как цитируемые стихи характеризуют их отношение к жизни.

Работа с прецедентами-собственными именами может осуществляться в такой последовательности: 1) выяснить, знакомо ли учащимся это имя собственное и где употребляется первичное имя (источник; возможные характеристики, ассоциации, позволяющие использовать имя в качестве прецедентной единицы); 2) определить значение прецедентной единицы в данном контексте; 3) выполнить речевые и коммуникативные задания. Таким образом проводилась актуализация собственных имён при изучении текстов «Русские богатыри», «Украина на карте мира». Имена богатырей, многие географические наименования встретились студентам впервые. Работа с этими языковыми единицами по предложенному алгоритму позволила установить ассоциативные связи между именами собственными и их свойствами (характеристиками), что позволило закрепить их в сознании студентов в качестве прецедентных знаков.

Последовательность работы с прецедентными текстами на основе жизненных ситуаций может быть такой: 1) описание ситуации и определение её национально-культурного содержания; 2) анализ возможных аналогов из родного языка и культуры.

Одна из таких ситуаций (перед отъездом героя), которую можно квалифицировать как прецедентную и требующую комментариев, описана в произведении К. Г. Паустовского «Дождливый рассвет»:

«Кузьмин встал. Ольга Андреевна не двигалась.

– Погодите, – сказала она спокойно. – *Давайте сядем перед дорогой. Как в старину.*

Систематическая работа с прецедентными элементами всех типов, которые воспроизводятся в устной речи и реализуются в текстах разных стилей, способствует расширению кругозора студентов, развитию речевых и коммуникативных навыков, формирует профессиональную лингвокультурологическую компетенцию будущих преподавателей русского языка как иностранного.

ЛИТЕРАТУРА

1. Баженова Е. А. Прецедентные знаки в научном тексте. *Мир русского слова и русское слово в мире*. М-лы XI Конгресса МАПРЯЛ (Варна, 17-23 сентября 2007 г.). Т. 4. София, 2007. С. 22–27.
2. Горовая И. Г., Горовая Н. Н. Роль прецедентных феноменов в формировании вторичной языковой личности. *Вестник Оренбург. гос. ун-та*. 2015. № 11. С. 65–70.
3. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность. Москва, 2010. 264 с.
4. Столярова Л. П., Пристайко Т. С., Попко Л. П. Базовый словарь лингвистических терминов. Киев, 2003. 192 с.

К. С. Григорян, Е. К. Куварова (г. Днепр)

ИНДИВИДУАЛЬНО-АВТОРСКИЕ ЛЕКСИЧЕСКИЕ ИННОВАЦИИ, ОБОЗНАЧАЮЩИЕ ЧЕЛОВЕКА, В ПИСЬМАХ Ф. М. ДОСТОЕВСКОГО

Фёдор Михайлович Достоевский – поистине самобытный писатель, обладающий уникальным стилем, отличающим не только художественные произведения автора, но и его эпистолярные тексты. По меткому замечанию русского поэта И. А. Бродского, «в его (Достоевского – авт.) фразах слышен лихорадочный, истерический, неповторимо индивидуальный ритм, и по своему содержанию и стилистике речь его – давящий на психику сплав беллетристики с разговорным языком и бюрократизмами» [2, с. 75]. Ф. М. Достоевский был необычайно чуток к меткому слову, услышанному им в разговоре. Он сам вспоминал в «Дневнике писателя», как ввёл в русский язык слово *стушеваться*, изобретённое его однокурсниками по Главному инженерному училищу [3, с. 662]. В романах и повестях Достоевского читатель встречает также немало слов, созданных писателем, и этот процесс словотворчества уже становился предметом исследования в диссертации Л. В. Беляевой [1]. Мы же рассмотрим индивидуально-авторские лексические инновации на материале эпистолярного наследия великого романиста, ограничив исследование тем важным участком русской лексической системы, каким являются слова, обозначающие человека.

Рассматривая словарный состав русского языка как систему, включающую разные по происхождению и функционированию группы слов, к числу периферийных групп учёные относят окказионализмы, т. е. индивидуально-авторские неологизмы, возникающие при определённых условиях. Окказиональные слова нередко служат средством языковой игры и создаются намеренно, с установкой на творчество, на форму речи. По определению И. С. Улуханова, окказиональным можно назвать «всякое создаваемое, а не воспроизводимое слово» [7, с. 44]. Окказионализмы могут создаваться либо как естественная реализация возможностей словообразовательной системы (слова, заполняющие «пустые клетки» системы, называются потенциальными), либо «с нарушением закономерностей словопроизводства, действующих в системе» [6, с. 73]. В письмах Ф. М. Достоевского мы выявили 24 окказиональных слова, обозначающих человека, и разделили их на пять групп: а) образованные по продуктивным словообразовательным типам с сохранением основных параметров модели; б) образованные с нарушением семантико-грамматических условий словообразовательного типа; в) созданные путём чересступенчатого образования; г) образованные по окказиональной модели; д) созданные по образцу конкретного слова.

К первой группе слов, образованных по продуктивным словообразовательным типам с сохранением их основных грамматических и семантических признаков, относятся следующие лексические инновации: *докторишки, игрочишки, либералишки, полячишки, секретаришка; гимназистики, студентики; заискиватель, передёрниватели, пониматели, раздаватель; отрицательница; стенографка; празднословец; субсидьер*. В словах *докторишки, игрочишки, либералишки, полячишки, секретаришка* использован суффикс *-ишк(а)*, который присоединяется к основам одушевлённых существительных мужского рода и выражает эмоциональный оттенок пренебрежительности. Писатель применяет данные лексические инновации как средство экспрессивизации речи. Эту же функцию выполняют новообразования *гимназистики, студентики,* где использован продуктивный суффикс *-ик-,* обычно образующий уменьшительно-ласкательные дериваты от имён существительных, однако Ф. М. Достоевский использует соответствующую словообразовательную модель для создания экспрессивно-

сниженного, иронического оттенка лексических инноваций. В словах *заискиватель, передёргиватели, пониматели, раздаватель* словообразовательный формант – продуктивный суффикс *-тель*, который присоединяется к глагольным основам. Ф. М. Достоевский использует эти новообразования как конструктивное средство, способствующее более экономному осуществлению акта номинации.

Существительные со словообразовательным значением ‘лицо женского пола’ образованы с помощью продуктивных в русском языке суффиксов *-ниц(а)*: *отрицательница* и *-к(а)*: *стенографка.*

Ещё одна изобретённая Ф. М. Достоевским лексема *празднословец* образована путём сложения основ прилагательного *праздный* и существительного *слово* с одновременной интерфиксацией и присоединением суффикса *-ец* со значением наименования лица по предмету, как-то с ним связанному, по типу слов *однофамилец, вольнодумец* и т. п. Суффикс *-ец* имеет нейтральный характер, но лексическое значение слова включает оценочную коннотацию и называет человека по складу характера, наклонностям в поведении.

Все рассмотренные выше окказионализмы – это слова, которые можно назвать потенциальными: они образованы по существующим в языке продуктивным словообразовательным типам, имеют функциональную нагруженность и легко декодируются без опоры на контекстуальное окружение. При этом писатель чаще всего использует такие словообразовательные суффиксы, которые добавляют слову сниженный характер, ироничный, фамильярный или пренебрежительный, т. е. выражают негативное отношение адресанта к тем людям, о которых он пишет.

Несколько иную стилистическую окраску имеет слово *субсидьер*, образованное с помощью суффикса *-ер*, имеющего иноязычное происхождение, и обозначающее получателя субсидий. В современном русском языке этот заимствованный суффикс уже адаптирован к системе и, хотя и сохраняет стилистику иноязычности, довольно продуктивен: с его помощью образованы такие имена лиц, как *докер, интервьюер, костюмер, модельер, медальер, квартирьер* и др. Можно предположить, однако, что в XIX веке этот суффикс был в меньшей мере освоен языком, и современникам Ф. М. Достоевского он казался более экзотичным, поэтому писатель, употребляя окказионализм, счёл нужным объяснить его лексическое значение: *Гравер, танцор – означают постоянство промысла, ремесла.* ***Субсидьер*** *– постоянство в получении субсидий, откуда бы ни было и как бы то ни было* [4, т. 28, кн. 2, с.153–155].

Ко второй группе слов, образованных с нарушением семантико-грамматических условий словообразовательного типа, относятся такие авторские инновации: *подлячишка, паршивик, нигилятина, общечеловек, сердцевед*. В первом случае суффикс *-ишк-*, обычно присоединяемый к основам имён существительных (например, *парень → парнишка*), присоединен к основе имени прилагательного *подлый*, при этом образуется модификация суффикса *-(яч)ишк(а)*. В слове *паршивик* также нарушены грамматические условия словообразования: суффикс *-ик* образует производные со значением уменьшительности от имён существительных (*брат → братик*), в то время как производящей основой для слова *паршивик* является основа имени прилагательного *паршивый*. Ф. М. Достоевский намеренно использует такие словообразовательные модели, производит двойное кодирование соответствующих лексических единиц, так как к основе оценочного прилагательного добавляет оценочный суффикс с явно сниженным значением для экспрессивизации речи.

Интересным по своей внутренней форме является окказионализм *нигилятина*, которым Ф. М. Достоевский обозначает человека, увлекающегося социалистическими идеями: *Разница в том, что наши социалисты (а они не одна только подпольная* ***нигилятина****, – Вы знаете это) – сознательные иезуиты и*

лгуны, не признающиеся, что идеал их есть идеал насилия над человеческой совестью и низведения человечества до стадного скота [4, т. 30, кн. 1, с. 68]. Существительное *нигилятина* образовано с помощью суффикса *-ятин(а)*, который присоединяется к основам прилагательных и имеет в русском языке значение абстрактного признака, а также предмета или человека, являющегося носителем этого признака. Так, в «Грамматическом словаре русского языка» зафиксированы лексемы *подлятина* 'подлость', *кислятина* 'нечто кислое', а также 'вялый человек', *пошлятина* 'пошлость', *мерзлятина* 'мёрзлые продукты', а также 'зябкий человек' и др. [5, с. 202]. Нарушение грамматических условий словообразования состоит в том, что производящей здесь становится не основа имени прилагательного, а усечённая основа существительного *нигилист* или же просто иноязычный корень *нигил'-* (от лат. nihil – ничто).

Индивидуально-авторское новообразование *общечеловек* образовано путем сложения основ прилагательного *общий* и существительного *человек* с интерфиксацией. Обратимся к контексту: *…отрываясь от него [от народа] и оставляя его, наш студент уходит не к народу, а куда-то за границу, в «европеизм», в отвлеченное царство небывалого никогда* ***общечеловека****, и таким образом разрывает и с народом, презирая его и не узнавая его, как истинный сын того общества, от которого тоже оторвался* [4, т. 30, кн. 1, с. 21]. С учётом данного контекста можно определить лексическое значение слова *общечеловек*: «человек, принадлежащий всем странам и народам, человек единого "общеевропейского дома", согласно концепции европеизма». Как видим, это слово создано по продуктивному словообразовательному типу, однако включает в себя дополнительные ядерные семы.

Слово *сердцевед* образовано путём сложения основ существительного *сердце* и глагола *ведать* с усечением второй основы и интерфиксацией. Ф. М. Достоевский использовал продуктивную модель словообразования по типу *языковед, искусствовед*. Лексическое значение слова можно определить без опоры на контекст, исходя лишь из значений морфем, образующих слово, так как внутренняя форма окказионализма прозрачна: *сердцевед* – 'человек, который знает (ведает) тайны людских сердец'. Продуктивный словообразовательный тип при этом дополняется периферийными семами 'тайны', 'людских'.

Третью группу окказиональных слов составляют лексические инновации, созданные путём чересступенчатого словообразования: *вздорница, нигиляшка*. Индивидуально-авторский окказионализм *вздорница* образован при помощи продуктивного суффикса *-ниц(а)*, который присоединяется к основе существительных мужского рода и образует имена существительные со значением «лицо женского пола, которое образовано от названия соответствующего лица мужского пола» (например, *школьник → школьница*). Однако в данном случае в русском языке не существует слова *вздорник*, чтобы образовать от него соответствующее производное слово женского рода, таким образом, здесь наблюдается чересступенчатое образование.

По непродуктивному в русском литературном кодифицированном языке словообразовательному типу создан окказионализм *нигиляшка*: *Ужасно странные люди, она же пресмешная* ***нигиляшка****, хотя и из умеренных* [4, т. 29, кн. 1, с. 114–116]. В разговорной речи фиксируются отглагольные имена лиц с суффиксом *-х(а)* типа *растеряха, забываха* и образованные от них модификационные уменьшительно-ласкательные производные с суффиксом *-к(а)*, перед которым происходит чередование *х/ш*: *растеряха → растеряшка, забываха → забывашка* [6, с. 96]. В окказионализме *нигиляшка* словообразовательный тип реализован с грамматическим нарушением, поскольку отсутствует производящий глагол с корнем *нигил'-*. Можно квалифицировать этот случай как факт чересступенчатого

образования с пропуском в словообразовательной цепочке глагола и существительного с суффиксом *-х(а).*

Наконец, в письмах Достоевского зафиксировано слово *слепандасы*, образованное по окказиональной словообразовательной модели: *Драма теперь ударилась в мелодраму. Шекспир бледнеет в сумраке и сквозь туман* ***слепандасов-драматургов*** *кажется богом, как явление духа на Брокене или Гарце* [4, т. 28, кн 1, с. 106]. В «Грамматическом словаре русского языка» нет ни одного слова, оканчивающегося на *-ндас* [5, с. 542], и нетривиальность модели, по-видимому, усиливает экспрессивность лексической инновации.

По образцу конкретного слова *пограничник* Достоевским образован окказионализм *заграничник* с близким словообразовательным значением: *И, представьте себе, хоть и разъехались все* ***заграничники*** *в Германию на воды или к немецким морям, но во Флоренции все-таки оставалось ужасно много народу, и даже самых, так сказать, милордов!* [4, т. 29, кн. 1, с. 52–54].

Как видим, основными способами образования индивидуально-авторских неологизмов, обозначающих человека, в письмах Ф. М. Достоевского являются суффиксальный способ и сложение основ с интерфиксацией и присоединением суффикса. Большинство лексических инноваций созданы по продуктивным словообразовательным типам с сохранением основных признаков модели или с нарушением семантико-грамматических условий словообразовательного типа. Отдельные окказионализмы созданы чересступенчатым образованием, либо по окказиональной модели, либо по образцу конкретного слова. Индивидуально-авторские лексические инновации, обозначающие человека, выполняют номинативную, конструктивную и экспрессивную функции. В созданных писателем словах чаще всего обнаруживается субъективное отношение автора к тем, о ком он пишет. Фёдор Михайлович Достоевский был гениальным психологом и знатоком человеческой души и, используя огромнейший арсенал имён лиц, предоставленный в его распоряжение русским языком, расширял его, создавая новые слова, вложив в них целый спектр эмоциональных оттенков и дополнительных ядерных или периферийных сем, используя их для создания определенной тональности письма и соответствующего коммуникативного эффекта. Именно поэтому мы легко понимаем, как Ф. М. Достоевский относится к тому или иному герою эпистолярного повествования, какие испытывает эмоции по отношению к нему и что хочет рассказать об этом человеке своему адресату.

ЛИТЕРАТУРА

1. Беляева Л. В. Окказионализмы Ф. М. Достоевского: автореф. дис. ... канд. филол. н.: 10.02.01 – русский язык. Ленинград, 1990. 16 с. URL: http://cheloveknauka.com/okkazionalizmy-f-m-dostoevskogo
2. Бродский И. А. Набережная неисцелимых: Тринадцать эссе / пер. с англ.; сост. В. П. Голышев. Москва: СП «Слово», 1992. 256 с.
3. Достоевский Ф. М. Дневник писателя / сост., комментарии А. В. Белов; отв. ред. О. А. Платонов. Москва: Ин-т рус. цивилизации, 2010. 880 с.
4. Достоевский Ф. М. Полное собрание сочинений в 30 т. Ленинград: Наука, 1972–1990 гг. Т. 28. Кн. 1. 1985. 552 с.; Т. 28. Кн. 2. 1985. 616 с.; Т. 29. Кн. 1. 1986. 576 с.; Т. 30. Кн. 1. 1988. 456 с.
5. Зализняк А. А. Грамматический словарь русского языка: Словоизменение. Ок. 100 000 слов. Москва: Рус. яз., 1980. 880 с.
6. Земская Е. А., Китайгородская М. В., Ширяев Е. Н. Русская разговорная речь: Общие вопросы. Словообразование. Синтаксис. Москва: Наука, 1981. 276 с.
7. Улуханов И. С. Узуальные и окказиональные единицы словообразовательной системы. *Вопросы языкознания*. 1984. № 1. С. 44–54.

Т. В. Громко (м. Кропивницький)

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ НАЗВ ПОЛЯ ПІСЛЯ ВИРОЩУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У ГОВІРКАХ ЦЕНТРАЛЬНОЇ УКРАЇНИ

Народна географічна термінологія все частіше стає об'єктом дослідження у слов'янському мовознавстві (І. Яшкін у білоруській, П. Нітче у польській, Р. Малько у чеській і словацькій, Е. Мурзаєв і М. Толстой у російській), адже ця група лексики є дуже стійкою і довго зберігається в мові.

Прикладами описів української народної географічної термінології є ряд словників: «Словник народних географічних термінів Волині» (1997, 2013) О. Данилюк, «Словник народних географічних термінів Кіровоградщини» (2000) Т. Громко, В. Лучика, Т. Поляруш, «Словник народних географічних термінів західноподільських говірок» (2012) І. Потапчук, «Словник народних географічних термінів Ровенщини» (2013) С. Шийки, «Словник географічної народної термінології українських східнослобожанських говірок Луганщини» (2017) О. Слободян та ін., що видані окремо або входять до дисертацій.

Основними напрямами дослідження народних географічних термінів в українському мовознавстві є семантика й етимологія. Утім, поєднання у вивченні цієї лексичної групи структурних і семантичних особливостей увиразнить ряд специфічних ознак номенів, а також спонукатиме до порівняння їх на слов'янському тлі.

Якщо монографічно семантичні особливості спостереженні на матеріалі говірок Центральної України [5], то структурна (словотвірна) характеристика географічної лексики присутні лише в дисертаційних працях Т. Марусенко «Назви рельєфу в українській мові (на слов'янському тлі)» (1967) [10], Є. Черепанової «Географічна термінологія Черніговсько-Сумського Полісся» (1973) [13]. Словотворчі типи назв місць вирощування сільськогосподарських культур представлені у дериватологічних [7; 8] та лексичних студіях [2, с. 78–86]. Словотвірні особливості географічних назв на позначення рослинного покриву (семантичне поле 'ліс') на матеріалі говірок Івано-Франківщини представленні у статті С. Личук [9].

За таких умов розвідки у напрямку вивчення словотворчих типів народної географічної термінології, коли б мали вже місце в українському мовознавстві, то потребували б сьогодні вже студій динаміки структурних явищ, вивчення їх у просторі й часі. Наявні дослідження географічних термінів лише кількох регіонів України потребують доповнення: інші території потрібно вивчати на всіх мовних рівнях і на підставі результатів дослідження спостерігати тенденції в семантиці, способах номінації, словотворчих рисах та просторовому поширенні географічної номенклатури, яка є важливою частиною загальнонародної мови.

Народна географічна термінологія є частиною лексичної системи, однієї з термінологічних систем мови або діалекту, тому їй повною мірою властиві будь-якого роду ономасіологічні і семасіологічні процеси, що протікають у сфері конкретної, денотативної лексики. У межах окремо взятого народного говору географічні терміни, як правило, однозначні, позбавлені переносно-образних значень і емоційно-експресивної функції, водночас народні географічні терміни мають свою специфіку, зумовлену тісним зв'язком, по-перше, з топонімічними утвореннями і, по-друге, з реаліями географічного середовища, що динамічно змінюються. Дослідження лексем на позначення географічних об'єктів має важливе значення не лише для мовознавчих студій, а й для природничих, історичних, етнологічних тощо.

Проведений нами аналіз актуальний у вище окресленому напрямку й орієнтований на структурно-семантичний аналіз репрезентації семи 'поле після виро-

щування сільськогосподарської культури' у говірках Центральної України (на матеріалі Кіровоградщини).

Аналізовані назви на позначення nomina loci [8, с. 24], див. за виданням [5], демонструють наявність тісного семантичного зв'язку між елементами різних мікрогруп. В обстежуваних говірках Центральної України [4, с. 78] назви на позначення земельних ділянок найтісніше пов'язані з назвами сільськогосподарських культур, що відзначено у дериватологічних та лексичних студіях [2, с. 78–86; 7; 8]. Запропонована П. Гриценком надговіркова модель сегментації семи 'поле, з якого зібрано врожай', яка включає компоненти 'поле після пшениці', 'поле після жита', 'поле після ячменю', 'поле після кукурудзи', 'поле після картоплі' тощо [2, с. 78], у досліджуваних говірках реалізується специфічно. По-перше, багато з наведених ученим сем відсутні, тобто існуючі репрезентанти не повністю відбивають семантичний простір зазначеної моделі. Наприклад, на позначення 'поля після збирання будь-яких злакових' у переважній більшості говірок виступають лексеми *стерня, кошенка.* По-друге, тут яскраво помітна така тенденція у моделюванні, як семантичний перехід 'рослина'→'поле, з якого зібрана ця рослина': *гречка* 'поле, з якого зібрана гречка' (див. в інших слов'янських мовах [6, с. 44]), *кукуруза, пшінка* 'поле, з якого зібрана кукурудза' (див. Картосхему № 16 [4]; характерно, що ареали назв поля збігаються з відповідними ареалами назв культури), *картошка, жито, соняшник (сояшник), ячмінь, просо*, тобто вони вживаються у вторинному, метонімічному значенні.

Активна в інших діалектах семантична модель називання земельних ділянок такого типу похідними з суфіксом *-иськ(о)* у досліджуваних говірках реалізується поодиноко: *пшенисько* 'поле після збирання пшениці' [4, с. 78].

Назва 'поля після збирання ячменю' *ячмище* має паралель у сербській і хорватській мовах *јечмиште* [12, с .309], однак рідко вживана в українській діалектній мові: *яшнище* [3: 4, с. 546].

Порівняно з *гречка* споріднений народний географічний термін *гречанка* має похідну від *гречаний* основу і два частково відмінних значення: 'поле, де росте гречка' і 'поле після збирання гречки' (пор. *гречанка* «гречана солома» [3: 4, с. 324]).

Унаслідок асоціації за суміжністю (метонімії) утворився номен *гичка* 'поле після буряка', мотивований назвою верхньої частини буряка, залишеної після збирання врожаю.

Окремі лексеми називають поле, де ростуть баштанні культури або за певною рослиною, очевидно, переважаючою (наприклад, *кавуни*), або за загальною (родовою) назвою культур – *баштан.*

Не менш частотні при найменуванні і родові лексеми (в т. ч. слова *поле, площа, кусок*), які спроможні конкретизувати свою семантику, сполучаючись із найменуваннями рослин у родовому відмінку чи відповідними ад'єктивами: *бурякове поле, кусок картошки, кукурузяна площа* тощо, які повсюдно поширені в досліджуваному ареалі.

Деякі родові лексеми можуть протиставлятися своїм значенням як номінації ширшого і вужчого поняття: *площа* 'поле (в загальному значенні)' – *кусок* 'частина поля'.

Інколи спеціальні назви на позначення описуваних понять відсутні, на їхньому місці вживаються більш загальні *стерня, кошенка*, що вже відзначалося.

Стерня 'поле після збирання злакових' – широко відоме в літературній мові і в багатьох українських діалектах (пор. [3: 4, с. 203]). З таким же чи близьким значенням цей народний географічний термін вживається в російській, білоруській, польській, сербсько-хорватській, болгарській та інших слов'янських мовах [6, с. 80], що свідчить про його праслов'янське походження (див. [6, с. 81]).

Дослідження семантичної опозиції ‘поле, яке засіяне (засаджене) культурою’:’поле після збирання культури’, на важливість вивчення якої вказує П. Гриценко [2, с. 80], показало: по-перше, повну перевагу тотожних репрезентантів сем (виняток становлять *гичка, кошенка, стерня* – кореляти іншої семи); по-друге, вираження сем загального значення «поле, засіяне (засаджене) культурою» має значну варіативність: це і суфіксальне оформлення, і семантичні переходи тощо; по-третє, семантичні простори сем виражаються на прикладах різних моделей асиметрично:

– ‘рослина’ → ‘поле’: *жито*, *просо, ячмінь* (пор. тс. у поліських говірках [1, с. 130]);

– назва на означення поля = назва рослини + *-иськ(о), -ищ(е), -анк(а)*: *картоплище, гречанка*;

– словосполучні назви земельних ділянок: родова лексема + конкретизуючий рослину ад’єктив. Пор. лексичні аналогії на матеріалі поліських говірок [11, с. 36–47].

Особливістю народних географічних термінів з опозиційною семантичною структурою ‘назва рослини’ – ‘поле чи ділянка землі з цією рослиною’ є те, що вони мають «кочівний» характер, тобто переміщаються вслід за відповідним місцем, де вирощується та чи інша культура. Це відрізняє такі номени від постійно (чи відносно постійно) локалізованих назв типу *степ, долина, ліс, горб.*

Аналіз народних географічних назв Кіровоградщини довів, що ця група лексики є порівняно численною для досліджуваного ареалу, оскільки понад 70 відсотків області займають орні землі, на яких вирощуються сільськогосподарські культури. Тісні структурні зв’язки суміжних лексико-семантичних груп підкріплені мотиваційними зв’язками, а також помічена і неусталеність у використанні морфологічних та неморфологічних засобів номінації.

Перспективи вивчення окресленої проблеми пов’язані з визначенням структури і семантики народної географічної номенклатури та порівняння її з матеріалом дослідження інших регіонів України та країн Славії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Говірки чорнобильської зони. Системний опис / П. Ю. Гриценко та ін. Київ: Довіра, 1999. 271 с.
2. Гриценко П. Ю. Моделювання системи діалектної лексики. К.: Наук. думка, 1984. 227 с.
3. Грінченко Б. Словарь української мови : у 4-х т. Київ: Наук. думка, 1996–1997. Т. 1–4.
4. Громко Т. В. Семантичні особливості народних географічних термінів Центральної України (на матеріалі Кіровоградщини): дис. ... канд. філол. наук. Кіровоград, 2000. 194 с.
5. Громко Т. В. Семантичні особливості народної географічної термінології Центральної України (на матеріалі Кіровоградщини): монографія. Кіровоград : РВЦ КДПУ, 2000. 172 с.
6. Дзендзелівський Й. О. Українсько-західнослов’янські лексичні паралелі. Київ: Наук. думка, 1968. 210 с.
7. Закревська Я. В. Творення назв поля з-під сільськогосподарських культур. *Українська діалектна морфологія*. Київ, 1969. С. 34–43.
8. Закревська Я. В. Нариси з діалектного словотвору в ареальному аспекті. Київ: Наук. думка, 1976. 163 с.
9. Личук С. В. Способи творення географічної номенклатури Івано-Франківщини на позначення рослинного покриву. *Дослідження з лексикології і граматики української мови*. 2014. Вип. 15. С. 47–57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dlgum_2014_15_8
10. Марусенко Т. А. Названия рельефа в украинском языке (на славянском фоне): автореф. дис. ... канд. филол. наук. Київ; Каменец-Подольский, 1967. 18 с.
11. Никончук М. В. Сільськогосподарська лексика Правобережного Полісся. Київ: Наук. думка, 1985. 312 с.
12. Толстой И. И. Сербско-хорватско-русский словарь. Москва: Гос. изд-во иностр. и нац. словарей, 1957. 1168 с.
13. Черепанова Е. А. Географическая терминология Черниговско-Сумского Полесья: автореф. дис. ... канд. филол. наук. Минск, 1973. 26 с.

Ю. В. Датченко (м. Дніпро)

ОНОМАСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АНІМАЦІЙНИХ ФІЛЬМІВ

Особливим видом кіномистецтва є анімаційні чи мультиплікаційні фільми – надзвичайно популярні в сучасному суспільстві. Діти, підлітки, молодь значну частину часу присвячують перегляду анімаційних фільмів, які відіграють важливу роль у формуванні й становленні особистості. «Зважаючи на загальносвітову спрямованість до глобалізації, мультфільми є каналом міжкультурної комунікації і дають змогу долучитися до культурних здобутків, світобачення та побуту інших країн вже із раннього віку» [7]. Через збільшення кількості телевізійних каналів для дітей, легкого доступу до відеохостінгів, постійне зростання технологічної якості анімаційні фільми стають джерелом для формування ономастичного простору. В анімаційних фільмах практично відсутні нейтральні, немотивовані імена, оскільки ім'я персонажа часто має історію, виражає образ, повідомляє інформацію, що міститься в імені, створює асоціативні зв'язки.

Оніми в анімаційних фільмах зацікавили дослідників у останні декілька років, але ґрунтовного дослідження ономастикону на сьогодні немає. Ономастичний простір дитини й молодої людини можна дослідити для виявлення особливостей становлення мовної особистості. «Дитина – повноправний носій мови зі специфічно організованим ономастичним простором, субсистемою якого є імена персонажів мультиплікаційних фільмів» [1]. Поодинокі статті здебільшого привчені невеликій кількості матеріалу, дібраного з англомовних чи російськомовних фільмів.

У розвідці Є. Ю. Алемасової презентовано деякі джерела створення власних імен у семи дитячих стрічках і шляхом опитування з'ясовуються переваги дітей у виборі мультиплікаційних фільмів [2]. Формуванню ономастичного простору дитини приділила увагу А. Ф. Азнабаєва, сконцентрувавши увагу на незначній кількості промовистих власних імен популярних мультфільмів [2]. Дагмара Божек акцентує увагу, що одним із засобів полонізації англомовних анімаційних фільмів під час перекладів є використання онімів, що пов'язані з польською культурою зі вказівкою на національну приналежність [4]. Предметом дослідження О. Фадєєвої й С. О. Зінчук стали особливості функціонування онімів та їх відтворення в українських перекладах чотирьох американських анімаційних фільмів [7]. Окрім того поза увагою дослідників перебувають оніми, які увійшли в мову з японського жанру мультиплікації – аніме, що розрахований переважно на підліткову та дорослу аудиторії.

Незважаючи на досить детальне опрацювання ономастичної термінології, немає терміна для даної категорії онімів. Мета дослідження – виявити ономастичний потенціал анімаційних фільмів, з'ясувавши найбільш популярні мультфільми у різних вікових групах на основі опитування; класифікувати власні імена найпопулярніших анімаційних фільмів.

У межах пропонованого дослідження не передбачається розмірковувати з приводу ролі мультфільмів у формуванні дитячої (молодіжної) субкультури. За спостереженням Ю. Сонник «…моделі спілкування, види та типи діалогів, лексику дуже часто діти пізнають не завдяки спостереженням за комунікативно-мовленнєвою поведінкою оточуючих дорослих та дітей, а через екранізовану її модель. Мультфільм, а не дорослий, транслює сучасній дитині лексеми, мовленнєві конструкції, мовленнєву експресію тощо» [6]. Дослідження психолого-педагогічного спрямування містять інформацію щодо популярності анімаційних фільмів серед дітей різного віку, наприклад, у статті Н. В. Гавриш і Г. А. Клокової (2013 р.) подано результати опитування дітей дошкільного (50) й молодшого шкі-

льного (30) віку, за результатами якого найпопулярнішими були відповідно мультиплікаційні серіали «Лунтик», «Смішарики», «Маша і ведмідь» (72 %) та інші; «Симпсони», «Ліло і Стіч», «Том і Джері», «Клуб Вінкс» та інші (69 %). Другу позицію серед пріоритетних виборів посіли популярні мультфільми радянського періоду: «Ну, постривай», «Пригоди Вінні Пуха», «Простоквашино», «Про папугу Кешу» тощо [3]. У дослідженні М. А. Муртазіної (2017 р.), присвяченому виявленню найбільш цікавих мультфільмів серед школярів молодшого віку, презентується така інформація: серед 230 опитуваних учнів найбільшу зацікавленість викликають фільми «Гравіті Фолз» (22%), «Смішарики» (14%), «Фіксики» (11%), а далі за зменшенням є стрічки «Босс-молокосос», «Барбоскіни», «Звірополіс» та інші [5]. Крім того, постійно оновлюється офіційні рейтинги на сторінках інтернет за версією глядачів і професійних критиків.

У ході роботи для виявлення ономастикону на основі анімаційних фільмів було виділено три вікові групи, а саме: діти молодшого шкільного віку (6–10 років), шкільного віку (11–15 років), юні особи (16–21 років).

Ономастичний потенціал анімаційних фільмів – когнітивний канал, що постійно вдосконалюється і є найпростішим дидактичним матеріалом не тільки для пізнання світу, а й для створення уявних світів. Світи, запропоновані сучасною кінопродукцією, здебільшого європейського, американського, японського і східноєвропейського виробництва.

Так, в результаті опитування було з'ясовано, що у дітей молодшого шкільного віку найпопулярнішими є серіал «Клуб Вінкс» (серед дівчаток), що почав виходити у 2004 році, у 2018 році вийшов восьмий сезон, загалом на сьогодні до перегляду доступно 182 серії. Це італійський фантастичний анімаційний фільм виробництва Rainbow S.r.l., створенний режисером Іджиніо Страффі. Пригоди головних персонажів-фей: *Блум, Стели, Флори, Музи, Текни, Лейли*, які є ученицями школи чарівників «*Алфея*» і наділені певними магічними здібностями, що об'єдналися для захисту добра, відбуваються в чарівному всесвіті *Магікс*. На протилежному боці відьми зла *Трікс – Айсі, Дарсі й Стормі*, які вчилися в школі *Хмарної Башти*, вони теж наділені магічними здібностями, співпрацюють з магами, отримують різні дари тощо. До ономастикону належать іменами батьків фей Вінкс (*Орітел і Марітон, Радіус, і Луна, Родос і Алісса, Електроніо і Магнітія, Тередор і Ніобе*), приятелів – спеціалістів (*Скай, Брендон, Гелія, Рівен, Тіммі*), помічників – піксі (*Локетт, Амур, Чатта, Тьюн, Черрі, Діджіт, Піфф, Карамель*), які живуть в фантастичному селищі *Піксі*; улюбленців (*Белль, Джинджер, Коко, Пепе, Чіко, Міллі*), яких створила Флора з м'яких іграшок; селкі (*Серена, Ейліріс, Дезіре, Сонна, Літія, Леммі*) – істот, які живуть під водою й бережуть морські портали вимірів чарівного всесвіту і чарівних звірів (*Елас, Блиск, Амарок, Крітті, Летун, Сквонк*), інших персоніжів-родичів (11 імен), другорядних персонажів – фей, відьом, карликів, людей, вампірів, німф, селкі, тритонів, мерців, драконів, псів, вищих істот, магів (90 імен) сучасні шанувальники серіалу розуміються на назвах планет (*Спаркс, Солярія, Ліфнея, Мелодія, Зеніт, Андрос, Земля, Ераклiон*), локацій (*школа Червоний фонтан, школа Алфея, монастир Світлого Каменю*), магічних перетворень (*Чармікс, Енчантікс, Белівікс, Гармонікс, Сіренікс, Блуікс, Міфікс, Беттерфлікс, Тайнікс*), чарівних сил, артефактів (*Лазерні меч, щит, лук, кукри* та інші предмети), навчальних дисциплін, кухні тощо.

На офіційних і тематичних сайтах шанувальників Вінкс описані всі групи чарівних світів, активізують увагу безліч різних словників, Вінксопедії, тестів, ігор, форумів, обговорень тощо. Ономастична лексика анімаційного серіалу «Клубу Вінкс» являє собою великі можливості для вивчення лексико-семантичних розря-

дів, груп власних імен, способів номінації, моделей їх творення; виявлення асоціативних особливостей, що виникають на імена головних персонажів анімаційних фільмів.

Серед учасників опитуваних груп молодих людей популярними є японські серіали і повнометражні аніме, зокрема режисера Хаяко Міядзакі, наприклад, «Мій сусід Тоторо». Вже понад десять років власні назви з цього анімаційного фільму є відомими для покоління початку XXI ст., що часто використовуються в мовленні й містять фонову інформацію. Ім'я Тоторо дала духу-хранителю лісу чотирирічна дівчинка Мей. Персонаж, подібний до великого ведмедя чи сови, є пухнастим і спокійним. Власні імена фільму можна поділити на дві групи: антропоніми людей (родина *Кусакабэ – Сацуки, Мэй, Тацуо, Ясуко*, сусідський хлопчик *Канта Огаки*), імена фантастичних істот (*Тоторо, Тю Тоторо, Ти Тоторо, Котобус, Сусуватарі* та інші). Ім'я *Котобус* адаптоване під час перекладу, утворене від поєднання слів *кіт+автобус*. Цей персонаж набув великої популярності й зустрічається в інших фільмах, зокрема: «*Мей і котобусеня*», в якому власна назва утворена від відомого вже *котобус* із демінутивним суфіксом. *Сусуватарі* – маленькі чорні пухнасті істоти, під час перекладу використовуються такі звертання до цих істот: «чорні чорнушки», «барабашки» тощо. За власними спостереженнями у розмовному мовленні молодих людей вживані є такі відонімні одиниці: *Тотореня, Тоторік, Котобусятіна* – із зменшено-ласкавою конотацією. Вираз *«я на Котобусі їду»* вживається мовцями зі значенням, подібним до слова *летіти*, тобто дуже швидко переміщатися; мчати; нестися.

Ім'я персонажа з'являється або згадується в багатьох інших фільмах Хаяо Міядзакі, а також в американських мультфільмах «Південний парк», «Історія іграшок: велика втеча», «Сімпсонів», російських стрічках «Новатори», «Мульті-Росія», в іграх тощо. На честь Тоторо названа багатонога безхребетна істота з В'єтнаму, оскільки нагадує Котобуса, на якому пересувається Тоторо. З 2013 року іменами головного героя й режисера названі астероїди.

Зрештою про популярність аніме в Україні свідчать численні події, пов'язані з персонажами, їхніми властивостями, зовнішнім виглядом тощо. Так, у жовтні 2018 року проводились ярмарки аніме-товарів, виставки-конкурси фан-арту, конференції, косплеї-шоу, покази аніме тощо. Така діяльність вимагає активних груп лексики, зокрема ономастикону, що є зрозумілою для всіх учасників процесу. Отже, власні імена японських аніме є матеріалом, які потребують дослідження на всіх рівнях мови.

Під час опитування молодих людей було з'ясовано, що найактивніше в їхньому мовленні вживаються імена з американських анімаційних фільмів «Сімпсони», «Південний парк», «Спанч Боб», «Гравіті Фолз» тощо.

Так, анімаційний серіал «Сімпсони», створений Меттом Ґрейнінґом для компанії Fox, є сатиричною пародією на стиль життя середнього класу США. Більшість подій відбуваються у вигаданому містечку *Спрингфілді* у родині *Сімпсонів*, яка складається з *Гомера, Мардж, Барта, Ліси* та *Меґґі*. На сьогодні вийшло 29 сезонів приблизно по 20 серій кожен.

Ономастикон цього серіалу має такі групи: родина *Сімпсонів* (5 імен), родичі *Сімпсонів* (10 імен), домашні тварини (2 імені), родичі Сімпсонів в епізодах Хелловіну (2 імені), інші родини *м. Спринґфілд*: родина *Фландерс* (4 імені), родина *ван Гутен* (3 імені), родина *Нахасапімапетілон* (3 імені), родина *Віґґам* (3 імені), родина *Гібберт* (2 імені), родина *Лавджой* (3 імені), родина *Мюнц* (3 імені), родина *Спаклер* (10 імен), працівники Спринґфілдської АЕС (6 імен), працівники і учні принґфілдської початкової школи (17 імен), представники влади (5 імен) і

злочинці (5 імен), бізнесмени та їхні працівники (9 імен), працівники ЗМІ та індустрії розваг (7 імен), шоу Чуха і Сверблячки (3 імені). Загалом ономастикон Сімпсонів нараховує понад 100 власних імен.

Серед імен персонажів зустрічаємо одиниці, які потребують розлумачення, наприклад, діти родини Спаклер: *Вітні, Джитні, Дадлі, Інцест, Крістал Мет, Міжнародний Комбайн і Деньнародження*; серед учнів школи зустрічаємо промовисті імена-прізвиська, наприклад: *База-Даних*; прізвиська злочинців зі зниженою конотацією, як-от: *Снейк (Гадюка) Джейлберд, Жирний Тоні, Генк Скорпіо* тощо. Такі елементи можуть бути джерелом для опрацювання з погляду переклададознавства й адаптування. У мовленні спостерігаємо певну активність у використанні імен з серіалу для словотворення, зокрема*:* дієслово *симпсонутися* має два значення: 1. Дивитися постійно анімаційний серіал Сімпсони, 2. Поводити себе як несповна розуму, дурнувато. Прикметник *симпсонутий* зі значенням «той, що поводить себе як несповна розуму, дурнуватий». Головний персонаж *Гомер*, відомий характерними фразами і вигуками, які асоціюються з героєм, так вигук «Д'оу!», який Гомер вимовляє щоразу, коли робить глупство або шкодить собі тощо, увійшло у «Новий Оксфордський словник англійської мови».

Отже, на матеріалі анімаційних фільмів демонструється здатність у символічному вигляді відображати тенденції, що відбуваються в мові й культурі. Ім'я персонажа подібне до антропоніма, як лінгвістична категорія, воно утворює систему з притаманними йому рисами, лінгвопрагматичними характеристиками й закономірностіми функціонування: воно виконує номінативну, ідентифікаційну, індивідуалізуючи, соціальну, естетичну, адресну функції. Джерелами поповнення ономастичного корпусу мультиплікаційного фільму є запозичення реально існуючих власних імен, онімізації апелітивів, оказіональний словотвір. Асоціації, що виникли у зв'язку з використанням імені, комерціалізація, тиражування імені (використання образу у виробництві дитячого одягу, продуктів харчування для дітей, іграшок, канцелярських товарів тощо), дають можливість вважати ономастикон анімаційних фільмів лінгвопсихологічною категорією.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азнабаева А. Ф. Личные имена персонажей мультипликационных фильмов в ономастическом пространстве языковой личности ребенка. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. Тамбов: Грамота, 2018. № 4 (82). Ч 2. С. 301–305. URL: https://cyberleninka.ru/article/v/lichnye-imena-personazhey-multiplikatsionnyh-filmov-v-onomasticheskom-prostranstve-yazykovoy-lichnosti-rebyonka
2. Алемасова Е. Ю. Антропонимикон мультипликационных фильмов. URL: http://www.familii.ru/onomastika/onomastica-other/6103.
3. Гавриш Н. В., Клокова Г. А. Вплив мультфільмів на формування моральної свідомості у дітей. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2013. № 13 (272), Ч. ІІ. С. 103–110.
4. Дагмара Божек. Полонизация в переводческом творчестве Бартоша Вежбенты (на основе польскоязычных версий мультфильмов Побег из курятника, Подводная братва, Мадагаскар, Мадагаскар II). URL: https://www.dagatlumaczy.pl/wp-content/uploads/2015/02/ DB.praca-magisterska.pdf
5. Муртазіна М. А. Исследование предпочтений мультфильмов в младшем школьном возрасте. URL: http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/55403/1/m_th_m.a.murtazina_2017.pdf
6. Сонник Ю. А. Педагогічний потенціал мультфільмів у комунікативно-мовленнєвої компетенції дошкільників. URL: http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/9674/1/25.pdf
7. Фадєєва О., Зінчук С. Відтворення ономастикону англомовних анімаційних фільмів в українському перекладі. URL: https://www.researchgate.net/publication/324758777.

Г. Джинджолия (г. Пльзень, Чехия)

ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКАЯ НЕОЛОГИЯ: ОПЫТ ИЗУЧЕНИЯ

Фразеологические неологизмы активно внедряются в современные массмедиа. Каковы пути и способы их дискурсивной и языковой адаптации? На этот и другие вопросы мы стремимся ответить в настоящей статье.

Цель статьи – изучить пути внедрения неофразеологизмов в современные медиатексты и способы их адаптации к фразеологической системе русского языка. Материал исследования – более 300 неофразеологизмов, зафиксированных в национальном корпусе русского языка [13].

Как осуществлялся поиск материала?

И. Т. Вепрева и А. Мустайоки в статье «Метаязыковой портрет модных слов» предложили методику поиска модных слов по метаязыковым высказываниям [6]. Метаязыковой поисковый инструмент, предложенный И. Т. Вепревой и А. Мустайоки, мы использовали для выявления новых фразеологизмов. Перечень метаязыковых высказываний составлен нами с учетом особенностей объекта нашего исследования: *новое выражение, появилось выражение, новоизобретенный фразеологизм, возникло выражение* и мн. др.

Проблемы фразеологической неологии рассматриваются в фундаментальных работах В. М. Мокиенко [8–12], Харри Вальтера [5], Н. Ф. Алефиренко, Н. Н. Семененко [1] и др. Основные направления исследований: европейские фразеологические неологизмы [10], соотношение лексических и фразеологических неологизмов [5], различные приемы трансформации фразеологизмов и способы их функционирования в публицистическом дискурсе [11; 12], динамика фразеологической картины мира [1; 2] и др.

Будет интересно обсудить, каким образом фразеологические неологизмы приспосабливаются к фразеологической системе языка. Этот вопрос относится к числу малоразработанных.

Определим содержание ключевых для нас понятий – «неологизм» и «фразеологический неологизм». Существуют различные определения неологизма. Мы будем опираться на определение, которое дается в энциклопедии «Русский язык» под редакцией Ю. Н. Караулова: «Неологизмы – слова, значения слов или сочетания слов, появившиеся в определенный период в каком-либо языке или использованные один раз (окказионализмы) в каком-либо контексте или акте речи. Принадлежность слов к неологизмам (например, *приватизация, черный ящик, луноход*) является свойством относительным и историчным» [7, с. 262]. Автором данной словарной статьи является Н. З. Котелова [7, с. 262], которая оказала существенное влияние на русскую лексикографическую неологию.

Фразеологические неологизмы, вслед за В. М. Мокиенко, мы понимаем как «не зарегистрированные толковыми словарями современных литературных языков устойчивые экспрессивные обороты, которые либо созданы заново, либо актуализированы в новых социальных условиях, либо образованы трансформацией известных прежде паремий, крылатых слов и фразем, а также сочетания, заимствованные из других языков» [10, с. 66].

Краткосрочную или долгосрочную судьбу новых фразеологизмов определяют различные факторы прагматического, когнитивного и семантического характера.

Важные условия для адаптации – устойчивость, регулярная воспроизводимость в разных текстах, переосмысление значения и др.

Неофразеологизм вступает в системные семантические отношения с уже известными фразеологизмами и тем самым приспосабливается к фразеологической

системе языка. Это могут быть отношения семантического поля, синонимии, антонимии, части и целого, причины и следствия, фазовости состояния, процесса и т. д.

Семантическое поле образуют совокупность фразеологизмов, объединенных общим признаком. Новые фразеологизмы пополнили такие семантические поля, как *конфликт*, *лицемерие*, *богатство*, *смех*, *пьянство* и др.

К семантическому полю *конфликта* можно отнести получивший широкое распространение в начале двухтысячных годов фразеологизм *горячая экономика – прохладная политика*, имеющий характер устойчивой политической формулы. Фразеологизм заимствован из японского языка путем калькирования. Обычно используется в контекстах, в которых речь идет о взаимоотношениях между Японией, Китаем и Россией: *«Интерес к нам стали проявлять самые богатые корпорации Японии… В прессе даже ввели новое выражение "рэйсэй кэйнэцу" – это сокращенно от "**прохладная политика – горячая экономика**"» (Бунин С. Горячая экономика – прохладная политика // Труд-7, 22.11.2005).*

Общее значение фразеологизма – «экономическое сотрудничество, сдержанность в политике, "замораживание" трудноразрешимых политических проблем, существующих между государствами». Относится к группе фразеологизмов, которые описывают конец конфликта.

Иную конкретную подоплеку имеет выражение *в политике – горячо, в экономике – прохладно* (об отношениях между Россией и Китаем). Актуальное значение – «падение двусторонней торговли, несмотря на активность и доверительные отношения в политике»: *«Внешне вроде бы обстоит все неплохо. С КНР развиваются отношения всеобъемлющего равноправного доверительного партнерства и стратегического взаимодействия. Однако в экспертном сообществе двух стран с недавних пор появилась поговорка: "**В политике – горячо, а в экономике – прохладно**". В 2015 году двусторонняя торговля упала на 30 %»* (Захаров В. Диалог Москва – Пекин: в политике – горячо, в экономике – прохладно // ТАСС, 20.04.2016).

Известный ранее фразеологизм *детская дипломатия,* зафиксированный в середине 80-х годов 20 века и забытый в 90-е, получает широкое распространение с начала двухтысячных. Актуализируется его значение – «поездки детей за рубеж в качестве "послов доброй воли"; установление дружеских отношений между детьми и молодежью разных стран».

Фразеологизм относится к семантическому полю *конфликта*. Если известные прежде фразеологизмы *железный занавес* и *холодная война* указывают на различные проявления конфликта, то *детская дипломатия* называет один из способов его преодоления: *«С тех пор как девочка по имени Саманта пролетела над океаном, появилось новое выражение – «**детская дипломатия**». Невзирая на длящуюся холодную войну (которая, впрочем, именно после письма Саманты резко пошла на убыль), дети стали ездить друг к другу куда чаще, чем взрослые»* (РИА Новости, 25.08.2007). Связан отношениями «часть-целое» с фразеологизмом *народная дипломатия* – «разнообразные формы широкого общественного движения людей разных стран в целях общения, познания друг друга».

Мы говорили о семантическом поле *конфликта*. Другие семантические поля, по которым распределяются неофразеологизмы, – *богатство, пьянство, лицемерие, смех* и др.

К семантическому полю *богатство* относится новый фразеологизм *в шоколаде.* Обычно употребляется в значении «хорошее материальное состояние, наличие материальных благ». Шоколад в наивном сознании наделяется символическими функциями материального достатка и благополучия. Поле богатства представлено в языке такими единицами, как *денег куры не клюют, дом полная чаша* и др. Приведем пример: «*За пару дней до травмы хоккеист успел заклю-*

чить пятилетний контракт на $26,25 млн., поэтому сейчас ***в шоколаде»*** (Межерицкий О. Как остановить Малкина // Советский спорт, 24.01.2013).

Данный фразеологизм расширяет свое значение. Он может быть указанием на политическое положение: «*Обама среди обеих партий можно сказать* ***в шоколаде*** *– его во всем обвиняют лишь 53 % опрошенных»* (Межуев Б. «Под сень надежную закона…» // Известия, 09.10.2013).

В шоколаде может означать «успех, хорошие результаты в бизнесе, в карьере, в личной жизни, приподнятое настроение и душевное спокойствие»: *«Психологи попросили рассказать около одного миллиона добровольцев из США и Европы, насколько они довольны своей жизнью. И выяснилось, что представители сильного пола ростом выше своей мужской нормы – 177,8 см, а женщины выше своей – 162,6 см, чувствовали себя более счастливыми, чем их низкорослые ровесники. По словам опрошенных, они были везде* ***в шоколаде*** *– и в бизнесе, и в карьере, и в личной жизни. Настроение у них почти всегда приподнятое. Они редко нервничают, грустят и злятся»* (Кузина С. От роста человека зависит его судьба? // Комсомольская правда, 24.08.2012).

Фразеологизм *в шоколаде* мы фиксируем в значении «связи в криминальных кругах как гарантия защиты для представителей шоу-бизнеса»: *«Конечно, среде можно сопротивляться, но большинство музыкантов не для сопротивления рождены, а петь песни. Вот и поют — где и с кем, уже неважно. Я думаю, у многих возник при общении с гангстерами 1990-х еще и стокгольмский синдром: «О, это мой крутой друг Японотайванчик, сам! Да у меня теперь всё* ***в шоколаде*** *– если чо, за меня братва впишется!»* (Мальцев И. В жанре «синатра-поп» // Известия, 31.10.2013).

К семантическому полю *пьянство* относится неофразеологизм *сгонять на тачку* – «сходить к таксистам за водкой». Фразеологизм имеет локальное значение, поскольку употребляется в речи маргинальных социальных групп и указывает на реалии провинциального российского города во времена «сухого закона». Интересно отметить, что «лексикографическое описание» фразеологизма дается в тексте: *«Бутылка водки превратилась в эквивалент твердой валюты. Купить ее без талонов можно было только у таксистов.* ***В молодежном сленге появилось новое выражение «сгонять на тачку», то есть сходить за водкой к таксистам****. С введением «сухого закона» производство крепких спиртных напитков в стране сократилось на 25 процентов»* (Итоговый выпуск (вечерний) – 16.05.05 18:20 – Челябинск // Новый регион 2, 2005.05.17).

В семантическое поле *лицемерия* входит фразеологизм *ось двуличных.* Вероятно, является производным от фразеологизма *двуликий Янус*, с которым находится в синонимических отношениях. Первоначально зафиксирован в медиа США. *Осью двуличных* была названа позиция Франции, Германии и Бельгии, которые выступали за продление инспекций и умиротворение Багдада вместо военного удара по Ираку, предлагаемого США: *«Францию, Германию и Бельгию с легкой руки "Нью-Йорк пост" и "Уолл-стрит джорнэл" именуют* ***"осью двуличных"****. Особенно достается Франции, обладающей правом вето в Совете Безопасности и намеревающейся его использовать, если будет внесена так называемая "вторая резолюция", санкционирующая удар по Ираку»* (Сиснёв В. Очень хочется бури в пустыне // Труд-7, 18.02.2003).

Примерами синонимических отношений внутри семантического поля могут быть неофразеологизм *обеспечить «биток»* и известный фразеологизм *яблоку негде упасть*, а также *«ВКонтакте» с головой* и, например, *с головой,* фразеологизмы *небо в клетку* и *казенный дом* и т. д. У них совпадают актуальные значения «тесно, много народу», «полностью отдаваться какому-либо делу», «место заключения». Но *обеспечить «биток»* нельзя заменить на *яблоку негде упасть*,

в *«ВКонтакте» с головой* на *с головой,* а *небо в клетку* на *казенный дом.* Они отличаются внутренней формой, компонентами значения и привязкой к разным ситуациям общения.

Компонент значения «погруженность в виртуальный контакт» представлен только у неофразеологизма *«ВКонтакте» с головой,* компонент «громкие или скандальные заявления, которыми представители шоу-бизнеса подогревают интерес к предстоящему шоу» есть только у выражения *обеспечить «биток»*.

Как антонимы могут рассматриваться новый фразеологизм *поймать волну* («воспользоваться благоприятной ситуацией») и известный фразеологизм *поезд ушел,* фразеологизмы *вынести за скобки* (в значении «устранить, не допустить») и *взять ситуацию под карандаш* («сделать мысленную или письменную заметку о ком-либо с целью в дальнейшем следить за ним, уделять ему пристальное внимание»), фразеологизмы *старые деньги* (американизм: «миллионеры и миллиардеры пятого-шестого поколений») и *новые русские* и др. Приведенные фразеологизмы противопоставлены по тем или иным семантическим признакам. Например, такими признаками для фразеологизмов *старые деньги* и *новые русские* выступают «стремительно / медленно разбогатеть», «законный / незаконный способ» и др.

Отношения противоположности выражаются приставочными образованиями и частицами с семантикой негации: *«Кто-то считает, что это путь в будущее, кто-то – что это дорога, по которой не надо идти.* ***Дорога, которая не ведет к храму****, как принято говорить»* (Кривякина Е. Приватизация госкомпаний продолжится // Комсомольская правда, 02.10.2012); *«Новый законопроект должен навести порядок в миграционной каше. Поправки уже успели назвать "****нерезиновым законом****", явно намекая на популярное выражение о столице»* (Гамов А., Гришин А. Прописал в однушке триста мигрантов? Сам пойдешь в казенный дом! // Комсомольская правда, 12.01.2013).

Свободное сочетание наделяется фразеологическим значением, расширяется, сужается, конкретизируется, пересматривается значение известных ранее фразеологизмов.

Сочетание ***работать (работающий) «с земли»*** наделяется фразеологическим значением «пройти все ступени административной и профессиональной иерархии»: «*Теперь министром назначен человек,* ***работающий*** *в системе, как принято говорить, "****с земли****", то есть прошедший все ступени профессиональной иерархии. Это хорошо хотя бы потому, что в вопросах практической деятельности ему не получится рассказывать убедительные сказки, почему так вышло»* (Злотин Л. Кадровое садоводство // Известия, 27.06.2012).

В «Большом словаре русских поговорок» В. М. Мокиенко и Т. Г. Никитиной фразеологизм *ловить волну* дается с пометами «жаргонное, молодежное»; значение – «заниматься серфингом» [8]. Фразеологизм встречается в ином значении – «воспользоваться благоприятными событиями для решения каких-либо вопросов». Метаязыковой комментарий («как выражаются серферы») напоминает о привязке выражения к серфингу: *«Джордж Буш, как выражаются серферы, пытается "****поймать волну****", поднятую двумя благоприятными, с точки зрения американских интересов, событиями. Это окончательное формирование первого постоянного правительства Ирака и ликвидация лидера иракской ячейки «Аль-Каиды» Абу Мусаба аз-Заркауи»* (Иракский театр Джорджа Буша // РИА Новости, 15.06.2006).

В словарях *вынести за скобки* – «не принимать во внимание». Мы фиксируем это выражение с новым оттенком значения – «устранить (от участия в чем-либо)»: «*Вашу партию сняли со всех текущих региональных выборов. Можно ли*

*говорить, что ее устранили или, как выражаются некоторые, "**вынесли за скобки"** политической жизни?»* (Итоговый выпуск. 08.02.06, Челябинск).

Примером расширения значения может быть выражение *тихий час* («послеобеденный отдых в детских садах, яслях, санаториях, больницах»). Оно наделяется значением «о времени отпусков, отдыха и т. п., когда политическая, экономическая и т. п. деятельность в обществе становится менее активной; мертвый сезон». Метаязыковой комментарий «как принято говорить в тусовке» сигнализирует о жаргонном употреблении фразеологизма: *«Летом в светской жизни столицы наступает "мертвый сезон" или, как принято говорить в тусовке, **"тихий час"**… Тем не менее знаменитый модельер Валентин Юдашкин рискнул и устроил на днях показ своей новой коллекции… Лучших друзей модельера – Аллы Пугачевой, Филиппа Киркорова и Максима Галкина на дефиле не было»* (Комова В. Жена Буйнова выходит из тени // Труд-7, 14.07.2005).

Значение фразеологизма может полностью переосмысливаться через изменение его образной основы. Так, *реветь белугой* – «прост., пренебр.; громко, безудержно и долго плакать; рыдать». Фразеологизм является переделкой оборота *реветь белухой*, в котором *белуха* – популярный дельфин, способный реветь [3, с. 45]. В качестве новой образной основы в тексте обсуждается «белуга способна петь». Такое переосмысливание имплицитно влияет на актуальное значение фразеологизма, включающее уникального референта – «петь веселую песню в манере Эдуарда Хиля»: *«Звуки, издаваемые белым китом по кличке Нок, больше напоминают веселую песню в манере Эдуарда Хиля. Только вместо знаменитого «трололо», животное беззаботно напевает что-то вроде «тудуду» с вкраплениями английских слов»* (Комсомольская правда, 23.10.2012).

Фразеологизм *изобретать велосипед* означает «открыть то, что давно уже известно». В тексте это выражение понимается буквально, т. е. «создать основу для реформы велосипеда», что разрушает идиоматический статус выражения: *«Те же автомобили совершили стремительную эволюцию от маломощных одноцилиндровых полудеревянных мотоколясок до болидов "Формулы-1". А велосипед не претерпел принципиальных изменений с начала века. Многие ничего не добились. Не случайно возникло выражение: «Не изобретайте велосипед». Уфимский изобретатель сумел создать основу для возможных реформ – новую сверхжесткую и суперпростую схему привода»* (Кудряшов С. Изобретатель велосипеда // Труд-7, 15.06.2000.06).

Нельзя не отметить высокой активности фразеологизмов-трансформов. Трансформация фразеологизма может привести к пересмотру значения. Так, появляется фразеологизм ***закидать тапками*** – *«критиковать» (*ср. *закидать шапками – «*хвастливое обещание легко и быстро добиться победы»*)*: *«Ежедневный фотоотчет о строительстве выложила на своем сайте компания NEXCO, занимающая строительством дорог. У российских специалистов, в частности у Константина Могильного, есть сомнения в подлинности фотографий. Но специалиста, как любят говорить в Интернете, "**закидали тапками"**, очевидцы, проезжающие по новенькому полотну. **"**Я проезжал по этому участку, – пишет блогер project-dome, – так что могу подтвердить, что есть несколько свежеотремонтированных участков"»* (Маянцева А. Японское чудо: не прошло и недели, как на месте руин – ровные дороги // Комсомольская правда, 25.03.2011).

«Склонировать к сожительству» *(*ср. *склонить к сожительству; клонировать)**:** «Владимир Вишневский, поэт: – Если вынести за скобки подобающую культурным людям обструкцию клонирования и отвлечься от несколько леденящего осуждения этого слова, а просто подумать еще: кому бы мы хотели дать шанс на повторную новую жизнь, чтобы еще не раз насладиться их талантом или гениальностью, то я бы назвал Чарли Чаплина, Альберта Эйн-*

штейна, Иннокентия Смоктуновского… Оставляю многоточие для читателей – каждый может продолжить этот список… Немного снижая пафос, предлагаю в обиход новое выражение: ***"склонировать к сожительству"****»* (Ивойлова И. Доля Долли – не для нас // Труд-7, 16.01.2003).

Фекальная бомба взорвалась *(ср. бомба замедленного действия* – «о том, что чревато в будущем большими неприятностями, ущербом»*)*: *«Таксисты – небедная, многочисленная, сплоченная и хорошо организованная с помощью диспетчеров и радиостанций социальная группа. Ее и приспособили интернет-провокаторы на роль главной движущей силы в виртуальном рязанском восстании. Как принято выражаться в Сети,* ***фекальная бомба взорвалась в Интернете*** *больше двух недель назад. Началось все с того, что в течение одной ночи дорогими гостями из южных регионов было избито несколько городских таксистов. Этим гости не ограничились и пошли по ночной улице, просто избивая всех встреченных одиноких прохожих железными трубами»* (Стешин Д. Как банальную драку в Рязани чуть не превратили в «народное восстание» // Комсомольская правда, 29.08.2012).

По семантике и функции в структуре дискурса можно выделить две группы неофразеологизмов. К первой группе относятся неофразеологизмы-экспрессивы, использование которых позволяет говорящему выразить свое отношение к определенным реалиям и аспектам ситуации: «*ВКонтакте» с головой* – «полная погруженность детей в виртуальное общение»; *закидать тапками* – «критиковать» и др. Разными приемами трансформации вносится новый заряд энергии в известные фразеологизмы (ср. *бомба замедленного действия; эффект разорвавшейся бомбы*): *фекальная бомба взорвалась* – «о том, что грозит большими социальными потрясениями». В другую группу неофразеологизмов входят единицы, которые называют ранее не обозначенные явления: *(не) кормить тролля* – «в случае постоянных угроз в Сети, изменить электронный адрес, закрыть свою страничку»; *резиновая столица* – «о гражданах, приехавших в Москву в целях заработка и проживающих в квартире без регистрации»; *давать Элтона Джона* – «о звездном поведении; вести себя как звезда»; *поколение-700 евро* – «категория людей в развитых странах, которая не может рассчитывать на зарплату более 700 евро в месяц», используется как синоним выражения *потерянное поколение* и др.

В нашей картотеке есть перифразы *халва в шоколаде* – «девочка-отличница, с золотой медалью, но не может почистить даже картошки» (толкование из текста), *блондинка в шоколаде* (о Пэрис Хилтон), *поколение-700 евро* и др.

Неофразеологизмы имеют разные источники происхождения. Значительная их часть, как было отмечено, образовалась на основе свободных сочетаний и фразеологизмов русского языка путем «наведения» нового значения. Еще один источник, довольно активный, – заимствования из других языков: *холодная политика – горячая экономика; ось двуличных* (американизм; из газет «Нью-Йорк пост» и «Уолл-стрит джорнэл»); *старые деньги* (американизм; «о миллионерах и миллиардерах пятого-шестого поколений»); *смеяться всю дорогу до банка* (американизм; «человеку пошло на пользу то, что привело к упадку фирмы») и др. Некоторые фразеологизмы являются авторскими: *склонировать к сожительству* (В. Вишневский), *офисный планктон* (С. Минаев).

Продолжается процесс перемещения в центр языковой системы социальных диалектов. Арготические и жаргонные фразеологизмы: *в шоколаде, ответить за базар, забить косяк, на расслабоне* и др. Из речи чиновников: *одно окно* («оказание услуг в одном месте, начиная от подачи заявления до выдачи результатов какого-либо решения»), *работать (работающий) «с земли»* («пройти все ступени профессиональной иерархии»), *взять ситуацию на карандаш* («делать мысленную или письменную заметку о чем-либо»), *иметь (большой) аппа-*

ратный вес и др. Из шоу-бизнеса и сферы политики, спорта, медицины, из речи работников оперативно-розыскной деятельности: *давать Элтона Джона, обеспечить «биток», поймать волну, поля саммита, состояние стабильно тяжелое* («о ситуации в экономике»), *играть на пианино* («брать отпечатки пальцев»).

Подведем итоги.

Фразеологическая система русского языка непрерывно пополняется новыми единицами, которые образуются на базе свободных сочетаний и известных фразеологизмов через обновление их значения. Активны заимствования из других языков и авторские фразеологизмы.

Продолжается отмечаемый исследователями [11; 12] процесс перемещения социальных диалектов в центр языковой системы. В массовое сознание внедряются арготические и жаргонные фразеологизмы, фразеологизмы из речи чиновников, представителей шоу-бизнеса и т. д.

В медиатексте происходит апробация этих единиц, языковая кристаллизация смыслов.

Закрепление неофразеологизмов в языке зависит от социокультурных, прагматических, семантических и иных факторов.

Существенным фактором является степень привязки к дискурсам. Неофразеологизмы, не имеющие дискурсивного притяжения, обречены на забвение. Чем чаще они проявляют себя дискурсивно, тем больше шансов закрепиться в системе языка. Важные условия их языковой адаптации – системные семантические отношения с уже известными фразеологизмами. Это могут быть отношения семантического поля, синонимии, антонимии, части и целого, причины и следствия и т. д. За счет неофразеологизмов обновляются такие семантические поля, как *конфликт, лицемерие, смех, богатство* и др.

Выделяются неофразеологизмы-экспрессивы, которые выражают отношение говорящего к определенным реалиям и аспектам ситуации и неофразеологизмы, называющие ранее не обозначенные явления.

ЛИТЕРАТУРА

1. Алефиренко Н. Ф., Семененко Н. Н. Фразеология и паремиология. Моска: Флинта: Наука, 2009. 344 с.
2. Алефиренко Н., Степанова Л. Динамика фразеологической картины мира. *Areállová slavistika a dnešní svět. Monografie z filologicko-areállovýh studií*. Brno, 2010. S. 231–238.
3. Бирих А. К., Мокиенко В. М., Степанова Л. И. Словарь русской фразеологии. Историко-этимологический справочник. Санкт-Петербург: Фолио-пресс, 1998. 704 с.
4. Большой фразеологический словарь русского языка / отв. ред. В. Н. Телия. Москва: АСТ-ПРЕСС КНИГА, 2010. 784 с.
5. Вальтер Х. Лексические и фразеологические неологизмы: общее и различное. *Мир русского слова*. 2011. № 2. С. 14–19.
6. Вепрева И. Т., Мустайоки А. Метаязыковой портрет модных слов. *Компьютерная лингвистика и интеллектуальные технологии*. В 2 т. Москва: Изд-во РГГУ, 2015. Вып. 14 (21). Т. 2. С. 453–467.
7. Котелова Н. З. Неологизмы. *Русский язык*: энциклопедия / под ред. Ю. Н. Караулова. Москва: Большая Российская энциклопедия, 1997. С. 262–263.
8. Мокиенко В. М., Никитина Т. Г., Николаева Е. К. Большой словарь русских пословиц. Москва: Алма Медиа Групп, 2010. 1024 с.
9. Мокиенко В. М. Новая русская фразеология. Opole: Uniwersytet Opolski, 2003. 420 с.
10. Мокиенко В. М. Проблемы европейской фразеологической неологики. *Slovo. Text.* Szczecin, 2002. S. 63–79.
11. Мокиенко В. М. Фразеология в современной публицистике. *Славянская фразеология в современных СМИ (публицистический дискурс)*. Коллективная монография. Грайфсальд: Ун-т им. Эрнста Морица Арндта, 2017. С. 26–36.
12. Мокиенко В. М. Функции фразем в современных СМИ. *Медиалингвистика*. 2016. №3 (13). С. 7–19.

13. Национальный корпус русского языка. URL: http://www.ruscorpora.ru (дата обращения: 7.02.2018).
14. Словарь-тезаурус современной русской идиоматики / под ред. А. Н. Баранова, Д. О. Добровольского. Москва: Мир энциклопедии, Аванта+, 2007. 1135 с.

І. Р. Домрачева (м. Вінниця)

ЯДРОВА МІЖРІВНЕВА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОЇ СЕМАНТИКИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Категорія сукупності одна із складних категорій, оскільки у ній взаємодіють поняттєвий, системно-граматичний і функційний аспекти мови. Ця категорія виявляється на лексичному рівні, де основною одиницею є сукупне найменування; на семантичному, де на першому плані – збірне, сукупне значення полісемічного несукупного слова (головно іменника); на словотвірному, де закцентована увага на префіксах і суфіксах сукупності, напр.: *ходити* – ***с****ходити* – ***с****ходитися; йти* – ***розі****йтися (****с****ходитися і* ***розі****йтися* можливе тільки за умови наявності двох і більше учасників перебігу дій); *мовити* – ***пере****мовити* – ***пере****мовитися* (таке явище здебільшого трапляється у дієсловах); у збірних іменниках – *козак* – *коза****цтв****о; професор* – *профес****ура***; у збірних числівниках – *шість* – *шест****ер****о*; на морфологічному рівні, де розглядається наявність певних граматичних ознак сукупності, напр.: можливість – неможливість утворення форми множини в іменників, здатність імен із семою сукупності сполучатися з числівниками: *група – групи, три групи*; а також на синтаксичному рівні, який пов'язаний з узагальненим вживанням несукупних іменників, сполучуваністю з числівниками та ін. [6].

Під час дослідження проблеми було виявлено відсутність будь-яких одностайних кваліфікацій у мовознавчій літературі статусу лексем із семантикою сукупності, наявність дискусій щодо розмежування збірних та власне сукупних іменників. Зокрема, відомі дослідники Є. М. Галкіна-Федорук, О. А. Колесников, Н. І. Маєвська, М. М. Шанський, Л. В. Щерба та ін. стверджують, що іменникові лексеми із семою сукупності, які характеризуються повною числовою парадигмою, мають здатність сполучатися з числівниками (тобто *стадо – два стада, полк – чотири полки, юрба – дві юрби розділилися*), аж ніяк не належать до збірних. На сьогодні ці лексеми розглядаються або як збірні іменники, що мають форми однини і множини, або як конкретні іменники, або як такі, що не належать ні до збірних, ні до конкретних і не виділяються як окремий ЛГР, або, на думку Е. В. Алєксєєвої, як лексико-семантична категорія сукупності [1, с. 37–39], до якої, крім таких іменників, відносять і збірні субстантиви.

Водночас у лінгвістичних джерелах робиться спроба визначення таких понять, як «збірність» і «сукупність». Прихильники зарахування іменників типу *зграя, сім'я, набір* до збірних субстантивів пояснюють збірність як широке, загальне явище, що ґрунтується на визначенні цього поняття за лексичним критерієм. Він полягає у вираженні сукупності реалій, що мисляться як одне ціле [8, с. 61]. Дослідники характеризують іменники як реалізатори поняття збірності у мовленні.

З огляду на вже наявні погляди, спостереження, роздуми, вважаємо за доцільне зактивізувати думку про те, що сукупність є ширшим поняттям у мовознавстві, ніж збірність. Перше репрезентують у мові іменники з повною числовою парадигмою (*народ*, *сніп*), матеріально-речовинні субстантиви (*срібло*, *сосна*), іменники pl.t. (*ножиці*, *ворота*, *посиденьки*), прикметники, дієприкметники (*спільне*, *суцільне*, *з'єднане*), дієслова (*єднати*, *зіллятися*), числівники (*два*, *п'ятеро*, *кілька*), прислівники (*всюди*, *вкупі*), займенники (*всякий*, *хтось*), збірні субстантиви (*люд*, *селянство*). Саме сукупність функціонує як узагальнювальний чинник щодо збірних субстан-

тивів, вирізняючи з-поміж складників однойменного поля власне сукупні іменники [6]: *жмут, шеренга, кортеж, родина* та ін.

Про те, що сукупність є узагальнювальним поняттям щодо збірності, свідчать і такі висловлювання: збірна категорія – поняттєва категорія, яка «виражає трактування певної множинності як цілісної нечленованої сукупності однорідних предметів» [7, с. 473]; «імена збірні позначають сукупність осіб як тип множинності» [2, с. 92]. Отже, сукупність реалізується в мові за допомогою лексичних та граматичних чинників, завдяки яким маємо змогу зараховувати до сукупних лексем і збірні субстантиви.

Ядерними репрезентантами поля сукупності (яке, на наш погляд, є функційно-семантичним полем) на лексичному рівні є дієслова. Вербативи бувають монопрефіксними та поліпрефіксними. Відбувається також поділ лексем на багатосуб'єктні та багатооб'єктні, що визначає особливість аналізу сукупного значення у вербативах. Дієслова характеризуються як лексеми з експліцитно та імпліцитно вираженим значенням сукупності, які можуть бути як немотивованими (тоді вони аналізуватимуться як виразники лексичного рівня сукупності разом з іншими компонентами), так і маркованими сукупнотворчими афіксами (словотвірний рівень), пор.: *групувати(ся)*, ***з**їжджати(ся)*, ***пере**знайомити(ся)*, *товпитися, валкувати,* ***на**низувати, консолідувати, комбінувати* та ін. Імпліцитне сукупне значення притаманне дієсловам із вторинною сукупністю. Серед мотивованих лексем найбільше зустрічаються дієслова з префіксами **з- (с-)**, **по-**, **на-**, **роз-** та ін., наприклад: *нашити, перечитати, перемити (посуд весь), поєднати(ся), сходитися, розлетітися (на щепки)* і под. [3; 6].

Власне сукупні іменники, базові представники сукупності, кваліфікуються як лексеми з означеною та неозначеною множинністю. Неозначені субстантиви поділяються на іменники з верхнім, нижнім та змішаним виявом сукупного значення. Для іменників типу *сім'я*, *полк*, *китиця* характерний високий ступінь концентрації об'єднувального значення, що дозволяє визначати такі лексеми як окремий лексико-граматичний розряд.

Аналізуючи вираження сукупності на морфологічному рівні, ми спостерігаємо таке явище, за якого власне сукупним субстантивам притаманні число й рід, на відміну від ад'єктивів, у яких категорії числа й роду – граматично залежні, підпорядковані відповідним категоріям означального іменника. Сукупні імена характеризуються сполучуваністю з усіма кількісними числівниками. Цієї властивості немає у збірних іменників, за винятком поєднання останніх з неозначеними, кількісно-дробовими нумеративами (*багато мурашви*, *1/3 учнівства*, *мало зелені*). Для збірних субстантивів притаманна реалізація множинності у формі однини. Збірність унеможливлює наявність множини граматично, ідея кількості мислиться у збірних іменах нероз'єднано з ідеєю якості, у значенні збірного іменника. Прономінативам із сукупним значенням властиве різне відношення до категорії числа. Означальні, неозначені, заперечні, питально-відносні сукупні займенники мають форми й однини, і множини (окрім тих, що утворені від питально-відносних займенників *хто*, *що*). Числівники не характеризуються наявністю категорії числа, оскільки їхня семантика вже містить вказівку на сукупну множинність. Прислівники не репрезентують морфологічний рівень сукупності, що мотивується їх невідмінюваністю і відсутністю чітко окреслених форм словозміни.

Цікавим є спостереження щодо функціонування родовим форм іменників. Рід представлений з-поміж власне сукупних лексем переважно формами чоловічого та жіночого родів; серед збірних іменників найуживанішими є лексеми середнього роду, марковані суфіксами із сукупним значенням. Особливістю окремих матеріально-речовинно-збірних лексем є використання в однині, що сприяє чіткому закріпленню певних форм роду за кожним з іменників: *срібло (с. р.)*, *мідь (ж. р.)*, *цибуля (ж. р.)* і под.

Поєднання лексем з невластивими їх значенню словами передбачає утворення метафоричних та метонімічних відношень. Переосмислюватися можуть власне сукупні, збірні іменники та окремі дієслова (*накипіло* в серці; *нависли* хмари). Окрім кількісної метафоризації, спостерігається активне вживання метонімічного використання слів для позначення великої кількості (*вагон сміху*, *океан ідей*) [6].

Іменники з узагальненим числом складають ядро ФСК узагальненості, у ФСП сукупності вони займають периферію, їх значення проектуються через «зібрання», «поєднання» невизначеної кількості кого-, чого-небудь з певною метою. Внутрішня структура таких лексем кваліфікується як відкрита і може бути завершеною або незавершеною, оскільки реалізує неозначену множинність. Кількість іменників з узагальненим значенням постійно збільшується. Такі лексеми характеризуються в українській мові високою продуктивністю.

Синтаксичний рівень сукупності презентований прийменниками та сполучниками, які є засобами граматичного зв'язку і відповідних семантико-синтаксичних відношень між словами в реченні. Найпродуктивнішими визначаються прийменники *між*, *поміж*, *з-поміж*, *серед*, *з-серед*, *з-посеред*, *посеред*, *з*, які своїм значенням проектують наявність не менше двох учасників процесу [4; 6]. Периферійними є *по*, *окрім*, *понад*, *на*, *напроти* та ін. За кожним з прийменників у мові закріплений певний відмінок (або відмінки). Як правило, це родовий, знахідний, орудний: *Спекотний червень, полтавське небо тане над полями, маревіє далеч* ***з-посеред*** *марева,* ***з-посеред*** *розлитої повені хлібів виринає хутірець...* (О. Гончар).

Зауважимо, що яскравим показником сукупної семантики у реченні є також сурядні сполучники *і (й*, *та)*. Сукупне (єднальне) значення сполучників реалізується в контексті: *син і дочка*, *бабуся та дідусь*. Такі трикомпонентні сурядні сполуки синонімічні поєднанням іменників за допомогою прийменника *з*, пор.: *Василь й Оксана – Василь* ***з*** *Оксаною.* Вживання прийменника **з** та єднальних сполучників в окремих випадках окреслює певну кількість суб'єктів (об'єктів), на відміну від прийменників *поміж*, *серед* і под., що визначають необмежене коло учасників перебігу подій: *Хлопчик* ***з*** *дівчинкою* – два актанти; ***З-поміж*** *дівчаток* – більше діячів [6].

Отже, проаналізувавши структуру та особливості категорії сукупності, її функційно-семантичного поля, можна виокремити складники, які найбільше репрезентують сукупне значення і, реалізуючись у мовленні, є представниками різних функційних рівнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева Э. В. Имена собирательные в современном русском языке. *Филологические науки*. 1982. № 3. С. 37–39.
2. Дегтярев В. И. Собирательность и категория числа в истории славянских языков. *Вопросы языкознания*. 1982. № 4. С. 92–101.
3. Домрачева І. Р. Вербативне вираження ядрової семантики сукупності. *Вісник Донецького нац. ун-ту. Серія Б. Гуманітарні науки*. 2014. №1–2. С. 89–95.
4. Домрачева І. Р. Синтаксична презентація сукупності семантики в українській мові. *Мовний простір граматики: Актуальні студії*: зб. наук. пр. на честь 60-річчя член-кореспондента НАН України Анатолія Загнітка. Донецьк: ДонНУ, 2014. С. 211–217.
5. Домрачева І. Р. Особливості вияву багатозначності та омонімії серед лексем із сукупною семантикою. *Методичні студії*: зб. наук.-метод. праць. Випуск 5 / укл.: Михайло Вінтонів (відповідь. ред.) та ін. Вінниця: ДонНУ, 2016. С. 24–34.
6. Домрачева І. Р. Функціонально-семантична категорія сукупності у сучасній українській мові: дис. … канд. філол. наук. Запоріжжя, 1999. 198 с.
7. Лингвистический энциклопедический словарь. Москва: Сов. энциклопедия, 1990. 686 с.
8. Матвіяс І. Г. Іменник в українській мові: дис. … д-ра філол. наук. Київ, 1969. 607 с.

Н. В. Дьячок (г. Днепр)

ОСОБЕННОСТИ ФОРМООБРАЗОВАНИЯ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ

Характеризующиеся внутренней мотивированностью, а потому не отражающие словообразовательные связи, коррелирующие единицы (слово – слово, слово – словосочетание, словосочетание – слово), совпадая в семантическом плане, являются аналитическими и синтетическими реализациями соответствующих инвариантов – номинатем, например: *преподаватель – препод*, *заместитель – зам*; *женщина – женщина-космонавт*, *женщина-библиотекарь*; *ученик первого класса – первоклассник*, *с белыми боками – белобокий*, *газовая плита – плита*, *гостиная комната – гостиная*, *кладовая комната – кладовка*, *кожаная куртка – кожанка*, *сделать влажным – увлажнить*, *одержать победу – победить*, *огромное спасибо – спасибище*, *Днипровский национальный университет – ДНУ*, *командир полка – комполка* и т. д.

Единицы, которые обладают «семантическим тождеством во всех его разновидностях, подкрепленным формальной мотивированностью, то есть выводимостью одной единицы из другой на уровне формы, и будут считаться нами структурными разновидностями номинатемы» [1, с. 131].

Итак, критерии тождества инварианта можно представить следующим образом.

1. Номинатема как единица языка способна вбирать в себя множество дифференциальных признаков, не нарушающих представления о его единстве.
2. Номинатема реально функционирует в речи в одной или нескольких из своих модификаций (дублетов); поэтому модифицирование номинатемы – это форма ее существования.
3. Тождество номинатемы предполагает дублетное модифицирование, которое заключается в полной семантической идентичности противочленов. При дублетном модифицировании противочлены (дублеты) всегда совпадают как в лексическом отношении, так и в грамматическом плане.
4. Семантико-грамматическая цельнооформленность номинатемы, то есть совокупность текстово-речевых реализаций конкретной номинатемы, потенциально ей свойственных.

Незначительно дополнив классификацию В. И. Теркулова, мы вслед за ним выделяем номинатемы с доминантой-словом (словесной доминантой) и номинатемы с доминантой-словосочетанием.

Структурные разновидности номинатемы с доминантой-словом представлены всеми семантически тождественными единицами, отождествляемыми на уровне слова, а именно:

1) собственно слово во всех контекстах, где его семантика эквивалентна ему самому (*она нарядилась в платье*, где, например, слово *платье* эквивалентно самому себе, поскольку его семантика реализуется без привлечения семантики других слов из его контекста); сюда относится и результат так называемой аббревиации на основе слова, например, *преподаватель – препод*, *заведующий – зав*, *заместитель – зам* и т.п.;

2) сочетание полнозначного слова с предлогом (*платье – в платье*, поскольку в данном случае отмечается тождество семантики и первого слова и второго сочетания);

3) слово, распространенное зависимой полнозначной лексемой, выполняющей функцию семного конкретизатора (*красивое платье*, где прилагательное *красивое* выполняет функцию семного конкретизатора, то есть сужает, конкретизирует лексическое значение существительного *платье*); сюда относится также

результат юкстапозиции, например *шкаф-купе*, *платье-костюм*, *интернет-кафе*, *женщина-библиотекарь*, *девочка-подросток* и т. п.

В. И. Теркулов считает, что «теоретически идиоматизация того или иного сочетания – аналитического варианта номинатемы с доминантой словом может провоцировать распад тождества и создание номинатемы уже на базе сочетания слов. При этом уже многокомпонентная номинатема, то есть номинатема с доминантой словосочетанием <…> стремится воплотиться в слове как в своем номинативном пределе. Процесс преобразования аналитической глоссы номинатемы со словесной доминантой в <…> номинатему с доминантой словосочетанием видится нам в этом случае как процесс ее лексикализации» [2, с. 137].

В данном случае представлен генетический аспект проблемы, который свидетельствует в пользу первостепенности номинатемы со словесной доминантой и в связи с этим не вызывает, по крайней мере, исторических противоречий. Здесь целесообразно было бы конкретизировать стороны подхода к категории доминантности. А именно: с точки зрения ахронии генетически первичным яляется словоцентрический подход, с точки зрения синхронии равнозначными представляются оба подхода – словоцентрический и несловоцентрический.

Структурные разновидности номинатемы с доминантой-словосочетанием, в свою очередь, представлены всеми семантически тождественными единицами, отождествляемыми на уровне словосочетания, а именно:

1) идиоматизированное словосочетание, то есть коллокация, которая видится как «лексико-семантический тип словосочетания, по своей внутренней семантической структуре стоящий между свободным и фразеологическим сочетанием» [2, с. 97] (*жевательная резинка*, *железная дорога*, *грудная жаба*);

2) фразеологизированное словосочетание, возникновение которого обусловило идиоматизированное словосочетание и которое представляет собой «постоянное и повторяемое употребление свободного сочетания слов не в прямом, а в обобщенном, образно-переносном значении» [4, с. 92] (*красная строка*, *сизифов труд*, *темна вода во облацех*);

3) сочетание со служебным словом (*со знаменитой певицей*) и аналитические лексико-семантические варианты (*красивая знаменитая певица*);

4) универбализованный (вербальный) эквивалент словосочетания – слово, возникшее в результате вербальной модификации словосочетания, тождественно словосочетанию в лексико-грамматическом аспекте, то есть демонстрирует тождество лексического, грамматического значений и синтаксической функции.

Последняя структурная разновидность номинатемы, в свою очередь, представлена следующей видовой иерархией.

1. Случаи, когда словесная интерпретация номинатемы с коллокативной доминантой «создается путем эллипсиса, сокращения сочетания слов в слово, которое по своей природе является его компонентом» [1, с. 135]:

а) эллипсис в направлении зависимого слова (*рабочий человек – рабочий*, *гостиная комната – гостиная*);

б) эллипсис в направлении главного слова (*электрическая плитка – плитка*, *детская площадка – площадка*);

в) эллиптическая универбация, результатом которой могут быть

– существительные (*грудной ребенок – грудник*, *молотильная машина – молотилка*, *жена генерала – генеральша*, *женщина-библиотекарь – библиотекарша*, *пять пальцев – пятерня*);

– глаголы (*укладывать асфальт – асфальтировать*, *перевести в цифровой формат – оцифровать*, *выдать диплом – одипломить*, *сделать кандидатом наук – окандидатить*);

– междометия (*огромное спасибо – спасибище*, *маленький привет – приветик*).

2. Случаи, когда «словесный дублет номинатемы с коллокативной доминантой создается путем композитной компрессии словосочетания» [1, с. 135]:

а) аббревиация (*собственный корреспондент – собкор*, *Горловский государственный педагогический институт иностранных языков – ГГПИИЯ*);

б) собственно формальная компрессия, при которой наблюдается простое интерпретирование коллокации как слова (*долго играющий – долгоиграющий*, *вяло текущий – вялотекущий*, *с ума сшедший – сумасшедший*);

в) компрессионная универбация, при которой компрессия сопровождается имитацией словообразования (*широкий в плечах – широкоплечий*, *ученик первого класса – первоклассник*, *ива с белыми листьями – белолистка*).

Кроме того, номинатемы с доминантой-словосочетанием могут быть представлены одновременно несколькими своими структурными разновидностями, являясь номинатемами комплексного типа.

1. Номинатема типа «словосочетание + аббревиатура + эллиптический универб», например: *день рождения – днюха – др – денрик*.

2. Номинатема типа «словосочетание + композит + эллиптический универб», например: *химическая терапия – химиотерапия – химия*.

3. Номинатема типа «словосочетание + словосочетание юкстапозитно-аббревиатурного типа + эллиптический универб», например: *микроволновая печь – МВ-печь – микроволновка*.

Таким образом, определение статуса деривационного или реляционного процесса зависит, прежде всего, от определения типа мотивационных отношений между исходной и производной единицами. Наличие отношений внутренней мотивированности между ними относит целую серию аффиксации, словосложения, аббревиацию, усечение к способам внутреннего (речевого) словообразования. Оно по сути совпадает с формообразованием, главным критерием определения которого является семантическое тождество инварианта и его речевых и / или текстовых реализаций (дублетов).

ЛИТЕРАТУРА

1. Теркулов В. И. Еще раз об основной единице языка. *Вісник Луганськ. нац. педагог. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка: «Філологічні науки»*: зб. наук. праць. Луганськ: Альма-матер, 2006. № 11 (106). С. 127–137.
3. Теркулов В. И. Слово и номинатема: опыт комплексного описания основной номинативной единицы языка. Горловка: ГГПИИЯ, 2007. 240 с.
4. Тихонов А.Н. Словообразовательный словарь русского языка: в 2 т. Москва: Рус. яз., 1985. 576 с.
5. Шанский Н. М. Фразеология современного русского языка. Москва: Высш. шк., 1996. 160 с.

Г. П. Євсєєва (м. Дніпро)

КОНЦЕПТ «ВУЗОЛ» В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: СЛОВНИКОВА І ТЕКСТОВА ПАРАДИГМА

В останні десятиліття в мовознавстві дедалі більша увага приділяється проблемі мовної картини світу, яку розглядають у взаємодії з картиною світу концептуальною та з позамовною дійсністю. У зв’язку із цим посилився інтерес до антропоцентричних аспектів лінгвістики, зокрема до лінгвофілософії та психолінгвістики. Нові напрямки ґрунтуються на базі лінгвістичних досліджень наукових попередників (В. Гумбольдта, О. Потебні та ін.) і багатьох сучасних мовознавців: Ю. Апресяна, Н. Арутюнової, Р. Будагова, А. Вежбицької, В. Гака,

С. Жаботинської, В. Жайворонка, С. Кацнельсона, М. Комлєва, М. Кочергана, О. Кубрякової, О. Леонтьєва, Л. Лисиченко, О. Селіванової, Ж. Соколовської, Ю. Степанова та ін.

У їхніх працях аналізуються різні питання семасіології як розділу мовознавства, системної організації мовної картини світу, її структури, різних її рівнів, зокрема індивідуальної картини світу в співвіднесенні із загальномовною. У дослідженнях виявлено фундаментальні явища й поняття, пов'язані з антропоцентричним підходом до мови, із залученням матеріалів і методів суміжних наук до дослідження лінгвальних явищ. Подальше вивчення мовної картини світу потребує поглибленого аналізу окремих її фрагментів, що дасть новий матеріал для глибшого пізнання мови.

Актуальність цього наукового доробку зумовлена тим, що він присвячений аналізові одного з фрагментів української мовної картини світу в аспекті взаємодії мови і мислення, людини і культури для пізнання специфіки мовного відображення об'єктивної та концептуальної картин світу, виявлення своєрідності національно-мовної й індивідуальної картин світу, аналізу окремого концепту «*вузол*» як складової картини світу.

Картиною світу (моделлю, образом, структурою світу) називають сукупність уявлень людини про дійсність, сформованих унаслідок її життєвого досвіду, або ж знання певного народу чи людства в цілому про явища й процеси довкілля. Під мовною картиною світу ми розуміємо характер відображення в мові концептуальної картини світу й мовні засоби вираження знань про неї, тобто мова розглядається як форма виявлення мислення, а не безпосередньо зовнішнього світу.

Концепт є одним з основних семантичних понять когнітивної лінгвістики, що виникла у сфері когнітології. У нашому дослідженні береться за основу визначення концепту, запропоноване низкою науковців, котрі досліджували різні концепти мовної картини світу, зокрема І. Гоцинець [2], О. Єфименко [3], Я. Купина [4]. У зазначених роботах концепт розглядається як термін, що служить для пояснення одиниць ментальних або психічних ресурсів нашої свідомості та тієї інформаційної структури, яка відбиває знання й досвід людини: оперативно-змістова одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи та мови мозку, всієї картини світу, відбитої в людській психіці. Мовна структура є одним з найважливіших експлікаторів концептів. У нашій роботі концепт розуміється як локалізоване ментальне утворення, що відбиває об'єктивний світ. Власне концепт «вузол» розуміємо як характерну психоментальну особливість українського народу, що відбита у свідомості людей і закладена на підсвідомому рівні людини.

Семантичний аналіз виявив, що для вираження концепту «вузол» найбільш уживаними є слова *вузол*, *вузлик, сплетіння, заплутанка, клубок, в'язанка, клунок.* Усі зазначені слова лексико-семантичної групи «*вузол*» становлять синонімічний ряд із домінантою «*вузол*». Саме це слово, незважаючи на його синонімічну конкуренцію із словом *сплетіння* у його прямому значенні, ми визнаємо домінуючим як найменш ускладнене додатковими семантичними компонентами, таке, що безпосередньо виражає концепт.

Словник української мови подає дев'ять різних значень цього слова: 1) вузол − *місце, де зв'язані кінці чого-небудь; петля, затягнута на мотузкові, линві* і т. ін. (*Він щоранку старанно вив'язував вузол скромної краватки* (Натан Рибак, Час, 1960, 40)). *Морський вузол* — загальна назва різних петель і способів зав'язування линв. (*Одних морських вузлів було безліч, і моряк повинен не тільки знати назву кожного, але й сам мусить уміти швидко в'язати ці вузли* (Олесь Донченко, III, 1956, 206)). 2) У переносному значенні «*вузол*» вживається як складне сплетіння, з'єднання чого-небудь; збіг якихось обставин. (*Антін сам шукав кі-*

нця в заплутаному вузлі ідей і поглядів. Він знайомився з програмами численних партій, товариств (Роман Іваничук, На краю.., 1960, 28); Вузол суперечностей; Гордіїв вузол; розрубувати (розрубати) гордіїв вузол, розплутати вузол (вузла) – з'ясувати певне питання. (*Це справді вигадка не зла: Вона б розплутала вузла* (Олександр Олесь, Вибр., 1958, 427)); 3) Речі, зав'язані в хустку або іншу тканину; клунок мають назву «*вузол*». (*Він знов ніс у руках здоровий вузол* (Нечуй-Левицький, III, 1956, 380); *Зачав присватуватися до своєї господині, Парасочки, аби цим способом дібратися до вузлів з грішми* (Василь Стефаник, I, 1949, 249); *Татари скочили на коні, прив'язуючи до сідел вузли награбованого* (Зінаїда Тулуб, Людолови, I, 1957, 142)). 4) Закручене жмутом і приколоте шпильками жіноче волосся − вузол. (*А що ті зачіски на голові, то й не списати пером які: волосся і звиті і перевиті, з одного боку − у вузлі, з другого боку − попущено в кучері* (Марко Вовчок, I, 1955, 374); *Мариня перестала бавитись волоссям, закрутила його недбало у вузол* (Ірина Вільде, Сестри.., 1958, 341). Грецький вузол – вид жіночої зачіски. (*На тлі чорного плаття.. особливо чітко вирізнялося матове обличчя з грецьким вузлом чорного волосся на голові* (Петро Панч, В дорозі, 1959, 74)). 5) Місце, де сходяться, перехрещуються колії, лінії тощо. (*Розташований на вузлі 26 залізниць і шосейних шляхів, Будапешт з стратегічного погляду являє собою своєрідні ворота в Австрію, Чехословаччину* (Олесь Гончар, I, 1954, 214). 6) Сукупність механізмів, споруд, що мають одне призначення й розташовані в одному місці. (*Пробачте, товаришу командуючий, вузол зв'язку відмовляється сьогодні передати мій матеріал* (Олександр Корнійчук, II, 1955, 10) *Санітарний вузол* – частина житлового приміщення, в якій розміщені ванна та вбиральня. 7) У техніці з'єднані разом декілька деталей, що входять до більш складного механізму. (*Машиніст морщив чоло, згадував окремі вузли і деталі, говорив повільно, щоб Василь міг записати, на що слабує його паровоз* (Дмитро Бедзик, Плем'я.., 1958, 23). 8) Місце скупчення певних клітин у живому організмі. (*Федір Артемович взяв гостеву руку в свою долоню. Джойс дивився на кисті рук − одну сухорляву, з ревматичними вузлами на фалангах довгих пальців − свою, і другу − мозолясту, натруджену* (Василь Козаченко, Характер, 1953, 14). 9) Місце на рослині, від якого відходить листя або нові пагінці, корені. (*Кореневища [хмелю] являють собою підземні змінені стебла і мають у вузлах бруньки* (Лікарські рослини.., 1958, 165). Слово «вузол» має й друге значення: «Міра швидкості морського транспорту, що дорівнює одній милі за годину (1,852 км/год) (*Це було моторно-парусне суденце, яке за найкращої погоди давало від сили чотири вузли* (Дмитро Ткач, Моряки, 1948, 21). У цьому значенні воно немає синонімів [6].

Концепт, як ми його визначаємо, не збігається з поняттям та із значенням слова, а має більш широкий зміст, що охоплює різноманітні зв’язки явища в картині світу і слова у мовній системі. Тому для виявлення мовної картини світу мало слів, що номінують окремі його явища і фрагменти, необхідно схарактеризувати їх сполучуваність, що дає можливість більш повно експлікувати відповідний фрагмент картини.

У науковій лексиці, зокрема у природничих науках сово вживається для передачі складних процесів: *вузол дислокацій, вузол інтерполяції, вузол коливань, кратний вузол, сітковий вузол, вузол кристалічних грат* тощо.

У будівельній лексиці слово «вузол» найчастіше вживається у значенні «сукупність механізмів, споруд, що мають одне призначення й розташовані в одному місці» − *вузол асфальтовий; вузол бетонно-розчинний; вузол бетонний; вузол бетонозмішувальний; вузол дробильно-сортувальний; вузол зв’язку; вузол наскрізної системи*. Також у будівельній лексиці трапляються значення, які межу-

ють зі значенням, котрі вживають у техніці: «*з'єднані разом декілька деталей, що входять до більш складного механізму*» − *вузол анкерний; вузол напруги; вузол нахилених кроків; вузол споруди; радіальний вузол*.

Чимало лексем знаходимо в науках, котрі пов'язані з морським транспортом: *шкотовий вузол, вузол стоячої хвилі, сітковий вузол, подвійний вузол, вузол-зашморг.*

Розгляд сполучуваності з дієсловами виявив два типи: зв'язок з дієсловом, при якому назва з концептуальним значенням «вузол» виступає об'єктом дії або стану (*розв'язувати, розбирати, розводити вузол; зашморгувати, стискати, скручувати, утворювати вузол*), а з дієсловами, при яких «вузол» є суб'єктом стану, нами не виявлено.

Однією з важливих розрізнювальних ознак лексичних значень є їхні деривaційні зв'язки. Серед лексем проаналізованої групи в значенні «вузол» найпродуктивнішим у словотворенні є слово *вузол*, яке утворює кілька словотвірних варіантів прикметника (*вузловий, вузлуватий, вузлистий, вузластий, вузликовий*) та іменники на позначення предметів і станів (*вузлов'яз, вузлуватість*), зменшувальні та збільшені форми (*вузлик, вузличок, вузлище),* які найчастіше вживаються у значенні «*місце, де зв'язані кінці чого-небудь».*

Для дослідження вербалізації концепту «вузол» у мовній картині світу XX – XXI століття ми розглянули мову художніх творів сучасних письменників та твори ЗМІ, мова яких ближча до живих розмовних текстів. «*Дядько ступає, де менше пилюки, на хвильку зупиняється біля межового стовпчика і шугає рукою в загадковий свій* ***вузол****. З* ***вузла*** *з'являється яблуко*», − віднаходимо у О. Гончара [1]. Метафоричний образ виражає В. Стус у вислові *«вузол тиші»*, що не збігається з жодним зі значень поданим у СУМ [6].

«*Вони були впевнені, що конструктор ліквідує будь-яке пошкодження або вдосконалить той чи той технічний* ***вузол****, бо знали ціну слова свого керівника*», − пише про Архипа Люльку місцева газета [7].

«Раз кольнула Марійка, вдруге. І тут нитка заплуталась. Марійка розплутала **вузли** і подумала: «Мама мудрою голкою вишивала, а мені дала погану» [5].

Висновки. Однією з важливих ознак лексичного значення є синтагматичні зв'язки слова, що виражається зокрема в лексичній сполучуваності. Проведений аналіз лексичної сполучуваності доводить, що, як і на семному рівні, у цієї групи слів існує ряд типових зв'язків з прикметниками-означеннями та з дієсловами. Ці зв'язки є інтегральним компонентом у значенні, наявні ж відмінні сполучення виступають як диференціальні.

Існування інтегрального й диференціального корпусу слів, з якими єднаються в тексті слова лексико-семантичної групи «вузол», дозволяють повніше уявити один з визначальних для українців концептів. Семантична структура слів лексико-граматичної групи «вузол» які виражають концепт «вузол», суттєвих змін не зазнала, про що свідчать і дефініції словників. Однак у мовній картині світу, як вона подається в численних текстах, відбулися певні зрушення в семантичному наповненні цього концепту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончар О. Яблука на стовпцях. URL: https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3121
2. Гочинець І. Асоціативно-семантичне поле «Чорнобиль» у сучасному українському дискурсі: автореф. дис. … канд. філол. наук. Спеціальність 10.02.01 – українська мова. Київ, 2010, 22 с.
3. Єфименко О. Концепт «степ» в українській мові: словникова, текстова і психолінгвістична парадигма: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова. Харків, 2005. 19 с.

4. Купіна Я. Вербалізація концепту «пам'ять» в українській літературній мові: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова. Харків, 2011, 21 с.
5. М'ясотківський А. Мудра голка. Оповідання. Київ: ВД «Простір», 2014. с. 23.
6. Словник української мови: в 11 томах. Том 1. 1970. С. 783.
7. Шендеровський В. Нехай не гасне світ науки. Книга перша. 3-тє вид. / за ред. Е. Бабчук. Київ: ВД «Простір», 2009. С. 168–173.

М. И. Жадлун (г. Днепр)

ИМЕНА СОБСТВЕННЫЕ КАК РЕПРЕЗЕНТАНТЫ КОНЦЕПТА «ВОДА» В ПОЭЗИИ А. АХМАТОВОЙ

В современном языкознании, в том числе и славянском, изучение различных концептов культуры является одной из актуальных проблем. Написаны не только многочисленные статьи, монографии, но и созданы словари, справочники, содержащие сведения о тех или иных концептах («Константы. Словарь русской культуры» Ю. С. Степанова, «Антология концептов» под ред. В. И. Карасика и И. А. Стернина, «Знаки української етнокультури» В. В. Жайворонка, «Концепти українського дискурсу» В. Кононенко и др.).

Среди базовых культурных концептов, характерных для многих языковых картин мира, исследователи выделяют и концепт «вода», который относят «к числу древнейших и важнейших в сознании и культуре человека» [5, с. 4].

По мнению учёных (В. И. Карасика, В. А. Масловой, М. М. Маковского, Г. Г. Слышкина, Ю. С. Степанова), он принадлежит к тематическому полю «природа», к основным концептам славянской культуры. В русской языковой картине мира данный концепт изучается на материале фразеологии и паремиологии, на базе толковых и этимологических словарей, в поэзии и прозе. И, несмотря на довольно обширную библиографию по рассмотрению концепта «вода» в художественной литературе, каждое новое исследование еще не изученного в этом аспекте текста позволяет дополнить научное представление о нём.

Целью предлагаемого исследования является рассмотрение репрезентантов концепта «вода» в поэзии ярчайшего представителя Серебряного века Анны Ахматовой.

Применение метода сплошной выборки показало, что концепт «вода» в стихотворениях Ахматовой лексически объективируется не только именами нарицательными, такими как «вода», «море», «река», «ручей», «озеро», «болото» и др., но и имена собственными – наименованиями рек, среди которых «Нева», «Днепр», «Москва-река», «Днестр», «Дон», «Енисей».

Безусловно, имена собственные, в данном случае наименования водных объектов (гидронимы), в большей степени лишены образности, но они не менее значимы для представления концепта, а именно: для его ценностного компонента, потому что названия водных объектов сохраняются веками, благодаря чему имеют очень большую лингво-историческую значимость.

Гидроним **«Нева»** в поэзии Анны Ахматовой является самым частотным лексическим репрезентантом концепта «вода» (30 словоупотреблений), и это не случайно, ведь поэт считала город на Неве своим родным. Контекстуальный анализ показал, что данный гидроним выступает:

– опосредованным обозначением конкретного астионима (наименования города), при этом, являясь своеобразным путеводителем по городу, конкретизирует место описанных в стихах событий («*Но запомнится беседа, / Дымный полдень, воскресенье, / В доме сером и высоком / У морских ворот* ***Невы***» [2, с. 72] – из биографии А. Ахматовой известно, что она посетила А. Блока (стихотворение посвящено ему) в его доме на набережной р. Пряжка, которая впадает

в Большую Неву, а морские ворота Невы – это место впадения Большой Невы в Финский залив); («*И дом припоминаю темный / На Левом берегу* ***Невы,*** */ Смотрю, как ласковы и томны / Те розы, что прислали Вы*» [3, с. 36] – в стихотворении, посвященном графу В. П. Зубову, называется его дом, находящийся в Санкт-Петербурге на левом берегу Невы);

– пейзажным элементом *(«Только вёсла плескались мерно / По тяжелой* ***невской*** *волне. / А чёрное небо светало»* [2, с. 90], *«И сразу вспомнит он зимний небосклон / И вдоль* ***Невы*** *несущуюся вьюгу, / и сразу вспомнит, как поклялся он / Беречь свою восточную подругу»* [2, с. 131]). Поэт запечатлела окружающий мир в его динамике (плеск вёсел на воде, вьюга над рекой);

– служит символом времени *(«Сердце бьется ровно, мерно, / Что мне долгие года! / Ведь над аркою Галерной / Наши тени навсегда… / Ты свободен, я свободна, / Завтра лучше, чем вчера, – / Над* ***Невою*** *темноводной, / Под улыбкою холодной / Императора Петра»* [2, с. 69]).

Другие гидронимы в поэзии Анны Ахматовой встречаются реже, при этом некоторые из них, так же, как и Нева, обладают определённой функциональной нагрузкой.

Онимный репрезентант концепта «вода» **«Днепр»** выступает в роли пейзажного элемента (*«Гулом полны алтари и склепы, / И за* ***Днепр широкий*** *звон летит. / Так тяжелый колокол Мазепы / над Софийской площадью гудит»* [2, с. 170]). Этот отрывок посвящен Киеву, в котором Анна Ахматова училась. Поэт отдает дань историческому облику и красоте природы города, в частности Софийской площади и реке, для характеристики которой использует адъектив, который в данном контексте выступает не логическим определением, а эпитетом.

Как показатель пространства Днепр изображён в строках: *«****Справа Днепр****, а слева клёны, / Высь небес тепла. / В день прохладный и зелёный / Я сюда пришла»* [3, с. 34].

Помимо явного, эксплицитного выражения гидронима Днепр, в стихах А. Ахматовой имеется и имплицитное его представление, характеризующееся косвенной объективацией: *«Древний город словно вымер, / Странен мой приезд. /* ***Над рекой*** *своей Владимир* / *Поднял чёрный крест»* [2, с. 198]. Поэт не называет собственными именами ни реку, ни город, но благодаря биографическому и культурно-историческому контексту, понятно, что речь идёт о Киеве. При этом самым семантически наполненным контекстным маркером, позволяющим точно интерпретировать Киев и Днепр, является оним «*Владимир*», который вместе с фразой «поднял черный крест» однозначно обозначает скульптурный памятник Владимиру Великому, расположенный на нижней террасе Владимирской горки, которая возвышается над правым берегом Днепра.

Следуя дорогами рек по жизненному и творческому пути Ахматовой, интересно отметить то, что гидроним Москва употребляется автором только в конструкции с приложением **«Москва-река»** и представлен в стихотворении «Третий Зачатьевский». Указанное стихотворение посвящено одноимённому переулку города Москвы, в котором в свое время жила Анна Ахматова: *«Переулочек, переулок … / Горло петелькой затянул. / Тянет свежесть с* ***Москва-реки****. / В окнах теплятся огоньки. / …Мне бы снова мой черный платок, / Мне бы* ***невской*** *воды глоток»* [2, с. 147]. Здесь Москва-река противопоставляется реке Неве, как противопоставляются две столицы: Москва и Петербург. Москва для поэта олицетворяет смерть (в это время в Москве умирает Л. Н. Гумелев), а Петербург – жизнь (Ахматовой необходим глоток невской целебной воды, чтобы вернуться к жизни).

Репрезентант концепта «вода» **«Днестр**» представлен единичным употреблением и упоминается как символ войны и смерти в совокупности с эпитетом

«окровавленный»: *«И ты ушел. Не за победой, / За смертью… / Я знаю: это ты, убитый, / ..И снова вижу холм изрытый /* ***Над окровавленным Днестром****. / Забуду дни любви и славы, / Забуду молодость мою, / Но образ твой, твой подвиг правый / До часа смерти сохраню»* [2, с. 135]. Строки стихотворения посвящены приятелю Анны Ахматовой, Г. Г. Фейгину, который летом 1917 г. ушел на фронт в составе батальона смерти и погиб этим же летом [2, с. 390].

В поэме «Реквием» имеется два гидронима, и оба они употребляются не для прямого наименования топообъектов.

Репрезентант **«Дон»** представлен в той части поэмы «Реквием», которая, по мнению С. В. Бурдиной [4], корнями уходит в фольклор, сочетая в себе жанры колыбельной (первое четверостишие) и причитания (второе четверостишие) (*«Тихо льется тихий* ***Дон****, / желтый месяц входит в дом. / Входит в шапке набекрень. / Видит жёлтый месяц тень. / Эта женщина больна, / Эта женщина одна. / Муж в могиле, сын в тюрьме, / Помолитесь обо мне»* [2, с. 198]). Образы месяца и реки, используемые Ахматовой, являются традиционными для колыбельной, «неспешное повествование соответствует тихому течению тихого Дона» [4], что соотносится с предназначением колыбельной – убаюкать ребёнка. Слово «Дон» здесь лишено топонимического значения, поскольку используется исключительно для рифмы, без учета онимной семантики.

Репрезентант **«Енисей»** также фигурирует в поэме «Реквием». Гидроним выступает символом смерти, словно река Стикс: *«Ты все равно придёшь – зачем же не теперь?»* – обращение к смерти и далее: *«Мне все равно теперь. Клубится* ***Енисей****, / Звезда полярная сияет. / И синий блеск возлюбленных очей / Последний ужас застилает»* [2, с. 200].

Примечательно, что все репрезентанты концепта «вода» и контексты, в которые они вовлечены, наполнены атмосферой грусти, ностальгии, горя, смерти. Всё это перекликается с трагической судьбой поэта.

Представленный анализ наименований водных объектов в поэзии Анны Ахматовой доказывает, что за номинацией может скрываться информация как сугубо биографического, так и общечеловеческого характера, которая способна не только охарактеризовать автора либо лирического героя стихотворений, но и предоставить дополнительные сведения о репрезентантах концепта «вода» в творчестве того или иного писателя/поэта, а следовательно – в конкретной национально-языковой картине мира.

ЛИТЕРАТУРА

1. Антология концептов / под ред. В. И. Карасика, И. А. Стернина. Москва, 2007. 512 с.
2. Ахматова А. Сочинения: в 2 т.: Стихотворения и поэмы / сост. и подгот. текста М. М. Кралина. Т. 1. Москва, 1990. 448 с.
3. Ахматова А. Сочинения: в 2 т.: Стихотворения разных лет / сост. и подгот. текста М. М. Кралина. Т. 2. Москва, 1990. 432 с.
4. Бурдина С. В. Поэма А. Ахматовой «Реквием»: «вечные образы» фольклора и жанр. URL: http://ahmatova.niv.ru/ahmatova/kritika/htm (дата обращения 01.03.2019).
5. Гришина Н. В. Концепт ВОДА в языковой картине мира (на основе номинативного и метафорического полей русского языка XI–XX вв.): автореф. дис. ... канд. филол. наук. Саратов, 2002. 24 с.
6. Жайворонок. В. В. Знаки української етнокультури: словник-довідник. Київ, 2006. 703 с.
7. Кононенко В. Концепти українського дискурсу: монографія. Київ – Івано-Франківськ, 2004. 248 с.
8. Степанов Ю. С. Константы: Словарь русской культуры: Изд. 3-е, испр. и доп. Москва, 2004. 990 с.

С. Ю. Жарко (м. Дніпро)

ТЕНДЕНЦІЇ В МОВІ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ТЕЛЕБАЧЕННЯ

Упродовж останніх десятиліть увага мовознавців спрямована на вивчення мовних процесів у засобах масової інформації. Поясненням цьому є те, що саме ЗМІ сьогодні найповніше демонструють зрушення в системі національної мови, виявляють **тенденції** її розвитку. Разом з тим, ЗМІ як ключовий механізмом впливу на свідомість, погляди, духовні цінності суспільства формують також і його мовні смаки, прищеплюють любов до рідного слова і бажання ним послуговуватися, загалом гарно й правильно висловлюватися, набувати навичок красномовства.

До найпопулярніших ЗМІ належить телебачення, яке, на відміну від преси та радіо, оперує візуальними та звуковими можливостями і приваблює широку аудиторію глядачів. Окрім цього, телебачення є запитаним інформаційно-пропагандистським каналом, що виконує важливу культурно-просвітницьку функцію і впливає на вироблення мовних стереотипів нації. Саме мовна практика ЗМІ, зокрема телебачення, за визначенням О. А. Стишова, виходить на перше місце в процесах формування, творення і поширення нових виражальних засобів, функціонального перегрупування лексики, а найголовніше – витворення і закріплення нових мовних норм [5, с. 34], адже рівень запроваджених мовних норм через особливості впливу на слухача та телеглядача в цих видах ЗМІ є значно вищим, ніж вплив друкованої періодики [8, с. 41]. Тож, послуговуючись державною мовою і тим самим її популяризуючи, телебачення здійснює потужний «вплив на вироблення узвичаєного мовного стандарту, формує і певні мовні смаки, моду на слововживання» [2, с. 8]. Утім посередність мови вітчизняного телеефіру не вкладається в рамки поняття «еталону зразкової мови» і постає об’єктом багатьох лінгвістичних досліджень, зокрема О. Сербенської, С. Єрмоленко, С. Караванського, О. Капелюшного, А. Багмут та ін., спрямованих на з’ясування різних аспектів медіамови

Зважаючи на різноманітність і строкатість медіатекстів, аналіз їх лінгвістичних особливостей та тенденцій здійснюємо на основі базових текстів, які найповніше віддзеркалюють специфіку мовлення в ЗМІ. Такими є тексти новин, оскільки: 1) вони найповніше реалізують одну з головних функцій масової комунікації – інформаційну, а також одну з головних функцій мови – повідомлення; 2) вирізняються своїм форматом; 3) на рівні семантики характеризуються стійкою макро- і мікроструктурою, що відображає тематичну організацію інформаційного потоку; 4) виділяються стійкими лінгвостилістичними ознаками, зокрема наявністю клішованих та тематично пов’язаних словосполучень, посилань, фраз-зв'язок тощо; 5) становлять важливу складову національного культуро-ідеологічного контексту, що є результатом культурно-мовленнєвої діяльності, і володіють високим ступенем культуро-ідеологічної модальності [1, с. 60–62].

Ключові засади новинних текстів – об’єктивність висвітлення подій, структурна та тематична організованість і впорядкованості, повторюваність, усна форма відтворення – зумовлюють і їхні лінгвостилістичні властивості. Утім на форматі вітчизняних новинних текстів, як і загалом телебачення, суттєво позначилися суспільно-політичні трансформацій у нашій державі, процеси лібералізації та демократизації. Позбавлене суворої цензури, ідеологічного тиску, телебачення зняло завісу з раніше заборонених, недосяжних для телеглядачів тем; посилило увагу до пересічного українця, його особистого життя. Крім цього, українське телебачення зазнало змін під впливом зарубіжних медіа, зокрема на рівні формату. Як наслідок – мова телеефіру стала досить розкутою, більш емоційною, стилістично строкатою.

Досліджувані тексти характеризуються набором різних за походженням, способами творення, галузями вжитку неолексем; у їх набутку – широкий діапазон варіативних номінацій, що конкурують чи співіснують у мовному потоці, тим самим демонструючи потужні резерви й можливості мови як живого організму. Серед запозичуваних неологізмів переважають слова із суспільно-політичної, економічної, науково-технічної, спортивної галузей: *дилер, інавгурація, інтернет, блогер, сайт, провайдер, анексія, бонус, бренд, грант, дефолт, євро, консалтинг, тендер, транш*, що пояснюється тематичним спектром повідомлень, які формують новинні тексти. Показовим у текстах новин є обшир питомих новотворів, змодельованих на власне українському ґрунті у різні способи на зразок: *вручант, коаліціянт, виборчиня, атівець, мисткиня, середмістя, бізнесовий* тощо, серед яких чимало оказіональних, що надають мовленню емоційності, виразності, як-от: *справжній голепад, зібрався увесь політбомонд,* ***наркоплантації*** *у квартирі* («Вікна – новини», телеканал «СТБ»). Саме власне мовні неолексеми сприяють збалансованості лексикону мови, запобігають втраті її національного колориту.

Однією з найпомітніших рис мови сучасного українського телебачення є тенденція до поширення норм розмовного стилю навіть в базовому корпусі медіамовлення, а також розмивання чітких стилістичних кордонів. Прикметним явищем є пейоризація новинних текстів та свідоме зниження мови телеведучих, журналістів за рахунок надуживання просторічних та жаргонних лексем, фразеологізмів з виразною негативною оцінкою. Наприклад: *«молодики вдерлися до оселі… відгамселили господаря», «водій кинув чарчину і скочив за кермо…», «хто ж той покидьок…?», «справжній збочинець», «чолов'язі не пощастило, його буквально розчавила вантажівка…»* («Надзвичайні новини», телеканал «ICTV»); *«Шлюб президента Трампа тріщить по швах… Невже президент таки вскочив у гречку? Хмизу у вогонь підкинуло інтерв'ю з акторкою…», «Дружина актора накивала йому* ***п'ятами****»* («Ранок з Україною», телеканал «Україна»).

На думку науковців, таке явище пояснюється перш за все суспільними передумовами, знеціненням моральних та культурних вартостей, «супроводиться струсами психіки спільноти, що жила цією культурою та творила її» [3, с. 7].

Широкий ужиток просторічної лексики в телеефірі спричинений бажанням суб'єктивувати висловлювання, зробити більш емоційним, яскравим, розкутим. Утім надмірне застосування стилістично маркованої лексики в медіатекстах розхитує літературну норму і негативно впливає на формування мовних смаків носіїв мови, оскільки мова населення відбиває мову журналістів, під її впливом у суспільстві поширилися знижені слова – як модні. Інакше кажучи, стійка тенденція до жарґоновживання у газетно-публіцистичному дискурсі засвідчує пейоризацію мови «згори» [4, с. 272–273].

До тенденцій в мові телеефіру, як нам здається, є підстави віднести й досить часто уживані форми нелітературного наголошування особових та інфінітивних форм дієслів, наприклад: *віднести, довести, призвело, ведемо, несемо, підемо, привезли, нести, люблю* тощо. На нашу думку, таке наголошування має уже не випадковий і хаотичний характер, а спричинене зумисним наслідуванням в телеефірі діалектних особливостей наголошування. І якщо в системі лексичних та граматичних одиниць «нове» розглядається під кутом зору розвитку мови, її динаміки (*авто – автівка* або *з авта* тощо), то, можливо, наведені форми наголошування є також наслідком переорієнтації деяких акцентуаційних літературних норм у бік діалектних.

Отже, телебачення як один із популярних і запитаних засобів масової інформації, що впливає на мовні уподобання суспільства, а разом з тим на становлення літературної мови, під впливом цілої низки чинників змінюється. Сьогодні воно оперує широким спектром виражальних засобів, використовує потужні мовні

ресурси і характеризується такими тенденціями, як неологізація словникового складу завдяки широкому вжитку запозичуваних та питомих лексем; поширення норм розмовного стилю, зумовлене надуживанням просторічних слів, жаргонізмів, фразеологізмів; наслідування діалектних норм наголошування дієслівних форм.

ЛІТЕРАТУРА

1. Добросклонская Т. Г. Медиалингвистика. Системный подход к изучению языка СМИ. Москва: Флинта – Наука, 2008. 294 с.
2. Линник Н. Вживання зниженої лексики у мові ЗМІ та її вплив на норми літератури. URL: www.nbuv.gov.ua.
3. Сербенська О. Суржик: «низька мова», безлад чи мовна патологія? *Мовні конфлікти та гармонізація суспільства*: матер. наук. конф. 28–29 трав. 2001 р. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2002. С. 5–8.
4. Ставицька Л. О. Арґо, жарґон, сленг: соц. диференціація укр. мови. Київ: Критика, 2005. 464 с.
5. Стишов А. О. Українська лексика кінця ХХ століття: на матеріалі мови засобів масової інформації. 2-ге вид., переробл. Київ: Пугач, 2005. 388 с.

В. В. Зайцева (м. Дніпро)

КВАНТИТАТИВНА МЕТОНІМІЯ ЯК ЗАСІБ ВТОРИННОЇ НОМІНАЦІЇ У МОВІ СУЧАСНОЇ ГАЗЕТИ

Синекдоху й метонімію переважно розглядають традиційно як різновид метафори, що лежить у заміні однієї назви іншою за ознакою партитивного, кількісного, чи видо-родового зв’язку між ними.

Об’єктивна характеристика синекдохи як типу семантичного зсуву ґрунтується на розгляді цього тропу з урахуванням традиційних класифікацій. Передусім перед дослідниками постає питання про те, чи є синекдоха окремим типом метонімії чи, навпаки, метонімія – похідне явище.

Актуальність розвідки зумовлена потребою вивчення проблеми метонімічних перенесень як явища вторинної номінації загалом і синекдохи як її типу зокрема, що характеризується високою продуктивністю та семантико-стилістичними можливостями актуалізації змісту газетних інформаційних повідомлень. Квантитативна метонімія пов’язана з такими явищами розвитку семантики слова, що найвиразніше виявляються у тексті. Саме тому об’єктом нашого дослідження стала синекдоха, що активно функціонує на шпальтах сучасних україномовних медіатекстів.

Як у зарубіжній, так і у вітчизняній лінгвістиці поширена думка про збереження метонімією її живої семантичної двоплановості саме в синекдосі, де відбувається найменування предмета за його частиною, характерною чи найбільш визначальною деталлю. Різниця між синекдохою і метонімією умовна, чіткої межі між ними немає, тому видається слушним розглядати синекдоху як окремий різновид метонімії.

Отже, синекдоху трактуємо як один із видів метонімії, зокрема кількісний тип семантичного перенесення.

Досліджуваний інформаційний стиль репрезентує характерні моделі використання синекдохи. В інформаційних текстах широко представлені конструкції з квантитативною метонімією – синекдохою, що функціонує як засіб вторинної номінації у газетному тексті загалом. Визначальний принцип формування інформаційного стилю – поєднання стандарту й експресії – зумовлює особливості реалізації явища вторинної номінації у його межах. Цей принцип покладено в основу розрізнення безобразних (власне інформативних) і образних (оцінних) комунікативних структур вторинної номінації.

На думку більшості дослідників, синекдоха як різновид метонімії має дві основні моделі перенесення «**частина**» → «**ціле**» і «**ціле**» → «**частина**».

Серед різновидів синекдохи в інформаційному тексті найпродуктивніша модель, за якою певний соматизм, назва тієї чи тієї частини тіла, вживається як найменування людини загалом: *Допитливі **очі** так і пильнували за шосейкою, навіть густа лінія дерев не стала їм на заваді* (ГУ, 2019); *Саме **серце** праслов'янського етносу дало мені це ім'я* (ЛУ, 2018); *Подайте ж сьогодні **руку** українському кінематографові* (ЛУ, 2018); ***Обличчя** посміхається в тон загальної радості від почуття волі* (ЛУ, 2019); *Тільки мелькнула рябенька **спинка** – гострий шпичастий **носик** тут же зник* (ЛУ, 2019);

Однією із лексем, значення якої досить часто стає основою для синекдохічного перенесення з елементами експресивності, є лексема 'голос': *Пам'ятаймо, що сьогодні наш **голос** – це не просто позначка в бюлетені* (ГУ, 2019) – відбувається перенесення «***голос як властивість людини***» → «***здатність мати свою власну думку***» → «***людина як одна з ряду однодумців***»; *По-новому зазвучав поетичний **голос** п'ятнадцятирічної МАЛІЖанки* з Полтави (ЛУ, 2018) – відбувається перенесення «***голос як властивість людської істоти***» → «***особа, наділена непересічним голосом***»; ***Голосом** ніжного **серця** обізвався сьогодні до присутніх найтонший лірик української поезії Володимир Сосюра* (ЛУ, 2018) – у наведеному контексті відбувається подвійне перенесення «***голос як властивість людини***» → «***людина як така***», «***серце як частина людського тіла»*** → ***«почуття людини»*** → ***«людина як така***», у результаті чого утворюється складна двошарова метонімічна конструкція, що є основою творення художнього образу, який безпосередньо передає значення «***промовисті людські почуття***» [4].

Зазвичай у інформаційному тексті соматичні назви вживаються у складі трансформованих фразеологічних сполучень і набувають узагальненого переносного фразеологічно зв'язаного значення: *Проте, сьогодні журналіст і депутат міськради остудив **гарячі голови**, подавши фото вікна зсередини, та пояснив ситуацію* (ГУ, 2019) – у наведеному прикладі лексема 'голова' входить до складу фразеологічного сполучення «гарячі голови», що має значення «відчайдушні, сміливі» й дає характеристику людині загалом. Отже, ознака людини переноситься на її частину.

У контексті *Вінниця не може відмовити львів'янам і за будь-яких обставин готова взяти їх на **плечі*** (День, 2019) представлено усічений фразеологізм («підставити плече»), що вживається в значенні «допомогти, підтримати», в основі якого – синекдоха «***людина, яка підтримує***» → «***частина тіла*** (плече) ***як знак підтримки***». Метонімічне перенесення фіксуємо й у фразеологізмах ***брати за горло, нагріти руки*** (нечесно, незаконно збагачуватися; наживатися)***, стояти з протягненою рукою*** (жебракувати, просити милостиню) у таких текстах інформаційного спрямування: ***Російські нафтові компанії**, що мають розгалужену мережу АЗС у нашій країні, спровокувавши штучне підняття цін, **узяли нас за горло*** (День, 2019); *Хотіли **нагріти руки** на дубові зі Сміли* (ГУ, 2019); *Та одного разу, даючи чергову гривню, зловила себе не думці, що тисячі українців зараз стоять ось так **з простягнутою рукою*** (День, 2019).

Частотна у фразеологізмах лексема '*душа'* виступає вторинною номінацією – синекдохою – «***душа як частина тіла людини, умістилище почуттів»*** → ***«почуття людини»*** → ***«людина в цілому***»: *Сьогодні про те, до чого **лежить душа призерки чемпіонатів Європи з біатлону Ірини Петренко*** (День, 2019).

Назви частин одягу функціонують у фразеологічних зворотах, утворених на основі синекдохічного перенесення, наприклад: *За державну реєстрацію шлюбу,*

як з'ясувалося, гроші йшли лише до однієї власної кишені (День, 2019) – значення є фразеологічно зв'язаним, сформованим на підставі перенесення «***кишеня як частина одягу***» → «***людина в цьому одязі***».

Серед випадків синекдохи в інформаційних текстах досить поширеним є так зване «еліптичне число», тобто таке вживання, що передбачає узагальнене називання осіб жіночої і чоловічої статі однією лексемою. Пор.: *Сьогоднішні* ***випускники*** *демонструють хороші знання з української мови та літератури під час ЗНО* (ЛУ, 2018) – тобто випускники та випускниці; *Ми не сидимо, склавши руки, працюємо зі спеціальними мистецькими закладами, коледжами, де виховуються наші майбутні* ***абітурієнти*** (ЛУ, 2019) – йдеться про абітурієнтів і абітурієнток.

Названі випадки синекдохічного перенесення не пов'язані зі створенням експресивно маркованих засобів. Вони належать до загальномовних явищ і не становлять стильової особливості інформаційного стилю.

До випадків синекдохи зараховуємо перенесення «***прізвище родини***» як узагальненої назви за спорідненістю → «***члени цієї родини***» як означена сукупність, тобто перенесення назви з цілого на сукупність частин. Це перенесення можна трактувати як модель «**ціле**» → «**частина**»: У контекстах *Сміляни понад сто сорок років живуть і працюють поряд з династією* ***Слухаїв*** (День, 2018); *На акції проти* ***Гладковських*** *спалахнули сутички під Адміністрацією Президента в Києві* (ГУ, 2019) – прізвище родини називає певну сукупність її членів, де кожна окрема особа ідентифікується за належністю до спільноти, тобто відбувається перенесення за моделлю «**ціле**» → «**частина**».

Отже, здійснений аналіз засвідчує той факт, що в різних жанрах газетного тексту функційний ефект впливу метонімії на читача загалом і її різновиду – синекдохи зокрема є продуктивним лінгвістичним явищем. Синекдоха як і метонімія забезпечує компресію газетної інформації, а також має цілеспрямований узагальнювальний характер.

Сучасна газетна мова еволюціонує до актуалізації синекдохи як різновиду метонімічної та метафоричної образності. Тому вважаємо подальший аналіз уживаних типових моделей з квантитативною метонімією на шпальтах сучасних україномовних газет перспективним.

ДЖЕРЕЛА ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

1. «Голос України» – газета Верховної Ради України, виходить з 1991 року.
2. «День» – щоденна всеукраїнська газета суспільно-політичної тематики, виходить з 1996 року.
3. «Літературна Україна» – газета письменників України, заснована в грудні 1927 року.

С. А. Зарецкая (г. Тайбэй, Тайвань)

ЛЕКСИКО-ГРАММАТИЧЕСКИЕ ИННОВАЦИИ В ОБОЗНАЧЕНИИ ЧЕЛОВЕКА В СОВРЕМЕННОМ РУССКОМ ЯЗЫКЕ

Все чаще в современной прессе мы встречаем сложные существительные, обозначающие человека. Например, ***Дизайнер-расист*** *загубил карьеру* ***модели-азиатки*** *(заголовок газетной статьи);* ***Сёстры-подростки*** *убили* ***отца-тирана*** *(заголовок газетной статьи); Персонажи узнаваемых Антона Шагина* ***(поэт-метростроевец),*** *Данилы Козловского* ***(художник-фарцовщик),*** *Светланы Ходченковой, Елены Лядовой, Игната Акрачкова проживают эпоху, будто пережидая, когда она кончится (рецензия на российский фильм «Довлатов»); Ранняя весна 1945-го года, небогатый район Вены. Близок конец войны и связанная с ним пора надежд. Семья менее чем скромного достатка:* ***дедушка-***

часовщик, бабушка-домохозяйка, папа –раненый солдат немецкого вермахта, *а потом и дезертир, мама и сестра (рецензия на фильм); Ревнивый муж, его сексуальная* ***жена-актриса,*** *голливудский* ***режиссер-неряха,*** *бесхребетный* ***наркодилер,*** *потерявшаяся молодая девушка, бывший* ***зэк-продавец хот-догов,*** *студент в затруднительном положении, который выполняет странное задание и* ***альпинист-мойщик*** *стекол, а также несколько других странных персонажей (рецензия на ирландский фильм «11 минут»).*

Данные структурные образования разными учеными называются по-разному. В нашей статье мы вслед за Поливановым Е. Д. придерживаемся термина «слова-композиты» (от лат. compositum, множ. число composita), которым в лингвистике обозначаются сложные слова, то есть содержащие в себе две (или более) корневых морфемы. Как мы видим, в композите наблюдается семантико-структурная целостность, но в то же время его компоненты относительно самостоятельны. Сложные слова всегда представляли интерес для лингвистов как в России, так и за рубежом. Повышенное внимание исследователей к данному лексическому материалу объясняется необычной структурной организацией композитов, «позволяющей передать многоаспектное знание об объекте в сжатой форме, минуя подробные описания и избегая развернутых суждений» [1, с 41]. И действительно, намного короче и быстрее написать ***Сёстры-подростки*** *убили* ***отца-тирана,*** чем *Сестры в подростковом возрасте убили своего отца, который издевался над ними.* Или читаем в интернете заголовок статьи*: Обедавший* ***крабами бандит-«цапок»*** *подавился морально,* а если писать без использования слова-композита, то получится примерно следующее: *Осужденный за массовое убийство и отбывающий наказание бандит по фамилии Цеповяз и кличке «цапок» находится в подавленном моральном состоянии, так как его поймали на том, что в колонии он обедал крабами.*

На наш взгляд, наиболее интересными для изучения являются сложные слова, образованные по моделям N+N (реже N+N+N, или совсем редко N+N+N+N), или как их еще называют, субстантивные образования, в которых в качестве атрибута или атрибутов выступают существительные в именительном падеже. Многокомпонентные слова-композиты встречаются в основном в разговорном языке и практически отсутствуют в научно-деловом стиле русского языка. Очевидно, что появление подобных образований является одним из важных процессов в развитии современного русского языка, поскольку в последнее время наблюдается тенденция к экономии речевых усилий, что связывается, прежде всего, с ростом аналитических элементов в русском языке новейшего периода. Композиты составляют заметный пласт среди неологизмов в русском языке также в связи с активизацией процесса заимствования. Эмпирической базой для исследования послужили лексические единицы, представляющие собой сложные слова, отобранные методом сплошной выборки из социальных сетей (в частности, из Фейсбука, который в настоящее время включает в себя огромное количество текстов различных жанров и стилей).

В данной конкретной статье мы проанализировали одну из лексико-семантических групп композитов, а именно слова-композиты, обозначающие человека. Человек, на что бы он ни обратил свой взор, пропускает увиденное через призму своих убеждений, систему собственных идеалов, стереотипов и ценностей. Он не просто наблюдатель, поскольку взаимодействует с окружающими его предметами и явлениями, использует их в ходе своей физической и умственной деятельности, а, значит, подвергает их индивидуальной, субъективной оценке, в результате которой объекты, которым приписывается

сходство на основе метонимических и метафорических переносов, группируются в оценочные категории [2, с. 104]. Данная группа собственно конкретных обозначений охватывает разряды, количество которых может варьироваться в зависимости от целей классификации, оснований классификации и т. п.

Согласно нашему анализу самой популярной и многочисленной группой является группа, называющая человека по профессии или специальности (групповое значение «человек по профессии, специалист»). О. П. Сологуб в своей статье «Наименования должностей в русском языке» отмечает, что «данная номинативная группа в настоящий момент изучена совершенно недостаточно» [3, с. 171]. Далее в своей статье автор разграничивает и дает четкие определения таким понятиям, как должность, профессия, квалификация и специальность. Специальность – это «вид занятия в рамках одной профессии». Можно сказать, что профессия – это группа родственных специальностей» [3, с. 172]. Таким образом, врач – это профессия, а врач-педиатр, врач-стоматолог, врач-ухо-горло-нос, врач-невролог и мн. др. – это всё названия специальностей; инженер – это профессия, а инженер-буровик, инженер-нефтяник, инженер-горняк и др. – это названия специальностей. «Понятия «профессия» и «специальность» находятся в гиперо-гипономических отношениях» [3, с. 172]. Как мы видим, некоторые профессии предполагают большое количество специальностей, например, профессии врача и инженера.

Много различных специальностей подарил нам кинематограф, например, *режиссер-постановщик, оператор-постановщик, кастинг-директор, звукорежиссер, художник-постановщик, художник-гример, бэклайнер* (техник сцены) и мн. др. Огромное количество специальностей (в том числе и новых) наблюдается в области искусства и культуры, например, *event-менеджер, science-художник, арт-директор*. Слова-композиты наблюдаются и в современных воинских званиях, например, *генерал-майор, генерал-лейтенант*, а также в исторических воинских чинах и званиях, например, *генерал-аншеф, генерал-фельдцейхмейстер, генерал-пленипотенциар-кригс-комиссар*. Любопытная информация была получена в одной газетной статье, рассказывающей о профессиях будущего. Почти все профессии будущего – это слова-композиты, заимствованные из английского языка. Например, *сити-фермер* (выращивает овощи и фрукты на крышах и стенах небоскребов); *прораб-вотчер* (специалист по строительству, который оценивает и корректирует ход строительства с помощью цифровых проектов зданий). Очевидно, что названия специальностей в основном представляют собой слова-композиты, которые являются объектом исследования в нашей статье.

Как мы уже говорили, наименования профессий и специальностей имеют различную структуру, что определяется количеством входящих в них компонентов. Особенно нас интересуют сложные слова, образующиеся при помощи словосложения (или основосложения) (*звукорежиссер, копирайтер, фоторепортер*) и собственно субстантивные слова-композиты, использующие в написании дефис (*ассистент-профессор, продавец-консультант, врач-акушер-гинеколог, врач-аллерголог-иммунолог, физик-ядерщик, кризис-менеджер*).

«Обозначения человека являются очень сложным семантическим объединением предметности. В качественное своеобразие групповых значений личных существительных заложены самые разнообразные признаки» [4, с. 3]. Итак, наша первая и самая многочисленная группа – 1) это названия людей по профессии и специальности. Далее в нашу классификацию слов, называющих человека, мы включаем следующие группы: 2) название человека по стилю и манере поведе-

ния в разных жизненных ситуациях, например, *парень-трус, друг-храбрец, женщина-загадка* (оценочный компонент находится во второй части композита), 3) образование слов-композитов по метафорической модели человек-животное (данная группа является более обширной, чем метонимические модели), например, *муж-баран, женщина-кошка, человек-паук, мать-сорока, парень-козел, дева-птица*, 4) название человека по возрасту, например, *муж-юнец, отец-старик, дочь-подросток*, 5) название человека по месту проживания, территориальному расположению или национальности, например, *друг-сибиряк, сосед-южанин, отец-одессит, подруга-еврейка, любовник-американец, жена-украинка, работник-таджик, повар-индиец*, 6) название человека по эмоциональному воздействию на другого человека, эмоциональному состоянию, темпераменту или сексуальности, например, *человек-вампир, женщина-праздник, сын-радость, однокурсник-весельчак, ученый-альтруист, баба-огонь, баба-бой, женщина-рана, альфа-самец, секс-бомба*, 7) название человека, отдающего предпочтения определенному музыкальному стилю, например, *рэп-исполнитель, джазмен*, 8) название человека, имеющего определенные психические отклонения, например, *девочка-социопат, сын-аутист, маньяк-убийца, старик-извращенец*, 9) название человека по социальной принадлежности или социальному статусу, например, *мать-одиночка, мать-героиня, ребенок-сирота, муж-миллиардер, мужик-бомж, мальчик-мажор*, 10) название человека по умственным способностям или интеллектуальной деятельности, например, *философ-мыслитель, студент-эрудит, сосед-плебей, студентка-тупица*, 11) название человека по мировоззрению и политическим взглядам, например, *либерал-демократ, крымпатриот, депутат-коммунист, сосед-националист*, 12) название человека по особенностям внешнего вида, например, *человек-гора, сын-богатырь, мужик-урод, девочка-пугало, Анна-модница, сосед-неряха, женщина-бомба, любовник-Аполлон*, 13) название человека по религиозным убеждениям, например, *профессор-атеист, славяне-язычники, врач-язычник, друг-мусульманин*, 14) название человека по гендерному признаку (небольшая группа), например, *персонаж-женщина, автор-мужчина, герой-повествователь, подруга-феминистка*, 15) название человека по степени родства или семейному положению (небольшая группа), например, *сосед-кум, друг-холостяк, трансгендер-отчим*, 16) в отдельную группу мы выделяем литературные, разговорные или сленговые названия человека, например, *Маша-растеряша, горе-студент, ябеда-корябеда, рёва-корова, жадина-говядина*, 17) в последнее время часто встречаются названия человека по сексуальной ориентации, например, *парень-гей, отец-трангендер, сестра-лесбиянка*, 18) также можно выделить в отдельную группу названия людей по роду их дополнительной деятельности, например, *художник-фарцовщик, писатель-путешественник, полицейский-эстет*.

Из приведенных примеров видно, что ономасиологический базис соотносится со вторым, правым компонентом сложного слова и играет главную роль в структуре слова-композита, «отождествляя предмет с определенной понятийной категорией» [1, с. 42]. Ономасиологический признак выражен первым компонентом композита, который играет уточняющую роль, позволяя отличить одно обозначаемое от другого в рамках единой категории. Довольно редко уточняющее слово может стоять в первой части слова-композита, например, *рок-музыкант, джаз-музыкант, поп-музыкант*. В конце хотелось бы добавить, что эффективность, экономия и эмоциональность – это основные понятия, которые определяют развитие современного русского языка. И именно эти качества отражаются в словах-композитах и их всестороннем использовании.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бабина Л. В., Феденко А. Ю. Оценочный потенциал двухкомпонентных сложных слов, репрезентирующих знания о человеке. *Вопросы когнитивной лингвистики*. Тамбов, 2015, № 1 (42). С. 41–49.
2. Болдырев Н.Н. Структура и принципы формирования оценочных категорий. *С любовью к языку*: сб. науч.тр. Посвящается Е. С. Кубряковой. Москва; Воронеж: Ин-т языкознания РАН; Воронежский гос. ун-т, 2002. С. 103–114.
3. Сологуб О. П. Наименования должностей в русском языке. *Вестник фак-та русского языка и литературы*. 2014. Вып. 15. Тайбэй. С. 169–187.
4. Савельева О. С. Существительные – обозначения человека и их роль в структуре классного категориального значения предметности. *Междунар. научно-исследоват. журнал*. 2012 (октябрь). URL: https://research-journal.org/languages/ (дата обращения: 25. 02. 2019).

***І. М. Іваненко,О. Ю. Шавардова (м. Київ*)**

ТРАНСФОРМАЦІЯ МАНІПУЛЯТИВНИХ ПРИЙОМІВ У ПОЛІТИЧНІЙ МОВІ (на матеріалі стенограм Верховної Ради України)

Сучасна політична мова часто опирається на ефекти, емоції, розіграну щирість, співчуття, зніяковілість та інші мовні елементи, які допомагають ораторам маніпулювати свідомістю слухача. Це дає змогу окремим політичним діячам і цілим партіям нав’язувати громадянам власну позицію, мотивувати шкідливі для країни рішення, просувати законопроекти, вигідні лише для окремих владних структур чи бізнес-об’єднань. Мовні маніпуляції стали однією з причин трагічних подій на Майдані в 2014 році, а також подальшого збройного конфлікту на Сході України, який триває досі. Саме тому сьогодні так важливо досліджувати і механізми впливу на людину через тексти політиків.

Нині існує ціла низка підходів о аналізу типів мовних маніпуляцій в промові політиків. На наш погляд, доцільно вичленувати їх за такою класифікацією:

1. Синтаксичні способи впливу на свідомість в сучасній демократичній політичній комунікації моделюють структуру висловлювання й підсилюють ефект, який досягається лексичними засобами.

2. Повтори: риторичні фігури, побудовані на повторі (реприза, плеоназм, анафора й ін.), зустрічаються фактично у всіх стилістично й емоційно навантажених текстах сучасних ЗМІ.

3. Паралельні конструкції: прийоми, що допомагають роз'єднати у свідомості реципієнта план вираження й план змісту й тим самим закласти в суспільну свідомість певну програму дій.

4. Градація: прийоми мовного впливу, функціонально близькі технологіям нейролінгвістичного програмування й сугестії. Прийом градації – наростання смислової та емоційної значущості слова (ланцюг елементів з поступовим наростанням значимості: *«Ні покликати, ні крикнути, ні допомогти»*). Градація дозволяє підсилити, надати емоційну виразність фразою, сформульованої думки.

5. Гіпербола (явне і навмисне перебільшення для посилення виразності і підкреслення сказаної думки), літота (художнє зменшування величини, сили, значення зображуваного предмета чи явища) використовується політиками як засіб риторичного применшення або послаблення позитивних/негативних характеристик предмета мовлення, і має специфічну семантико-синтаксичну структуру.

Всі ці засоби впливу широко використовувалися українськими провладними політиками в часи Революції Гідності. Щоб це довести, ми відслідкували різноманітні прийоми впливу на слухачів, зафіксовані в стенограмах Верховної Ради України (див. табл. 1).

Таблиця 1.

Мовні маніпуляції, використані під час засідань Верховної Ради України в часи Революції Гідності

Період Революції Гідності	Тип маніпулятивного прийому	*Приклади*
«Перемир'я» (27 січня – 17 лютого)	Використання експресивної лексики, оціночних прийомів	*«…ситуація драматична», «Конституційний Суд зробив недобре»* (Л. Кравчук). *«Украина сегодня переживает, возможно, наиболее драматический период своей новейшей истории. Дальнейшая эскалация конфликта может привести к гражданскому противостоянию и иметь катастрофические последствия»* (О. Єфремов).
	Прийом градації	*«В країні двовладдя. В країні йде фактично повстання. Дуже швидко переросли наші акції з протести в повстання. Коли захоплюється влада, а це – факт, коли валиться влада, і органи влади, визначені Конституцією, звільняються стихійно від виконання своїх обов'язків, ясна справа, що це є повалення влади»* (Л. Кравчук).
	Смислові повтори	*«Тому голосування, на мою думку, має бути консолідованим. Коли вирішуються великі серйозні політичні кризові питання, голосування може бути тільки консолідоване – прийняти цей закон»* (Л. Кравчук). *«Щоп'ятниці криваві провокації нав'язують іншу точку зору для народу України, бо саме ті, хто не зацікавлений у спокої, у мирі і у злагоді у нас в Україні якраз і цими п'ятничними кровавими провокаціями сіють тривогу, спонукають до екстремізму, намагаються підштовхнути до радикальних дій тих, хто сьогодні іде, начебто, під гаслами боротися за майбутнє України»* (П. Симоненко).
	Використання фразеологізмів	*«ставити опозицію на коліна»* (Л. Кравчук).
	Гіперболи, перекручування фактів	*«Гору в Україні взяв екстремізм і радикалізм»* (П. Симоненко).
	Риторичні питання	*«Это что, ваш путь в Европу? Или вы думаете, что это путь, который приведет вас во власть? Я лично очень в этом сомневаюсь»* (О. Єфремов).

Ретельне вивчення поданої таблиці, а також інших стенограм Верховної ради України за цей період дає змогу зробити такі висновки:

- Представники різних політичних сил використовували в цей період різноманітні маніпулятивні прийоми. Однак найширше вдавалися до цього прийому депутати від КПУ, «регіонали».
- Риторика представників різних сил повторюється. Так, О. Єфремов частково відтворює рефрени, які є у виступі Л. Кравчука.
- Стенограми засідань Верховної Ради України відтворюють двомовність політичного кола. Деякі депутати дозволяють собі висловлюватися російською під час офіційних виступів.
- Найбільш агресивні маніпулятивні засоби використовує в своїх промовах Петро Симоненко, лідер нині забороненої партії КПУ. Саме цей оратор застосовує ті означники, які в подальшому будуть використані російською пропагандою: «фашисти», «криваві провокації».

Варто зазначити, що стенограми від 20 лютого 2014 року і далі вже не фіксують використання мовних маніпуляцій, які б зображували протестуючих на Майдані Незалежності в якості фашистів, провокаторів – така риторика з цього часу вже притаманна російським ЗМІ і пов'язана з наступними політичними подіями – окупацією Криму, початком збройного протистояння на Сході.

Аналіз представленого мовного матеріалу загалом дає змогу говорити про те, що різноманітні мовні маніпуляції використовуються українськими політиками широко. Депутати часто вдаються до гіперболізації, використання емоційно-оцінної лексики, смислових повторів. Розгортання подій в Україні в 2014-му році показує, що такі маніпуляції досить успішні, вони призводять до конфлікту між різними групами населення і можуть спровокувати політичний розкол і війну. Саме тому їх варто ретельно досліджувати і вдаватися до протидії таким прийомам в інформаційному просторі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранов А. Н. Парламентские дебаты: традиции инновации. Советский политический язык (от ритуала до метафоры). Москва: Прогресс, 1991. 64 с.
2. Маслова В. А. Политический дискурс: языковая игра или игра у слова? *Политическая лингвистика*. 2008. Вып. 1(24). Екатеринбург. С. 43–48.
3. Ожигова О. В. Українська мова: зворотний зв'язок: посібник. Київ: Грамота, 2007. 183 с.
4. Панарин И. Н. Слухи как технология информационной войны. URL: http://www.polittech.org/index.php?option=com_content&task=view&id=636&Itemid=38.
5. Пароятникова А. Д. «Конденсированные символы» в буржуазной пропаганде. *Язык и стиль буржуазной пропаганды*. Москва, 1988. С. 110.
6. Парсонс В. Публічна політика: вступ в теорію й практику аналізу політики. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. 549 с.
7. Ренчка Інна. Лексикон тоталітаризму. Київ: ТОВ «Видавництво "КЛІО"», 2018. 232с.
8. Стенограми пленарного засідання Верховної Ради України. URL: https://iportal.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/5164.html.

І. І. Ільченко (м. Запоріжжя)

ВІДАНТРОПОНІМНІ ОЙКОНІМИ ДІЛЯНКИ ПОРОЖИСТОГО ДНІПРА

Комплексне вивчення конкретної території буде неповним без дослідження місцевого ойконімікону, який виразно відображає релевантні особливості говірок, специфіку рельєфу, історію заселення краю, традиційну духовну та матеріальну культуру населення, зв'язки з іншими етносами. З цієї токи зору цікавим є історико-топонімічний словник В. А. Чабаненка «Порожистий Дніпро», який фіксує назви

топооб'єктів від Запоріжжя до передмість Дніпра (Дніпропетровська), які затоплені чи й зараз зберігаються на порожистій ділянці Дніпра.

Відповідно ойконіми будь-якого регіону України становлять одне із важливих джерел вивчення історії нашого народу, його мови та культури. Ойконіми не можуть бути раз і назавжди даними, застиглими номінативними знаками географічних об'єктів, тому що зміни історичних умов, війни, міграції населення обов'язково позначаються на топонімії: забуваються і зникають старі назви, деякі з них частково або й повністю змінюються.

Відантропонімні топоніми – це назви місцевих географічних об'єктів, походження яких пов'язане з іменами, прізвищами, прізвиськами їхніх власників або мешканців. Мовознавці стверджують, що частіше на базі прізвищ чи власних імен формуються топоніми. Прізвища ж, організовані на базі топонімів, зустрічаються рідше, хоча на початковому етапі такий шлях творення в українській мові належав до продуктивних. Якщо брати історичну послідовність виникнення власних назв, то спочатку творяться антропоніми, потім – гідроніми і пізніше вже – ойконіми, тобто полярними позиціями у співвідношенні власних назв виступають антропоніми та ойконіми [1, с. 107].

Кількісно значну групу ойконімів ділянки Порожистого Дніпра складають назви сел мотивовані антропонімами, а саме іменами жіночими та чоловічими.

Жіночі імена використано для творення наступних топонімів: *Августинівка*, *Мар'ївка*, *Улянівка*. За походженням це імена латинського походження: *Августа* від чоловічого *Август*, *Уляна* від чоловічого *Улян* та давньоєврейського походження: *Марія*.

Августинівка – село, що існувало на правому березі Дніпра до 1929 року. У зв'язку з побудовою Дніпрогесу затоплене, а його мешканці переселені. Місцевими жителями називалася ще й *Вустинівкою* – від імені дружини поміщика *Августи* (по-народному *Вусті*) [2, с. 10].

Мар'ївка – село Синельниківського району Дніпропетровської області. Виникло на місці запорозького зимівника. Назване за ім'ям однієї з жінок поміщицької родини, яка володіла цією слобідкою після скасування Січі [2, с. 99].

Улянівка – село на лівому березі Дніпра нижче гирла балки *Скотуватої*. До затоплення порогів на планах і картах не значилося. Назва пов'язана, очевидно, з ім'ям першої переселенки [2, с. 152].

У назвах поселень цієї ділянки Дніпра утворень від жіночих імен значно менше, ніж чоловічих, це пояснюється тим фактом, що чоловіки були господарями, тому чоловічими іменами частіше називали поселення: *Андріївка*, *Іваненка*, *Миколаївка*, *Новоолександрівка*, *Оврамівка*, *Олександрія*, *Олексіївка*, *Федорівка* та ін.

Чоловічі імена, від яких утворились назви поселень, належать до системи традиційних іменувань, що успадковувались від попередніх поколінь. За своїм походженням вони були різноманітні, а саме: грецькі *Андрій, Василь, Миколай, Олександр, Олексій, Петро, Федір;* давньоєврейські *Оврам, Іван*. У вживанні загальнонаціональних імен, які використовувались на всій території України, в деяких іменах відображаються відповідні місцеві фонетичні риси: *Аврам-Оврам*, тому й назва села не *Аврамівка*, а *Оврамівка*.

Більшість відантропонімних ойконімів ділянки Порожистого Дніпра виникла на місті колишніх козацьких зимівників.

Староандріївка – село Вільнянського району Запорізької області. Розташоване на лівому березі Дніпра. Виникло на місці зимівника запорожця *Остапа Велегури*. Після скасування Запорозької Січі навколишні землі були подаровані полковникові *Андрієві Леванідову* (за ім'ям власника й дістало тоді свою назву).

Деякий час стара *Андріївка* місцевими жителями називалася ще й *Леванідівкою*. 1797-го року слобода перейшла у власність поміщика, титулярного радника *Мойсея Іваненка* і через рік була перенесена на лівий бік балки *Лишньої* та стала називатися *Андріївкою-Іваненковою*. Ця назва зберігалася за селом до 20-х років минулого століття. Із завершенням будівництва Дніпрогесу нижня частина села затоплена, а та, що залишилася, місцевими жителям, які переселилися нагору, почала називатися *Старою Андріївкою* або *Староандріївкою* [2, с. 10–12].

Василівка-на-Дніпрі – село Синельниківського району Дніпропетровської області на лівому березі Дніпра. 1784 року воно вже існує як слобода поміщика *Синельникова*. Назване на честь старшого сина того ж поміщика *Василя* [2, с. 21–22].

Вільноандріївка – село на лівому березі Дніпра праворуч від гирла річки *Вільнянки*. Складна назва пов'язана з сусідньою *Андріївкою* і річкою, біля якої розташований населений пункт [2, с. 26].

Іваненка – село на лівому березі Дніпра, Колись належало поміщикові *Іваненку* (звідси й назва). Значиться до затоплення порогів, тепер же не значиться [2, с. 60].

Микільське-на-Дніпрі – село Солонянського району Дніпропетровської області. Розташоване на правому березі Дніпра. Виникло на місці козацького зимівника. 1780-го року подароване царицею вельможі *Синельникову*, який назвав його на честь свого сина *Миколи* (*Ніколая) Миколаївкою* (*Ніколаєвкою*). У різних джерелах називали по-різному [2, с. 99–100].

Миколаївка – село на лівому березі *Дніпра* при впадінні річки *Вільнянки*. В кінці 18-го століття це був хутір (зимівник) *Миколин* (якогось запорожця *Миколи*) [2, с. 100].

Новоолександрівка – село розташовано на правому березі *Дніпра*. Виникло на місці запорозького зимівника. 1784-го року «пожалуване» полковникові московського війська *Іванові Реку* й стало називатися *Іванівкою*. Тоді тут було всього 5 дворів і десять душ мешканців. Незабаром перейшло у власність полковника – *Гната Гижицького* та дістало назву *Гнатівка* або *Ігнатівка*. Після *Гижицького* селом володів генерал *Бердяєв*, за прізвищем якого в народі воно почало називатися *Бердиною, Бердиним* або *Бердиновою*. Бердяєва змінив новий власник – *Олександр Алеєв*, за іменем якого село стало називатися *Новоолександрівкою* [2, с. 108].

Оврамівка – правобережне село, що існувало до затоплення порогів із теперішньою Новоолександрівкою. Назва походить від імені запорожця *Оврама*, який мав тут осідок. У 1779 році поселення й навколишня земля були подаровані московським урядом секунд-майорові *Набадьєву*. Відтоді слобода, що швидко дозаселялася, стала називатися *Оврамівкою-Набадієвою.* Потім перейшла у володіння іншого московіта – майора *Коростовцева* і дістала назву *Коростовцева*, через деякий час опинилася у власності поміщика *Піхотинського* і знову змінила назву: тепер її називали *Оврамівкою-Піхотинською*. З початку 20-го століття й до затоплення вона – просто *Оврамівка* [2, с. 110].

Олексіївка – село розташоване на правому березі *Дніпра.* Засноване на місці козацького зимівника в кінці 18-го століття. Частково затоплено після побудови *Дніпрогесу.* Названо, очевидно, за іменем когось із чоловіків родини колишніх володарів-поміщиків *Синельникових* [2, с. 111].

На території Порожистого Дніпра 2 села *Олексіївка*, друге знаходиться на лівому березі *Дніпра* вище гирла річки *Осокорівки*. Виникло на місці козацького зимівника. Після скасування Січі подароване генералові *Синельникову*, тоді ж, певно, й дістало назву в честь когось із поміщицької родини [2, с. 111].

Федорівка – село розташоване на правому березі *Дніпра* супроти *Таволжанської* забори. Виникло в 1780-ому році на місці запорозьких зимівників. Того ж року подароване московіту-поміщику *Федору Язикову*. Спершу називалося просто *Федорівкою* (по-місцевому *Хведорівкою*) за ім'ям власника, а згодом – *Федорівкою-Язиковою* (за ім'ям і прізвищем цього ж таки власника) або ж *Язиковою* чи *Язиковим* [2, с. 153].

Серед ойконімів є невелика кількість складних назв, в яких пряма вказівка на розташування цього поселення: біля річок *Дніпро – Василівка-на-Дніпрі, Микільське-на-Дніпрі;* річка *Вільнянка – Вільноандріївка*. Або зазначення, що це нове поселення – *Новоолександрівка*. Одна із антропонімічних назв у формі присвійного прикметника – *Іваненка* (чий).

Виникнення цих топонімів пов'язане з ім'ям та прізвищем або прізвищами чи прізвиськом власника:

Петро-Свистунове – село розташоване на лівому березі *Дніпра* нижче річки *Осокорівка*, супротив острова *Дубового* [2, с. 118–119]. За козачини тут мали зимівники запорожці *Басараб, Бритий, Визир, Гайдук, Гаркуша, Гладкий, Грека, Гук, Дунаєць, Дядько, Заруба, Круглий, Кукса. Лисий, Натруся, Нудьга Орел, Сич, Сотенко, Терновський, Харківець, Чепинога* і *Чуприна* [3, с. 58].

Губенське – село розташоване на лівому березі *Дніпра* між балками *Дубової* і *Капустянкою*. Виникло на початку минулого століття як хутір *Губинський*, що його власником був якийсь *Губа* (звідси й назва) [2, с. 36–37].

Канцерівка – село на правому березі *Дніпра* вище села *Федорівки*, біля виходу до ріки балки *Канцюрової*. За переказом, у козацькі часи тут був зимівник запорожця *Канцюри* чи *Канцири.* Затоплено після спорудження *Дніпрогесу* [2, с. 63].

Деякі з відантропонімних ойконімів пройшли складний шлях перейменування: *Іванівка → Гнатівка (Ігнатівка) → Бердина → Новоолександрівка; Андріївка → Леванідівка → Андріївка-Іваненкова → Старо Андріївка → Староандріївка; Оврамівка → Оврамівка-Набадієва → Коростовцева → Оврамівка-Піхотинська → Оврамівка*

Ойконіми становлять важливе інформативне джерело історико-етнографічного вивчення конкретної території. Одні з них відображають форми колишнього територіального устрою, інші – етнонаціональний чи соціальний склад населення, інші вказують на їх тісний зв'язок із фізико-географічними особливостями певної місцини. Система ойконімів, акумулюючи в собі різноспектрову єдність внутрішньо- та позамовних чинників, є цінним джерелом для вивчення історичних процесів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лобода В. В. Вплив антропонімії і гідронімії на творення сучасної ойконімії Північного Причорномор'я. *Питання ономастики Південної України*: матеріали V Республ. ономаст. конф., м. Миколаїв, травень 1974 р. Київ, 1974. С. 107–112.
2. Чабаненко В. А. Порожистий Дніпро: Історико-топонімічний словник. Запоріжжя: ЗНУ, 2008. 188 с.
3. Яворницький Д. І. Дніпрові пороги. Дніпропетровськ: Промінь, 1989. 120 с.

И. А. Каменева (г. Харьков)

ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЯЗЫКОВЫХ СРЕДСТВ В СОЗДАНИИ МЕТАФОРИЧЕСКОЙ МОДЕЛИ *ЖИЗНЬ-КРУГ* (на материале стихотворений Ф. И. Тютчева)

Заложенная в метафорической модели *жизнь-круг* архаичная идея бессмертия характеризует эту модель как указание на неразрывность космоса и хаоса. Многократные переходы космоса в хаос и обратно приводят к множеству рождений через смерть, в результате чего происходит бесконечное обновление жизни. В мифологическом сознании смерть – это необходимое условие возрождения [2].

Слово *круг* означает «целостность, непрерывность, цикличность движения», но при этом цикличность воспринимается как последовательность линейных отрезков времени. Поскольку время не мыслится в отрыве от событий, цикличность и линейность дополняют друг друга, как время от сотворения мира до его конца (линейное) и как время, идущее по кругу (циклическое) [1, с. 421].

Для Ф. И. Тютчева метафорическая модель *жизнь-круга* заключается в преобразовании линейного, жизненного времени в циклическое, вовлечение его в круговорот вечного возвращения:

За годом год, за веком век*…*
Что ж негодует человек,
Сей злак земной!..
*Он **быстро, быстро** вянет – так,*
*Но **с новым летом** новый злак*
И лист иной.
***И снова будет** все, что есть,*
***И снова розы будут** цвесть,*
И терны тож…
Но ты, мой бедный, бедный цвет,
Тебе уж возрожденья нет,
Не расцветешь! («Сижу задумчив и один…»).

Однородный субстантивный ряд, состоящий из повторов лексем *год* и *век,* а также употребление однокоренных адъективов и наречия *быстро*, усиливает значение множественности, длительности действия. Употребление повторов *снова* обеспечивает замедленность повествования, создавая эффект замкнутости, возвращения. Категорическое завершение стихотворения с помощью отрицания говорит о том, что жизнь человека так же недолговечна, как и существование цветка.

Круг образует естественная смена отрезков суточного времени: *Предо мною день, за мною нощь…* (из «Фауста» Гете), *Где прежде мрачная ночь была, Там светозарно дня явленье…* («Урания»). А вечное возвращение стирает грани между прошлым, настоящим и будущим: ***Сей день,** я помню, для меня **Был утром** жизненного **дня**.* Поэтому в архаическом сознании существует только настоящее, поскольку именно в настоящем повторяется прошлое, а в будущем – настоящее. Все это близко мировосприятию Ф. И. Тютчева, для которого *вся жизнь в настоящем разлита* («Весна»).

Судьба каждого человека вписывается в вечный цикл становления, предстает в масштабе вселенной и в бесконечности мгновения – момента перехода от жизни к смерти. Это течение жизни одновременно является и вечным, и мгновенным.

Описываемое жизненное пространство становится тем самым кругом, из которого пытается вырваться человек. Отсюда и использование адвербиальной лексики, обладающей пространственной характеристикой *кругом, вокруг:*

Здесь фонтан неутомимый
***День и ночь** поет в углу* («Как ни дышит полдень знойный…»);

Через ливонские я проезжал поля,
***Вокруг** меня все было так уныло* («Через ливонские я проезжал поля…»);

*Так бродит **ночию и днем***
***Кругом** меня тоска,*
***Кругом** меня печаль!* («Гете»).

Повтор три раза однокоренных наречий *вокруг-кругом-вокруг* воспроизводит круговое движение, равнозначное неподвижности, отсутствию движения и изменений – вечное возвращение. Здесь повторяемость действия проявляется и в метафорическом значении глагола *бродить* и в обозначении циклического времени словами *ночь* и *день.*

Собственное метафорическое понимание жизни поэт воплотил при помощи данной модели, акцентируя бесконечность жизни как таковой. Повторы оппозитов *день и ночь* связаны с глаголами бродить, значение которого «движение, повторяющееся и совершающееся в разное время, в разных направлениях» [5].

Поэт использует данную метафорическую модель *жизнь-круг* как *вечный строй*, подчеркивая бесконечность времени, его «вневременность»:

Чудный день! Пройдут века -
Так же будут, в вечном строе,
Течь и искрится река
И поля дышать на зное («В небе тают облака…»).

В циклической модели жизни Ф. И. Тютчев обращает внимание на повторяемость движения в природе, воспроизведения его в каждом новом круге: время каждой человеческой жизни представляет собой замкнутый круг, жизненный цикл.

Метафоры, представленные в тютчевской поэзии, репрезентируют *круг* в своей двойственной природе, что характерно для поэта, – это и статическое:

*Как океан **объемлет** шар земной, // Земная жизнь кругом **объята** снами* («Как океан объемлет шар земной…»),

и динамическое начало:

*И **быстро**, с **быстротой** чудесной.*
*Кругом **вратится** шар земной,*
Меняя тихий свет небесный
С глубокой ночи темнотой» («Из «Фауста» Гете»).

Мысль о круговороте человеческой жизни нашла отражение в одном из устойчивых в лирике Ф. И. Тютчева образов – образе *венка*, в котором соединяются представления о цвете жизни, ее увядании, конце:

Вечер пламенный и бурный
*Обрывает свой **венок**…* («Под дыханьем непогоды»);

На древе человечества высоком
Ты лучшим был его листом…
Был многих краше, многих долголетий
*И сам собою пал – как и **венка**!* («На древе человечества высоком…»).

Используя символ круга, Ф. И. Тютчев пытается стереть грань между началом и концом человеческой жизни. Это обусловливает использование поэтом наречий *опять, вновь, снова,* с семантикой повторяемости:

Сентябрь холодный бушевал,
С деревьев ржавый лист валился,
День потухающий дымился,
Сходила ночь, туман вставал…
И вот, каким-то обаяньем,
***Туман**, свернувшись, **улетел**,*
*Небесный **свод поголубел***
*И **вновь подернулся сияньем**…*
*И **все опять зазеленело**,*

Все обратилося к весне…
И эта греза снилась мне,
Пока мне птичка ваша пела («Сентябрь холодный бушевал…»).

В стихотворении метафорическое значение слов *сентябрь, ржавый лист, день потухающий дымился, ночь, туман*, указывает на границы человеческой жизни. Конец жизни поэт пытается соединить с началом новой жизни. Связь между прошлым и настоящим прослеживается благодаря использованию лексики с пространственным значением вверху / внизу: *сходила ночь; туман вставал; туман, свернувшись, улетел; небесный свод поголубел*. Во сне, в памяти лирический герой возвращается к своему прошлому.

Основой метафорического переноса стихотворения является траектория движения, объединяющая движение по кругу, постоянное возвращение к исходной точке. Благодаря использованию наречий *вновь* и *опять* актуализируется основной признак кругового движения, как его интенсивность.

Бесконечное движение времени, у которого нет ни начала ни конца, запечатлелось в поэзии Ф. И. Тютчева в образе необычных кругов. Анализ метафорических репрезентаций круга позволяет выделить несколько значений данного понятия: круг суточного цикла *(Настанет ночь – и звучными волнами Стихия бьет о берег свой*); круг жизненного цикла (*Земная жизнь кругом объята снами, Прилив растет и быстро нас уносит В неизмеримость темных волн*); земной шар (*Как океан объемлет шар земной*); круг, объединяющий Хаос и Космос *(Небесный свод, горящей славой звездной, Таинственно глядит из глубины, – И мы плывем, пылающею бездной Со всех сторон окружены).*

Жизнь в этой модели представляется как вечное вращение по кругу, бесконечное повторение одних и тех же событий. День и ночь в этой модели – закономерно и естественно наступающие друг за другом периоды жизни человека, и рассматривать их нужно в ряду: утро, день, вечер, ночь, где дню соответствует период зрелости человека, а ночи – смерть. При метафорическом использовании слово *день* наделяется теми же эпитетами, что и в прямом значении. Образ *дня* выделяется разработанностью синтагматических связей: сочетается с определениями (*утренний, вечерний день*) и глаголами (*вечереет, клонится к закату, угасает*). Из префиксальных образований отметим яркий глагол *отжить*, существующий в тютчевском творчестве в форме причастия *отживший*: «*встретил вас – и всё былое В отжившем сердце ожило»* («К. Б.»). Глагольные префиксы по своей семантике не разноплановые, они придают контексту ощущение возвращения к жизни. Использование однокоренных слов в одном предложении связано с усилением смысла, разделённого между частями предложения: причастие *отживший* констатирует смерть сердечных чувств, а глагол *ожило* – их возвращение. Таким образом, внутри контекста происходит циклическое движение, перетекание смысла, подкреплённое словообразователь-ными и морфологическими репрезентантами. Замыкание круга рождает семантику полноты. Полнота характерна как для образа единичного замыкания круга, так и для повторяющихся циклов движения по кругу, что объясняет сочетание смыслов завершенности и бесконечности.

Анализ языкового материала позволил выявить следующие особенности использования языковых средств в создании метафорической модели *жизнь-круг* в стихотворениях Ф. И. Тютчева: во-первых, многократные повторы однокоренных слов *кругом-вокруг, объемлет-объята*; во-вторых, создание синонимических, субстантивных рядов *за годом год, за веком век*; в-третьих, использование глаголов, передающих динамику движения *объемлет, вратится*; в-четвертых, употребление оппозитов *день-ночь*; в-пятых частотность использования наречий

снова-снова, быстро-быстро. Все это отражает индивидуально-авторское восприятие жизни.

ЛИТЕРАТУРА

1. Логический анализ языка. Москва, 2003. С. 421.
2. Токарев С. А. Мифы народов мира. Энциклопедия: В 2 т. Москва, 1992. 1392 с.
3. Толстой Н. И. Язык и народная культура. Очерки по славянской мифологии и этнолингвистике. Москва: Индрик, 1995. 512 с.
4. Тютчев Ф. И. Стихотворения. Москва: Правда, 1978. 319 с.
5. Ушаков Д. Н. Толковый словарь русского языка. Москва: ОГИЗ, 1935. 1216 с.

I. K. Kozka (Kharkiv)

SEMANTIC GROUPS OF UKRAINIAN ADJECTIVES WITH THE GENERAL MEANING «WIDTH OF THE BODY»

Nowadays we observe an increasing interest towards research studies that tackle the coherence in languages between the notions which imprint the linguistic environment. The issue of lexical synonyms has been of crucial importance in Ukrainian language studies but every period of its development sets new tasks before scientists.

The aim of the work is to study the groups of synonyms within Ukrainian adjectives with the dominants *товстий* and *тонкий* which are members of the lexico-semantic groups united by the common meaning «width of a body». **The topicality** of the work coheres with the significance of those widely spread segments of lexis that are irreplaceable and decisive both for fiction and routine interaction due to the increasing focus on the imprinting of objective and conceptual world pictures.

The block with a dominant *товстий* consists of the words *товстий – повний – натоптаний – угодований – дорідний – дебелий – огрядний – повнотілий – одутлий – пухлий – опасистий – барилкуватий – діжкуватий – жирний – широкий.* The context allows us to single out the semes which characterize the meaning of the word *товстий*: «great width» and «stoutness which is more than a norm». Some words have the meaning of affectionateness: т*овстенький* and *товстесенький*; the word *товстуватий* with the suffix -уват- means the insufficient intensity of a feature. The language analysis of the adjectives *товстенький* and *товстесенький* has shown that diminutive word formations are the most distinctive and lively segments of the utterances. In the process of their perception both the language forms of the diminutives and extralinguistic factors are significant. The former not only expresses emotional attitude towards an object these words denote but attaches a certain expressive shade to the whole utterance.

The words which denote the abundant intensity of a feature include: *товстелезний, товстенний*, *товстючий, товстющий, товщенний.* Close to *товстий* is *повний* with its meaning «в міру товстий, округло-пухкий» [3] which realizes within this block the derivative meaning: «*Повна, дебела постать його, в піджаці і штанях у чоботи ступає важко і твердо»* (В. Винниченко). The adjective *повний* does not contain an indicator of width, that's why its seme content can be limited to one seme 'stoutness which is more than a norm'. The illustrative material and our card index allow us to reveal the integral semes in the meaning of the word натоптаний: «great width», «stoutness which is more than a norm» and a sociolinguistic seme «colloquial style of speech». The words *утоптаний / втоптаний* are rarely used variants of this adjective.

The next constituent of this block is *угодований / вигодований*: «*Земський начальник Михайло Денисович Самоцвіт, вигодований, опецькуватий чолов'яга … вийшов із душних покоїв надвір*…»(В. Винниченко). In this lexical and semantic

variant we single out such integral semes: «great width» and «stoutness which is more than a norm». Additional in the meaning of the word *дорідний* – «високого зросту, коренастий, товстий» [3] is a seme «height which is more than a norm». This seme is not crucial for this lexical and semantic variant: «*Він [господар] сидів, поклавши товсті руки на стіл, навалившись на них своїм тяжким дорідним тілом*» (Григорій Тютюнник). The adjective *дебелий* with the meaning «міцної будови тіла; повний, здоровий» [3] realizes its direct meaning in this lexical group: *«…один уже старий, дебелий, грубий з вигляду, мабуть, грубий не тільки тілесно, але й душевно…*» (П. Загребельний). Close to this adjective is the word *огрядний* – «товстий, опасистий» [3], which enters this block by a shade of the direct meaning: «*…був [Сомко] високий, огрядний собі пан, кругловидий, русявий; голова в кучерях, як у золотому вінку; очі ясні, веселі, як зорі…*» (П.Куліш). The seme content of the adjective *повнотілий* («який має повне тіло; товстий, огрядний» [3] is completely expressed in its structure: «great in width» and «stoutness which is more than a norm». The word *одутлий* – «товстий, опасистий» [3] is often used, due to the relation with the direct meaning of this word, for the characteristics of a face of a person who is as a rule unhealthy and suffers from some diseases. The seme content of this adjective coincides with the meaning of the word *пухлий* – «досить повний, з округлими формами, рисами (про людину, її обличчя, тіло); пухкий» [3]: «*Пані вкотила, як на колесах; пухла така, ніби на дріжджах зійшла*» (М. Вовчок). The integral semes of the microfield are available in the meaning of the word *опасистий*: «*…до кабінету вступили опасистий, важкий Дятлов та вогниста, гнучка, як лозинка, Россет…*» (Ю. Мушкетик). The comparison with the names of household items is present in the meaning of the words *барилкуватий* – «схожий на барило; опуклий, круглий, товстий» [3] and *діжкуватий* – «подібний формою до діжки» [3]. The resemblance with household items is expressed with the help of the suffix -уват-. The development of the lowered meaning in the names of household items is a widely spread phenomenon in linguistics [2, p. 101]. It is especially noticeable when the names of household items are used figuratively concerning people. The adjectives *барилкуватий* and *діжкуватий* express resemblance to these objects. The vivid inner form of these words allows to rank them among the synonyms with negative assessment. The seme of excessive fat is present in the meaning of the adjective *жирний* – «товстий, гладкий, відгодований (про людей, тварин або частини їх тіла)» [3] . The word *широкий* – «те саме, шо огрядний» [3] realizes in this group of adjectives a shade of the direct meaning: «*Він [Одинець] і сам круглий, широкий, товстий, з обличчям здичавілого епікурейця – товсті сластолюбні губи …*» (Ю. Мушкетик). So we have come to the conclusion that the thickness can be expressed through excessive width and *широкий* should be considered as a contextual synonym to *товстий*.

The block with the dominant *тонкий* includes such words: *тонкий, тендітний*, *нетовстий, тонкостанний, лозинуватий, стрункий*, *стрункостанний, виструнчений*. The nucleus group is formed by the adjectives *тонкий, тендітний*, *нетовстий*, *стрункий*. The peripheral part is formed by the words *тонкостанний, лозинуватий*, *стрункостанний, виструнчений*. Close to the dominant are some words with the suffixes of diminutive assessment: *тоненький, тонесенький, тонісінький, тонюсінький* and the word *тонкуватий* with insufficient level of intensity of a feature: «*Був він тоненький, можна сказати, ніжний і якийсь запашний, як шкіра з абрикоса»* (М. Хвильовий). In the meaning of the word *тонкий* we have singled out the integral denotative and significant seme «small in width»: «*Ніжність ця… повивала всю постать його, струнку й тонку*» (В. Винниченко). The connotative seme of positive assessment is present in the meaning of the words *стрункий* and *тонкий* which are used by the author to express not only his personal positive attitude towards his character but the strong feeling of passion: «*І тисну до серця мойово я пальці*

тоненькі твої» (В. Сосюра). The differential seme for the words *стрункостанний* and *виструнчений* is «fine and proportional figure».

Findings of the research are: 1) we have divided the microfields of adjectives with the general meaning «width of a body» in two microblocks; 2) we have singled out the seme content of 23 adjectives and defined their denotative, significant, connotative and sociolinguistic semes; 3) The integral semes have been defined: «width of a body» and «stoutness which is more than a norm», differencial semes are: «excessive amount of flesh and fat», «firm stature», «roundness like a tub», «fatness as a result of swelling», «healthy look» (of women); 4) we have come to the conclusion that in the Ukrainian language there are suffixes which state the insufficiency of a feature intensity.

LITERATURE

1. Козка І. К. Синонімічно-антонімічні відношення в системі прикметників портретної характеристики людини в сучасній українській мові: автореф. дис. … канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова. Харків, 1994. 23 с.
2. Русанівський В. М. Структура лексичної і граматичної семантики. Київ: Наук. думка, 1988. 236 с.
3. Словник української мови: в 11т. Київ: Наук. думка, 1970–1980.

Д. А. Колодько (г. Киев)

МЕРОНИМИЧЕСКИЕ ОТНОШЕНИЯ НАЗВАНИЙ СОБЫТИЙ И ИХ УЧАСТНИКОВ

Меронимические, или *холо-партитивные,* отношения лексем относительно недавно стали объектом научных исследований, несмотря на то, что корреляция части и целого является одним из основных типов взаимоотношений между предметами реального мира. *Меронимическая парадигма* дополнила ряд традиционно выделяемых в русском языке парадигм (тематическую, лексико-семантическую, синонимическую, антонимическую, омонимическую, паронимическую и гиперо-гипонимическую), о чём свидетельствуют работы исследователей, занимавшихся изучением природы меронимических отношений, выявлением их специфики и дифференциации на различных уровнях языковой системы на материале разных языков и на примере различных тематических групп (Е. Ляйзи, Д. А. Круз, Р. Чаффин, Д. Герман, А. С. Шелли, Е. М. Винстон, М. В. Никитин, Ю. М. Русина, Н. С. Рыжук, Е. В. Материнская, Г. В. Ситар, А. А. Уфимцева, М. А. Останина и др.)

Несмотря на активные научные поиски, одним из ключевых вопросов в современной лингвистике остаётся вопрос об упорядочении и типологизации лексем, связанных меронимическими отношениями, поскольку включение всех наименований окружающей действительности в классификацию меронимов является обязательным в языковой картине мира. Цель нашего исследования – определить место названий событий и их участников в системе меронимических отношений, выявить особенности их функционирования как членов меронимических парадигм.

Отметим, что при классификации лексем, связанных корреляцией меронимии, учёные предлагают различные подходы и признаки, на основе которых формируется типология меронимов. Исследователи классифицируют холо-партитивные отношения, учитывая при этом как экстралингвистические факторы (Е. Ляйзи, Дж. Лайонс, Д. А. Круз, Е. М. Маркмэн, А. С. Шелли, Е. В. Материнская), так и собственно лингвистические – семантику лексем (Е. Ляйзи, Р. Чаффин, Е. М. Винстон, Ю. М. Русина). Мы не будем подробно останавливаться на характеристике классификаций меронимов, поскольку данному исследованию была

посвящена отдельная статья [2]. Тем не менее отметим, что одними из первых, кто включил названия событий и их участников в состав меронимических парадигм, был Р. Чаффин, который выделил отдельный тип **event – actor (событие – участник)** (*перевод наш – Д. К.*) и привёл следующий пример: *cowboy-rodeo* (*ковбой-родео)* [5, с. 260]. Мы считаем необходимым расширить представление о данном типе меронимических отношений, а также выявить особенности корреляции лексем-представителей такого типа в русском языке.

Прежде всего отметим, что данный меронимический тип включает в себя холоним, обозначающий событие, и партоним, обозначающий его неотъемлемого участника, например: *коррида – тореадор; соревнование – спортсмен; ралли – гонщик; цирк – шталмейстер* и др.

Предметно-логическая связь обозначаемых реалий находит отражение в языке: номинирующие их лексемы коррелируют на семном уровне, о чем свидетельствуют данные толковых словарей. Так, например, слово *родео* определяется как «1. **Ковбойские** состязания, включающие поимку дикой лошади или быка, их укрощение, верховую езду на них» [4, с. 1707] (*здесь и далее выделение наше – Д. К.*), то есть меронимическая связь реализуется посредством эксплицированной в дефиниции семы ‘ковбой’. Со своими партонимами семантически связаны слова *коррида* («1. Бой **тореадора** с быком» [1, с. 460]), *соревнование* («1. Форма деятельности (работы, игры), при которой **участвующие** стремятся превзойти друг друга» [4, с. 1880] (в том числе и **спортсмены** – *Д. К*), в значениях которых можно выделить дифференциальные семы ‘тореадор’, ‘участник’, ‘противник’, ‘команда’, ‘спортсмен’ и т. п.

Что касается «обратной» связи, то в значениях партонимов семы, репрезентируемые холонимами, чаще представлены имплицитно: *ковбой* – «1. В степях западных штатов США: конный пастух стада» [1, с. 436]; *спортсмен* – «Тот, кто систематически или профессионально занимается спортом» [1, с. 1251] и т. п. Однако в некоторых случаях они находят материальное воплощение: *гонщик* – «1. Спортсмен, участвующий в **гонках**» [1, с. 218]; *шталмейстер* – «2. Режиссёр манежа, ведущий **цирковую программу**» [1, с. 1505]; *тореадор* – «1. В Испании: участник боя быков (**корриды**)» [1, с. 1333] и т. п. Так, исследование показало, что связь меронимов данного типа чаще является «взаимонаправленной»: значение холонима включает значение партонима и наоборот.

Следует отметить, что для характеристики семантической природы меронимов-топонимов, необходимо учитывать следующие признаки, выделенные Е. В. Материнской [3, с. 73]:

1. **Отделимость.** Меронимы-названия участников событий чётко отделяются от своих холонимов.

2. **Пространственность и темпоральность**. Данные меронимы являются определёнными участниками тех или иных событий, однако они могут происходить в разное время в течение того или иного события (так, например, *шталмейстер* является частью циркового представления, однако появляется в различное время в течение всего события.

3. Семантический признак **функциональности**. Меронимы-наименования участников событий выполняют специфическую функцию по отношению к своему холониму: данные партонимы представляют собой тех участников, без которых то или иное событие является невозможным.

4. Семантический признак **гомогенности / негомогенности**. Меронимы-названия участников событий и соответствующие им холонимы являются неоднородными.

5. **Квалификационный** семантический признак. Для меронимов данного подтипа квалификационным признаком является принадлежность к участникам тех или иных событий.

6. **Принадлежность к определённому целому.** Все рассмотренные нами меронимы являются участниками определённых событий, где тот или иной участник играет определённую роль.

7. **Конкретность/абстрактность.** Меронимы исследуемого подтипа являются конкретными обозначениями участников событий.

8. Семантический признак **определённой / неопределённой локативности**. Меронимы-названия участников событий занимают различные места в структуре своих холонимов, что свидетельствует о *неопределённой локативности* меронимов по отношению к тому или иному холониму.

9. **Факультативность.** Данный признак не характерен для меронимов данного подтипа, поскольку все части являются канонически необходимыми участниками того или иного события.

Таким образом, проведённое исследование показало, что меронимы-обозначения участников событий коррелируют со своими холонимами, находясь во «взаимонаправленной» привативной оппозиции. Они занимают определенное место в общей типологии меронимов и характеризуются особыми семантическими признаками.

В дальнейшем предполагается изучение ассоциативно-семантических связей меронимов других типов.

ЛИТЕРАТУРА

1. Большой толковый словарь русского языка / гл. ред. С. А. Кузнецов. Санкт-Петербург: Норинт, 2003. 1536 с.
2. Колодько Д. А. К вопросу о классификации меронимов. *Науч. зап. нац. ун-та «Острожская академия». Серия «Филологическая»*: сб. науч. трудов / сост.: И. В. Ковальчук, Л. М. Коцюк, С. В. Новоселецкая. Острог, 2015. Вып. 51. С. 226–228.
3. Материнская Е. В. Система меронимов в немецком и английском языках: дис. … докт. филол. наук: 10.02.04. – германские языки. Донецк, 2013. 403 с.
4. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка. Москва, 2010. 2314 с.
5. Chaffin R. The concept of a semantic relation. *Frames, fields and contrast: new essays in semantic and lexical organization.* Hillsdate; New-Jersey; Hove; London: Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 1992. P. 262–264.

Ю. В. Кравцова (г. Киев)

ПРИНЦИПЫ И МЕТОДИКА СЕМАНТИКО-КОГНИТИВНОГО АНАЛИЗА ХУДОЖЕСТВЕННОЙ МЕТАФОРИКИ

В современной лингвистике активно развивается семантико-когнитивное направление (А. П. Бабушкин, Н. Н. Болдырев, Е. С. Кубрякова, З. Д. Попова, И. А. Стернин, Е. В. Рахилина и др.), которое ориентировано на изучение «лексической и грамматической семантики языка как средства доступа к содержанию концептов, как средства их моделирования от семантики языка к концептосфере народа» [3, с. 8; 4, с. 9].

Семантико-когнитивный подход к изучению метафор, который разрабатывается автором [1; 2], предназначен для корпусного исследования метафорики и состоит в том, что на основе анализа семантики метафорических номинаций можно установить метафорические концепты, свойственные носителям определенной этнокультуры, а также общие закономерности метафорической репрезентации и концептуализации мира, характерные для конкретного исторического периода. Семантико-когнитивный анализ фактов метафоризации предполагает изу-

чение метафор как средств языка (речи) и репрезентации метафорических концептов, т. е. он направлен на интегративное описание данного явления языка и мышления.

Художественная метафорика того или иного писателя, представленная в созданных им стихотворных и/или прозаических текстах, образует его метафорическую картину мира, которая является специфической формой репрезентации авторского образного восприятия и осмысления реальности, результатом метафорического моделирования объективной действительности на основе субъективной ее интерпретации. Однако метафорическая картина мира любого автора воспроизводит не только его индивидуальные, но и коллективные образные представления о мире, так как он является носителем определенных этнокультурных стереотипов. Поэтому в произведениях писателя сосуществуют окказиональные метафоры, отражающие своеобразие его креативной ментально-вербальной деятельности, и узуальные метафоры, наличие которых возможно в текстах других авторов, хотя их отбор также является индивидуальным и вариативным. Следовательно, метафорическая картина мира писателя детерминирована языковой (общей для всех носителей языка) и художественной (индивидуальной) картинами мира.

Метафорическая картина мира писателя характеризуется такими признаками, как: 1) единство субъективного и объективного, творческого и репродуктивного начал образа мира; 2) иерархизация информации об окружающем мире и выделение главного в объективной и субъективной информации, на основе чего конструируется авторская метафорическая картина мира; 3) многоаспектность взаимоотношений языковой личности писателя с миром и многообразие способов образно-художественного (метафорического) его воплощения; 4) детерминированность выбора языковых средств для создания метафорических образов, характеризующих те или иные объекты действительности, особенностями индивидуального восприятия окружающего мира; 5) обусловленность авторского отношения к миру и его метафорической репрезентации в художественном произведении внешними (национальными, социальными) и внутренними (духовными) ценностями творческой личности писателя; 6) структурированность метафорической картины мира, отражающая доминирующие и периферийные образные (метафорические) представления автора о мире.

Семантико-когнитивный анализ художественной метафорики предполагает исследование семантики метафорических номинаций в произведениях того или иного поэта и/или прозаика с целью установления метафорических концептов, репрезентируемых в его идиолекте и отражающих специфику индивидуально-авторского образного мышления.

При семантико-когнитивном подходе метафора рассматривается как ментально-вербальный конструкт, служащий для характеризации и номинации какого-либо объекта и создаваемый на основе его аналогии или ассоциативного подобия с другим объектом, уже имеющим наименование, в процессе когнитивной метафорогенной деятельности автора. Метафоры являются репрезентантами метафорического концепта, который представляет собой ментальный конструкт, отображающий устойчивые в индивидуальном сознании автора образные аналоговые и ассоциативные связи реалий.

Метафорический концепт в семантико-когнитивном пространстве художественного текста выступает неким образно-ментальным инвариантом, проявляющимся в различных окказиональных и узуальных метафорических вариациях, и составным компонентом соответствующего художественного концепта. Совокупность метафорических концептов, репрезентируемых в идиолекте писателя,

образует его метафорическую концептосферу, которая включает в свою структуру ядерную, приядерную и периферийную зоны.

Описание индивидуальной метафорической концептосферы писателя целесообразно осуществлять, руководствуясь следующими принципами: 1) ядро данной концептосферы содержит метафорические концепты, эксплицируемые в большом количестве разнообразных метафор, обладающих высокой частотностью; 2) приядерную зону составляют концепты, которые часто, но неравномерно вербализуются в произведениях разных жанров или проявляются в относительно небольшом количестве метафор, имеющих высокую частотность; 3) периферию образуют метафорические концепты, объективируемые незначительным количеством метафор, характеризующихся сравнительно невысокой частотностью или проявляющихся в произведениях определенных жанров. Реконструкция индивидуальной метафорической концептосферы проводится на основе корпусного исследования всех метафорических контекстов, извлеченных из созданных автором текстов. Состав структурных компонентов метафорической концептосферы, ее ядерной, приядерной и периферийной зон, определяется качественными и количественными характеристиками концептов.

Описание объемного фрагмента метафорической концептосферы этноса (к примеру, на материале фрагмента литературы определенного исторического периода), реконструированного в результате воссоздания ряда индивидуальных метафорических концептосфер на значительном корпусе текстов и сопоставительного их анализа, осуществляется на основании следующих принципов: 1) ядро данной метафорической концептосферы образуют концепты, которые характерны для всех исследуемых индивидуальных концептосфер; 2) в приядерную зону входят групповые концепты, присущие метафорике двух и более идиолектов; 3) периферию метафорической концептосферы составляют индивидуальные концепты. Установление индивидуальных метафорических концептов писателей как носителей какой-либо этнокультуры на конкретном текстовом материале способствует выявлению тех или иных компонентов концептосферы данного этноса на определенном этапе его эволюции.

В процессе семантико-когнитивного исследования метафор используются следующие методы: 1) контент-анализ (при извлечении метафорических контекстов из значительного корпуса текстов, их квантификационной обработке и качественно-количественном анализе); 2) метафорическое моделирование (при установлении параметров и построении метафорических моделей); 3) компонентный анализ (для изучения семантики языковых (узуальных) метафор и определения их семной структуры); 4) контекстуальный анализ (для выяснения смыслового содержания речевых (окказиональных) метафор); 5) когнитивная интерпретация с целью «выявления и словесного формулирования когнитивных признаков, репрезентируемых теми или иными значениями или семантическими компонентами языковых единиц» [4, с. 141]); 6) концептуальный анализ (для определения и описания содержания и структуры метафорических концептов).

Методика семантико-когнитивного анализа метафорики художественного текста предполагает такие этапы: 1) сбор корпуса метафорических номинаций, извлекаемых из текстов, созданных писателем; 2) систематизация метафор по их денотативно-понятийной отнесенности с целью установления репрезентируемых метафорических концептов; 3) анализ (компонентный, контекстуальный) семантики репрезентантов (узуальных и окказиональных метафор) данных метафорических концептов с последующей когнитивной интерпретацией сем и выявлением ассоциатов (когнитивных признаков); 4) описание содержания метафорических концептов на семантическом и когнитивном уровнях; 5) ранжирование выявленных метафорических репрезентантов и ассоциатов по степени частотности и ха-

рактеру проявления в исследуемых текстах; 6) описание структуры метафорических концептов – их ядра, приядерной зоны и периферии; 7) установление на основе анализа выявленных метафорических концептов их смысловых связей в исследуемых текстах; 8) описание структуры реконструированной метафорической концептосферы – ее ядерной, приядерной и периферийной зон. Предлагаемая методика позволяет устанавливать содержание и структуру каждого метафорического концепта в отдельности и метафорической концептосферы в целом.

Таким образом, метафорическая репрезентация и концептуализация мира в художественном тексте отражает индивидуальные образные представления о действительности того или иного писателя, а также национальные стереотипы метафорического мышления. Семантико-когнитивный анализ метафорики художественного текста дает возможность через исследование семантики метафорических номинаций устанавливать метафорические концепты и реконструировать метафорическую концептосферу данного автора, открывая перспективы для реконструкции различных индивидуальных метафорических концептосфер и их сопоставительного изучения, что будет способствовать более глубокому проникновению в сущность и механизмы образно-метафорического мышления. Воссоздание индивидуальных метафорических концептосфер разных представителей того или иного этноса позволит наиболее полно реконструировать национальную метафорическую концептосферу.

Предлагаемый семантико-когнитивный подход к изучению метафор может применяться для: реконструкции индивидуальных метафорических концептосфер на материале тех или иных идиолектов; сопоставительного изучения разных индивидуальных метафорических концептосфер одного исторического периода с целью выявления общих для данного этноса и специфических для конкретного его представителя метафорических концептов; реконструкции метафорических концептосфер различных (политического, научного и др.) дискурсов; реконструкции метафорической концептосферы этноса или ее фрагментов на материале толковых и семантических словарей, текстов определенной жанрово-стилевой квалификации; сопоставительного исследования метафорических концептосфер разных этносов или их фрагментов для установления общих и специфических черт концептуализации мира.

ЛИТЕРАТУРА

1. Кравцова Ю. В. Метафорическое моделирование мира в художественном тексте : семантико-когнитивный анализ. Киев: Изд-во НПУ им. М.П. Драгоманова, 2014. 320 с.
2. Кравцова Ю. В. Семантико-когнитивный подход к изучению метафоры: методологические основания и перспективы развития. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Linguistica Rossica*. 2016. № 12. С. 83–91.
3. Попова З. Д., Стернин И. А. Основные черты семантико-когнитивного подхода к языку. *Антология концептов*. Т. 1. Волгоград: Парадигма, 2005. С. 7–10.
4. Попова З. Д., Стернин И. А. Семантико-когнитивный анализ языка / изд. 2-е, перераб. и доп. Воронеж: Истоки, 2007. 250 с.

Е. К. Куварова (г. Днепр)

ЯЗЫКОВЫЕ СРЕДСТВА ДИАЛОГИЗАЦИИ В ЭЛЕКТРОННОЙ ПЕРЕПИСКЕ

Письма как основное средство дистантного межличностного общения создаются людьми уже в течение нескольких тысячелетий, и за это время неоднократно изменялись материальные носители текста посланий: от папируса, берёсты, пергамента до бумаги. В последние два десятилетия традиционное письмо как почтовое отправление с рукописным текстом активно вытесняется письмом электронным. Новые технические возможности передачи информации не только

сокращают временной интервал между инициативным и ответным письмами и позволяют элиминировать некоторые композиционные элементы письма (например, дата и время отправления фиксируются автоматически), но влияют и на структуру текста, и на его языковое оформление.

Чаще всего письмо создаётся с ориентацией на конкретного адресата и предполагает ожидание его реакции, которая, как правило, принимает форму ответного послания. В результате переписка представляет собой диалог, в котором роль реплик играют тексты монологического типа, разделённые, в отличие от устной диалогической речи в ситуации непосредственного общения, временем, как минимум, необходимым для доставки почты адресату. Исследователь писем русской творческой интеллигенции конца XIX – начала XX в. Н. И. Белунова рассматривает категорию диалогизации в качестве доминантной категории текста дружеского письма. Диалогизация понимается ею как «маркированность диалогичности в письменной речи, отражающая её двуначалие (адресант – адресат), представленное системой синтаксических адресантных средств («Я-сфера») и системой синтаксических адресатных средств («ТЫ-сфера»), репрезентирующих факт личностно ориентированного характера общения» [2, с. 14]. Высокой степенью диалогизации, по мнению учёного, обладают ответные письма, в которых автор, отвечая на вопросы адресата или выражая своё отношение к словам адресата, воспроизводит его высказывание в виде прямой или косвенной речи [2, с. 109]. Полагаем, что категория диалогизации характеризует не только дружеские письма, но и другие типы писем, при этом в известной мере варьируется система языковых средств выражения диалогичности.

Рассмотрим специфику категории диалогизации в электронных письмах на материале опубликованной переписки доктора физико-математических наук, профессора Рэма Георгиевича Баранцева с коллегами и друзьями [1]. Наиболее типичными языковыми средствами диалогизации являются обращение, подпись автора письма, сопутствующие ей этикетные формулы, местоимения и глагольные формы 1-го и 2-го лица. Все эти средства используются как в обычных, так и в электронных письмах. Несмотря на то, что на экране в аккаунте электронной почты отображаются адреса, идентифицирующие обоих участников переписки, в текстах писем обычно сохраняются традиционные элементы эпистолярной рамки: обращение и подпись. Стилистика обращений при этом зависит от характера взаимоотношений между участниками переписки и колеблется в диапазоне от официальных стереотипных вокативов *Глубокоуважаемый Рэм Георгиевич* (с. 391), *Уважаемый Константин Семёнович!* (с. 387), *Уважаемые коллеги!* (с. 34), *Уважаемые коллеги и друзья!* (с. 27), *Уважаемые создатели фильма «Дау»!* (с. 392), нейтральных обращений по имени или имени и отчеству, речевых клише типа *Дорогой Борис Николаевич!* (с. 389), *Дорогие друзья!* (с. 387), до интимно-дружеских *Дорогой Стас!* (с. 360), *Дорогие мудрые друзья!* (с. 27), *Милый Рэм Георгиевич!* (с. 10) и семейно-родственных обращений: *Дорогой дед Рэм!* (с. 373). Корреспонденты используют и персонифицированные вокативы, характеризующие адресата, например: *Дорогой Свободный Стас!* (с. 303), *Дорогой дискутант!* (с. 80), *Дорогие дальневосточники!* (с. 380), *С Новым годом, друзья физико-туристических наук!* (с. 385). Такого рода обращения репрезентируют креативность языковой личности адресанта, создающего индивидуально-авторские неологизмы или в поисках выразительных средств прибегающего к языковой игре, намёку, как в таком, например, вокативе: *Дорогой Ильич (не Владимир и не Леонид)!* (с. 377).

Подпись в электронных письмах представляет собой самономинацию адресанта. Автор письма может обозначить себя по-разному: именем, фамилией, но, по нашим наблюдениям, при электронной переписке чаще, чем в рукописном

тексте, используются инициалы, вероятно, потому, что при получении письма электронный адрес отправителя сопровождается его самоименованием, введённым в аккаунте при регистрации, и повторение имени и фамилии может показаться избыточным. В то же время корреспонденты используют характеризующие самономинации, иногда связанные с содержанием письма или коррелирующие с обращением: *Ваша телезвезда – Рэм* (с. 386), *Рацио-Эмоцио-Мифицио (Георгиевич). Тоже – просто.* (с. 377), *Просто Ильич* (с. 378). Подпись адресанта может сопровождаться этикетной формулой: *Ваш Р.Г.Б.* (с. 18), *С любовью и уважением, Пивоваров* (с. 384).

Обращение и подпись адресанта как типичные элементы зачина и концовки письма являются формальными маркерами начала и конца эпистолярного текста и тем самым реализуют текстовую категорию завершённости. Завершённость, по И. Р. Гальперину, является одним из онтологических свойств любого текста, что отражено в ставшем уже классическим определении: «Текст – это произведение речетворческого процесса, обладающее завершённостью, объективированное в виде письменного документа, литературно обработанное в соответствии с типом этого документа, произведение, состоящее из названия (заголовка) и ряда особых единиц (сверхфразовых единств), объединённых разными типами лексической, грамматической, логической, стилистической связи, имеющее определённую целенаправленность и прагматическую установку» [3, с. 18]. Раскрывая далее понятие завершённости текста в содержательном плане, учёный настаивает на том, что текст должен быть упорядочен и структурно организован, а значит, «в своём «правильно оформленном виде» текст имеет начало и конец. Текст без начала и конца может существовать лишь как отклонение от типологически установленного образца текста» [3, с. 131].

Несмотря на то, что многие из электронных писем сохраняют формальные признаки завершённости, исследованный нами материал включает немало текстов, в которых отсутствуют обращение к адресату или подпись адресанта, а иногда и оба эти структурные элементы письма. Сокращение времени между отправкой и получением письма, возможность мгновенного реагирования на послание создаёт эффект непосредственного общения, при котором нет необходимости обозначать параметры коммуникативной ситуации, как это бывает при общении дистантном. Приведём пример цепочки таких посланий из переписки Р. Г. Баранцева с З. Е. Журавлёвой:

(1) *Привет, Зоя! По Курдюмову, помню, я писал второй текст, который больше, чем первый. Найти его сейчас не мог. Если у тебя не найдётся, ставь любой, какой попадёт под руку. Об авторе: Баранцев Рэм Георгиевич, доктор физико-математических наук, профессор математико-механического факультета СПбГУ, балуется аэродинамикой, математикой, синергетикой, тринитарной методологией. Здоровый (почти) и весёлый (совсем). Рэм. P. S. Вышел ли очередной сборник «Синергетическая парадигма»? Я буду в Москве один день 13 ноября, могу оттуда прихватить, если там есть.* 26.10

(2) *Рэм, ты это всегда Ты! У меня есть твой Воспоминательный текст: он длиннее на две фразы. Хошь покажу? Ну, при встрече. Дык куда ж тебя ставить, в «Удачу» (откуда никого пока не вынимала, но могу) или в Воспоминатели, что другой раздел, не поняла??? Зоя.* 26.10.09

(3) *Дык, куды хошь, туды и ставь. Рэм.* 26.10.09

(4) *Это ответ джентльмена. Горжусь знакомством.* 26.10.09

(5) *Кажется, нашёл. Высылаю. Рэм.* 28.10.09

(6) *Хорошо. Нам же лучше! Будет стоять и там, и там. У меня этот текст и наличествует в папке Воспоминания, но, сличая по строчкам удаче-*

вый и этот, нигде никакой разницы не обнаруживая, видать, – от тупого этого сличения – не дошла, значит, до конца. 28.10.09

(7) *Зоя! Вышел ли сборник «Синергетическая парадигма-2009»? Я буду в Москве 13 ноября, так что если в Питере его нет, а там есть, то могу захватить. Где? Рэм.* 02.11.09

(8) *Рэм! Он еще не вышел. Привет!* 03.11.09 (с. 185).

Как видим, первые два письма и предпоследнее (7), написание которого отделено от предыдущего несколькими днями, содержат и обращение, и подпись, в остальных же элиминирован или один из этих структурных элементов, или оба. Тем самым тексты электронных писем сближаются с репликами устного диалога. Отчасти здесь наблюдается и сознательная стилизация устной речи грамотными носителями русского литературного языка, которые включают в текст просторечные формы *куды, туды*, фиксируют фонетические особенности разговорной речи: *хошь, дык,* в целях создания экспрессии прибегают к стилистическому контрасту, когда, например, в одном предложении сочетаются канцеляризм *наличествует* и разговорное *видать*. Построение предложений также сочетает типичные элементы письменной речи: сложноподчинённые предложения, деепричастные обороты – и неполные предложения, конситуативные высказывания, реплики-респонсивы, характерные для речи разговорной.

Диалогизация текста формируется в приведённом фрагменте переписки отсутствием интродуктивной номинации, когда предмет речи в ответном письме (8) сразу обозначен местоимением: *Рэм! Он еще не вышел.* Местоимение *он* отсылает к тексту предыдущего послания (7), где есть номинация соответствующего объекта: *сборник «Синергетическая парадигма-2009»*. Чтобы адресат мог восстановить незаполненные валентности в конситуативных высказываниях, что необходимо для правильной интерпретации текста, ему также в ряде случаев нужно обратиться к тексту предшествующего письма, либо своего собственного, либо принадлежащего корреспонденту и отделённого от воспринимаемого текста даже не одним, а несколькими посланиями. Так, в предложении *Кажется, нашёл.* (5) незаполненная прямая валентность глагола *нашёл* ‘*второй текст*’ обозначена лексически в письме (1), где автор сообщает, что не может найти *второй текст, который больше, чем первый.* К этой же номинации отсылает и предложение в письме (6): *[Текст] Будет стоять и там, и там.* Местоимённое наречие *там* связано с письмом (2), где названы разделы формирующегося сборника «Удача» и «Воспоминания». Тем самым формируются межтекстовые связи как необходимое условие восприятия и понимания письменного речевого сообщения, предпосылкой которого является структура электронной переписки, когда в текст письма автоматически может быть включено предшествующее ему сообщение, а возможно, и целая цепочка писем.

Таким образом, в электронной переписке диалогизация формируется как языковыми средствами, типичными для письменных посланий вообще, так и способами, характерными, скорее, для устной диалогической речи. Элиминация структурных компонентов, маркирующих начало и конец письма, усиление связей между текстами в цепочке писем, отсутствие интродуктивных номинаций и цитирования текста инициативного письма в ответе на него сближают электронную переписку с диалогом в ситуации непосредственного общения, ослабляют завершённость и усиливают интегративность текста, преобразуют обмен текстами монологического характера в непрерывный эпистолярный дискурс.

ЛИТЕРАТУРА

1. Баранцев Р. Г. Письма последних лет. Москва; Ижевск: Институт компьютерных исследований, НИЦ «Регулярная и хаотическая динамика», 2011. 522 с.

2. Белунова Н. И. Дружеские письма творческой интеллигенции конца XIX – начала XX в. (Жанр и текст писем). Санкт-Петербург: Изд-во С.-Петербургского ун-та, 2000. 140 с.
3. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. Изд. 5-е, стереотипное. Москва: КомКнига, 2007. 144 с.

О. Ф. Кучеренко (м. Харків)

ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У СЕМАНТИЦІ УКРАЇНСЬКИХ ТЕРМІНІВ АРХІТЕКТУРИ

Розвиток архітектури, як і будь-якої іншої сфери людської діяльності, пов'язаний із поступовим формуванням та становленням, сталим розвитком і повсякчасним оновленням й унормуванням понятійного апарату українського термінологічного фонду, що обслуговує зазначену галузь. Термінологічна ж мова архітектури, безперечно, зазнає неабиякого впливу постійних інноваційних процесів на різних рівнях української літературної мови, зокрема на рівні семантики.

Передовсім висвітлимо сутнісні характеристики вживаних у статті термінів *інновація*, *інноваційній*. У «Великому тлумачному словникові сучасної української мови» термін *інновація* надано так: «1) нововведення; 2) комплекс заходів, спрямованих на впровадження в економіку нової техніки,технології, винаходів тощо» [2, с. 506]. Очевидно, що згаданий термін не має тут тлумачень щодо лінгвістики, характеризує економічні новації або нововведення безвідносно царин діяльності. Натомість «Вільний тлумачний словник. Новітній онлайновий словник української мови, 2013» містить посилання стосовно мовної інновації: «*інновація* – 1. нововведення, новітня зміна чи винахід //**лінгв. Нове явище у мові**; 2. екон. діяльність, спрямована на створення принципово нових, удосконалених або більш відповідних умовам технологій, виробів» [3]. Результати науково-технічних інновацій – винаходи, технології. відкриття – одразу ж позначаються на розвиткові літературної, особливо термінологічної мови. Вони збагачують термінологічний фонд (у тому числі й архітектурний) новими терміноелементами, оскільки виникає потреба у сучасних номінаціях, у визначеннях обсягу понять кожної такої термінологічної одиниці, у нових логіко-семантичних зв'язках термінної організації, значить, інноваційні процеси в науці й техніці та відповідно у мові неподільні.

Щодо української архітектурної, тобто конкретної спеціальної термінології, то варто на кожному історичному етапі її розвитку виокремлювати новітні характерні зміни у семантиці термінів, у структурі термінономінацій, що її організовують.

Зазначені активні змінні процеси в архітектурній термінології зумовлені багатьма лінгвістичними та позалінгвістичними чинниками: здатністю терміносистеми постійно відображати інноваційні процеси такої людської діяльності; відбивати певні цивілізаційні етапи розвитку безпосередньо архітектурної (формування та розвиток галузевої терміносистеми) термінології; активне функціювання нових мовних термінологічних одиниць як в межах архітектурного термінологічного фонду, так і в межах українського наукового термінологічного спілкування; означення характерних логічних системних зв'язків в межах терміносистеми архітектури за допомоги лінгвістичних засобів вираження та специфічних синтаксичних форм висловлювань.

Безперечно, інноваційні термінологічні лексеми у певний історичний період функціювання фахової мови сприймаються саме як новітні, проте з часом вони вже не постають як такі, оскільки семантичні зрушення кожної термінономінації вже зафіксовані та використовувані.

До прикладу викладеного теоретичного матеріалу розглянемо подання спочатку у загальних українських словниках стрижневого терміна досліджуваного те-

рмінологічного фонду – *архітектура*, бо загальновідомо, що термінна мова «поповнюється» із загальновживаного лексикону. У словникові Б. Грінченка згадане слово не презентовано, надано тільки номінацію *архітектурний*. Натомість це видання містить лексему *будівництво* із синонімічними до неї, серед яких є *архітектура*: «Будівництво- строительство, архитектура» [8, с. 106].

«Російсько-український академічний словник» за ред. А. Кримського подає номінацію *архітектура* та тлумачення до неї з двома значеннями: «1) архітектура, будівництво;2. будівельний стиль» [5, с. 10], де у першому значенні лексеми *архітектура* та *будівництво* синонімічні, також ця лексема постає багатозначною, тобто наявний розвиток семантичного навантаження на конкретну лексичну одиницю.

«Словник української мови» надає тлумачення до лексеми *архітектура,* у якому є позначення, що це саме мистецтво будівельної справи*: «Архітектура, -и, ж.* **Мистецтво** проектування, спорудження та художнього оздоблення будов,будівельне мистецтво// Характер, стиль будови» [7, 1,с. 65]. Згадане академічне видання має також багатозначну лексему *будівництво*. І тільки в іі останньому значенні номінації *архітектура* та *будівництво* постають синонімічними із наголошуванням вже на науковому характері та характеристиці художньої сутності такої діяльності: «*Будівництво* – 1. тільки одн. те саме, що будування. *Житлове будівництво-спорудження житлових будинків. Зелене будівництво-створення парків, сквері, озеленення вулиць;* 2. місце, де здійснюється будування, а також споруджувана будівля, установа або організація, яка будує, споруджує щонебудь; 3. чого або з означенням, тільки одн. перен. створення певних суспільних відносин, суспільного ладу, нових форм управління державою; 4. тільки одн. **наука** про спорудження будов і їх **художнє** оформлення, **архітектура**» [7, 1, с. 248]. Отже, семантика досліджуваної лексичної одиниці розширюється, додаються семантичні відтінки – причетність до мистецтва та науковості.

«Словник синонімів» презентує ще одну синонімічну загальновживану номінацію до *архітектура*: *будівництво* та *будування* також із позначенням мистецького спрямування архітектурної справи (пор.: «Архітектура. **Мистецтво** проектування, спорудження та художнього оздоблення будов, характер, стиль будови, зодчество(книжк.), будівництво рідше, будування рідше; *Ввечері ми були в горійському театрі. Це нова, досить велика, прекрасна своєю* ***архітектурою*** *споруда* (І. Волошин); *Визначна пам'ятка* ***зодчества*** *давньої Русі – Софійський собор – збудований й 1037 році* (з журналу); *Пам'ятка древнього* ***будівництва****; Кладовище в Мадриді. Збоку гранітна каплиця стародавнього* ***будування*** (Леся Українка))» [6, 1, с. 248].

Проте «Словарь української мови» Б. Грінченка (пор.: «*Будування* – 1) построеніе, созіданіе, сооруженіе; 2) постройка, строеніе» [8, с. 116]) не подає слова *архітектура* та *будування* як синонімічні. Одинадцятитомне ж видання «Словник української мови» (пор.: «*Будування* – 1. тільки одн. дія за значенням будувати; 2. готова будівля, споруда; 3. тільки одн. характерні особливості, стиль будови, архітектура» у третьому значенні словникової статті цієї лексеми поєднує стилістичні особливості стилю будови та архітектуру [7, 1, с. 249], не зазначаючи мистецького та наукового напрямку цієї царини.

Термінологічні словникові видання не повинні презентувати номінації *архітектура* та *будівництво* (*будування* як термінолексему в цих спеціалізованих словниках не виявлено) як синонімічні та містити багатозначні терміноодиниці. Зазначене не слугує на користь упорядкуванню української терміносистеми архітектури, оскільки термінологічне вживання лексем не припускає синонімії та багатозначності.

У «Термінологічному словнику-довіднику з будівництва та архітектури» за редакцією Р. А. Шмига у тлумаченні терміноодиниці *архітектура* також підкреслено мистецьке спрямування цієї людської діяльності та зазначено, що *архітектура* може означати також і будівлі та їх комплекси: «*архітектура* –мистецтво створення (проектування й побудови) будинків, споруд та їхніх комплексів; самі споруди)») [9, с. 24], тобто спостережено цілком небажане для термінологічного ужитку синонімічне використання таких номінацій, як *архітектура* та *споруда.* Очевидно, що архітектурна термінологічна система (за приклад беремо до уваги аналізовану терміноодиницю *архітектура*) постійно оновлюється, розвивається, однак потребує упорядкування в спеціалізованих виданнях.

Термінологічна номінація *будівництво* презентована у згаданому вище словникові-довідникові так: «*будівництво* – 1. галузь матеріального виробництва, яка створює нові, реконструює діючі основні фонди виробничого й невиробничого призначення (будівлі, споруди та їх комплекси); 2. об'єкт, який будують, разом з територією для виконання робіт; 3. процес спорудження будівлі; 4. сфера діяльності будівельної організації, розрізняють будівництво промислове, енергетичне, транспортне, сільське, житлово-цивільне» [9, с. 41]. Очевидним постає, з одного боку, наявність багатозначності наведеного терміна (галузь виробництва, конкретний об'єкт, процес та сфера діяльності позначені однією термінолексемою), що знову не слугує на користь упорядкуванню архітектурної термінології. А з іншого боку, у тлумаченні наявна логіко-семантична розгалуженість такої термінологічної одиниці (*будівництво промислове, енергетичне, транспортне, сільське, житлово-цивільне),* що підтверджує вплив інноваційних процесів на розвиток цієї терміносистеми та її конкретного елемента.

Іще одне словникове термінологічне видання «Архітектура. Короткий словник-довідник» за загальною редакцією А. П. Мардера презентує термін *архітектура* також як багатозначний із надзвичайно великим коментарем – зазначенням. У наведеному тлумаченні до першого значення (пор.: «*архітектура* – 1. специфічна форма суспільного буття, процес пізнання та перетворення суспільством середовища життєдіяльності людини відповідно до її матеріальних і духовних потреб» [1, с. 27]) термін *архітектура* – це один із найдавніших соціальних процесів; це така пізнавальна діяльність, що змінює середовище життєдіяльності людини, враховуючи матеріальні й духовні її нагальні потреби; це – форма суспільного буття пов'язана з наукою, мистецтвом, виробництвом, проте не тотожня їм; це – особлива форма естетичної діяльності людини; художня архітектура – це вид мистецтва. Окрім наведеного значення словник надає ще три: «2. сукупність характерних ознак будинків (споруд) певного історичного періоду, (наприклад, *А. античності*), регіону (*А. Латинської Америки*) або стилю (А. класицизму); 3. сукупність структурних та композиційних якостей і особливостей певної предметно-просторової форми, (наприклад, *А. споруди, А. міста*); 4. в переносному значенні – будова будь-якого тіла, предмета, системи (наприклад, *А кристалів, А. обчислювальних машин, А. симфонії, А. фасаду* тощо» [1, с. 28]. Інноваційні зрушення у семантиці досліджуваного терміна *архітектура* беззаперечні.

Підсумовуючи, зазначимо, що термінологічні словники з архітектури, на відміну від загальновживаних, якнайповніше відбивають інноваційні зміни архітектурного фонду. Розширення понятійного поля термінів архітектури триває повсякчас, що свідчить про сталі інноваційні процеси у його межах. Практичне користування українською сучасною фаховою мовою архітектури повсякчас підтверджує недостатнє упорядкування сучасної української архітектурної термінологічної системи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архітектура. Короткий словник-довідник / за заг. ред. А. П. Мардера. Київ: Будівельник, 1995. 303 с.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / за ред. В. Т. Бусела. Київ, Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
3. Вільний тлумачний словник української мови. URL: sum.in.ua// f/
4. Ганич Д. І., Олійник І. С. Російсько-український та українсько-російський словник. Київ: МП «Фенікс», 1992. 560 с.
5. Російсько-український словник / уклад. А. Кримський. Київ: Червоний шлях, 1924. Т. 1. 290 с.
6. Словник синонімів української мови / А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук, Г. Н. Горюшина, Н. Є. Лозова, Н. Ю. Мельник. Київ: Наук. думка, 1999. Т. 1–2.
7. Словник української мови: [в 11-ти томах]. Київ: Наук. думка, 1970–1980. Т. 1–11.
8. Словарь української мови: [в 4-х т] / за заг. ред. Б. Грінченка. Київ, 1907–1909. Т. 1–4.
9. Термінологічний словник-довідник з будівництва та архітектури / Р. А. Шмиг, В. М. Боярчук, І. М. Добрянський, В. М. Барабаш. Львів, 2010. 222 с.

Е. Л. Ляпичева (г. Днепр)

О СОВРЕМЕННОЙ РЕЧЕВОЙ СУБКУЛЬТУРЕ

Современная речевая субкультура – новая тема в современной лингвистике. Исследование этой темы связано с именами И. Н. Горелова и К. С. Седова, которые определяют современную речевую субкультуру как особую область народного коллективного творчества, представляющего собой тексты, проникающие в сознание языковой личности помимо ее воли [1]. Речевая субкультура существует в сознании носителей языка в виде цитат, выхваченных из каких-либо текстов, из разнообразных коммуникативных ситуаций. Такие фразы передают экспрессию того контекста, осколком которого они являются; они несут в себе эмоциональную память о речевом акте, их породившем. Главное условие вхождение фразы в субкультуру – общеизвестность социально-речевого контекста, в котором она возникла. В состав речевой субкультуры может войти цитата из любого самого непрестижного (и даже непристойного) источника.

По мнению исследователей, источниками субкультуры являются: реклама, юмористические программы, популярные песни, запоминающиеся фразы из кинофильмов, анекдоты, отрывки из выступлений политических деятелей: *«Процесс пошел»* (М. Горбачев), *«Хотели как лучше, а вышло как всегда», «Я далек от мысли»* (В. Черномырдин) и др.

Причиной запоминания фраз и их вхождения в субкультуру является языковая игра, определяемая Т. А. Гридиной как неканоническое использование языковых единиц, осознанное нарушение их использования в целях воздействия на адресата [2]. Языковая игра исследовалась в работах Т. А. Гридиной, М. Литовской, Л. В. и О. В. Лисоченко, Н. Николиной, Н. Купиной, В. З. Санникова [2–5].

К частотным способам языковой игры относят эксперимент над звуковой оболочкой слова (вместо *еще* говорят *ишшо*, вместо *чай* – *цай*, вместо *бумажка* – *бамажка*). Изменяться может не только фонетическая, но и морфологическая форма. Языковая игра может быть основана на разного типа преобразованиях грамматической формы слова: изменении родовой принадлежности существительного, нарочито неправильного образования падежных форм («*Как поживает мой любимый подруг?» «У них дети есть? – Один деть всего*»). Языковая игра может строиться и на нарушениях синтаксических закономерностей. Игровой эффект, к примеру, возникает при использовании непереходных глаголов в позиции переходных («*Я его раскормила, я его и похудею*»). Один из самых распространенных видов языковой игры – разрушение фразеологизмов («*не плюй в колодец: вылетит – не поймаешь*»). Самым ярким проявлением языковой игры считается словообразовательная игра. Чаще всего такой тип игры проявляется

в создании окказионализмов, образованных по частотным словообразовательным моделям. Вот пример из разговорной речи: *«Они охалатены, опростынены. И оподушкены»*.

Некоторые разновидности языковой игры затрагивают ролевую и стилевую дифференциацию речевой деятельности. Человек как бы надевает речевую маску: начинает говорить как сельский житель, как бюрократ, ребенок, сюсюкающая дамочка, иностранец. При этом используется диалектная и просторечная языковые маски: «*Ну, ня знаю, ня знаю, бряхать ня стану»; «Ну, ты вумная-а».*

Актуальность нашего исследования определяется новизной представленного материала, а также малой изученностью причин запоминания фраз в современном социуме, в то время как изучение этих явлений может в какой-то мере объяснить механизмы влияния на сознание людей.

Основными источниками фактического материала в нашей работе являются художественные фильмы М. Захарова «Формула любви» (1984 год), В. Я. Мотыля «Белое солнце пустыни» (1970 год), Л. Гайдая «Бриллиантовая рука» (1968), юмористические тексты М. Задорнова и М. Жванецкого.

Целью нашей работы стал анализ фраз субкультуры, реализующийся в решении следующих задач: 1) найти примеры фраз «помимовольного» запоминания; 2) выявить типы комического и виды языковой игры, послужившие причиной запоминания фраз.

В результате исследования мы пришли к выводам:

1. Важным источником запоминающихся фраз субкультуры являются художественные фильмы и юмористические тексты.

2. Юмористический эффект большинства фраз в рассматриваемых фильмах основывается на комизме ситуаций и характеров, в свою очередь базирующихся на языковой игре, основанной на столкновении слов или фраз разных семантических полей или одного и того же поля.

Например, в фильме М. Захарова «Формула любви» звучит микродиалог, в котором итальянцы, слуги графа Калиостро, пытаются склонить к любви дочь местного русского кузнеца. Девушка как будто согласна прийти на сеновал, но один из участников диалога поясняет:

– А она не одна придёт, она с кузнецом придёт...

– А зачем нам кузнец? Не, нам кузнец не нужен, что я лошадь что ли?.. Зачем нам кузнец?..

Юмористический эффект диалога вызван комизмом ситуации, в которой в противоречие вступают ожидания героев, в данном случае слуг графа Калиостро, и то, что они получают: невозможность романтической встречи с дочкой кузнеца, потому что она придёт на сеновал с отцом. Дополнительный юмористический эффект достигается сопоставлением ухажёра с лошадью, для которой кузнец подошёл бы, так как может её подковать. То есть возникает второе несоответствие: между общепринятым предназначением кузнеца и его неподходящей для ожиданий слуг графа Калиостро ролью отца, контролирующего дочь в её отношениях с мужчинами. Комизм ситуации дополняется комизмом характеров девушки и кузнеца, незнакомых с романтическими встречами без предшествующего им замужества, и комизмом характера слуг, не допускающих обязательств во встречах такого рода. Комизм противоположных характеров также усиливает общий юмористический эффект. Сочетание комизма ситуаций с комизмом характеров опирается на использование слов одного семантического поля: *кузнец, лошадь*, приходящих в столкновение с другим понятийным полем – романтические отношения между мужчиной и женщиной. В целом, механизм создания комического включает в себя сочетание комизма двух ситуаций, комизма характеров героев и противопоставление семантического и понятийного полей. Итальянские

слуги оказываются в проигрыше, так как стратегии поведения русских отличаются непривычной для итальянцев прямолинейностью. Таким образом, функция комического и языковой игры в данном диалоге – выявить эту стратегию.

В коротком диалоге из фильма Л. Гайдая «Бриллиантовая рука»:

– *Кто свидетель?*

– *Я! А что случилось?!* –

фраза, принадлежащая героине Н. Мордюковой, имеет комический эффект в силу столкновения стремления героини привлекать к себе внимание (в данном случае путём заявления, что она свидетель происшедшего) и невозможностью этого в связи с её отсутствием во время происшествия. Это комизм характера, подкреплённый языковой игрой, основанной на столкновении взаимоисключающих реплик со словами одного семантического поля: *свидетель, случиться.* Функция запоминающейся фразы – выявить противоречие в поведении героини, стремящейся оказаться в центре скандальной ситуации.

3. Видами языковой игры, способствующими запоминанию фраз из текстов М. Жванецкого, являются:

1) столкновение слов, характеризующих противоположные стратегии (*Как жаль, что вы наконец-то уходите...*; *Извините, что я говорю, когда вы перебиваете*);

2) постановка одних и тех же слов в контексты, выявляющие их разные значения (*Если человек знает, чего он хочет, значит, он или много знает, или мало хочет*);

3) столкновения слов или словосочетаний с разной стилистической окраской (*Как трудно ползти с гордо поднятой головой!*);

4) соединений частей разных устойчивых сочетаний, вызывающих их переосмысление (*Главное – не перейти улицу на тот свет*);

5) столкновение стратегий тирана и жертвы (*Сколько у государства не воруй – все равно своего не вернешь!*);

6) столкновение противоположных стратегий сознания: «всё легко» и «всё трудно» (*Чтобы начать с нуля, до него ещё надо долго ползти вверх*).

4. Функциями языковой игры в юмористических фразах М. Жванецкого являются: 1) выявление противоречивых стратегий сознания человека (доминирующий приём); 2) критика несоблюдения общепринятых правил дорожного движения; 3) освобождение сознания от иллюзий.

5. Видами языковой игры, способствующими запоминанию фраз в текстах М. Задорнова, являются:

1) оксюморон (*Россия – великая страна с непредсказуемым прошлым!; Россия – государство, победившее разум*);

2) ложная этимология (*Придурки – те, кто при дураках*);

3) повтор слов с одним и тем же корнем в одной фразе, выявляющий разные смысловые значения (*Слабый пол сильнее сильного в силу слабости сильного пола к слабому*).

Так, во фразе *Россия – великая страна с непредсказуемым прошлым!* языковая игра основана на оксюмороне: слова *непредсказуемый* и *прошлое* взаимоисключают друг друга в одном контексте, так как предсказать можно только будущее, но не прошлое.

6. Функциями языковой игры в юмористических фразах М. Задорнова являются: 1) критика зависимости трактовки истории от политики; 2) критика неразумности менталитета русских; 3) критика тех, кто оскорбляет других; 4) расшатывание стандартного мышления. Например, во фразе *Россия – великая страна с непредсказуемым прошлым!* функцией языковой игры является выражение идеи о том, что в России не раз взгляд на исторические события карди-

нально менялся: во времена СССР досоветская история рассматривалась в негативном свете, после распада СССР советская история рассматривается в негативном свете, а досоветская – снова в позитивном. И неизвестно, как это будет происходить дальше.

ЛИТЕРАТУРА

1. Горелов И. Н., Седов К. Ф. Основы психолингвистики. Москва, 2001.
2. Гридина Т. А. Языковая игра: стереотип и творчество. Екатеринбург: Урал. гос. пед. ун-т, 1996. 215 с.
3. Лисоченко Л. В., Лисоченко О. В. Языковая игра на газетной полосе. *Эстетика и поэтика языкового творчества*: межвуз. сб. науч. тр. Таганрог, 2000. С. 138–142.
4. Литовская М., Николина Н., Купина Н. Массовая литература сегодня: учеб. пособие. Москва: Флинта, 2018. 615 с.
5. Санников В. З. Русский язык в зеркале языковой игры. Москва: Языки русской культуры, 1999. 544 с.

Е. Л. Ляпичева, В. Ю. Тютюнник (г. Днепр)

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА КАК СРЕДСВО ИНТЕГРАЦИИ ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКИХ СИСТЕМ

Активные процессы развития современной науки и техники вызывают пристальное внимание языковедов к теоретическим и прикладным вопросам терминологии. Исследование отраслевых терминологических систем с целью их упорядочения и стандартизации является одним из ведущих направлений в современном терминоведении. В этом плане огромный интерес для лингвистов представляет разработка и создание отраслевых терминологических словарей, особенно тех отраслей науки, которые и по сей день переживают период бурного динамического развития. Одной из таких терминологий является терминология градостроительной акустики. Это широко разветвленная, системно организованная совокупность терминов, функционирующих в составе пяти основных функционально-тематических групп: наименования процессов, предметов, свойств, величин и единиц измерения.

Иерархичность, взаимосвязь и взаимообусловленность понятийной сферы любой терминологии передается лексическими единицами благодаря наличию классификационного типа отношений в них. Известно, что любая терминологическая система с различной степенью точности отражает определенную систему понятий, а в конечном итоге – связи и отношения предметов, явлений и понятий в объективной действительности. Принцип системности, упорядоченности терминологии является ее категориальным признаком. «Терминология любой отрасли техники и технической дисциплины, – писал Д. С. Лотте, – представляет собой не произвольную совокупность отдельных слов (словосочетаний, кодовых знаков), а определенную терминологическую систему» [1, с. 18]. Сама же системность в данном случае является продуктом взаимодействия как понятийной, так и языковой системности. Языковая системность любой терминологии проявляется в наличии таких общеязыковых лексико-семантических явлений, как гипонимия, антонимия и синонимия, явлений, воссоздающих «внешние» связи слов [3; 5].

Под гипонимией в языкознании «понимаются родо-видовые отношения слов, когда лексическая единица более широкого содержания (гипероним) включает более узкое понятие (гипоним)» [4, с. 138]. Гипонимии принадлежит важнейшая систематизирующая роль, поскольку родо-видовые отношения пронизывают всю лексику, любую терминосистему. Большое значение в выражении системных связей и отношений в лексике имеет также антонимия и синонимия. При

этом надо учитывать, что любая терминологическая система формируется не только на основе дифференциации её элементов, но и на основе их интеграции.

Целям интеграции служат, как правило, так называемые ключевые слова, обозначающие опорные понятия соответствующей терминосистемы. В терминологии градостроительной акустики, например, такими словами являются *звук, шум, волна (звуковая), акустика* и другие.

Актуальность нашего исследования заключается в изучении иерархических отношений внутри терминологической системы акустики (на материале слов *шум* и *звук,* а также на материале терминологических словосочетаний с ними и производных от них терминов), что поможет выявить закономерности её организации и функционирования.

Целью нашей работы является описание моделей синтагматических и парадигматических отношений в системе акустической терминологии, в частности: 1) моделей сочетаемости слова *шум* и *звук* с другими словами в терминосистеме; 2) семантической классификации составных терминов со словом *шум* на основе выраженных в них признаков; 3) анализ моделей терминов, в которых слова *шум* и *звук* выступают в качестве мотивирующих.

Рассмотрим модели сочетаемости слова *шум* в исследуемой терминологии. Слово *шум* как термин градостроительной акустики употребляется со значением «беспорядочные звуковые колебания разной физической природы, характеризующиеся случайным изменением амплитуды и др.» [5, с. 1539]. Для обозначения видовых разновидностей шума в рассматриваемой терминологии используются различного рода словосочетания с опорным словом *шум*, т. е. составные термины, которые по своей структуре подразделяются на шесть групп, построенных по двум моделям.

Модель 1: «прилагательное + существительное *шум*: *авиационный шум.* Разновидностью этой модели является «прилагательное + прилагательное + существительное *шум*»: *непостоянный прерывистый шум*.

Модель 2: «существительное *шум* + существительное в родительном падеже»: *шум мотора*. Разновидность данной модели «существительное *шум* + прилагательное + существительное в родительном падеже»: *шум рельсового транспорта*.

Семантическое наполнение анализируемых составных терминов довольно разнообразно. Среди них превалируют наименования, в которых имеется указание на **источник, или генератор шума**: *автодорожный шум*, *вокзальный шум*, *ветровой шум*, *шум детской площадки*, *шум компрессоров*, *шум мотора*, *шум окружающей среды* и т. п. В других наименованиях имеется указание на **местоположение источника шума**: *внутренний шум, внешний шум, дальний шум, собственный шум*. Указывается также **характер самого шума**: *тональный шум, непостоянный шум, прерывистый шум, импульсный шум*; **время проявления шума**: *дневной шум*, *ночной шум*, *начальный шум*.

Развитие данной терминосистемы в настоящее время проявляется не только в том, что возникают все новые и новые видовые обозначения шума, но и в том, что наряду с видовыми уже используются и подвидовые наименования: *шум > шум железнодорожного транспорта > внешний шум железнодорожного транспорта, шум > прерывистый шум > непостоянный прерывистый шум*, *шум > уличный шум > ночной уличный шум*.

В составе анализируемой терминологии широко представлены также составные термины, в которых слово *шум* не занимает синтаксически господствующего положения, но сохраняет функции ключевого слова. Сравните, например, такие двухкомпонентные составные наименования как: *частота шума*, *уровень шума*, *эмиссия шума*, *восприятие шума*, *глушитель шума*, *градация*

шума, *доза шума*, *излучение шума*, *кривые шума*, *экспозиция шума* и др. Аналогично употребляется слово *шум* и в многокомпонентных составных терминах: *активный глушитель шума*, *внешние источники шума*, *внутридомовые источники шума*, *гигиеническое нормирование шума*, *зона распространения шума*, *локальный источник шума* и т. п.

Слово *шум* выступает как производящее, мотивирующее слово. Производными от него являются прилагательные *шумовой* и *противошумовой,* используемые в составных терминах: *шумовая иммиссия*, *шумовая карта*, *шумовая нагрузка*, *шумовые помехи*, *противошумные валы*, *противошумные насыпи*, *противошумные стены*, *противошумный экран-стена*.

Морфема *шум* входит в состав сложных слов *шумоглушение*, *шумозащита*, *шумометр*, *шумообразование* и т. п. От некоторых из них имеются производные, выступающие в составных терминах: *шумозащитная насыпь*, *шумозащитная стена*, *щумозащитное здание*, *шумозащитный экран*, *щумозащитное озеленение*, *шумозащитные мероприятия*.

Термин *звук* в терминологии градостроительной акустики используется в значении «упругие волны, распространяющиеся в газах, жидкостях и твердых телах и воспринимаемые ухом человека и животных» [5, с. 461]. Его видовые разновидности (их сравнительно немного) обозначаются композитами *гиперзвук, инфразвук, ультразвук*, словосочетаниями, построенными по модели «прилагательное + *звук*»: *негармонический звук*, *отраженный звук*, *преломленный звук*, *резкий звук* и т. п., реже встречаются словосочетания, в которых синтаксически господствующее слово *звук* сочетается с родительным падежом существительного, например: *звук излучателя*.

Основная же масса терминов предоставлена сочетаниями, в которых ключевое слово *звук* выступает в синтаксически зависимом положении в родительном падеже: *затухание звука (затухание звука в атмосфере, пространственный угол затухания звука), излучение звука (акустический центр излучения звука), измерение звука (*ср. *измерение шума), интенсивность звука (минимальная интенсивность звука, минимальное значение интенсивности звука;* ср.: *интенсивность шума), источник звука (линейный источник звука, точечный источник звука, некогерентный источник звука, плотность источников звука;* ср.: *источник шума*), *луч звука (дифрагированный луч звука, отраженный луч звука), поглощение звука (почвенное поглощение звука;* ср.: *поглощение шума), распространение звука (прямое распространение звука от источника, направление распространения звука;* ср. *распространение шума)* и др.

Широко используется, иногда параллельно с рассмотренными выше, терминологические сочетания с прилагательным *звуковой*: *звуковая волна (одномерная звуковая волна, отраженная звуковая волна, плоская звуковая волна, цилиндрические звуковые волны, длина звуковой волны, изгиб звуковой волны, путь распространения звуковой волны), звуковая частота (анализатор звуковой частоты, вибрация звуковой частоты, диапазон звуковой частоты, колебания звуковой частоты), звуковая энергия (плотность звуковой энергии, поток звуковой энергии), звуковое давление (пороговое звуковое давление, усредненное звуковое давление)* и др.

Морфема *звук* выступает в качестве первого элемента сложных существительных: *звуковизор, звукопроизведение, звукопоглощение, звукопо-глотитель*; может быть представлена в производных прилагательных и причастиях: *звукоизолированный (звукоизолированный бокс), звукоизолирующий (звукоизолирующая способность, звукоизолирующие вентиляционные окна, звукоизолирующие качества ограждающих конструкций), звукоизоляционный (звукоизоляционные каче-*

ства наружных ограждений), звукометрический (звуко-метрические приборы), звукоотражающий (звукоотражающий экран) и т. п.

Представленный нами фактический материал отражает далеко не полный список акустических терминов. Привлечение новых данных, а также лексикографическая их обработка и словарное представление – это первоочередная задача и лингвистов и специалистов по градостроительной акустике. Выход в свет словаря «Терминов по градостроительной акустике», разрабатываемого учеными нашей кафедры, значительно продвинет вперед дело изучения данной терминологии в целом и будет способствовать ее совершенствованию и нормализации.

ЛИТЕРАТУРА

1. Лотте Д. С. Вопросы построения научно–технической терминологии: Вопросы теории и методики. Москва: Изд-во АН СССР, 1961. 160 с.
2. Прохорова В. Н. Семантика термина. Вестник Москов. ун-та. Сер. 9. Филология. 1981. № 3. С. 23–32.
3. Караулов Ю. Н. Общая и русская идеография. Москва: Наука, 1976. 354 с.
4. Новиков Л. А. Семантика русского языка. Москва: Высш. шк., 1982. 272 с.
5. Советский энциклопедический словарь / под. ред. А. М. Прохорова. Москва: Сов. энцикл., 1981. 1600 с.

В. В. Максимчук (м. Острог)

ЄВРО-2016 ЯК ЕКСТРАЛІНГВАЛЬНИЙ ЧИННИК ОНОВЛЕННЯ ФУТБОЛЬНОГО ЛЕКСИКОНУ

Із розвитком інтернету лексико-семантична система футбольного дискурсу зазнала помітних змін, зумовлених екстра- й інтралінгвальними чинниками, адже сучасне суспільство репрезентує інформацію зазвичай через письмовий текст, зображення, аудіо- та відеофайли. Кожен уболівальник має змогу коментувати «живі» футбольні події на сторінках соцмереж, чатів, форумів або безпосередньо на спортивних сайтах, що активізує динамічні процеси в лексиці, увиразнює її образність.

Упродовж останнього десятиріччя футбольна термінологія стала об’єктом вивчення таких українських науковців, як О. А. Стишов, І. Р. Процик, Ю. Б. Струганець та ін. Однак дослідники не брали до уваги оновлення футбольного дискурсу, зокрема творення лексичних і фразеологічних одиниць.

Улітку 2016 року у Франції відбувся Чемпіонат Європи з футболу (ЧЄ-2016), який став одним із екстралінгвальних чинників оновлення футбольного лексикону. ЧЄ-2016 безумовно вплинув на семантичні процеси в усіх жанрах аналізованого дискурсу, однак найбільш динамічно поповнення футбольного словника віддзеркалено в мережевій комунікації, де мовець може найпотужніше реалізувати свій лінгвокреативний потенціал.

2 липня 2016 року після матчу між збірними Уельсу та Бельгії в ефірі телеканалу «Футбол 1» вийшла програма «Великий футбол. ЄВРО-2016» з О. Денисовим. Під час цієї передачі співведуча П. Логунова запропонувала глядачам, зважаючи на ЧЄ-2016, придумати якийсь футбольний неологізм і записати його тлумачення на Фейсбук-сторінці програми (https://www.facebook.com/velikiyfootball). За час ефіру вболівальники утворили майже 1000 різноструктурних інновацій, що віддзеркалювали їхні думки про Євро-2016 загалом і матчі ігрового дня зокрема.

Мета статті – проаналізувати семантико-структурні особливості новотворів, зафіксованих на Фейсбук-сторінці програми «Великий футбол», визначити прецедентні ситуації, що зумовили їх появу.

У сучасній лінгвістиці немає однозначного підходу щодо розуміння прецедентних феноменів і їх класифікацій. Традиційно дослідники (Ю. М. Караулов, Г. Г. Слишкін, Д. Б. Гудков та ін.) виокремлюють прецедентний текст, прецедентну ситуацію, прецедентне висловлювання й прецедентне ім'я (див.: [2; 3]). Зокрема прецедентну ситуацію тлумачать як певну еталонну ситуацію, що має набір визначених конотацій і ознаки якої входять до когнітивної бази [2, с. 83]. Базуючись на концепціях Г. Г. Слишкіна, уважаємо, що доцільно говорити про прецедентні ситуації для вузького кола осіб (футбольна прецедентна ситуація, студентська прецедентна ситуація, сімейна прецедентна ситуація тощо), які з часом можуть вийти з активного вжитку, однак на період своєї прецедентності вони значущі для цієї соціальної групи [3, с. 28]. Скажімо, в історії футболу було багато прецедентних ситуацій, що втратили свою значущість, проте породили активно вживані прецедентні висловлювання, напр.: *рука Бога* – гол Д. Марадони рукою у ворота збірної Англії у чвертьфіналі Чемпіонату світу-1986, *паненка* – спосіб виконання пенальті підсіканням м'яча у ворота по навісній траєкторії (уперше цей удар виконав А. Паненка у фіналі Чемпіонату Європи-1976).

Футбольну прецедентну ситуацію (ФПС) тлумачимо як певну футбольну ситуацію, що має набір диференційних ознак і конотацій. ФПС може мати різну тривалість (напр., ЧЄ-2016, бійка на матчі «Шахтар» – «Динамо», забитий гол тощо) та неоднакову значущість для лінгвокультурної спільноти.

ЧЄ-2016 став універсальною ФПС, що зумовила поповнення футбольного дискурсу новими номінативними одиницями, однак причиною появи багатьох інновацій слугували менші ФПС, зокрема поєдинки, що відбувалися на турнірі, або важливі події в конкретному матчі, пов'язані з прецедентними іменами.

У численній групі новотворів уміщених на Фейсбук-сторінці програми «Великий футбол» виокремлюємо номінації, утворені від футбольних антропонімів, найменувань збірних, назв міст-господарів ЧЄ-2016 тощо.

Проаналізуємо ці одиниці, згрупувавши їх за множинами, які репрезентують частотність конструювання інновацій, мотивованих прецедентним іменем, і пов'язані з ФПС, що відбувалися на матчах за участю конкретної національної збірної (див. табл. 1).

Таблиця 1

Відсоткове співвідношення новотворів, мотивованих прецедентними іменами

№ з/п	*Назва збірної*	*Кількість інновацій, %*	*ФПІ, яким найчастіше мотивовані новотвори*
1.	Україна	28,7	Михайло Фоменко
2.	Уельс	11,7	Гарет Бейл
3.	Португалія	10,3	Криштіану Роналду
4.	Бельгія	9,6	Ромелу Лукаку
5.	Франція	5,3	Димітрі Пайє
6.	Німеччина	5,3	Йоахім Льов
7.	Ісландія	5,0	Ісландія
8…	Інші збірні	24,3	–

Як бачимо з таблиці 1, найбільший відсоток інновацій містить у своїй значеннєвій структурі імпліцитну чи експліцитну сему 'Україна' (28,7 %). Це пов'язуємо насамперед із невдалим виступом української збірної на ЧЄ-2016 загалом і незадовільною роботою головного тренера М. Фоменка зокрема, прізвище якого слугувало мотивувальною базою для конструювання новотворів із негативною семантикою, напр.: *відфоменити*, *наФоменити*, *профоменити* – «програти ЧЄ-2016», *відфоменковати*, *заФоменити* – «зробити непотрібну заміну», *проФо-*

менити, *фоменитися* – «не робити замін», *ФоменоФобія* – «боязнь випустити футболіста на заміну» тощо (див. також [1]).

Велику кількість номінацій, які містять у своїй значеннєвій структурі семи ‘Уельс’ (11,7 %), ‘Португалія’ (10,3 %), ‘Бельгія’ (9,6 %), пояснюємо тим, що події матчу між збірними Уельсу та Бельгії були актуалізовані у свідомості мовців за допомогою відеосюжетів і журналістських коментарів, а збірна Португалії стала наступним суперником валлійців на ЧЄ-2016.

Новотвори із семою ‘Уельс’ мотивовані такими ФПС: а) стабільною (дещо сенсаційною) грою збірної Уельсу та її лідера Г. Бейла впродовж ЧЄ-2016: *вельсанути-бейлануги, вельснути, відФутБейлити, відуельсити, від’єБейлети, розУельсити* – «сенсаційно виграти матч»; *вельсувати* – «гарно грати»; *заБейлити* – «забити гол»; *БЕЙЛануги* – «сильно вдарити по воротах»; б) результативними діями конкретних футболістів у матчі: *ремзіти, розРемзіти* – «віддати гольову передачу» (А. Ремзі віддав два гольові паси); *зробсонканути*, *робсонути-канути* – «створити диво для Батьківщини» (ідеться про гол Х. Робсона-Кану, який вивів Уельс уперед) тощо.

Значення інновацій із семою ‘Португалія’ здебільшого пов’язане з непереконливою грою португальської збірної та її лідера К. Роналду, нічийними рахунками матчів, як-от: *криштінічиїти*, *португалитися*, *португезити*, *португальничати* – «грати внічию / грати нудно, нецікаво», *проКриштіанити*, *прорональдити* – «не забити пенальті». Однак трапляються новотвори з позитивнооцінним значенням «забити гол» – *заренатити, санчешнути, відкуарежмити*, мотивовані прізвищами Р. Санчеша й Р. Куарежми, які забили вирішальні м’ячі в поєдинках із Польщею і Хорватією.

Новотвори, які містять сему ‘Бельгія’, зазвичай апелюють до поразки Бельгії в матчі зі збірною Уельсу й утворені від прізвищ футболістів Е. Азара, Р. Лукаку, А. Вітселя, Т. Куртуа та тренера М. Вільмотса, напр.: *відАзарити*, *наЛУКАКАти*, *пролукакати*, *обЛУКАКатися*, *вітсельнути*, *вільмотснути* – «програти матч», *облукакатися* – «недооцінити суперника», *проАзарити* – «не забити гол», *проКУРТУАнити* – «пропустити 3 голи» (Бельгія програла Уельсу з рахунком 1:3). Позитивнооцінну семантику мають інновації, мотивовані прізвищем бельгійського півзахисника Р. Наїнгголана, який забив єдиний м’яч у ворота валлійців, як-от: *занаїнГОЛанити, проНайнголанити* – «забити гол».

Номінації, утворені від французьких і німецьких антропонімів, апелюють переважно до міні-ФПС – конкретної події в матчі, пов’язаної з певним футболістом чи тренером, напр.: *виПАЙЄтити, заПайєтити, пайєтнути* – «забити гол на останніх хвилинах» (ідеться про гол Д. Пайє у ворота Румунії на 89 хв.); *загрізманити, нагрізманнити* – «забити 2 голи за короткий проміжок часу» (А. Грізманн забив 2 м’ячі Ірландії в 1/8 фіналу, що дало змогу французам кваліфікуватися до чвертьфіналу); *йоахімити* – «чухати щось», *ЙоахімЛьовити* – «обнюхувати себе», *поЛьовити*, *йоахімити* – «відчувати запах перемоги» (мовці апелюють до епізоду, який трапився в матчі між Україною й Німеччиною, коли тренер німців Й. Льов почухав свої причинні місця та сідниці, а після цього понюхав руку); *відшвайнштайгерити* – «добити розслаблену жертву» (ідеться про гол Б. Швайнштайгера у ворота України, забитий на 90+2 хв.) тощо.

Більшість новотворів із семою ‘Ісландія’ сконструйована від самого топоніма й має позитивнооцінну семантику, напр.: *відісландити*, *заісландити* – «виграти в топ-збірних», *заІсландити*, *проісландитися* – «здивувати Європу» та ін. Це свідчить про те, що вболівальникам імпонував командний дух збірної, а не дії конкретних футболістів, унаслідок чого також утворено інновацію *вікінгувати* – «уболівати за Ісландію». Оригінальною зі структурно-семантичного погляду є інновація

ейяф'ядлайокюдльНУТИ, яка на асоціативному рівні містить сему 'несподіванка', адже виверження вулкану Ейяф'ядлайокюдль, від назви якого сконструйовано новотвір, було таким несподіваним, як і перемога збірної Ісландії над Англією.

Малу кількість новотворів, мотивованих прізвищами / іменами футболістів інших збірних, пояснюємо тим, що ці команди або розчарували вболівальників, і/або передчасно залишили турнір і відповідно інформація про їхні матчі не була актуалізована у свідомості лінгвокреативної спільноти. Однак засвідчено поодинокі семантично місткі одиниці, які мають такі значення: а) «забити гол» – *заМодричити*, *заДЖУДЖАчити*, *заШакірити* та ін. (ідеться про голи хорвата Л. Модрича, угорця Б. Джуджака, швейцарця Дж. Шакірі у ворота збірних Туреччини, Португалії й Польщі відповідно); б) «зробити патріотичну зачіску» – *наПерішичити*, *проПерішичити*, *перішичнути* (мовці апелюють до зачіски хорвата І. Перішича, який перед матчем із Португалією пофарбував волосся в червоно-білі шашечки – елементи хорватського прапора); в) «провалити Чемпіонат Європи» – *проЛАЛАНити, просРУНІти, відАлабити* тощо (ці інновації мотивовані прізвищами англійців А. Лалани, В. Руні й австрійця Д. Алаби, які непереконливо виступили на ЧЄ-2016).

Загалом ФПС, якими мотивовані аналізовані новотвори, поставали у свідомості вболівальників або як позитивні, або негативні, або нейтральні, що відповідно спричиняло появу антонімних пар і синонімних рядів, напр.: «програти» (*відУкраїнити, пролукакати, пропопити, проСРНАти*) – «виграти» (*відбейлити, зшакірити, відСкуадраАдзуррити, заісландити*) тощо.

Отже, ЧЄ-2016 став потужним екстралінгвальним чинником, що зумовив поповнення мови новими номінативними одиницями. Проаналізовані інновації мотивовані міні-ФПС, що відбувалися безпосередньою на Чемпіонаті Європи-2016 – результативною або невдалою грою конкретної команди чи футболіста, поведінкою тренерів, футбольними скандалами тощо. Кількість новотворів безпосередньо залежить від значущості ФПС та її актуалізації у свідомості вболівальницької спільноти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Максимчук В. В. Відантропонімні деривати у футбольному інтернет-дискурсі. *International scientific and practical conference "Philology in EU countries and Ukraine at the modern stage"*: conference proceedings. Baia Mare: Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2018. P. 35–39.
2. Прецедентное имя и прецедентное высказывание как символы прецедентных феноменов / И. В. Захаренко, В. В. Красных, Д. Б. Гудков, Д. В. Багаева. *Язык, сознание, коммуникация*: сб. статей / ред. В. В. Красных, А. И. Изотов. Москва, 1997. Вып. 1. С. 82–103.
3. Слышкин Г. Г. От текста к символу: лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе. Москва: Academia, 2000. 128 с.

В. В. Малахова, О. В. Самойленко (м. Краматорськ)

АФІКСОЇДАЛЬНІ УТВОРЕННЯ У МЕДИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Безперечно, словоскладання за аналогією, як свідчать деякі дослідники, є провідним у творенні термінологічної лексики. У зв'язку з цим мовознавці часто пишуть про так звані афіксоїди або напівафікси, маючи на увазі компоненти складних слів, які повторюються. Зокрема, С. М. Єнікєєва [3] та Ю. А. Зацний [4] вказують на важливість процесу словоскладання не лише для формування та еволюції лексичної системи мови, але й для творення нових словотвірних елементів. Перші кроки у вирішенні цієї проблеми зробив ще В. П. Григор'єв [1]. На його думку, «нове слово з таким самим другим компонентом може

утворюватися вже не на основі словосполучення, а лише на ґрунті одного слова, перетворюючись в окремий компонент; замість другого компонентуа складного слова у таких випадках ми маємо справу з новим «суфіксом», який народжується та розвивається, а на перших порах ще не звільняється від свого конкретного (хоча і широкого лексичного значення)» [65, с. 73].

У русистиці й україністиці на позначення таких словотвірних формантів уведено в обіг термін «афіксоїд». Залежно від позиції у слові афіксоїди поділяються на префіксоїди та суфіксоїди. В. В. Лопатін визначає афіксоїд як «компонент складного або складноскороченого слова, що повторюється з одним і тим самим значенням у складі низки слів та наближається своєю словотвірною функцією (здатність утворювати нові слова з одним і тим компонентом) до афікса − суфікса (для прикінцевих компонентів складних утворень) або префікса (для перших компонентів)» [6, с. 43].

На наш погляд, найширшого використання афіксоїдальні утворення набули у клінічній термінології, де корені грецького та латинського походження виступають у якості афіксоїдів: -***томія, -ектомія, -стомія,***

Афіксоїдальні утворення у медичній галузі можна розділити за їх семантичним значенням:

1) хірургічне втручання: -***пластика*** (відновлення хірургічним шляхом) (*колопластика, ринопластика, тенопластика, артропластика, остеопластика, цистопластика, гастропластика, кератопластика, краніопластика, проктопластика, торакопластика, трахеопластика, блефаропластика, хейлопластика, отопластика, офтальмопластика, маммопластика*); -***томія*** (розтин, розсічення) (*міотомія, метротомія, колотомія, тенотомія, аденотомія, амніотомія, артротомія, неуротомія, нефротомія, остеотомія, пієлотомія, флеботомія, цистотомія, кератотомія, кольпотомія, лапаротомія, пневмотомія, ентеротомія, холецистотомія*); -***ектомія*** (видалення) (*міектомія, флебоектомія, колектомія, артректомія, мастектомія, гастректомія, плевректомія, пневмоектомія, сплєноектомія, гістеректомія, сальпінгектомія, сіаладенектомія, гемігепатоектомія, холєцистоектомія, нефректомія, проктоколектомія*); ***-стомія*** (накладання штучного отвору) (*гастроентеростомія, колостомія, нефростомія, пієлостомія, ксеростомія, цистостомія, гастростомія, макростомія, проктостомія, езофагостомія, сальпінгостомія, дакріоцисторіностомія, холєцистостомія, гастродуоденостомія*), ***-лізис*** (руйнування, чистка) (*остеолізис, тенолізис, міолізис, ангіолізис-, артролізис, неуролізис, флеболізис, пневмолізис, сальпінголізис, міотенолізис*); ***-пексія*** (прикріплення) (*колопексія, нефропексія, гастропексія, гепатопексія, кольпопексія, пневмопексія, проктопексія, спленопексія, гістеропексія, холецистопексія, оментогепатопексія*); ***-рафія*** (накладання шву, зшивання) (*тенорафія, неврорафія, нефрорафія, кольпорафія, спленорафія, ентерорафія, гістерорафія, холецисторафія*).

2) Анатомічні утворення ***септо-*** (від septum – перетинка), ***атріо-*** (від atrium – передсердя), ***коло-*** (від colon – ободова кишка), ***гепато-*** (від hepar – печінка), ***езофаго-*** (від oesophagus – стравохід), ***ларинго-*** (від larynx – гортань), ***трахео***-, ***гастро***- (від gaster – шлунок), ***фаринго-*** (від pharynx – глотка), ***торако-*** (від thorax – грудна порожнина), ***плевр-.***

3) Патологічні психічні стани: ***-манія*** *(сітоманія, бібліоманія, піроманія, мегаломанія, дипсоманія, графоманія, клаустроманія, мікроманія, клептоманія, наркоманія, дакноманія, аблютоманія, суіцидоманія, агроманія, токсікоманія, дороманія, кліноманія, бруксоманія*); ***-фобія*** *(пірофобія, акрофобія, барофобія, батофобія, бацилофобія, гематофобія, гідрофобія, графофобія, клаустрофобія, клептофобія, маніофобія, ніктофобія, монофобія, панфобія, геронтофобія, термофобія, урофобія, неофобія, гіпнофобія, ксенофобія*); -філія (*ніктофілія,*

геронтофілія, клаустрофілія, неофілія, але існує декілька виключень (слова з словотвірним конструктом -***філія*** на позначення фізіологічних розладів: *тромбофілія, гемофілія, спазмофілія*)).

4) Патологічні фізичні стани : ***-опія /-орсія*** (*диплопія, міопія, гіперметропсія, ксантопсія, еритропсія, цианопсія, хлоропсія);* -***некрозис*** *(остеонекрозис, мікронекрозис, нефронекрозис, міонекрозис, гістонекрозис, панкреонекрозис, хондронекрозис*); -***стенозис*** (бронхостенозис, ларингостенозис, пілоростенозис, кардіостенозис, трахеостенозис, флебостенозис); -***склерозис*** (акросклерозис, дерматосклерозис, кардіосклерозис, міосклерозис, нефросклерозис, флебосклерозис). Усі зазначені словотвірні терміеоелементи виступають у якості суфіксоїдів та префіксоїдів.

Є. О. Левашов [5] називає основні ознаки афіксоїдів: 1) вони виступають структурними компонентами лише підрядних складних слів; 2) такі словотвірні конструкти можуть стояти у препозиції, постпозиції та у середині слова; 3) афіксоїди – це усічені або кореневі частини російських слів; 4) такі конструкти виконують словотвірну, а не словозмінну функцію.

На нашу думку, головною ознакою афіксоїдів є їх співвіднесеність з вихідними коренями повнозначних слів, але ступінь цього зв'язку може бути різним. Саме ця ознака може бути покладена в основу класифікації афіксоїдів.

Майже всі складні медичні терміни грецького та латинського походження треба віднести до афіксоїдальних утворень, бо в них можна чітко визначити два чи більше зв'язаних кореня, які можуть використовуватися тільки у препозиції чи постпозиції. Іноді навіть одне й те саме семантичне значення може бути вираженим різними словотвірними конструктами (у залежності від позиції у слові). У якості приклада можна навести терміноелементи зі значенням кров: на початку слова використовується лише ***гем***- (*гемотерапія, гематологія, гематурія, гемоторакс, гемофілія, гемостаз, гемартроз, гематогенний, гематопоез*), а на кінці (*токсемія, бактеріемія*) або після префікса (*анемія, гіперемія*) лише -***емія***.

ЛІТЕРАТУРА

1. Григорьев В. П. Заметки о сложных словах. *Вопросы языкознания.* 1958. № 5. С. 102–104.
2. Григорьев В. П. Так называемые сложные слова в современном русском языке. *Вопросы языкознания.* 1959. № 1. С. 65–78.
3. Єнікєєва С. М. Формування та функціонування нових словотворчих елементів англійської мови: автореф. дис. … канд. філол. наук: 10.02.04. Харків, 1999. 17 с.
4. Зацний Ю. А. Розвиток словникового складу англійської мови в 80-ті – 90-ті роки ХХ століття: автореф. дис. … д-ра філол. наук: 10.02.04. Київ, 1999. 24 с.
5. Козулина Н. А., Левашов Е. А. Шагалова Е. Н. Аффиксоиды русского языка: опыт словаря-справочника. Санкт-Петербург: Нестор-История, 2009. 288 с.
6. Лопатин В. В. Рождение слова. Неологизмы и окказиональные слова. Москва: Наука, 1973. 152 с.
7. Самойленко О. В. Квазікомпозити у словотвірній системі російської мови: типологія, формальна структура, ономасіологійні моделі: дис. … канд.. філол. наук : 10.02.02. Дніпро, 2018. 267 с.

И. Л. Мацегора (г. Запорожье)

АСПЕКТУАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ РУССКИХ ГЛАГОЛОВ В МОЛОДЕЖНОЙ РЕЧИ

Исследование морфологической специфики глагола с различных точек зрения не раз становилось предметом специальных научных исследований [7; 11], где предметом исследовательского интереса становились особенности гла-

гольного формообразования преимущественно в литературной кодифицированной форме русского языка.

На сегодняшний день можно констатировать расширение спектра внимания ученых к вопросам структурно-грамматического описания лесем, функционирующих за пределами литературного языка, свидетельством чего могут служить работы М. Б. Бахтиной, А. Е. Войскунского, Е. И. Колосовой, К. М. Накоряковой и др. [1; 2; 7; 9]. Однако аспекты изучения аффиксальной структуры и особенностей морфологической парадигматики глаголов, функционирующих в различных социальных группах, молодежной среде описаны недостаточно и скудно. Это обусловливает актуальность и новизну исследуемой проблематики.

В данной статье остановимся на структурно-грамматических особенностях образования аспектуальных парадигм глаголов, бытующих в молодежной речи и зафиксированных нами в словарях жаргона и устной разговорной речи.

Вид принадлежит к числу тех морфологических категорий, семантическое устройство которых отличается значительной сложностью. Наиболее общим образом семантика вида описывается обычно как указание на то, «как протекает во времени или распределяется во времени ситуация, называемая глаголом [5, с. 154]. Данное определение уточняет Б. Комри: «Виды – это разные способы представления внутреннего временного устройства ситуации» (цит. по [5, с. 185]). Столь широкие определения, по-видимому, не могут быть достаточно информативными. Безусловно, справедливо, что любая ситуация существует и развертывается во времени, любое изменение в пределах ситуации происходит также во времени. Однако видовая семантика, скорее всего, относительно независима от временной. Ю. С. Маслов указывает: «Вид связан с понятием времени, но в отличие от категории глагольного времени он имеет дело не с дейктической темпоральной локализацией обозначаемого действия, а с его внутренней темпоральной структурой и тем, как она понимается говорящим (цит. по: [5, с. 185]).

С нашей точки зрения, вид принадлежит к числу тех категорий, которые указывают на связь двух или более ситуаций: либо одна из ситуаций является отрицанием другой, и видовая форма выражает становление или устранение ситуации; либо одна ситуация соотносится с другой как абстрактная с конкретной; либо одна является следствием (результатом) другой; либо, наконец, налицо ряд однотипных ситуаций, связанных между собой определенным образом. Например, семантика совершенного вида в его главном точечном значении всегда включает значение «*начать*», где последнее понимается, как «*в какой-то момент времени не существовать*» [12, с.107]. Это и есть семантический инвариант совершенного вида для его главного значения. Здесь, как можно видеть, представлено именно противопоставление некоторой ситуации **X** и другой ситуации, предшествующей **X**, применительно к которой существенно лишь то, что она – не-**X** [12, с. 109].

Функционирование глагольного слова в такой форме национального русского языка как жаргон (и в том числе и сленг) накладывает своеобразный отпечаток на возможные формообразовательные механизмы потенциально возможные в литературном языке и «стопорящие» его в других некодифицированных формах.

Под термином «сленг» в современной лингвистической литературе понимается следующее: 1) то же, что жаргон (в отечественной литературе преимущественно по отношению к англоязычным странам) [11, с. 145]; 2) совокупность жаргонизмов, составляющих слой разговорной лексики, отражающей грубовато-фамильярное, иногда юмористическое отношение к предмету речи [там же].

Широкое употребление сленга огрубляет речь и противоречит нормам литературного языка, культуре речи и традициям сформировавшимся на сегодняш-

ний день полнофункционального и неполнофункционального типов речевой культуры. С другой стороны, на наш взгляд, как раз факты несоответствия возможностей языковой системы и речевых механизмов позволяет ярко продемонстрировать наличие различных типов морфологических парадигм в современном русском языке (в том числе суженных и неполных).

Сленговые глаголы, бытующие в молодежной речи на сегодняшний день, можно условно разделить на две группы – это ассимилированные англицизмы и слова, имеющие типичную сему «жаргонности». Рассмотрим особенности образования видовых корреляций таких лексем в соответствии с указанным делением.

АНГЛИЦИЗМЫ:

Апгрейдить – «обновить» [10, с. 22] – сов. вид., несов. вид *не образуется*; видовая корреляция отсутствует. ***Аскать*** – «просить деньги» [10, с. 23], сов. вид: *аскнуть,* несов. вид, видовую пару образует. ***Воркать*** – «работать» [10, с. 33], сов. вид: видовая корреляция отсутствует. ***Выфакиваться*** – «вести себя агрессивно по отношению к кому-либо» [10, с. 121], несов. вид: *выфакнуться,* сов. вид, видовую пару образует. ***Дринчить*** – «пить вино» [10, с. 42], несов. вид: *выдринчить*, видовую корреляцию образует. ***Занайтовать*** – «заночевать» [10, с. 56], сов. вид*,* возможная форма *найтовать* не является видовой парой к указанному глаголу. ***Заситать*** – «посидеть где-то какое-то время» [50, с. 58], сов. вид: *заситывать* (несов. вид), видовая корреляция образуется. ***Застопить*** – «остановить» [10, с. 59], сов. вид. Видовая корреляция отсутствует. ***Лукать*** – «смотреть» [10, с. 70], сов. вид: потенциально возможная форма не является видовым коррелятом к указанной лексеме (имеет значение одноактности). ***Отшопить*** – «продать» [10, с. 95], сов. вид, видовую пару не образует. ***Поспикать*** – «поговорить на английском» [10, с. 109], сов. вид: *поспикать*, несов. вид: *спикать*; видовую пару образует. ***Полукать*** – «посмотреть» [10, с. 107], сов. вид: *лукать*; видовую пару образует в одном из лексико-семантических вариантов.

ГЛАГОЛЫ, ИМЕЮЩИЕ ТИПИЧНУЮ СЕМУ «ЖАРГОННОСТИ»:

Барагозить – «хулиганить» [10, с. 23], несов. вид, потенциально возможная форма *побарагозить* относится к начинательному способу действия и не является видовым коррелятом к указанной лексеме. ***Бомбить*** – «играть на музыкальном инструменте» [10, с .22], несов. вид, видовой коррелят не образуется. ***Вертануть*** – «обмануть» [10, с. 28], сов. вид, форма видового коррелята отсутствует. ***Влупить*** – «включить музыку» [8, с. 98], сов. вид, видовую пару не образует. ***Выгибаться*** – «упрямиться» [10, с. 30], несов. вид; потенциально возможная форма сов. вида *выгнуться* разрушает жаргонность данного слова, потому видовой коррелят в этом значении не образуется. ***Выключаться*** – «потерять сознание» [8, с. 101], несов. вид: *выключиться*, сов. вид, видовую пару образует. ***Вырубать*** – «сильным ударом сбить с ног» [10, с. 32], несов. вид − *вырубить*, сов.вид, видовую пару образует. ***Гасить*** – «бить, избивать кого-либо» [8, с. 122], несов. вид. ***Горбатиться*** – «работать» [10, с. 38], несов. вид, видовую пару не образует. ***Гудеть*** – «веселиться, пьянствовать» [10, с. 40], несов. вид − *погудеть*, сов. вид, видовую пару образует. ***Домчать*** – «становиться ясным, понятным» [10, с. 42], несов. вид; видовую пару не образует. ***Загнить*** – «измениться в худшую сторону» [10, с. 52], сов .вид. Потенциально возможная форма несовершенного вида ***загнивать*** не является коррелятом к указанной лексеме. ***Затухлить*** – «поступать непорядочно» [10, с. 60], сов. вид – форма несов. вида не образуется. ***Наварить*** – «заработать» [10, с. 75], сов. вид: − видовая пара не образуется.

В статье приведены наиболее типичные примеры, позволяющие продемонстрировать тенденции, присутствующие в области формообразования русских глаголов, функционирующих в молодежном сленге.

Анализ аспектуальной парадигматики жаргонных глаголов показывает, что слова, имеющие типичные семы жаргонности, в плане видовой соотносительности уступают лексемам, являющимся неисконно русскими и получающим широкие ассимилятивные возможности, в том числе и в плане выбора потенциально возможной формы.

Представляется возможным и в дальнейшем вести научные поиски в подобном русле, анализируя весь спектр морфологических категорий глагола как собственно, так и несобственно-глагольных.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бахтина М. Б. Эмоционально-оценочная картина мира современной молодежи (на материале жаргонной лексики к. XX-нач. XXI ст.): автореф. дис. … канд. филол. наук: 10.02.02. Абакан, 2011. 20 с.
2. Беликов В. И., Крысин Л. П. Социолингвистика. Москва: РГТУ, 2001. 439 с.
3. Войскунский А. Е. Метафоры Интернета. *Вопросы философии*. 2001. № 11. С. 64–79.
4. Гуревич В. В. Семантическая производность в грамматике. Москва: Наука, 1998. 254 с.
5. Ермакова О. П. Источники пополнения и семантические группы жаргона. *Слова, с которыми мы все встречались: Толковый словарь русского общего жаргона*. Москва: Азбуковник, 1999. С. 9–18.
6. Касевич В. Б. Семантика. Синтаксис. Морфология. Москва: Наука, 1988. 309 с.
7. Колосова Е. И. Тенденции развития в области формообразования русского глагола. *Актуальные проблемы вербальной коммуникации (язык и общество)*. 2004. № 1. С. 439–444.
8. Мокиенко В. М., Никитина Т. Г. Русское сквернословие. Краткий, но выразительный словарь. Москва: ЗАО «ОЛМА Медиа групп», 2008. 384 с.
9. Накорякова К. М. Изображение и слово. О редактировании креолизованного текста. *Современный русский язык: Активные процессы на рубеже XX–XXI веков*: сб. научн. раб. Москва: Медиа групп, 2008. С. 29-42.
10. Никитина Т. Г. Так говорит молодёжь: Словарь сленга. По материалам 70-90-хх гг. Санкт-Петербург: Фолио-Пресс, 1998. 592 с.
11. Сленг. Русский язык: Энциклопедия / отв.ред Ю. Н. Караулов. Санкт-Петербург: Фолио-Пресс, 2001. С. 145.
12. Слово и грамматические законы языка: Глагол / под общ. ред. Н. Ю. Шведовой. Москва: Наука, 1989. 296 с.

И. И. Меньшиков (г. Днепр)

ЛИНГВИСТИЧЕСКАЯ КОНЪЮНКЦИЯ В КОНСТРУКЦИЯХ С СОЧИНИТЕЛЬНОЙ СИНТАКСИЧЕСКОЙ СВЯЗЬЮ

Будем исходить из общего толкования конъюнкции (логического умножения) как операции математической логики, соединяющей два или более высказываний при помощи союза «и» в новое, сложное высказывание, которое истинно тогда и только тогда, когда каждое из исходных высказываний истинно, и ложно, когда по крайней мере только одно из исходных высказываний ложно [1, с. 229]. При этом мы, надо полагать, можем отвлечься от философской категории истинности и квалифицировать в качестве **лингвистической конъюнкции** такое логическое умножение, которое касается каких-то речевых единиц, процедур или явлений, регулярно функционирует в языковедении и даёт возможность маркировать, а значит и противопоставить один класс лингвистических конструктов какому-то другому их классу, и в частности противопоставить различные синтаксические фигуры, компоненты которых соединены между собой с помощью сочинительной связь и реализующего эту связь сочинительного союза (***Я и*** *моя* ***спут-***

ница** остановились*), тем компонентам, которые образуют соответствующую операцию на основе не характера скрепы, а, скажем, знака препинания, какой-либо специальной символики или того или иного словесно-описательного аналога конъюнкции и сочинительной связи (Я,** моя **спутница** остановились*; ***я с** моей **спутницей** остановились*; ***Я плюс** моя **спутница** остановились* и т. п.).

Лингвистическую конъюнкцию, как мы полагаем, можно, таким образом, подразделить по меньшей мере на два её структурно-функциональных типа: прямую, когда вступающие в сочинительную синтаксическую связь компоненты конъюнкции соединены сочинительным союзом, и описательную, если логическое умножение осуществляется не посредством союза как специальной скрепы, а каким-либо иным способом, и в частности с помощью той или иной словесной конструкцией, функционально и по общему её смыслу соотносящейся с сочинительной синтаксической связью, а поэтому, естественно, и с конъюнкционным образованием в речи. И думается, что профессиональный интерес для лингвиста в этом плане должна представлять прежде всего прямая конъюнкция с её лингвистическими параметрами, но речь, на что выше мы уже указывали, будет идти не об истинности/ложности соответствующих речевых построений, как это имеет место в математической логике при исчислении высказываний [1, с. 191–198], а, естественно, только о допустимости, принципиальной возможности в пределах принятых в данном социуме языковых норм построения подобного рода конструкций, если вообще давать учёным право на экспериментирование в языкознании [2; 5]. Построим несколько фраз, содержащих в себе конъюнкцию, и покажем, на довольно простых примерах, элиминируется ли автоматически многозначность речевых цепей при замене метаязыка лингвистики терминосистемой более точных наук, и в частности математической логики. Стабильна ли асимметрия?

Предложение *Он свободно владеет английским и немецким языком*, содержит в себе прямую конъюнкцию и, как правило, понимается однозначно (знает два разных языка). Аналогичная ситуация и в таком предложениях, как *На столе лежали тетради, чёрные карандаши и разноцветные фломастеры.* Речь однозначно идёт о трёх разных предметах, лежащих на столе.

Прямая же конъюнкция в предложении *Чаще всего он писал ей письма на английском и немецком языке* допускает уже несколько совершенно разных толкований его содержания 1) это было каждый раз одно письмо, написанное на английском или на немецком языках, 2) одно письмо на разных языках, письмо, часть которого была написана по-английски, часть – по-немецки, 3) два и больше писем, некоторые из которых были написаны на английском, а некоторые – на немецком языке.

В предложении *Это лекарство нужно принимать при инфаркте и инсульте, при заболевании печени и почек* тоже прямая лингвистическая конъюнкция и тоже двусмыслица (принимать лекарство нужно либо только при инфаркте или только при инсульте, при заболевании только печени или только почек, либо при наличии у пациента обеих указанных болезней). И такого рода неоднозначность встречается довольно часто не только в бытовой речи, но и в художественной литературе, а также в системах специальной коммуникации у представителей самых разных профессий и социальных слоёв общества.

Формальная, а тем более математическая, логика, как известно, далеко не всегда сопутствует целому ряду лингвистическим реалий (в особенности это касается синтаксического уровня структуры языка, и в частности семантико- грамматических отношений при конъюнкции и дизъюнкции [4]) и связанным с ними речевым построениям, которые, будучи далеко не корректным, всё же прочно вошли в наш повседневный обиход, как это, например, имеет место в конструкциях типа *Принесите мне два **красных** карандаша; Я купил три **но-***

***вых** книги*, хотя следовало бы, исходя из правил русской грамматики, говорить и писать *Принесите мне два **красного** карандаша; Я купил три **новой** книги* подобно тому, как мы в подобных коммуникативных ситуациях, прибегая к Творительному падежу, говорим и пишем *Я пишу двумя **красными** карандашами* и *Я очень доволен тремя **новыми** книгами*, говорим и пишем так, как и следовало бы, поскольку прилагательное в соответствующих словосочетаниях должно быть согласовано с стержневыми (главными) словами этих конструкций, а оба эти слова в исходных двух примерах являются, как мы видим, именами существительными в форме единственного числа, что обусловливает и единственное число согласующихся с ними прилагательных.

Итак, осмысливая практически идентичные по структуре высказывания разного смыслового содержания, мы можем перейти на какой-то другой, формально более строгий метаязык. Но многозначность с обращением во всяком случае к аппарату математической логики не элиминирована, и это ещё одно подтверждение асимметрии в языке, отступления от упорядоченности, регулярности, единообразия в строении и функционировании языковых единиц, отражающее одну из основных особенностей строения и функционирования естественного языка [3, с. 47]. Ещё одно подтверждение уникальности этого феномена и его чрезвычайной сложности как объекта познания, предмета изучения и описания.

ЛИТЕРАТУРА

1. Кондаков Н. И. Логический словарь. Москва: Наука, 1971. 638 с.
2. Караулов Ю. Н. Вторичные размышления об эксперименте в языкознании. *Теория языка. Методы его исследования и преподавания*. Ленинград: Наука, 1981. С. 135–140.
3. Лингвистический энциклопедический словарь / под ред. В. Н. Ярцевой. Москва: Сов. энцикл., 1990. 688 с.
4. Меньшиков И. И. Совмещённая альтернатива в системе сложносочинённых предложений с разделительными союзами. *Лингвистика. Лингвокультурология*: сб. науч. работ / отв. ред. Ю. А. Шепель. Днепр: РоялПринт, 2017. Т. 11. 271 с.
5. Мустайоки А. О лингвистических эксперментах. *Язык – система. Язык – текст. Язык – способность*. К 60-летию члена-корреспондента Российской академии наук Юрия Николаевича Караулова. Москва, 1995. С. 155–160.

А. В. Моргун (г. Мукачево)

К ВОПРОСУ О ФОРМАЛЬНОЙ РЕГУЛЯРНОСТИ ДЕЗООНИМИЧЕСКИХ АДЪЕКТИВОВ

Наряду с вопросом о регулярности реализации словообразовательных значений в составе типовой словообразовательной парадигмы определенного класса слов существует и проблема регулярности средств выражения того или иного деривационного значения. Рассмотрим вопрос о формальной регулярности словообразовательного значения относительности как основного, относящегося к регулярно / относительно регулярно реализуемым словообразовательным значениям в рамках типовой словообразовательной парадигмы класса зоонимов.

Данное словообразовательное значение выражается рядом суффиксов: -ий, -ов, -ин/ын, -ск, -ов(ый)/-ев(ый), -н(ый), -ин(ый), -ив(ый)/-лив(ый), -оват(ый), -аст-, -ист-, -ян(ый), -чат-/-ат- (*ишачий, сучин, котов, петушиный, канареечный, быковатый, собачливый, медвежастый, обезьянский, ершистый, сельдяной, змейчатый*). Регулярными суффиксами для всех адъективных производных класса зоонимов являются следующие: -ий (*овечий, соболий, совий*), -ов(ый)/-ев(ый) (*кроликовый, селезневый*), -ин(ый) (*лошадиный, ястребиный,*), -н(ый) (*конный, канареечный, анчоусный*).

Адъективные производные являются словообразовательно активными как

в рамках ядра и периферии всего класса зоонимов, так и в рамках ядра и периферии каждой из лексико-семантических групп. Сказанное является общей закономерностью для всего класса зоонимов, однако в разных лексико-семантических группах у адъективных производных наблюдаются различия семантического характера. С семантической точки зрения адъективные производные принято делить на 3 группы: «1) Прилагательные притяжательного и притяжательно-относительного значения (суффиксы -ов, -ин, -нин, -ий). 2) Прилагательные с преобладающим относительным значением (суффиксы -ин-, -н-, -н'**-,** -ан-, -анн-, -ированн-, -ов-, -ск-, -ианск-). Некоторые из них имеют и качественные значения. Ядро этой группы составляют 3 наиболее частотных суффикса: -н-, -ов- и -ск-. 3) Прилагательные качественных значений (суффиксы -аст-, -ат-, -чат-, -оват-, -овит-, -ист-, -лив-, -ав-, -абельн-)» [2, с. 177].

Первую группу составляют дезоонимические адъективы с суффиксами -ий, -ов, -ин/-ын, например: *козий, бабочкин, ящерицын, змеев, дятлов*. Самой многочисленной является группа прилагательных с суффиксом -ий. Таким образом, в данной группе дезоонимических прилагательных продуктивным является суффикс -ий. Производные в основном выступают с общим значением «свойственный (реже принадлежащий) тому, кто назван мотивирующим словом». Некоторые адъективы с суффиксами 1-ой группы имеют стилистически сниженную окраску, например: *мышачий* – «Просторечн. То же, что мышиный» [4, т. 6, с. 1430]; *кобылячий* – «Обл. То же, что кобылий» [4, т. 5, с. 1086]; *тараканий* – «Разг. Относящийся к таракану, принадлежащий ему // Такой, как у таракана» [4, т. 15, с. 111–112]; *собакин* **–** «Простореч. То же, что собачий» [4, т. 14, с. 8].

Вторую группу составляют дезоонимические адъективы с суф. -ин-,-н-, -ов-, -ск- *(ослиный, петушиный, лошадный, кроликовый, йоркширский*). Адъективы этой группы выступают с общим значением «относящийся или свойственный тому, что названо мотивирующим словом». Адъективы с суффиксом -ин-, мотивированные зоонимами, имеют общее значение «свойственный тому, кто назван мотивирующим словом». Данный словообразовательный тип продуктивен [2, с. 179–180]. В нашем материале производные с суффиксом -ин- имеются в каждой лексико-семантической группе, кроме лексико-семантической группы «кишечнополостные, черви, моллюски». Для 2-ой группы дезоонимических прилагательных продуктивными являются и суффиксы -ов-, н-. Некоторые адъективы 2-ой группы являются стилистически окрашенными: *свинский* – «Разг. 1. Такой, как у свиньи; грубый, примитивный. 2. Непорядочный, низкий, подлый» [4, т. 13, с. 370–371], *волчиный* – «Охот. Предназначенный для волка» [4, т. 2, с. 611], *обезьянский* – «2. Устар. Относящийся к обезьяне, обезьянам, принадлежащий им; обезьяний» [4, т. 8, с. 91–92].

3-ю группу формируют адъективы с суффиксами -оват-, -аст-, -ист-, -лив-/ -ив-, -ат/чат***.*** Данные словообразовательные типы в нашем материале непродуктивны, что, вероятно, объясняется тем, что значение суффиксов предполагает определенную семантику мотивирующих основ. Прилагательные с суф. ***-аст-*** означают «характеризующийся внешним интенсивным признаком, названным мотивирующим словом». Чаще всего мотивирующими выступают существительные со значением части тела: *лобастый, глазастый* и др. [2, с. 195]. Дезоонимических адъективов с суффиксом -ист- всего 2 единицы, что обусловлено обособленностью по семантике мотивирующих основ [2, с. 195]. Так, *мышастый* – «мышиного цвета; серый. О масти животных» [4, т. 8, с. 1430], *медвежастый* – «похожий на медведя; напоминающий медведя» [4, т. 8, с. 755]. Прилагательные с суффиксом -ат/-чат- имеют общее значение «относящийся к предмету, названному мотивирующим словом», преимущественно более конкретное значение – «обладающий внешним признаком, названным

мотивирующим словом» [2, с. 196]. Дезоонимических адъективов с данным суффиксом – всего 3 единицы, которые выступают с частным значением «имеющий вид, форму того, что названо этим словом» [2, с. 196]. Перед суф. -ат- происходит чередование к/ч: *улитка – улитчатый.* Для прилагательных с суффиксом -ист- характерно общее значение «характеризующийся отношением к тому, что названо мотивирующим словом» с двумя семантическими подтипами [2, с. 197]. Дезоонимические адьективы относятся ко 2-ому подтипу со значением «имеющий свойства того, что названо мотивирующим словом» (всего 5 дериватов). Перед суффиксом -ист- чередуются заднеязычные с шипящими: *блоха – блошистый.* Прилагательные с суффиксом -оват- имеют общее значение «характеризующийся отношением к тому, что названо мотивирующим словом». Для дезоонимических производных характерен 1-ый семантический подтип со значением «имеющий свойства того, что названо мотивирующим словом» (последние преимущественно со значением лица) [2, с. 196]: *бирюковатый* – «нелюдимый, угрюмый (о человеке)» [4, т. 1, с. 459], *медвежковатый* – «Разг. То же, что медвежеватый» [4,т .6, с. 758].

Прилагательные с суффиксами -лив-/-ив- имеют общее значение «характеризующийся отношением к тому, что названо мотивирующим словом» [2, с. 198]. Дезоонимические производные представляют 2-ой семантический подтип со значением «имеющий свойства того, что названо мотивирующим словом». Перед суффиксами -лив-/-ив- чередуются заднеязычные с шипящими. *собака – собачливый, блоха – блошливый.*

Некоторые адъективы 3-ей группы являются стилистически окрашенными: *ершистый* – «В просторечьи. 1. Колючий. 2. Всклокоченный (о волосах)» [4, т. 3, с. 1272], *быковатый* – «В просторечьи. Угрюмый, смотрящий исподлобья» [4, т. 1, с. 719].

Определенных закономерностей сочетаемости суффиксов прилагательных с определенными типами основ – наименований животных, – не наблюдается. Еще в конце XVIII-нач. XIX в., когда шел активный процесс производства адъективов, мотивированных наименованиями животных с помощью суффиксов -ин(ый), -ов(ый), -j-, «строгих закономерностей, определяющих сочетание названных выше суффиксов с производящими основами определенного значения или строения, не существовало. Благодаря этому от многих названий животных образовывались прилагательные двух и даже трех типов, между которыми не было четких семантических или стилистических различий» [3, с. 335].

Таким образом, для дезоонимического адъективного словопроизводства характерно образование притяжательных, притяжательно-относительных прилагательных и прилагательных с преобладающим относительным значением. Прилагательные качественных значений представлены незначительным числом. С уменьшением числа притяжательных производных увеличивается число прилагательных с преобладающим относительным значением.

ЛИТЕРАТУРА

1. Большая советская энциклопедия / гл. ред. А. М. Прохоров. Москва, 1970–1981.
2. Грамматика современного русского литературного языка. Москва: Наука, 1970. 767 с.
3. Земская Е. А. Изменения в системе словообразования прилагательных. *Очерки по исторической грамматике русского литературного языка XX в.: Изменение в словообразовании и формах существительного и прилагательного в русском литературном языке XX в.* Москва, 1964. С. 277–495.
4. Словарь современного русского литературного языка: в 17-ти тт. Москва–Ленинград, 1948–1965.
5. Тихонов А. Н. Словообразовательный словарь русского языка: в 2-х тт. Москва: Рус. яз., 1985.

А. М. Нелюба (м. Харків)

СУПЕРЕЧНОСТІ МОРФЕМНО-СЛОВОТВІРНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ І СПОСОБИ ЇХ УНИКНЕННЯ

Сучасна українська морфемно-словотвірна термінологія відзначається багатством і різноманітністю охоплююваних аспектів відповідної й дотичних галузей мовознавства. Про такий її стан свідчать термінологічні довідники, навчальні посібники, монографічні праці з викладеними в них теоретичними (в тому числі й термінологічними) основами дослідження, окремі статті, різні за жанрами й обсягами.

Водночас названа й інша наукова література свідчить і про значні недоліки морфемно-словотвірної термінології: її неузгодженість, суперечливість, невпорядкованість, лакунність; часто самі терміни не відповідають основним критеріям: збереження багатозначності терміна за необхідності й можливості її уникнення, позначення різними термінами одного й того явища, невідповідність дефініції чи й брак такої, невідповідність форми терміна законам української мови тощо.

Звичайно, такий стан утруднює наукове осмислення й розуміння тих чи тих мовних фактів і явищ, унеможливлює створення об'єктивної лінгвістичної теорії.

Як бачиться, для уникнення зазначених негараздів, для формування цілісної морфемно-словотвірної наукової картини необхідно створити своєрідний термінологічний кодекс. Таким кодексом може стати енциклопедична праця «Український словотвір».

У ході створення Енциклопедії передбачається виконання низки основних завдань:

1) зафіксувати сучасні надбання і стан української дериватології з усіма її галузями (діалектний й літературний, історичний й інноваційний, ономастичний й апелятивний, стилістичний і зіставно-порівняльний словотвір, теорія словотвору й морфеміки, дериватографія), окреслити перспективи її розвитку;

2) виявити суперечності в словотвірній теорії і термінології, запропонувавши способи їх уникнення;

3) здійснити повну інвентаризацію й кодифікацію термінології українського словотвору, виявивши й заповнивши лакуни, виявивши й уникнувши надлишку;

4) створити цілісну історію українського словотвірного вчення з його тяглими і плинними процесами.

Звичайно, зазначені завдання вимагають від дослідників застосування нових підходів, нового наукового бачення явищ і їхньої інтерпретації.

У цій статті спробуємо подати шляхи виконання перших трьох завдань; як зразок такого виконання аналізуємо одне із найсуперечливіших і разом із тим найвагоміших в дериватології понять ***спосіб словотворення***, його термінологічне оформлення й наповнення, виділення і класифікацію різновидів.

Про поняття «спосіб словотворення»

Сучасна наукова література дає зразки різноманітності визначення основного дериватологічного поняття '*спосіб словотворення*' і відповідної класифікації їхніх різновидів. Зокрема, декі з наявних визначень є некоректними – не відповідають мовним реаліям. Наприклад, у визначенні способу словотворення як «прийому *зміни твірного* слова або словосполучення (його морфемної будови, звукового складу, лексичного значення)» [8, с. 589] не враховано того факту, що словотвірні операції здійснюють не із твірною основою – у похідному залишається та ж основа з її морфемним складом і семантикою, можуть бути наявними лише звукові зміни, пов'язані з відповідними мовними закономірностями, самі зміни є супутними до словотвірних процесів.

Здебільшого ж суперечності в потрактуванні зумовлені браком єдиного критерію (критеріїв) у визначенні словотвірності мовних процесів і використаних засобів. У цьому разі помітним є факт, що той чи той науковець називає якийсь єдиний критерій для виділення способів словотворення, але самі різновиди способів можуть не містити такого критерію. Наприклад, для дослідника спосіб словотворення – це «визначений спільністю тільки однієї словотвірної ознаки – *однотипністю форманта*», при цьому з-поміж інших названо різновиди способів, номени яких не мають такого форманта (зрощення, абревіація) [1, с. 59].

Переконані, що для розмежування словотвірних і несловотвірних явищ у номінації необхідно застосовувати засадничі поняття словотвору: *похідність, операційність, мотивація, словотвірна модель, словотвірне значення* тощо. При цьому необхідно враховувати той факт, що сам словотвірний процес відзначається *разовістю*, є *одноактним, миттєвим*, а не плинним у часі; унаслідок такого процесу має постати мовна одиниця зі статусом слова.

Зрештою, вважаємо, що саме на таких мовних засадах необхідно вибудовувати і дефініцію способу словотворення – *основне словотвірне поняття, що служить для окреслення одного з типів номінації, утілене в структуруванні слів із використанням відповідних прийомів, моделей і словотворчих ресурсів.* Спосіб словотворення – це одна з ознак словотвірної номінації, наслідком словотворення є поява нового номена чи удосконалення наявного.

Як бачиться, термінологічна невизначеність поняття *спосіб словотворення* зумовлює і різницю у виділенні відповідних різновидів, безпідставне й необґрунтоване зарахування до словотвірних явищ, які мають іншу природу.

Про термінологічне позначення способів словотворення і їхньої класифікації

Сучасна дериватологія в основному послуговується класифікацією способів словотворення В. Виноградова [4], пізніше дещо видозміненою іншими дослідниками. Сьогодні загальноприйнятим є обов'язковий поділ способів на дві великі протиставлювані групи. Для підтвердження подаємо два із найпоширеніших поділів: 1) *морфологічні* і *семантичні* способи [2; 8, с. 589]; 2) *морфологічні* і *неморфологічні* [6; 7].

Як видно, уже на першому класифікаційному рівні наявні суперечності.

Зокрема, термін ***морфологічні способи словотворення*** є некоректним, що зумовлено різними причинами.

1. Передусім означник *морфологічний* утворено від іменника *морфологія* – 1) граматична будова слова (одиниці, категорії, форми), 2) розділ граматики, що вивчає внутрішню граматичну будову слова і граматичні класи слів [8, с. 347]; отже, прикметник *морфологічний* позначає *тільки* граматичні явища, а самé слово розглядає в контексті частин мови. Отже, термін *морфологічні способи* можна замінити відповідником *частиномовні способи*. Проте кожне утворене слово належить до тієї чи тієї частини мови. У такому разі його різновидами мають бути іменникові, прикметникові, дієслівні та інші способи.

2. І все ж, як видно із класифікацій, морфологічні способи вирізняють на основі використаної *морфеми* як виразника-носія формально-семантичних ознак і доточення їх до твірної основи; за таких умов ця група способів повинна мати назву *морфемні способи*.

3. Проте, таке термінологічне позначення своєю чергою також не враховуватиме мовних і мовознавчих реалій, не відповідатиме їм. Ідеться про необхідність чіткого й послідовного розмежування явищ і понять *морфема* й *афікс* (здебільшого ці терміни пояснюють один через одного). Для розрізнення цих понять пропоную деякі передумови:

1) першим кроком у такому розрізненні є врахування рідномовних значень слів, звукове вираження яких стало формою-оболонкою термінів: *морфема* – від гр. форма, вигляд, *афікс* – від лат. прикріплений чи приєднаний;

2) вихідним є постулат чіткого відмежування явищ морфемних як *статичних у будові* слова і явищ словотвірних як *процесових*, із використанням відповідних засобів;

3) необхідно мати на оці різницю між функціями елементів будови слова (вони є складником лексичного значення цілого слова чи носієм граматичного значення/значень слова) і функціями цих елементів під час творення мовної одиниці (словотвірна, формотвірна, стилістична тощо).

У зв'язку з означеним аналізовані терміни матимуть дефініції, які виказуватимуть різницю між називаними явищами і водночас свідчитимуть про їхню близькість:

Морфема (від гр. *morphē* – форма) – неподільний елемент *лінійної будови* слова, що є складником лексичного чи/і граматичного значення. Залежно від місця розташування у слові з-поміж морфем виділяють: *корінь*, *префікс*, *префіксоїд*, *суфікс*, *суфіксоїд*, *флексію* (*закінчення*), *постфікс*, *інфікс, інтерфікс*.

Афікс – (лат. *affixus* – прикріплений) приєднуваний до твірної основи засіб, який виконує слово- чи/і формотвірну або стильову функції. Залежно від місця приєднання до твірної основи з-поміж афіксів виділяють: *префікс*, *префіксоїд*, *суфікс*, *суфіксоїд*, *флексію* (*закінчення*), *інфікс*, *інтерфікс*, *конфікс, постфікс*.

За таких умов група морфологічних способів словотворення повинна мати назву ***афіксальні способи*** чи ***афіксація***.

Позначення другої групи ***неморфемні способи словотворення*** також не відповідає ні терміновимогам, ні мовно-лінгвістичним реаліям.

Зважаючи на вищевикладене, ця група повинна мати терміноназву ***неафіксальні способи словотворення***. Проте використання частки *не-* в цьому разі суперечитиме основним принципам термінотворення: частка *не-* лише заперечує наявність названого твірною основою, тому природно постає запитання зразка: *якщо не афіксальні, то які*?

Під час творення дериватів за допомогою цих способів не використовують афікси, словотворення відбувається без афіксів. За таких умов природним є використання терміна ***безафіксальні способи словотворення*** як протиставлені ***афіксальним способам (афіксації)***.

У контексті зазначеного постають питання щодо належності чи неналежності до словотвірних способів, які традиційно позначають терміном *неморфологічні способи*. Загалом терміновпорядкування конкретних способів словотворення – то завдання інших викладів.

Створення пропонованої Енциклопедії потребує зусиль значної кількості науковців, тому запрошую до співпраці всіх охочих.

ЛІТЕРАТУРА

1. Быкова Л. А. Современный русский язык. Морфемика и словообразование. Харків: Вища шк., 1974. 95 с.
2. Білецький А. О. Програма курсу «Загальне мовознавство». Київ, 1962. 50 с.
3. Вакарюк Л. О., Панцьо С. Є. Український словотвір у термінах. Словник-довідник. Тернопіль: Джура, 2007. 260 с.
4. Виноградов В. В. Вопросы современного русского словообразования. *Русский язык в школе*. 1951. № 2. С. 1–10.
5. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ: Вища шк., 1985. 360 с.
6. Плющ М. Я. Граматика української мови: Морфеміка. Словотвір. Морфологія. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2010. 328 с.
7. Словотвір сучасної української літературної мови. Київ: Наук. думка, 1979. 406 с.
8. Українська мова. Енциклопедія. Київ: Українська енциклопедія, 2000. 752 с.

В. В. Николюк (м. Херсон)

НОВЕЙШИЕ АНГЛОЯЗЫЧНЫЕ ЗАИМСТВОВАНИЯ В СОВРЕМЕННОМ ИНТЕРНЕТ-ПРОСТРАНСТВЕ

Одним из результатов глобализации является активизация процессов заимствования англоязычной лексики в лексику русского языка. При заимствовании англицизмы подвергаются семантическим, грамматическим, фонетическим, стилистическим изменениям; нередко становятся основой для развития словообразовательных гнезд. Наше исследование посвящено семантическим сдвигам, происходящим в лексическом значении англицизмов при использовании заимствований в речи активных участников интернет-коммуникации, а также возникновению словообразовательных гнезд на основе новейших заимствований.

Рассмотрим семантические и словообразовательные процессы, сопровождающие заимствования, на примере слов *стрим* (анг. stream), *спойлер* (англ. spoil), *хайп* (англ. hype).

Стрим – stream. Слово *стрим* (англ. stream) стало популярным после того, как у всех пользователей социальных сетей – Инстаграма и Фейсбука – появилась возможность вести прямые видеотрансляции. В английском языке слово *stream* является многозначным, словари фиксируют у него 3 значения: 1. сущ. речка, ручей, поток, течение, вереница; 2. поток (класс); 3. гл. течь, вытекать, литься, струиться, двигаться (потоком), развевать(ся), светиться [2]. Ранее слово *стрим* использовали геймеры (онлайн-игроки). В сленге геймеров *стрим* означает комментирование своей игры онлайн. В настоящее время это слово стало употребляться не только в значении «комментирование игры», но и в значении «видеотрансляция своих действий в интернет-пространстве в режиме онлайн (реального времени)». В современной русской речи интернет-пользователей появились производное слово, образовано при помощи суффикса -ер, со словообразовательным значением «производитель действия»: *стример* – человек, который осуществляет «лайф-стрим» – живую видеотрансляцию в интернет-пространстве.

Таким образом, в интернет-пространстве используются не все значения английского слова: заимствуется только одно 1-ое значение «ручей, речка, поток, течение», при этом значение метафоризируется, игра или другой процесс мыслятся и номинируются как течение; при номинации используется модус фиктивности «как будто»: какой-либо процесс – это как будто течение потока, и комментирование этого процесса также разворачивается как процесс, получая аналогичную номинацию (перенос по смежности).

Кроме того, интернет-пользователи «создали» и ввели в активное употребление мотивированный заимствованным существительным *стрим* глагол *стримить* со значением «вести прямую трансляцию», и отглагольное существительное *стриминг*: *«Ее все **стримили**, в нее все играли… Я пробовал, сыграл две игры и затем запросил возврат средств»; «Как **стримить** на твиче? Как организовать **стриминг** правильно?»; «Друзья, завтра в 18:00 на нашем youtube канале Никита проведет **стрим** на тему "Поиск своего звучания". Это будет второй выпуск нашего подкаста "Звуковая беседка"»* [6].

Таким образом, процесс заимствования проходит два этапа: на первом этапе одно из значений английского слова заимствуется и одновременно метафоризируется, на втором этапе на основе метонимического переноса получает еще одно значение «комментирование какого-то процесса онлайн». Кроме отмеченных семантических процессов заимствованное слово становится мотиватором морфо-

логического словообразования: *стрим – стримить – стример – стриминг*, в результате в русском языке возникает словообразовательное гнездо.

Спойлер, спойлерить – spoil. Не менее популярным являются англицизмы *спойлер* и *спойлерить* (англ. a spoil – to spoil). В английском языке слово *spoil* может использоваться и как сущесвительное, и как глагол: сущ. 1. помеха, вред; 2. прерыватель; 3. добыча, награда, награбленное; 4. деталь для автомобиля, прижимающая колеса к земле с помощью аэродинамических сил (интерцептор, спойлер); 5. кандидат или партия на выборах, которые не имеет шансов победить; 6. неожиданный победитель; 7. информация, раскрывающая сюжет произведения; гл. 1. портить, 2. баловать; 3. портиться, гнить; 4. грабить [2]. В современном русском языке зафиксировано два значения слова *спойлер*: 1. преждевременно раскрытая важная информация; 2. деталь автомобиля, прижимающая колёса к земле с помощью аэродинамических сил [1].

В интернет-пространстве слово *спойлер* используется только в первом значении. Как и в случае со словом *стрим*, существительное служит мотиватором для образования глагола *спойлерить*, а на основе этого глагола стает возможным образовывать по законам русского словообразования видовые формы глагола. Таким образом, в русском языке возникает словообразовательное гнездо*: спойлер – спойлерить – проспойлерить*. Напр.: *«В сеть только что просочилось несколько крупных **спойлеров** «Мстители: Финал»; «Если до ближайшего аймакса 350 км, как в моём случае, то как-то оно не очень греет; Чувствую, придётся на 4 дня отрубать себе интернеты, чтобы не **проспойлерить** ненароком»* [4].

Хайп – hype. Слово *хайп* (англ. hype) часто используют в отношении событий и персон, активно обсуждаемых. В английском языке слово *hype* многозначно: сущ. 1. шум, суета, пускание пыли в глаза; 2. шумиха, крикливая реклама; гл. 1. превозносить, раздувать; 2. разводить шумиху; 3. пиарить кого-нибудь или что-нибудь; прил. 1. hyped – взбудораженный, дутый; 2. hyper – перевозбужденный, взбудораженный [2]. В русском языке слово *хайп* является заимствованием 2-ого лексико-семантического варианта (2-ого значения) английского *hype*.

В русском языке слово *хайп* означает «шумиху» (в СМИ, в Интернете) вокруг необычного события, получившего широкую огласку. Глагол *хайпить* означает «разводить эту самую шумиху», «преподносить что-либо как сенсацию». Например: *«Началась шумиха, которую подхватили СМИ, а новость о краже не сходила с первых полос газет, через несколько лет картина вернулась на свое место в Лувр. Поэтому какое-то время картина Мона Лиза была в облаках **хайпа**»* [5]. *Хайп* становится мотивирующим для номинации человека, ловящего популярность на какой-либо теме: *хайп – хайпер*. Ср.: *«Привет, друг! Ты в группе **хайпера**, крутого и весёлого летсплейщика. Здесь ты увидишь смешные мемасы, первым узнаешь о новостях канала»* [3]. Возникает словообразовательное гнездо: *хайп – хайпить – хайпер*.

Таким образом, наши наблюдения за семантическими процессами, сопровождающими новейшие заимствования из английского языка, дают основание сделать следующие выводы.

Заимствованные лексемы в английском языке являются многозначными, имеют сложную полисемантическую структуру. В русский язык английская лексема проникает, как правило, только в одном из значений.

При заимствовании лексико-семантические варианты могут сохранять семантическое наполнение своих значений. Однако характерным являются семан-

тические трансформации: расширение, сужение, сдвиги значений, сопровождающие заимствования.

Особо следует отметить стремительную адаптацию заимствований и создание на их основе производных слов, возникновение словообразовательных пар и словообразовательных гнезд.

Интернет-пространство является той средой, которая благоприятствует быстрому распространению и адаптации новейших англоязычных заимствований, большинство из которых еще не зафиксированы словарями. Именно поэтому, по нашему мнению, важно и перспективно изучать и описывать новейшие заимствования с точки зрения семантики, особенностей употребления, словообразовательного потенциала. прагматических характеристик.

ЛІТЕРАТУРА

1. Викисловарь – многофункциональный многоязычный словарь и тезаурус. URL: https://ru.wiktionary.org/wiki/
2. Cambridge Advanced Learner's Dictionary. URL : http://dictionary.cambridge.org/
3. HypeR. HyperMasterGC // ВКонтакте. URL : https://vk.com/hypermgc (Дата публикации: 31.12.2018. Дата просмотра: 10.02.2019).
4. PastorGL «Мстители: Финал». URL : https://kg-portal.ru/comments/76653-mstiteli-final-imaxtrejler/ (Дата публикации: 01.02.2019. Дата просмотра: 10.02.2019).
5. Youtube: [Веб блог]. Антон Птушкин. URL: https://www.youtube.com/watch (Дата публикации: 09.11.2017. Дата просмотра: 01.02.2019. Решка бэкстейдж : Париж. Мона Лиза в облаках хайпа).
6. Zwook.ru // Facebook. URL: https://www.facebook.com/zwook/videos/22005112601/ (Дата публикации: 16.02.2019. Дата просмотра: 01.03.2019).

А. Н. Облап (г. Днепр)

ВОЗМОЖНОСТИ РУССКОГО ЯЗЫКА В ОСВОЕНИИ И ФОРМИРОВАНИИ ЛЕКСИКОНА ГЕЙМЕРОВ (на материале игры Dota 2)

Первые компьютерные игры появились ещё в середине XX века и вскоре обрели заслуженную популярность среди всех слоёв населения: от маленьких детей до людей преклонного возраста. В наше время компьютерные игры и все сопутствующие им элементы – так называемый мир гейминга – уже давно стали достоянием массовой культуры. Отдельные игры даже стали настоящими соревновательными дисциплинами, объединились в общее понятие «киберспорт». Любая игра содержит свой языковой код, номинирующий объекты, события, персонажей, элементы механики виртуальной действительности, а более известные и популярные игры обрастают ещё и сопутствующими понятиями: культурными прецедентами, своими знаковыми фигурами (разработчики, комментаторы, профессиональные игроки, стримеры, блогеры и т. д.). Все эти элементы, так или иначе связанные с игрой, имеют свои официальные, прописанные авторами названия, преимущественно на английском языке, с частичной русской локализацией. В живую русскую речь эти слова проникают благодаря сообществу геймеров, которое формирует специальный лексикон, заточенный под нужды геймеров.

Изучение и описание одного из таких лексиконов, а именно: словаря компьютерной игры Дота 2, и является целью нашей статьи. В конкретные задачи исследования входило рассмотрение возможностей русского языка в освоении исходной англоязычной версии игры.

Слова, закрепившиеся в лексиконе игроков, мы предлагаем именовать *геймеризмами* по аналогии с жаргонизмами, сленгизмами, компьютеризмами (последний термин предложен Е. Б. Русаковой [7]) и другими словами, образованными по такой же модели. Как отдельную подгруппу геймеризмов мы выделяем геймеронимы, под которыми понимаем собственные имена, номинирующие объект, процесс или явление игровой действительности, внедрённые и «прописанные» в игру разработчиками (*Скорпион, Оракул, Урна, Абилка, Броня*), названия самих игр (*Дотан, Дотка*), их разработчиков (*Вольво*; не путать с производителями автомобилей!), медийных личностей, связанных с игрой (*Алоха, Папич*).

Лексика геймеров вызывает научный интерес, так как показывает актуальные на сегодняшний день механизмы и принципы работы языка. Являясь частью общего компьютерного жаргона, геймеризмы хоть и подчиняются общим «правилам» словообразования в этом русле, но в то же время имеют свои особенности. Большая часть геймеризмов является англицизмами, входит и адаптируется в языке по принципам, описанным Л. П. Крысиным, Е. А. Земской, М. А. Кронгаузом, Е. В. Мариновой и др. Наряду с ней складывается русская часть лексики геймеров, подчиняющаяся словообразовательной системе русского языка, ее закономерностям, установленным В. В. Виноградовым, Н. М. Шанским, Л. В. Щербой и др. Значительный вклад в освоение геймерской лексики и формирование лексикона той или иной компьютерной игры вносят возможности языковой игры, культурологические связи между игровыми реалиями и «принимающей стороной».

Одним из основных путей формирования лексикона русскоязычной версии игры являются прямые заимствования, среди которых можно выделить материальные и скрытые*.

Прямое материальное заимствование широко представлено способами транслитерации и транскрипции, при которых графическая система языка-источника конвертируется в кириллицу по буквенному (традиционному) или фонетическому принципам соответственно. Исследователь Ж. Лихачева отмечает, что транслитерация передаёт не сколько звучание, сколько написание иноязычного слова, в то время как транскрипция ориентирована на воплощение звукового образа слова в письме [3]. К транслитерированным относятся геймеризмы: *Мирана* (от *Mirana*), *Туск* (от *Tusk*), *байбэк* (от *buyback*), *стан* (от *stun*), *рут* (от *root*), *тимфайт* (от *teamfight*); к транскрибированным – *Падж* (от *Pudge*), *ивэйжн* (от *evasion*), *лэйн* (от *lane*) и др. Отметим, что в целом способ транскрипции для освоении геймеризмов не является востребованным.

Грамматическое освоение русским языком некоторых геймеризмов-заимствований сопровождается их словообразовательной и морфологической русификацией, приводящей к появлению гибридных номинаций. Словообразование как способ освоения иноязычных геймеризмов заключается в прибавлении к заимствованной основе слова различных формальных средств по существующим в русском языке образцам и моделям.

Наиболее продуктивными являются следующие способы:

1. Аффиксация.

- суффиксация: *Пуджик* (ориг. *Pudge*), *Куночка* (ориг. *Kunkka*), *дизармить* (от глаг. *to disarm*), *стакать* (от глаг. *to stuck*);

---

*Вслед за Е. В. Мариновой, главное, существенное различие материального и скрытого заимствования мы видим в том, что в первом случае язык получает новую звуковую оболочку, новую звуковую форму, а при скрытом заимствовании в качестве «формы» используются уже имеющиеся языковые средства – звуковые оболочки слов или морфем [5, с. 13].

• префиксация − в большинстве случаев используется как вторичная модель для образования производных от готовых геймеризмов): *анпаузить* (от «паузить»), *зашотганить* (от «шотганить»), *зададжить* (от «доджить»);

• префиксально-суффиксальный способ: *затариваться* (от *тарить*), *заеулить* (от *Eul*), *замýтить* (от *to mute*), *забашить* (от *to bush*).

2. Аббревиация (как буквенная, так и фонетическая): *ДК (Dragon Knight), ЛК (Legion Commander), ЦК (Chaos Knight), МКБ (Monkey King Bar), СиЯ (Sange and Yasha)* и др.

3. Универбация: *Кристалка (Cristal Maden), Дровка (Drow Ranger), Легионка (Legion Commander), вампирка (Vapiric Aura), морбидка (Morbid Mask).*

4. Словосложение: *киберарена* (*Cyber Arena*), *супербашер* (*Super Basher*), *Саша-Яша* (*Sange and Yasha*), *Кая-Яша/Яша-Кая* (*Yasha and Kaya*), *Саша-Кая* (*Kaya and Sange*).

5. Сокращение, или усечение, как способ образования: *Арк* (от *Ark Warden*), Никс (от *Nyx Assassin*), *Шейкер* (от *Earthshaker*), *лотус* (от *Lotus Orb*), *пика* (от *Hurrican Pike*), *шива* (от *Shiva's Guard*).

Перевод, или лексическое калькирование, – довольно востребованный прием адаптации заимствованной лексики как способ скрытого заимствования (по Е. В. Мариновой) [5, с. 13], однако в кругу геймерской лексики он используется достаточно редко. В частности, калькированными можно считать следующие геймеризмы: *бабочка* (от *Butterfly*), *бараки* (от *barracs*), *Оракул* (от *Oracle*). Чаще всего лексическое калькирование наблюдается при использовании русского слова для наименования внутриигрового явления, к которому прикреплена соответствующая пиктограмма. Например: *кольцо* (*Ring*), *топор* (*Axe*), *ботинок* (*Boots*), *волк* (*Wolf*) и т. п. Таким образом, у существующих в русском языке слов появляются новые значения, что можно считать, вслед за Е. Мариновой семантическим калькированием [5, с. 13].

Фонетическая мимикрия, или намеренная омонимия, – один из самых любопытных способов освоения геймеризмов-англицизмов, потому что основным его принципом является сходство звукового комплекса иноязычного слова и схожего русского [2; 4; 5]. Этот способ, который можно рассматривать как один из приемов языковой игры, вносит элемент творчества, так как носители жаргона начинают обыгрывать названия игровых объектов, нередко для создания комичного или негативного эффекта. Данным способом образованы геймеризмы *Оксана* (ориг. *Axe*), *Котёл* (ориг. *KotL* – сокращ. от *Keeper of the Light*), *Леший* (ориг. *Leshrak*), *Виктор Виверна* (ориг. *Winter Wiwern*), *сало* (ориг. *Silenth*) и т. д.

Актуальным, по нашему мнению, является вопрос об образовании полисемантов в геймерском лексиконе. Дело в том, что игроки одними и теми же словами начинают номинировать разные объекты игры, соотносимые с реальными объектами. При этом используемые слова обозначают не какую-либо категорию, а именуют каждый конкретный предмет, для уточнения которого используется расширенный комментарий. Например, слово *волк* может обозначать: 1) героя Lycan; 2) особую форму, в которую может трансформироваться данный герой; 3) призванное существо у этого же героя; 4) нейтральное существо изначально неподконтрольное игроку. Аналогичные ситуации касаются и слов *кольцо, вард, маска, щит*.

Продуктивным является способ ассоциаций (см. [1]), с помощью которого геймеры номинируют игровые реалии на основании их сходства с какими-либо реальными вещами: *Арбуз* – герой Tidehunter, представлен как морское чудовище, назван так из-за своей широкой округлой полосатой спины зелёного цвета, внешне напоминающей арбуз. Аналогично образованы и геймеризмы *Шар, Курица, Бык, Кабан, Кастрюля.*

Менее распространён, но всё-таки применяется способ метонимизации, когда номинация обусловлена частно-целостными отношениями между игровыми объектами. В частности, слово *Пила* называет героя *Timbersaw*, заклинания которого так или иначе связаны с распилом деревьев, а одна из способностей имеет внешний вид круглой циркулярной пилы. Другие примеры метонимии: *Хо-хо Ха-ха* (обозначение героя по его реплике), *Маляр* (название героя по действию его способности).

К ассоциативным способам образования геймеризмов следует, очевидно, отнести и уникальный денотативно-пиктографический, как мы его обозначили, способ номинации, предполагающий обозначение объекта исключительно по его графическому изображению, в отличие от похожего принципа в способе перевода, при котором задействуется ещё и словесное наименование объекта. Например, слово *топорик* называет предмет Quilling Blade (буквально «подавляющий клинок»), иконка которого выполнена в виде топора. *Бочка* – способность героя Techies Remote Mines (буквально «удалённые, дистанционные мины»), которая имеет пиктограмму и реализацию в самой игре в виде зелёной бочки.

Отдельные игровые наименования возникают в силу различных экстралингвистических причин, без формальной языковой подоплёки (словообразовательной базы) и внутренней связи игровых и реальных объектов. Это номинации, связанные с историей игры, культурными прецедентами, известными в игровом сообществе личностями. *Тракса* – название героя Drow Ranger, связанное с историей игры: в прошлой версии игры – DotA – герои имели ещё и личные имена, и у этого героя оно звучало как Traxex, а некоторые предметы имели другие названия. Аналогично со словами *Потма, Бара, Буриза, Лотар.* Герой Wraith King в среде дотеров называется *Папич, Папаня*, так как является любимым у знакового для сообщества стримера с ником EvilArthas с аналогичным прозвищем. Формально это метонимия, но с игровой действительностью она напрямую не связана.

Значительная часть геймеризмов образована комбинированными способами. Комбинированные номинации совмещают 2 и более вышеописанных способа образования. Подобных комбинаций очень много, поэтому в качестве примера мы приведём лишь некоторые из них: *сентряк* (сокращение + суффиксация от Sentry Ward), *ЦМ-ка* (аббревиация + суффиксация от Crystal Maden), *Некродед* (экстралингвистический фактор + словосложение от Necrofos и визуальной схожести героя с пожилым человеком).

Также в пласте геймеризмов имеет место явление дублетности.

- Фонетические дублеты, как назвал это явление Д. Э. Розенталь [6], появляются и функционируют из-за отсутствия единой нормы произношения и разного уровня знаний английской фонетики у массы игроков. Примеры: *кри́пы/крипы́* (от *creeps*), *Спе́ктра/Спектра́* (от *Spectre*), *У́рса/Урса́* (от *Ursa*), *у́рна/урна́* (от *Urn of Shadows*), *Ли́на/Лина́* (от *Lina*), *смо́ки/смоки́/смока́* (от *Smoke of Deceit*).
- Лексические дублеты демонстрируют большую вариантивность русской словообразовательной базы. Например: *Джага, Джаггер, Джаггернаут* (от *Juggernaut*); *Некр, Некрофос, Некродед, Некролит* (от *Necrofos*); *Инвокер, Вокер, Инворкел, Николай Басков* (от *Invoker*). Возможные форманты в этих словах не вносят в их значение дополнительных оттенков, поэтому это именно дублеты, а не синонимы, т. е. фразы *«Пикну Пуджа в мид»* и *«Пикну Паджика в мид»* абсолютно равнозначны в одинаковом контексте.

Итак, мы рассмотрели основные способы формирования и освоения лексики геймеров на примере конкретной игры, они разнообразны, но в основном направлены на русификацию игровой действительности. Потенциал русского

языка и закономерности образования игровых жаргонов дают нам основания считать, что данный подход применим и для анализа лексиконов других игр без необходимости учитывать их жанр, время происхождения, количество живой аудитории и другие показатели.

Значимую роль в формировании геймерской лексики играют возможности русского языка: широкий спектр словообразовательных элементов и моделей, возможность языковой игры, культурологическая связь между игровыми реалиями и «принимающей стороной».

ЛІТЕРАТУРА

1. Ахмад И. М. Ассоциации как объект изучения в лингвистике. URL: www.kamts1.kpi.ua/sites/default/files/files/Ahmad%20_assotsiatsii.pdf
2. Кронгауз М. А. Номинация по созвучию как способ ‘освоения’ слов. *Russian Linguistics*. 2009. № 33. С. 1–9. URL: https://link.springer.com/ article/10.1007/s11185-008-9034-3.
3. Лихачева Ж. В. О способах заимствования в современном русском языке на примере молодежного сленга. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/o-sposobah-zaimstvovaniya-v-sovremennom-russkom-yazyke-na-primere-molodezhnogo-slenga.
4. Лихолитов П. В. Компьютерный жаргон. *Русская речь*. 1997. № 3. С. 18–32.
5. Маринова Е. В. Иноязычные слова в русской речи конца XX – начала XXI вв.: проблемы освоения и функционирования: автореф. дис. … д-ра филол. наук: спец. 10.02.01 – русский язык. Москва, 2008. 44 с.
6. Розенталь Д. Э., Теленкова М. А. Словарь-справочник лингвистических терминов. URL: http://rus-yaz.niv.ru/doc/linguistic-terms/fc/slovar-196.htm#zag-396.
7. Русакова Е. Б. Русский компьютерный социолект: формирование и функционирование: автореф. дис. ... канд. филол. наук. Калининград, 2007. 25 с.

Г. С. Онуфрієнко (м. Запоріжжя)

НЕОНОМІНАЦІЇ ЯК АКТУАЛЬНИЙ ЛЕКСИЧНИЙ РЕСУРС МОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ПРОФЕСІЙНОМУ ВИМІРІ

Вербалізація позамовного буття, номінація понять та їх дефініювання в різних галузях і соціумі в цілому, взаємодія функційних стилів і різних мов у процесі їх контактування в умовах масштабної інформатизації суспільства та глобалізаційних тенденцій постійно зумовлюють зміни і розвиток мови як феномену, в першу чергу імпульсуючи динаміку найпотужнішого, найрухливішого і найвідкритішого до змін її структурного рівня – лексичного. Природні мови як унікальні системи систем, згідно з теорією І. О. Бодуена де Куртене і Ф. де Соссюра, постійно еволюціонують, реагуючи прямо чи опосередковано на екстра- та інтралінгвальні чинники. Різновекторні процеси конвергенції і дивергенції (контактування, взаємовплив мов і тяжіння до збереження ними національної самобутності; збагачення мов і різні втрати; рух, зміни і певна консервативність тощо) відбуваються як на різних рівнях і локаціях мовної системи, так і з різною швидкістю, інтенсивністю, тривалістю, в різних масштабах. «Минуле» і «сучасне» мови наочно простежуються в її лексиці та словотворенні.

З огляду на характерну відкритість лексичних ресурсів європейських мов до інновацій, усталеною й обґрунтованою в лінгвістиці є теза про найбільший динамізм, рухливість, пластичність саме лексичної системи. Оскільки концептуалізація дійсності є неможливою без однієї з центральних опозицій «нове – старе», саме це парне поняття є важливим інструментом описування й аналітичного дослідження еволюційного прогресу мовної системи та мовної комунікації. Нова лексика віддзеркалює нову парадигму суспільства, результати міжмовних контактів і міжкультурної комунікації. Неологізми в різних дискурсах унаочнюють діалектичний взаємозв’язок еволюції галузі (суспільства), мови (контактуючих

мов) і мовної комунікації на шляху до прогресу, гармонізації та досконалості. При цьому баланс утримується в рамках такого різновиду мовної гармонії, як саморегульована асиметрія: стале домінує над новаціями у взаємодії з ними, проте новаційний рух відбувається постійно, хоча з різною швидкістю і тривалістю, в різних масштабах та на різних локаціях мовної системи.

Мета цього дослідження – вмотивувати функції новотворів гібридної мовної природи (НГМП) в міжкультурній комунікації в контексті сучасної траєкторії професійної освіти. До аналізу залучено гібридні новотвори від запозичень, у тому числі з різних галузевих термінологій українською мовою, зафіксовані у словникових матеріалах останніх 15 років, зокрема в [1; 2; 7].

Визначення кількісних параметрів НГМП серед нових слів, поданих, зокрема, списком у додатку [7, с. 138–373], дозволило отримати такі результати: із 3137 нових слів на НГМП припадає близько 40 %, котрі демонструють різні словотвірні моделі у різних видах активного нині морфологічного способу українського словотворення. Саме такий «міксовий» формат неологізмів унаочнює доцільність прийняття і засвоєність запозичень у відповідь на сформовані пріоритети суспільства, проблеми національної мовної системи та тенденцію до інтернаціоналізації лексики в міжнародній комунікації.

Здійснений на рівні термінологічної лексики аналіз джерел різних підстилів наукового стилю української мови (власне наукового, науково-навчального, науково-популярного) дозволяє дійти важливого у розв'язанні проблеми лексичних запозичень висновку про активність процесу творення на питомому ґрунті НГМП, переважно як похідних від запозичень. У них ономасіологічною ознакою, за якою виокремлюються предмети всередині класу [6, с. 44–45], виступає питома афіксальна морфема (морфеми) в однослівних термінах, в аналітичних термінах – питомий, структурно залежний компонент із функцією видового конкретизатора, деталізатора, модифікатора. Порівняємо гібридні неологізми (питомий терміно-твірний елемент/компонент виділено): *брен**довість**, віце-прем'єр**ство**, кво**тування**, корум**пованість**, **над**централізація, криміноген**ність**; **внутрішній** аудит, **дрібний** бартер, **ядерна** медицина.* При цьому гібридні інновації, що є дериватами від «ключових слів епохи», набувають ознак своєрідних «історичних свідків» тих важливих і визначальних етапів, які супроводжують розвиток українського суспільства, науки, техніки, мистецтва, спорту тощо. Так, у матеріалах лексико-словотвірних інновацій [1; 7] подібних прикладів є чимало: *антимайданець*, *антинатовець*, *безрадикалля*, *брендування*, *відфестивалити*, *євровесна*, *євровибори, євровимога, євровідмова, євроялинка*, *завірусованість*, *заофшорений*, *іншоконфесійний*, *квазівищий*, *контркультурник*, *псевдовибори, псевдовлада*, *псевдопослуга*, *рейтингостійкий, рентоповернення, розприватизація*, *самоатрибуція, самогіперболізація*, *телеобман*, *фейсбуківець* і т. ін.

Отже, за сучасних умов універсалізації та спеціалізації наукових знань неологізми в українській термінології, утворювані за допомогою питомих дериваційних ресурсів від лексичних запозичень, ілюструють активність природної функції лінгвістичного життя – взаємодію питомого та запозиченого/чужого елементів на шляху творення лексчних одиниць, якими позначається прогрес у міжнародних масштабах, зокрема, в умовах євроінтеграції України та інноваційного виміру її соціально-економічного розвитку [3]. Як питомі похідні від засвоєних українською мовою запозичень, НГМП дозволяють зберегти унікальність нації на мовному рівні: так, зовнішня форма, зокрема однослівного, терміна, тобто його «афіксальне вбрання» (префікси, суфікси, постфікси), лишається «рідною», упізнаваною, національною, легко вписуючись у лексико-граматичні парадигми рідної мови, демонструючи її адаптивні механізми як системи та зберігаючи її цілісність й адекватність самій собі.

Оскільки гібридна лексика з міжнародними елементами сприяє полегшенню й оптимізації міжкультурної комунікації, це дає достатні підстави оцінювати комунікативний потенціал НГМП як високий, що є важливим в умовах євроінтеграційних процесів та їх найближчих перспектив. Це посилює й актуалізує лінгводидактичні функції НГМП у мовній професіоналізованій освіті в сучасному ЗВО [4; 5]. Оскільки більша частина запозичень у галузевих термінологіях має інтернаціональний характер і саме вони стають твірними основами для великої кількості НГМП, постає проблема обов'язкового запровадження (на другому освітньому рівні для магістрантів усіх спеціальностей та форм навчання) нового інтегративного спецкурсу, скерованого розкрити специфіку актуального лексичного ресурсу сучасної мовної комунікації у професійному контексті з урахуванням досягнень українського термінознавства, української неології, дериватології та теорії мовної комунікації. Такий спецкурс дозволить майбутнім науковцям, дослідникам, новаторам на засадах кроснаукового підходу усвідомити в обраній галузі тенденції та комунікативно-прагматичні аспекти міжнародної термінології, особливості сучасної термінологічної деривації та української лексикології в мовах спеціального призначення, здобутки і перспективи взаємодії мов європейського ареалу в професійній комунікації, що комплексно сприятиме вдосконаленню необхідних у професії компетентностей, які означені чинним МОН України як обов'язкові для випускників магістратури українських ЗВО.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нелюба А., Редько Є. Лексико-словотвірні інновації (2015-2016): словник / заг. ред. А. Нелюби. Харків: ХІФТ, 2017. 204 с.
2. Нові слова та значення: словник / Ін-т укр. мови НАН України; уклад. Л. В. Туровська, Л. М. Василькова. Київ: Довіра, 2008. 271 с.
3. Онуфрієнко Г. С. Новотвори гібридної мовної природи як маркери продуктивності системи національної деривації в міжкультурній комунікації. *Вісник ЗНУ. Філологічні науки*. 2019. Т 1. С. 14.
4. Онуфрієнко Г. С. Риторика: навч. посіб., 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: ЦУЛ, 2016. 624с.
5. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови: навч. посіб., 3-те вид., перероб. і доп. Київ: ЦУЛ, 2016. 426с.
6. Пристайко Т. С. Лексико-номинативная организация специального текста. Монография. Днепропетровск: ДГУ, 1996. 200 с.
7. Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття: (на матеріалі мови засобів мас. інформації). 2-ге вид., переробл. Київ: Пугач, 2005. 388 с.

Т. Ф. Осіпова (м. Харків)

ВЕРБАЛІЗЦІЯ НЕВЕРБАЛІКИ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ МОВЛЕННІ: ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНИЙ АСПЕКТ

Дослідження «екстралінгвальної обумовленості граматичних одиниць надає можливість також стверджувати, що проникнення соціального у сферу лексико-граматичних форм є глибоким і неоднорідним явищем» [3, с. 79]. На сьогодні в Україні відомі лексикографічні праці В. Балог, Л. Василькової, Г. Віняр, І. Глуховцевої, О. Ільченко, Є. Карпіловської, Ж. Колоїз, Н. Лозової, Л. Мазурик, А. Нелюби, О. Стишова, Л. Тименко, О. Тищенка, Л. Туровської, Д. Шпачук, присвячені дослідженню мовних трансформацій не тільки у сфері лексики, але й граматики.

Невербальні засоби комунікації репрезентуються в мовленні як відповідні коди, що потребують належного ступеня комунікативної компетенції для адекватного декодування інформації. Комунікативні смисли, утворені внаслідок омовлення невербаліки («вербалізації невербаліки»), поглиблюють комунікативну й мовну

компетенцію учасників спілкування, розширюють їхній мовний і комунікативний досвід (див. про це: [7]). Лексико-словотвірні й семантико-смислові інновації, що містять у своєму складі омовлений невербальний компонент, який належить до сектору знань, недостатньо репрезентованого в лінгвістиці, становлять один з прихованих ресурсів української мови в дискурсивній практиці, що й мотивує **актуальність** цього дослідження. **Мета** цієї наукової розвідки – виявити широкий контекстний потенціал мовних одиниць, що містять омовлений невербальний компонент.

Підтримуючи академічну лінгвістичну позицію, сформовану Л. Щербою майже століття тому, про те, що осмислювати факти мови необхідно актуалізуючи факти мовного матеріалу, спроектованого на довкілля [12, с. 380], пролонгуємо сучасну теорію *живого мовлення*, спираючись на постулати, сформульовані зокрема Т. Космедою, порівн.: а) поняття *живе мовлення* «слід визначати крізь такі параметри, як динамічність, усно й письмово виражений спонтанний модус, рухливість, креативність»; б) «*живе мовлення* є джерелом порушення літературної норми й одночасно джерелом її поновлення, оскільки мовні помилки стають основою вироблення нових комунікативно-прагматичних норм»; в) «*живе мовлення* мотивується комунікативною компетенцією носіїв мови, їхнім мовним чуттям і смаком» [3, с. 12] (переклад автор. – Т. О.).

У межах **морфологічного** способу за традиційними словотвірними схемами утворюються оказіональні та індивідуально-авторські експресеми, що виконують і номінативну, й експресивну функції, зокрема вони **омовлюють** виразні **ознаки особи, предмета**: ***безобли́чний*** ← ***без обли́чч(я)*** (‘ознака того, що без обличчя’). *Надійде ранок. Начебто рентген, просвітить серце кволе, збайдужіле. І нестачає кисню для легень. І поряд жінки* ***безобличне*** *тіло* (В. Гужва) [5, с. 49]. Особливу увагу привертають лексико-словотвірні ланцюжки або пари слів, що репрезентують експресивні моделі, утворені за типом **словотвірного гнізда,** ланцюжки якого базуються на живих структурно-семантичних зв’язках і мотивуються певними комунікативно-прагматичними інтенціями мовця – **посилити експресію (А)** або **модифікувати комунікативний смисл (Б)**, порівн.: ***витріща́нт*** ← ***витріща́ти(ся)*** (‘особа, яка витріщається; особа, яка ***продає витрішки***’). *…А поруч стояли* ***витріщанти*** *(йшлося про спостерігачів за конкурсом поїдальників тістечок, пиріжків тощо)* (5-й канал: Час новин, 15.08.05) [5, с. 75]. **(А)** – посилення експресії в новотворі відбувається внаслідок взаємодії похідних значень у словотвірному гнізді: (2) ***витріща́нт*** ← (1) ***витріща́ти(ся)*** → (3) ***ви́трішки (продавати)***, де значення (2) – ‘опредметнений результат дії’. Прагматична інформація та згущення інформації номінативної відбувається за продуктивним словотвірним типом, наслідок чинності якого простежуємо в словах на зразок: *аспір**ант**, фігур**ант**, диплом**ант*** і т. п. із указівкою власне на особу, а значення (3) – це метафора, де актуалізовано смисл ‘безцільно’, ‘без діла’. Отже, ***витріщант*** – це не лише ‘той, хто “витріщається”’ (1), але й ‘той, хто при цьому марнує час, байдикує’. Простежуємо значне згущення смислового навантаження.

У живому мовленні регулярним і продуктивним способом словотворення є свідоме **порушення норм формотворення**, зокрема досить поширене творення компаративних форм, для моделювання ступеня вияву ознаки, оцінки від прикметників, які не можуть за характером своєї семантики виявляти ознаку більшою або меншою мірою (відносні прикметники), що застосовується з метою максимального вияву експресії **(А),** порівн.: ***найбезру́кіший*** ← ***безру́кіший*** ← ***безру́к(ий)*** (найвищий ступінь ознаки, названої прикметником *безрукий*). *В такому колі я значився серед* ***найбезрукіших****, тому за мною вчитель навіть закріпив іменний віник* (ЛУ, 41/11, с. 8) [5, с. 305], або модифікування комунікативного смислу **(Б)**, порівн.: ***усміха́ти*** ← ***усміха́(ти)-ся*** (‘дія (процес) –

змушувати усміхатися'). *«Таємниця» не тільки* ***усміхає*** *й розчулює...* (http://artvertep.dp.ua, 13.04.07) [5, с. 552] – унаслідок усічення репрезентативної словоформи моделюється імперативна експресема.

У процесі опредметнення дії засобом вербально-субстантивних переходів часто **формується полярне щодо вихідного лексичне значення** новотвору на відміну від традиційних «екваторіальних» моделей **(Б)**, порівн.: *демократія – демократизація*, *політика – політизація, Європа – європеїзація* тощо. Порівн.: ***доторканіза́ція*** ← ***доторканізува́ти*** ← ***доторка́нність*** ← ***не-доторка́нність*** ('опредметнена дія (процес), пов'язана з позбавленням (депутатської) недоторканності'). *За словами екс-міністра внутрішніх справ, починати* ***"доторканізацію"*** *треба саме з парламенту, а далі вже переходити до інших структур* (УМ, 20.07.07, с. 2) [5, с. 552]. Отже, відзначимо «факт об'єднання в одному словотвірному акті лексичної і синтаксичної деривації» [1, с. 120].

Найбільш продуктивним морфологічним способом в аспекті моделювання експресивності вважаємо **основоскладання.** Якщо в процесі основоскладання бере участь і **суфікс**, то він, як відомо, разом із закінченням входить до складу форманта, порівн.: ***багатомо́вченко*** ← ***бага́то мовч-а́(ти)*** ('особа, яка багато мовчить'). *І вийшли на арену силачі: …всезнайко, натякальченко і* ***багатомовченко****, дисидентокрутій і поліглот, баяніст і піаніст, балетоман…* (М. Матіос) [5, с. 41] – субстантивне новоутворення назви особи засобом омовлення її ключової комунікативної характеристики (стратегії мовчання), що, закладена у форму типового українського прізвища на *-енко*, наділяє номінацію узагальнювальними якостями й суттєво **розширює семантику** вихідної адвербіально-вербальної сполуки, підсилюючи, відповідно, й експресивність;

Лексико-семантичний аспект процесу новоутворення варто розглянути на матеріалі описових номінацій відповідної організації, у яких формантом, як відомо, виступає власне семантика. Досить продуктивним засобом новотворення є **умовна номінація**. Перенесення широковідомих найменувань на нові реалії – «один із найпоширеніших способів номінації, що відбиває через розвиток мови збагачення людської свідомості такими поняттями, які життя висуває на перший план унаслідок їхньої важливості» [4, с. 14]. Порівн.: ***«Гарбуз» міністру-соціалісту***, де репрезентовано негативний смисл й актуалізовано значення 'невтішні результати аграрної політики міністра А. Барановського' (К, № 77, 2005) [2, с. 35]. У цьому разі відфраземний компонент *гарбуз* є невербальним символом комунікативної девіації, що уособлює невдачу, ганьбу, порівн.: *Дістати (з'їсти, покуштувати) [печеного] гарбуза* – 'одержати відмову під час сватання' [11, т. 2, с. 30].

Комплексне вивчення значення передбачає доцільність застосування й традиційних методів аналізу, й інноваційних. Фахівці зазначають, «що та або та неодномовна первинна назва й закріплене за нею вторинне найменування з притаманним йому позитивним чи негативним оцінним потенціалом мають у своєму складі граматично панівний компонент, який вступає в семантико-синтаксичні зв'язки з іншими конституентами й цим самим формує аксіологічно марковану "дефініційну рамку"» [9, с. 28].

З метою визначення контурів цієї рамки, простежимо описові конструкції денотату «солодкий», які репрезентовані різнорідними лексико-семантичними варіантами, що мотивовані впливом смакових відчуттів. ЛСВ лексеми «солодкий» утворюють польову структуру відповідно до інтерпретації його смислів, порівн.: **ядерна зона** – стартова номінація поняття, нейтральна експресивність, нейтральна оцінка, смаковий параметр у прямому значенні, порівн.: *Ще дитиною бігав він там, з утіхою смакуючи* ***солодкий*** *виноград* (М. Коцюбинський); **приядерна зона** – вторинна номінація, що виявляється внаслідок відповідної

інтерпретації значення ‘солодкий’, що підвищує експресивність лексеми, актуалізується виражене оцінне значення, смаковий параметр моделює ситуацію, де *солодкому* протиставлено контрастне *гірке* з метою конкретизації комунікативної дії, порівн.: ***Гіркі «солодкі»*** *уроки* (К, № 104, 2005) [2, с. 36]; **периферійна зона** – метафоричне моделювання значення номінації «солодкий» з виявом високого ступеня експресивності, актуалізацією оцінного смислу. У цьому разі смаковий параметр репрезентує ключову ознаку, за якою можна ідентифікувати комунікативну ситуацію, порівн.: ***«Солодке» крісло голови.*** Актуалізовано іронію й прагматичну інформацію, що вказує на особливості розподілу владних посад, керівне всевладдя. *Чим* ***«солодке»*** *крісло голови, якщо за нього тримаються всілякими засобами?* (ЗіБ, № 9, 2010) [2, с. 112];

Отже, **вербалізація невербаліки** як живий мовний процес виявляє широкий контекстний словотворчий потенціал і репрезентується мовними одиницями різних рівнів – морфемами, лексемами, фразеологізмами, словосполученнями як синтаксичними одиницями, що в межах морфологічного способу за традиційними словотвірними схемами утворюють оказіональні та індивідуально-авторські номінації-експресеми, лексико-словотвірні ланцюжки або пари слів, що базуються на живих структурно-семантичних зв’язках і мотивуються певними комунікативно-прагматичними інтенціями мовця. Утворення інноваційних лексем відбувається внаслідок свідомого порушення норм формотворення, вербально-субстантивних переходів, актуалізації нових лексичних моделей, генералізації вихідних значень тощо. Механізм семантичного способу з’яви нових значень (ЛСВ) та смислів пов’язаний певними асоціаціями, що актуалізуються в мовній свідомості, мотивуючись комунікативною ситуацією потреби їхньої актуалізації. Вивчення неморфологічних способів словотворення варто спрямовувати в площину когнітивістики, що становить перспективу цієї наукової розвідки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Віняр Г. М. Новотворення в словотворчій системі української мови. *Мовна дійсність в Україні (проблеми, перспективи)*. Тези доп. і повідомл. наук. конф. Ч. 1. Вінниця, 1994. С. 119–121.
2. Ільченко О. А., Приступа Т. І. Вербалізоване «обличчя» сучасного суспільства в діалозі двох культур (українсько-англійський словник метафоричних словосполучень ЗМІ: 2000–2015 рр.). Харків, 2016. 240 с.
3. Космеда Т. А. Лингвокалейдоскоп: живые речевые процессы, Саарбрюккен, 2017. 308 с.
4. Мазурик Д. Інноваційні процеси в лексиці сучасної української літературної мови (90-ті роки ХХ ст.) : автореф. … канд. філол. наук. Львів, 2002. 26 с.
5. Нелюба А. Словотворчість незалежної України. 1991–2011: Словник. Харків, 2012. 608 с.
6. Нелюба А., Редько Є. Лексико-словотвірні інновації (2014) : Словник. Заг. ред. А. Нелюби. Харків, 2015. 220 с.
7. Осіпова Т. Ф. Вербалізація «невербаліки»: інноваційні словотвірні тенденції в системі мовознавчої термінології. *Лексико-грамматические инновации в современных словянских языках:* VI Междунар. науч. конф. (ДНУ им. Олеся Гончара, 22–23 апреля 2013 г.). Днепропетровск, 2013. С. 221–223.
8. Потебня А. Мысль и язык. Киев: СИэНТО, 1993, 192 с.
9. Степаненко М. І. Новітня українська мілітарна перифрастика. *Лінгвістичні дослідження*: зб. наук. праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2017. Вип. 46. С. 27–50.
10. Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації). Київ, 2003. 388 с.
11. Словник української мови : в 11 т. Ред. І. Білодід (голова), П. Доценко, Л. Юрчук. Київ, 1971. Т. 2 : Г-Ж. 550 с.
12. Щерба Л. В. Языковая система и речевая деятельность. Ред. Л. Р. Зиндер, М. И. Матусевич; Акад. наук СССР, Отд-ние лит. и яз., Комис. по истории филол. наук. Ленинград: Наука, 1974. 427 с.

О. І. Панченко (м. Дніпро)

АНГЛІЙСЬКІ ТА УКРАЇНСЬКІ СУЧАСНІ ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ З КОМПОНЕНТОМ «ГРОШІ»

Ставлення до грошей повною мірою розкриває світосприйняття світу тією. чи тією нацією. Ми ставимо за мету порівняти ставлення до грошей українців та англійців, дослідивши фразеологічні одиниці з позначенням грошей в обох мовах. Н. Е.Агаркова [1] зазначає, що для виявлення сутності смислової структури слова *money* потрібно вивчати його у всьому різноманітті контекстів вживання і у всій складності його зв'язків з іншими елементами лексичної системи мови.

Аналіз функціонування відібраної лексики показав, що *money* і його синоніми найчастіше виконують в реченні роль об'єкта, який зазнає над собою дію. Гроші отримують, дають, забирають, роблять, інвестують і т. д. Гроші–об'єкт можуть бути предметом любові, симпатії і антипатії. Будучи ресурсним словом, гроші поєднуються з такими предикатами, як *берегти, економити, витрачати* (*He spends money very quickly*). Однак вони можуть виступати і в якості своєрідного діяча. У цих випадках має місце процес метафоризації. Гроші в англійській мові уподібнюються живій істоті, здатній впливати на адресата. Гроші як суб'єкт можуть вступати у відносини з іншими сутностями. Наприклад: *Money buys, talks, kills, answers, gives support, wants, knows, goes, arrives, falls, hopscotches across the planet, comes back, disappears, fails, gets lost, looks strong, looks good, changes hands, keeps coming , looks for greener pastures,* etc. Отже, слово *money* може мати специфічні синтагматичні особливості поведінки в тексті.

Культурно значущі орієнтири, зафіксовані в прислів'ях, іноді є суперечливими: *Money is the root of all evil* (гроші – корінь всього зла). *Money is welcome though it come in a dirty clout* (гроші бажані, навіть якщо вони загорнуті в брудну ганчірку). *To have money is a fear, not to have it is a grief* (коли маєш гроші – побоюєшся, не маєш – горюєш).

Гроші – це двигун: *Money is the sinews of war*; вони можуть бути хорошим слугою, але поганим паном: *Money is a good servant, but a bad master*. Гроші є тим, чим людина прагне володіти і без чого сумує. Однак володіння ними у великій кількості може сприяти відсутності душевного спокою, побоюванням втратити їх. Гроші – швидко вичерпний ресурс і зазвичай не залежуєтьсяі: *Your money burns (a hole) in your pocket; Money is round and rolls away.* Часто гроші прирівнюються до життя: *Your money or your life!* В англійських прислів'ях неодноразово наголошується необхідність економії грошей: *A penny more buys the whistle, Penny and penny laid up will be many*. Марна трата грошей засуджується. Окупаються гроші, витрачені на освіту: *Money spent on the brain is never spent in vain*.

При співвіднесенні ФО з компонентом «гроші» з «кодами» культури, які відомі тому, хто говорить, можна виявити культурно-національну значимість фразеологізму. Актуальне значення окремих фразеологізмів є не тільки навантаженим культурно-історичними асоціаціями, а й унікальним щодо інших мов. Розглянемо фразеологізм *pin money,* який позначає кишенькові гроші (гроші на «шпильки»). Спочатку цей вираз означав гроші, відкладені для покупки шпильок, які в середині 17-го століття, як в Англії, так і в Америці, були дуже дорогими, оскільки їх виробництво контролювалося монополією, що одержувала дотацію від короля. В наш час цей термін є просто образним, позначаючи фонди, контроль над якими належить виключно дружині. Оскільки чоловік навряд чи буде купувати шпильки, то стосовно нього термін є не зовсім відповідним. Вираз *pin money* зареєстровано словником з 1697 року. Вираз *slush funds* з'явився вперше в минулому столітті

в лексиконі мешканців торгових суден. Під ним розумілися гроші, отримані від продажу надлишку жирів (*slush* на жаргоні моряків), які входять до загального грошового фонду для покупки предметів розкоші, котрі інакше матроси не могли собі дозволити. Пізніше термін став частиною політичного сленгу, означаючи гроші, які використовуються для хабарів. Ці гроші в свою чергу забезпечували людину, яка прийняла хабар, предметами розкоші, отримати які інакше вона не могла. Ідея марнотратства виражається в англійській фразеології у такий спосіб: *spend money like it is going out of fashion або spend money like water*; *make the money fly; play ducks and drakes with money; throw money down the drain; have more money than sense*.

Як показують словники, в Англії вживається багато американських фразеологізмів. Це внутрішньомовні запозичення. Деякі з них настільки асимілювалися, що в словниках не вказано їх американське походження. У багатьох фразеологізмах американського походження немає чисто американських слів, і ці обороти можна легко прийняти за споконвічно англійські. Їх американське походження встановлюється на підставі лексикографічних даних і аналізу джерел. Американські фразеологічні запозичення, особливо сленгізми, відрізняються яскравою образністю і підвищеною експресивністю. Творці багатьох оборотів відомі. Вираз *Time is money* належить Бенджаміну Франкліну («Advice to a Young Tradesman», 1748). Вашингтон Ірвінг є автором іронічного виразу *the almighty dollar*.

Гроші в свідомості американців – це джерело життєвої енергії, про що свідчить група «їстівні імена» (bread, dough, cake, etc). Це те, за допомогою чого людина заряджає себе життєвою силою. Для американської культури також характерна метафорична номінація грошей. Наприклад, лексема *grease* для іменування грошей з'явилася на підставі універсальних знань про те, що будь-який жир, сало або мастило мають здатність зменшувати опір руху. Гроші можна розглядати також як щось подібне, оскільки дуже часто вони полегшують перебіг справи. Інша лексема, *cabbage*, для іменування грошей з'явилася в результаті асоціації за подібністю між капустою і паперовими доларами. Тут мала місце аналогія за кольором (A Dictionary of the Under world). Можливо також, що, крім кольору, в основу номінації була покладена інша ознака: листя капусти приємні на дотик, також приємно відчувати в кишенях наявність грошей. У розмовному варіанті американської англійської для позначення грошей функціонують лексеми *Benjamins, George Washingtons, Grants*, які не фіксуються словниками в цьому значенні. Американці мають деякі суто національні фразеологізми. Наприклад: *look / feel like a million dollars; to have more money than Carter has pills; to be as rich as Rockefeller.* Деякі фразеологізми містять антропоніми, які маркують американську дійсність.

Англійці здавна відомі своїми талантами керувати бізнесом та накопичувати гроші. Ділові та розважливі, вони створюють все нові способи розбагатіти, і це можна відстежити по англійським прислів`ям. Саме ці якості можна побачити в поданих нижче фразеологізмах, які перекладено буквально і до яких підібрано українські еквіваленти. *A penny saved is a penny gained.* Дослівний переклад: *Збережене пенні – зароблене пенні.* Еквівалент: *Копійка карбованці береже.* У цих виразах чітко видно такі якості англійської та української націй, як бережливість. *Nest egg.* Дослівний переклад: *заощадження на чорний день*. Еквівалент: *Хто живе без запасу, той гине без часу; Хто змолоду гроші береже, той на старість в нужді не живе. A light purse is a heavy curse.* Дослівний переклад: *Легкий гаманець – важке прокляття.* Еквівалент: *Гаманець без грошей – клапоть шкіри*. *Money begets money.* Дослівний переклад: *Гроші породжують гроші.* Еквіва-

лент: *Із копійки рублі робляться. No bees, no honey; no work, no money.* Переклад*: Нема бджіл – нема меду; нема праці – немає грошей.* Еквівалент: *Під лежачий камінь вода не тече.* ФО розкриває такі людські якості, як працьовитість та старанність.

Українці здавна відомі своєю працьовитістю, що підтверджує фразеологізм: «*Зароблена копійка краща від краденого карбованця*». Аналіз поданих вище виразів показує, що спільні риси українців и англійців – працьовитість та наполегливість, ощадливість, здатність швидко заробити гроші. Порівняння українського та англійського ставлення до грошей ілюструє низка фразеологізмів. Особливістю сприйняття українцями грошей є те, що вони ніколи не замінять щастя: «*Грошей багацько, а щастя мало*», «*Грошима почуття не купиш», «Гроші горе, а без них двоє», «Через золото сльози ллються*». У той же час гроші в українській свідомості – легкий спосіб досягти бажаної мети: *«Грошенята дорогу прокладають», «Гроші відмикають усі двері», «Гроші всюди хороші», «Золотий молоток і залізні двері відчиняє*». Гроші – основний показник добробуту і спокою української сім`ї: «*Як копійка ведеться, то й добре живеться», «У нас грошей — і свині не їдять*». В українській свідомості, на відміну від англійської, чітко закладено, що хто володіє грішми – той і правий, незважаючи на справжню сутність речей. Це підтверджують такі фразеологізми: «*Де гроші говорять, там правда мовчить», «За гроші й кобила побіжить», «І грішник буде праведним, коли за його гроші помоляться», «І правда тоне, коли золото сплива*».

Отже, порівняння англійського та українського сприйняття грошей свідчить про превалювання «бізнесового» ставлення до грошей у англійців на відміну від більш почуттєвого ставлення українців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агаркова Н. Э. Концепт «деньги» как фрагмент английской языковой картины мира (на материале американского варианта английского языка). Автореф. дис. … канд филол. наук. Иркутск. 2001. 20 с.

А. О. Панькова (м. Дніпро)

НАЗВИ НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИХ ТЕКСТІВ ЯК ОКРЕМА ПРОБЛЕМА ПЕРЕКЛАДУ

Упродовж довгого періоду часу заголовок трактується вченими як елемент твору, його абсолютно сильна позиція, адже саме на нього читач звертає увагу в першу чергу. Великий інтерес представляє собою переклад публіцистичних заголовків. Особливості розвитку преси мали значний вплив на формування таких заголовків, переклад яких часто пов’язаний з рядом труднощів. Для вироблення правильного розуміння і перекладу газетних заголовків англомовних ЗМІ мало знати теорії перекладу. Для правильного і ефективного перекладу газетних заголовків необхідно виділити їх особливості, а також труднощі, які можуть виникнути в процесі перекладу.

Заголовок повинен давати уявлення про текст ще до ознайомлення з ним. Е. А. Лазаревою відзначено кілька видів помилкової смислової взаємодії в системі «заголовок – текст»:

а) нечіткість зв’язків заголовка з текстом;

б) двозначність заголовка;

в) протиріччя між змістом заголовка і змістом тексту або між їх цінністю [3].

Зараз в газетному мовленні спостерігається взаємодія книжного і розмовного варіантів літературної мови, а також сильний вплив просторіччя і жаргону на

мову ЗМІ. Зрозуміти характер англійського публіцистичного заголовка можна, виділивши його основні стилістичні особливості:

1. Розмовно-фамільярний характер англійських заголовків.

Для англійського читача такий розмовно-фамільярний характер заголовків є нормою і не кидається в очі. Однак на українського читача через свою незвичність він зробить куди більше враження. Тому при перекладі таких заголовків необхідно враховувати особливості українського публіцистичного стилю: «***Say hello*** *to intelligent pills»* [6]. *Розроблена «інтелектуальна пігулка».*

2. Експресивність

Англомовні заголовки характеризуються більшою експресивністю, ніж україномовні. Тому необхідно враховувати цю експресивність лексичних та граматичних засобів і переводити англомовні заголовки так, щоб вони були доступні розумінню українському читачеві: «*Free Trees? Many Detroit Residents Say No Thanks»* [5]. *Безкоштовні дерева? Багато мешканців Детройту відхрещуються від цього.* Англійський газетний заголовок експресивний за рахунок своєї мови. Для того, щоб передати україномовному заголовку цю експресію, використовуємо фразеологізм «відхрещуватись».

3. Стислий, уривчастий ритм заголовку

Англійські заголовки, внаслідок прагнення до стислості і лаконічності, мають більш стислий, уривчастий ритм, ніж українські. Українським газетним заголовкам лаконічність властива в меншій ступені, тому в англо-українських перекладах нерідко доводиться вибирати більш розлогий варіант: «*This Snail Goes Through Metamorphosis. Then It Never Has to Eat Again*» [5]. *Цей равлик проходить через метаморфози, щоб ніколи знову не їсти.* У цьому випадку лаконічність і стислість англійської заголовка досягається завдяки опущенню підмета.

Виділені особливості в загальних рисах характеризують властивості і відмінності стилю українських і англійських газетних заголовків. Тепер же необхідно розглянути конкретні лексичні та граматичні особливості англійських газетних заголовків.

В області лексики для заголовків англійських газет характерне часте використання невеликого числа спеціальних слів, складаючих свого роду «заголовний жаргон*»: ban, bid, claim, crack, crash, cut, dash, hit, move, pact, plea, probe, quit, quiz, rap, rush, slash* та ін. Відмінною особливістю такої «заголовної лексики» є не тільки частота її вживання, а й універсальний характер її семантики: [2, с. 120] «*Stratfor Hackers* ***Claim*** *Another Attack»* [11]. *Стратсфорські хакери* ***заявляють*** *про інший напад.*

Часто зустрічаються фразеологізми, кліше, гра слів, уміло сформовані стійкі вирази, алюзії і різні стійкі словосполучення. Задача перекладу в такому випадку пов'язана не тільки з розпізнаванням цих явищ в газетних заголовках, але й зі втіленням стилістичних і граматичних особливостей заголовків.

Розглянемо приклад аллюзії: «***Mars attacks****! Morocco pelted with rocks from the Red Planet»* [10]. ***Марс атакує****! На Марокко обрушився метеоритний дощ з Марса.*

Розглянемо приклад фразеологізму: «*Volcano emission* ***just a drop in the ocean****»* [5]. *Виверження вулкана:* ***лише крапля в морі.*** Такий фразеологізм не викликає складності при перекладі, оскільки є досить поширеним і має відповідність в українській мові, закріплену в словнику.

Розглянемо приклад кліше*: «Iran nuclear drive could spark arms race: Hague»* [9]. *Іранська ядерна програма може спровокувати гонку озброєнь.* Кліше необхідні в газетних заголовках, оскільки вони викликають потрібні асоціації і не допускають двозначності. Практично всі англійські кліше мають аналогічні українські відповідники. Завдання перекладача полягає в тому, щоб побачити в англійсько-

му газетному заголовку кліше і перевести його у відповідності з українськими загальноприйнятими еквівалентами.

Переклад скорочень зазвичай не викликає складнощів при перекладі. Труднощі можуть викликати ті скорочення, які не мають в українській мові офіційного еквівалента. Подібного роду скорочення значно ускладнюють розуміння заголовків і за рідкісними винятками майже не реєструються словниками [1, с. 232]: «***Rockies*** *Mystery Solved by New Mountain-Creation Theory*?» [5]. *Нова теорія розкриє загадку формування* ***Скелястих гір****?* У цьому випадку скорочення «*Rockies*» перекладається повністю.

До речі, такий творчий підхід до побудови заголовку споріднений із творчим підходом до побудови стислого тексту, «що знаходить свій відбиток в стилістичних особливостях, адже в лінгвістиці існують різні терміни для позначення таких особливих засобів, за допомогою яких, досягається більша виразність тих чи тих мовних творів. Їх називають засобами експресії, стилістичними засобами, прийомами, тропами» [4, с. 68].

Варто зазначити, що у зв'язку з недостатнім рівнем вивчення проблеми специфіки відтворення назв англомовних науково-популярних статей українською мовою, під час перекладу може виникати багато труднощів.

Багатозначність загальновживаних лексем (іменників, прикметників, дієслів) представляє одну з найбільших складнощів при відтворенні назв наукових статей українською. Багатозначність часто служить джерелом типових помилок при науковому перекладі. Щоб правильно зрозуміти смисл заголовка, необхідно враховувати значення всіх його складових частин, не випускаючи з уваги жодної. При читанні всього тексту в цьому випадку на правильне розуміння може наштовхнути контекст, адже у випадку заголовка ми його не маємо, наприклад: «***The Door of Hope***» [8]. В цьому випадку у статті йдеться про нові можливості щодо лікування раку, тож доцільно буде перекласти назву як: *Двері надії:* ***нові досягнення у лікуванні раку****.*

Крім того, в науковій англійській мові існує певна категорія слів, яка також представляє значні труднощі при перекладі, – це слова, схожі в обох мовах за написанням, але такі, що відрізняються за значенням (так звані «хибні друзі перекладача»). Наприклад: «*15* ***Urgent*** *Environmental Problems That Our World is Facing*» [7]. *15* ***актуальних*** *екологічних проблем, що постають перед світом.*

Безумовним джерелом характерних помилок при відтворенні назв наукових статей є досить часте вживання в них скорочень. Кожне відкриття, кожне нове досягнення приносить нові і нові скорочення, які потрібно розшифрувати і запропонувати адекватний аналог в рідній мові. Деякі скорочення зрозумілі науковцям різних спеціальностей, деякі вживаються лише у вузькій галузі. Розглянемо такий приклад: «*Science* ***CPC*** *Suggestions*» [8]. *(CPC – Cancer Prevention and Control) – Наукові пропозиції щодо* ***запобігання і контролю рака****.*

Отже, при перекладі назв англомовних статей основними джерелами типових перекладацьких помилок слід назвати некоректне відтворення багатозначних загальновживаних лексем, абревіатур, таких «хибних друзів перекладача», як пароніми, псевдоінтернаціоналізми, іншомовні слова і терміни, різного роду власні імена і назви. Можна зауважити, що переклад наукових назв вимагає не лише мовознавчих, але й наукових і технічних знань. Переклад заголовків англомовних статей є складним, але цікавим процесом, який, в принципі, є ретельною роботою над багатьма лексичними і граматичними труднощами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Комиссаров В. Н., Рецкер Я. И., Тархов В. И. Пособие по переводу с английского языка на русский. Москва: Высш. шк., 1965. 287 с.

2. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). Москва: Высш. шк., 1990. 253 с.
3. Крижановский С. Д. Поэтика заглавий. Москва: Наука, 1931. С. 8–9.
4. Панченко Е. И. Сжатый текст и его лингвистическая характеристика: Монография. Дніпропетровськ: Навчальна книга, 1997. 148 с.
5. BBC News. URL: http:// www.bbc.co.uk/news
6. Chemistry World. URL: http://www.chemistryworld.com
7. Discover Magazine. URL: http:// discovermagazine.com.
8. Nature Journal. URL: http://www.nature.com/nature/journal.
9. The New York Times. URL: https://www.nytimes.com/
10. Oil&Gas Journal. URL: https://www.ogj.com/index.html
11. The Register. URL: https://www.theregister.co.uk/

Л. В. Педченко (г. Харьков)

АССОЦИАТИВНОЕ ПОЛЕ «НАРОД» В СОВРЕМЕННОМ РУССКОМ ЯЗЫКОВОМ СОЗНАНИИ

В рамках антропоцентрической парадигмы в современной лингвистике активно изучается язык как форма объективации динамических процессов и структур сознания его носителей. В этом контексте особое внимание уделяется проблемам исследования языкового сознания, которое в психолингвистике трактуется как «опосредованный языком образ мира той или иной культуры, т. е. совокупность перцептивных, концептуальных и процедурных знаний носителя культуры об объектах реального мира» [2, с. 7], а также как «совокупность образов сознания, формируемых и овнешняемых при помощи языковых средств – слов, свободных и устойчивых словосочетаний, предложений, текстов и ассоциативных полей» [1].

Одним из наиболее продуктивных способов исследования языкового сознания признается массовый свободный ассоциативный эксперимент. Построенную на основе экспериментальных данных ассоциативно-вербальную сеть можно рассматривать в качестве модели языкового сознания носителя языка [3, с. 117]. Представители московской психолингвистической школы (Ю. Н. Караулов, Ю. С. Сорокин, Е. Ф. Тарасов, Н. В. Уфимцева, Г. А. Черкасова и др.) ассоциативно-вербальные сети, выявляемые в результате психолингвистических экспериментов, рассматривают как материальный субстрат языковой способности субъекта, языковой тезаурус носителя языка, представляющий его языковое сознание [4]. Вербальные ассоциации, данные о которых служат материалом для суждения о языковом сознании, являются отражением межсловесных связей, выработанных у респондентов в течение жизни и образующих материю так называемых «вербальных сетей» в их нервной системе [4].

В качестве материала для анализа языкового сознания активно используется ассоциативное поле – экспериментально создаваемый конструкт, представляющий собой совокупность асссоциатов, т. е. реакций на слово-стимул, упорядоченных в соответствии с их частотностью. Семантическая структура ассоциативного поля отражает характерные признаки соответствующего концепта.

Цель настоящего исследования состоит в выявлении динамики содержательной структуры ассоциативного поля «народ» в русском языковом сознании второй половины XX – начала XXI вв.

Материалом для исследования послужили данные «Русского сопоставительного ассоциативного словаря» Г. А. Черкасовой [5], который включает данные «Словаря ассоциативных норм русского языка» под редакцией А. А. Леонтьева (1977), «Русского ассоциативного словаря» (2002) и «Славянско-

го ассоциативного словаря» (2004). В этих словарях были представлены результаты психолингвистических исследований (свободных ассоциативных экспериментов), проводимых с середины 60-х годов XX века до начала 2000-х годов XXI века. Материалы «Русского сопоставительного ассоциативного словаря» отражают ассоциативно-вербальную модель языкового сознания русских по временным срезам, что позволяет исследовать динамику русского языкового сознания определенного поколения (конец XX в. – нач. XXI в.), изучить «речемыслительный портрет» русских и тенденции в изменении взгляда на мир россиян в динамике 40 лет [5].

В «Словаре ассоциативных норм русского языка» под редакцией А. А. Леонтьева, репрезентирующем языковое сознание человека советской эпохи, ядро ассоциативного поля «народ» образует наиболее частотная реакция *люди* (39). Данная реакция является понятийной, оценочно нейтральной, она соотносится с одним из лексических значений лексемы ***народ*** – «люди, группа людей». Понятийное ядро ассоциативного поля формируют также реакции *русский* (16), *нация* (2), *народность*), отражающие значение «о нации, национальности, народности», и реакции *советский* (17), *всех стран* связанные со значением «население государства, жители страны».

Наряду с ядерными семантическими компонентами концепт «народ» в языковом сознании советского человека характеризуется признаками **множественности** (реакции *масса (5)*, *много (5), толпа (6), обширный, большой)*, **силы** (реакции *могучий, сила (7), несгибаемый (3), мощь, движущая сила*), **общности** (реакции *весь (3), дружба, дружный (2), братия, единый, общество, содружество, сосуществование, собрание*). Значительным количеством реакций в исследуемом ассоциативном поле представлены идеи **войны / мира** (*борьба, армия, борется, борющийся, воинственный, непобедим, победитель, самоотверженный, фашизм, мир, мирный, патриотический*) и **труда** (*творец, труд (2), дело, создатель трудолюбивый, труженик*), которые отражают идеологические штампы советской эпохи (народ-воин, народ-труженик). Социально-исторически маркированными являются и реакции, связанные с **советскими символами и реалиями**: *звезда, знамя, партия, партия и правительство*.

Ассоциативное поле включает **локативные** реакции, характеризующиеся различной степенью масштабности: *Земля (2), планета (2), земной шар, в магазине, город, дом*.

Акциональная характеристика представлена реакциями *борется*, *идет*, а также прецедентной реакцией *безмолвствует*, восходящей к ремарке А. С. Пушкина в финале трагедии «Борис Годунов» – *Народ безмолвствует*.

Оценочная зона ассоциативного поля «народ» представлена преимущественно позитивными характеристиками: *великий (19), родной (3), гордый, добрый, гостеприимный, простой, разный, свободный, хороший*. Как негативная может быть квалифицирована лишь оценочная реакция *скот*, являющаяся зоометафорой.

Ассоциативное поле «народ», представленное в «Русском ассоциативном словаре», демонстрирует существенные трансформации, произошедшие в русском языковом сознании в связи с социально-историческими изменениями – распадом СССР, концом советской эпохи, экономическими трудностями, социальными проблемами и т. д.

Наиболее частотной реакцией в данном ассоциативном поле становится лексема *толпа* (16), обозначающая «неорганизованное скопление людей, сборище», тогда как реакция *люди* оказывается единичной. Хотя в языковом сознании начала 90-х сохраняют актуальность реакции, отражающие **национальный** аспект концепта «народ» (*русский (5)*, *русичи*), признак **силы, борьбы** (*вели-*

кий (4), гордый, исполин, могучий, непобедимый, победитель), идеи **множественности** (*толпа (16), массы (2), много, туча*), **общности** (*дружный*, *един, сборище*) и **труда** (*трудолюбивый*, *рабочий*), реалии и идеологические штампы **советской эпохи** (*и партия (5)*, *партия(2), советский (2), и армия едины, и партия едины, СССР*), однако в целом структура ассоциативного поля «народ» существенно изменяется.

Появляются реакции, отражающие **социально-политические понятия и реалии,** ставшие актуальными в этот исторический период: *митинг (2)*, *бунт, выборы, Ельцин*, *воля, свобода*. В оценочной зоне концепта начинают преобладать негативные характеристики: **глупость** (*глупый (3)*, *быдло (2)*, *стадо (2)*, *темный (2), дубовый, дурной, не поймет, тупой*) и **злость** (*злой*, *лихой*, *озлобленный*). Одной из ключевых становится идея **страдания** и **угнетения**: *голодный, беден, загнанный, многострадальный, страдает, угнетенный, жалость*). В этой связи показательным является то, что прецедентная реакция *безмолвствует (6)*, указывающая на пассивность, безволие, становится одной из наиболее частотных. Обратим внимание также на то, что в семантике слова *толпа*, занимающего ядерное положение в структуре исследуемого ассоциативного поля, содержится негативная оценочная коннотация.

Материалы «Славянского ассоциативного словаря», характеризующие русское языковое сознание периода конца 90-х – начала 2000-х гг., демонстрируют стабильность ядерной зоны ассоциативного поля «народ». Наиболее частотными являются реакции *толпа (84)* и *люди (57).* В ядерной зоне сохраняются реакции, манифестирующие **национальный** и **государственно-политический** аспекты понятийной составляющей концепта «народ». Первый аспект представлен реакциями *русский (50), нация (17), национальность (6), Россия, русские (2), армяне, и нация, народность, негры*, *раса*, *российский, россияне, Украины, чукча, эстонский,* второй – реакциями *страна (15), население (7), общество (5), страны (3), электорат (2), всей страны, граждане, население СССР, советский, сограждане*, *социум*.

Актуальными для ассоциативного поля «народ» остаются идеи **множественности** (*много (15), масса (8), массы (3), много людей (3), многочисленный (2), головы маленькие (много), масса (народная), массовка, массы людей, скопление*) и с**илы** (*сила (9), великий (6), сильный (5), могучий (2) победитель (2), большой, герой, и народище, крепкая масса*).

В то же время концептуальный признак **общность** демонстрирует явную тенденцию к деактуализации (сравнительно немногочисленные реакции *вместе (2), все (2), един, единство, единый, коллектив, общность, сплочен, сплоченный*), что, по-видимому, объясняется вытеснением коллективистской идеологии идеями индивидуализма (появляются реакции *индивидуальность, личность*). Концептуальные признаки **война** (*война (2), освободитель*) и **труд** (*дело, весь трудовой, трудолюбивый*) вытеснены на дальнюю периферию ассоциативного поля «народ».

В то же время возросшая социальная активность обусловила расширение спектра **акциональных** реакций: *восстал (3), гуляет (3), бастует (2), требует (2), бастовать, бунтует, бушует, волнуется, все переживет, движение, достает, ликует, пошел, пошел пить пиво, разрушитель, собирался, толпится.*

Оценочная зона ассоциативного поля «народ» в русском языковом сознании постсоветского периода характеризуется ярко выраженной амбивалентностью. Широким спектром реакций представлены как **позитивные** признаки (*свободный (6), дружный (5), умный (5), гордый (2), добрый (2), дружелюбный (2)*,

прекрасный (2), честный (2), гордость, гостеприимный, нарядный, смелый, человечность), так и **негативные (***стадо (7), быдло (2), глупый (4), дурак (2), дурной (2), злой (2), алкаши*, *баран, бешеный, глумной, глуп, дикий, завистливый, пьет, пьянь, стадо, тупой, шальной*).

Продолжает оставаться актуальной идея **страдания и унижения** (*бедный (4), несчастный (2), безвластен, бесправие, голод, голодает, голоден, голый, задавлен, испытания, крах, многострадальный, обманули, обманутый, страдальцы, терпеливый, терпит, тяжело*, *униженный*, *усталый*). Реакции, выражающие **позитивные эмоции**, единичны (*веселый*, *доволен, любви, счастливый, счастье*).

Таким образом, анализ семантической структуры ассоциативного поля «народ» в русском языковом сознании конца XX – начала XXI вв., позволивший выявить ее существенные трансформации, показал, что социально-исторические условия и ментальный опыт человека влияют на формирование вербальных ассоциаций. Это значит, что ментальный опыт приводит к структурным перестройкам в ассоциативно-вербальных сетях и языковом сознании в целом.

ЛИТЕРАТУРА

1. Тарасов Е. Ф. Актуальные проблемы анализа языкового сознания. *Языковое сознание и образ мира. Сборник статей* / отв. ред. Н. В. Уфимцева. Москва, 2000. 320 с. URL: https://www.iling-ran.ru/library/psylingva/sborniki/Book2000/html_204/1-3.html
2. Тарасов Е. Ф. Межкультурное общение – новая онтология анализа языкового сознания. *Этнокультурная специфика языкового сознания*. Москва, 1996. С. 7–22.
3. Уфимцева Н. В. Языковое сознание – образ мира – языковая картина мира. *Вопросы психолингвистики*. 2015. № 2 (24). С. 115–119.
4. Ушакова Т. Н. Языковое сознание и принципы его исследования. *Языковое сознание и образ мира.* Сборник статей / отв. ред. Н. В. Уфимцева. М., 2000. 320 с. URL: https://www.iling-ran.ru/library/psylingva/sborniki/Book2000/html_204/1-2.htm
5. Черкасова Г. А. Русский сопоставительный ассоциативный словарь. Москва: ИЯз РАН, 2008.

А. С. Петренко (м. Київ)

СУЧАСНІСТЬ ЯК ДЖЕРЕЛО НЕОПРЕЦЕДЕНТНИХ ФЕНОМЕНІВ УКРАЇНСЬКОГО МЕДІЙНОГО ДИСКУРСУ

Засоби масової комунікації є однією з тих сфер функціонування української мови, де, з одного боку, випрацьовуються й утверджуються мовні стандарти, з другого – створюються умови для виникнення й розвитку різноманітних інноваційних процесів. Звернення до мовних одиниць, що можуть оперативно, стисло і лаконічно доносити до читача певну інформацію, як мовна ознака текстів засобів масової комунікації неодноразово ставало об’єктом спеціальних мовознавчих студій, перетворивши їх на окремий напрямок – медіалінгвістику. У поле зору науковців, які працюють у цьому напрямі, потрапляють не лише конкретні лексико-семантичні зміни, мовно-зображальні засоби, комунікативні, жанрові особливості, зумовлені комунікативно-прагматичними вимірами медійного дискурсу, а також і мовні явища, що стають маркерами соціо-психо-культурних змін у національній свідомості мовців. Про це почасти свідчать дослідження Г. Я. Солганіка, Т. Г. Добросклонської, В. В. Красних, О. В. Красовської, Л. О. Кудрявцевої, І. Г. Приходько, О. А. Стишова, А. М. Григораш, Л. І. Шевченко, В. І. Богданова, Д. Ю. Сизонова, Г. А. Черненко та багатьох інших. Лінгвостилістичний опис ресурсів різних мов і мовних інтенцій, що мають здатність впливати на свідомість потенційного читача всебічно вивчається у медіалінгвістиці.

Сьогодні можна також говорити про окремий напрям у медіадослідженнях, безпосереднім предметом вивчення якого стають прецедентні феномени. Зазвичай у поле зору дослідників потрапляють ті прецедентні явища, лінгво-когнітивні ознаки яких не викликають сумніву, що однозначно активізують культурну пам'ять носіїв певної мови. Проте враховуючи динамічні соціально-політичні рухи українського суспільства, що насамперед відтворюються у засобах масової комунікації, варто також звернутися до процесів виникнення ознак прецедентності у мовних одиниць, що таких ознак раніше не мали. У зв'язку з цим уважаємо актуальним вивчення випадків функціонування вербально виражених явищ сучасності (імен, подій, ситуацій, висловлювань) і відслідковування механізмів та умов їхнього перетворення на прецедентні феномени у медійному дискурсі.

Неопрецедентними називаємо феномени, поява яких пов'язана з подіями новітньої історії, з актуальним сьогоденням, яке й створює історико-культурний, політичний, соціально-економічний фон їхнього осмислення й умови експлікації мовцями.

Аналізуючи джерела прецедентних феноменів, що функціонують у сучасних засобах масової комунікації, у різних жанрах художнього дискурсу, більшість дослідників зупиняються на таких сферах культурного життя, як фразеологізми й паремії, художня література, релігія, кінематограф, міфологія та ін. [3; 4]. Як доводить зібраний нами матеріал, є підстави розглядати сучасність в усіх її виявах окремою сферою-джерелом неопрецедентних феноменів.

Зупинимося на прецедентних іменах як індивідуальних назвах, що, за визначенням В. В. Красних, пов'язані з широко відомим текстом чи прецедентною ситуацією і здатні в процесі комунікації актуалізувати свої диференційні ознаки [5, с. 197–209]. Крім того, як зауважує Д. Б. Гудков, прецедентне ім'я – це ім'я-символ, що називає сукупність еталонів певної якості: «ПІ вказують на інваріантні уявлення тих «культурних предметів», що є еталонами національної культури» [2, с. 152]. При вживанні ПІ відбувається номінація самого прецеденту, до якого апелює автор, однак важливим у цьому плані, як зазначає В. В. Красних, є апеляція не до власне денотата (референта), а до набору диференційних ознак цього ПІ [6, с. 48].

У багатьох дослідженнях серед ознак ПІ називають його експресивність, образність, високий рівень емоційного впливу, точну й коротку характеристику певного явища, зумовлену використанням прецедентного імені. Важливо також і те, що корпус прецедентних імен не є сталим. Услід за розвитком певної національної спільноти відбуваються зміни як в її мові в цілому, так і в конкретних мовних явищах зокрема.

Заголовки українських видань зафіксували появу неопрецедентних імен з таких сфер сучасного життя, як політика і спорт. До того ж, в обох сферах функціонують як імена українських представників політики і спорту, так і закордонних.

У наведених нижче заголовках зустрічаємо імена добре відомих керівників або екс-керівників держав, які для більшості наших сучасників завдяки своїм політичним діям, харизматичним рисам, одіозним вчинкам, стали символами зради (В. Янукович), скандалу (Д. Трамп). Обидва лідери у свідомості сучасних українців є носіями негативних рис. Вживаючи їхні імена, автори публікацій позначають не конкретного лідера країни, а актуалізують саме ті диференційні ознаки, символом яких стали ці імена. Наприклад: *Реанімація «**Януковичів**»?* (Україна молода – далі УМ. 29.12.2015). У заголовку ім'я колишнього президента країни вжито у множині невипадково. З одного боку, це свідчить про типовість, поширеність тих ознак, що визначили можливість вживання цього імені як культурного знаку, хоч і з негативною оцінністю. З другого – вказує на неперсоніфікований, образно-символічний характер вживання імені, що пунктуаційно підтверджують також лап-

ки, в яких воно подано. Саме ці граматичні та пунктуаційні ознаки вживання імені свідчать про його прецедентний статус.

Про прецедентний характер функціонування імені президента США Дональда Трампа свідчать означення, що з ним вживаються, наприклад: *«Чеський **Трамп**»: уряд країни очолить скандальний мільярдер правих поглядів* (УМ. 24.10.2017); *Кожній Америці по своєму **Трампу**: президентські вибори у Бразилії виграв ультраправий політик* (УМ. 30.10.2018). У цих заголовках Трамп не є власним ім'ям конкретної, добре відомої в сучасній політиці особи. Це ім'я вжито як символ певного стилю особистої поведінки і стилю вирішення державних питань.

До сфери політики можемо віднести ім'я Джуліана Ассанжа – інтернет-журналіста, активіста, засновника Wikileaks (2006), яке набуло значущості у зв'язку із викриттям таємниць сучасної політики і стало символом боротьби за правду. Тому читаючи у заголовку *Віра – наш **Ассанж*** (УМ. 29.04.2016), ми розуміємо, ща автор насамперед актуалізує саме цю диференційну ознаку, пов'язану з референтом цього імені. Як і в попередніх заголовках, наявність означення *наш* підкреслює символічний характер цього імені.

Одним з найпопулярніших видів спорту у світі є футбол. Мабуть, цим можна пояснити, що прецедентними стали імена добре відомих футболістів нашого часу Андрія Шевченка і Девіда Бекхема. Досягненнями у спорті, вишуканою грою вони здобули свою знаменитість. На актуалізацію цього смислу розраховують автори, вживаючи їхні імена у заголовках: *Як стати **Бекхемом**?* (УМ. 29.09.2016); *Буде гол: на Черкащині інвестують в нових **Андріїв Шевченків*** (УМ. 29.11.2016). Такою ж популярністю користується і Міхаель Шумахер – німецький автогонщик, семиразовий чемпіон світу у «Формулі-1». Він вважається найшвидкісним водієм за усі часи спортивних змагань на автоперегонах, а його ім'я є символом швидкості. Так, у заголовку *Хто дозволяє **шумахерам** водити трамваї*? (Урядовий кур'єр. 6.10.2017) прізвище автогонщика, вжите у множині, сигналізує про прецедентність цього імені. Крім того, написання прізвища з маленької літери вказує на його негативні емоційно-експресивні конотації у даному вживанні.

Як бачимо, автори публікацій, вживаючи неопрецедентні імена, розраховують на те, що читачі добре зрозуміють їх натяки. Перебуваючи із читачами на одному синхронному історико-культурному і політичному зрізі, володіючи однією когнітивною базою, автори не дають жодних додаткових коментарів, сподіваючись на однозначне декодування прихованих прецедентних смислів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богданова І. В. Сугестивний потенціал прецедентних одиниць в українському медійному дискурсі початку XXI ст.: автореф. дис. … канд. філол. наук : 10.02.01. Вінниця, 2016. 22 с.
2. Гудков Д. Б. Теория и практика межкультурной коммуникации: монография. Москва: Гнозис, 2003. 286 с.
3. Завьялова Г. А. Источники прецедентности в детективном дискурсе. *Вестник Кемеров. гос. ун-та*. 2017. № 2. С. 195–199.
4. Ільченко О. А. Джерела виникнення інтертекстуальності в україномовних ЗМІ початку XXI ст. *Дослідження з лексикології і граматики української мови*. 2012. Вип. 11. URL: https://ukrmova.com.ua/zmist-zhurnalu/vipusk-11/dzherela-viniknennya-intertekstualnosti-v-ukraïnomovnix-zmi-pochatku-xxi-st/ (дата звернення: 28.02.2019).
5. Красных В. В. «Свой» среди «чужих»: миф или реальность? Москва: ИТДГК «Гнозис», 2003. 375 с.
6. Красных В. В. Этнопсихолингвистика и культурология: курс лекций. Москва: ИТДГК «Гнозис», 2002. 284 с.

Т. О. Петрова (м. Харків)

РЕЦЕНЗІЇ НА УКРАЇНСЬКІ СПЕЦІАЛЬНІ СЛОВНИКИ ЯК «ІНДИКАТОРИ» ЇХНЬОЇ ЯКОСТІ

Термінологічні словники – це підсумок термінографічної діяльності, а також потужний культурологічний чинник розбудови й ствердження національної літературної та наукової мови, запорука розвитку науки й техніки.

У кінці XX ст. – на поч. XXI ст. розширюється тематика лексикографічного опису спеціальних мов, цьому сприяють надання українській мові статусу державної, прагнення розвинути термінологію національної науки, забезпечити її спеціальними видання, а як наслідок виникає третя відновлювальна хвиля термінографічної діяльності – «термінологічний вибух». Однак, незважаючи на вагому кількість надрукованих спеціальних словників за останні роки, особливої уваги потребує низка теоретико-практичних питань термінологічної лексикографії: по-перше, це стосується укладання словників нового типу, що вимагають теоретичного розроблення; по-друге, надзвичайна складність галузевих термінологій, їхня розгалуженість і внутрішня диференціація потребують осмислення поняттєвого матеріалу, що повинно знайти відповідне місце в словнику; по-третє, потужний розвиток поняттєвої бази вимагає продукування термінів на основі власних ресурсів. «Індикатором» якості фахових словників є критична реакція на них, відображена в текстах опублікованих рецензій, у яких експерти зауважують переваги та недоліки видань.

На сьогодні теоретико-методологічні питання термінографії досліджують С. Гриньов, В. Дубічинський, З. Комарова, В. Щербін, Л. Боярова, О. Іванова, В. Іващенко, М. Комова, І. Кочан, О. Кочерга, Л. Симоненко, Л. Туровська та ін. Сучасна українська термінографічна критика постійно розвивається, однак у науковій теоретичній літературі все ще не порушено питання про її визнання як цілком самостійного напряму термінографії з випрацюваною власною методологічною основою. До того ж сьогодні ще немає праць, у яких було б висвітлено роль рецензій на спеціальні словники як «індикаторів» їхньої якості, а також їхній вплив на формування методологічних принципів і засад створення фахових словників.

Засади критики спеціальних словників закладені в 20-х рр. XX ст., зокрема в указаний період головним завданням кожної з 34-х секцій Інституту української наукової мови було створення якісних термінологічних словників. Для цього члени секції сходилися на засідання, під час яких розробляли методологію укладання словників, обговорювали доповіді та вислухували рецензії. Сьогодні потребу підвищення якості фахових словників може задовольнити спирання на досвід і традиції укладання праць такого типу й урахування результатів їхнього критичного діагностування. З урахуванням викладеного вище можемо констатувати, що зростає необхідність удосконалення професійної та об’єктивної критики термінографічної продукції.

Важливими для з’ясування ролі термінографічної критики в створенні фахових словників є змістовні рецензії на них, у яких на засадах критичного інтерпретування структури видань експерти зазначають їхні суттєві недоліки. Теоретико-практичну роль рецензій на спеціальні словники вбачаємо в такому: 1) їхнє теоретичне значення полягає в потенційній важливості використання результатів під час розроблення моделей сучасних словників і їхніх параметрів; 2) практичне – у можливості застосувати зауваження й рекомендації з прагматичною метою.

Для висвітлення теоретико-практичних проблем української термінографії залучено рецензії, що розміщені на сторінках значущих для наукових кіл фахових галузевих вісників, збірників і лінгвістичних періодичних видань, надрукованих протягом кінця XX ст. (від 80-х рр.) – поч. XXI ст. Зауважмо, що в більшості проаналізованих праць не виявлено критичного ставлення до них: експерти передусім підкреслюють переваги видань і їхні сильні сторони, а також зосереджуються в коментарях на особистих емоційних позитивних враженнях від знайомства зі словниками й лише на цьому ґрунтують відповідну характеристику.

Результати експертизування текстів рецензій засвідчують, що в полі зору критиків перебуває обмежена кількість типів термінологічних словників, що, вочевидь, зумовлено незначним видовим різноманіттям термінографічної продукції, яка побачила світ упродовж аналізованого періоду. Отже, за нашими спостереженнями, у текстах рецензій схарактеризовано такі види термінологічних словників: 1) за інформаційним складником: а) за *широтою охоплення термінологічної лексики* – багатогалузеві, галузеві, вузькогалузеві; б) *за способом семантизування термінів* – дефінітивні, перекладні (двомовні, багатомовні), дефінітивно-перекладні, енциклопедичні словники, довідники, енциклопедії; 2) за носієм інформації – друковані; 3) за обставинами існування в зовнішньому середовищі: а) *стосовно первинності виходу у світ* – оригінальні, передруки й перекладені; б) *за місцем створення* – загальнодержавні й закордонні. Поза увагою критиків залишилися термінологічні поліфункціональні словники, класифікатори, рубрикатори, словники номенклатурних одиниць, орфографічні, електронні та ін.

Не можна не погодитися з твердженням майже кожного рецензента про те, що в умовах інформаційного вибуху, який супроводжує стрімкий розвиток різних наук, виникає нагальна потреба створення якісного словника, який би допомагав дослідникам і науковцям орієнтуватися в термінології описуваних галузей. Важливо, щоб власне критики розуміли призначення термінологічних словників, а головно рецензій: «Збагаченню і розширенню українського термінофонду служить видання та обговорення проаналізованих […] словників» [2, с. 152]. Усвідомлюючи теоретичну й практичну значущість коментарів до словника, рецензенти повинні виважено й об’єктивно діагностувати термінографічну працю. Утім, зазначаючи недоліки, критики лише в поодиноких випадках подають рекомендації щодо їхнього усунення.

Протягом усього аналізованого періоду експерти приділяють увагу насамперед дефінітивним, перекладним словникам і словникам-довідникам. Найбільше зауважень висунуто до словників поч. XXI ст., що пов’язано, на нашу думку, з розширенням лексикографічного репрезентування терміноодиниць, зокрема намаганням сучасних упорядників описати спеціальні одиниці на різних мовних рівнях. Крім того, можна було б дорікнути критикам, що вони оминули увагою важливі параметри фахового словника – ‘гіперо-гіпонімія’, ‘антонімія’, ‘синонімія’, – які передусім засвідчують розвиток терміносистеми як єдності. Однак, за нашими спостереженнями, автори словників, на жаль, не описують спеціальні одиниці за вказаними параметрами. Викладене визначає нагальну потребу створення лексикону нового типу – словника комбінованого, що комплексно відображатиме термінологію як терміносистему. Зауважмо, що на сьогодні в сучасній українській термінографії є авторська монографія, присвячена теорії розробляння принципів і засад укладання словника комбінованого типу з фітомеліорації [1].

Коментарі критиків фахових **дефінітивних словників** стосуються таких параметрів: 1) ‘вступ/передмова’ – невідповідність заявленим у вступній частині принципам і засадам подання параметричних складників терміностатті; 2) ‘енциклопедична інформація’ – недотримання однотипного його репрезен-

тування; 3)‘реєстр словника’ – відсутність багатьох термінів, що є складниками описуваної галузі, зайвість термінів та відповідних даних; 4) ‘дефініція’ – неточність дефініцій, невичерпність (неповне) пояснення понять, брак пояснення певних понять, завеликий обсяг дефініції; 5) ‘список літератури’ – неповнота списку літератури.

Характеризуючи **перекладні дефінітивні словники**, критики діагностують кількісні недоліки стосовно їхніх різних структурних параметрів: 1) ‘реєстр словника’ – брак термінів, необхідність замінити реєстрові одиниці іншими спеціальними назвами, вхідний питомий заголовний термін – чужомовним; 2) ‘зона перекладу’ – неточність перекладу, поширеність кальок, брак транскрипції; 3) ‘дефініція’ – неточність дефініювання понять.

Експертизуванню **енциклопедичних словників** присвячено поодинокі рецензії, тому викладені оцінки параметрів праць такого типу містять потужний потенціал. З-поміж недоліків критики називають “завеликий” ‘реєстр словника’. Звісно, реєстр енциклопедичного словника повинен містити значну кількість термінів, але не слід поповнювати його за рахунок терміноодиниць, що є складниками поняттєво-термінологічних апаратів несуміжних галузей.

Підсумовуючи відображені результати діагностування якості репрезентування окремих параметрів **словників-довідників**, виділяємо такі критичні зауваження експертів: 1) замінити заголовний термін-кальку (компонент аналітичного терміна) нормативним терміном; 2) додати параметр ‘акцентна характеристика’; 3) установити відповідність заголовних термінів з їхніми дефініціями; 4) додати параметр ‘ілюстративний матеріал’.

Аналіз рецензій на спеціальні словники засвідчує, що найбільше уваги критиками приділено друкованим галузевим і вузькогалузевим, дефінітивним, дефінітивно-перекладним, енциклопедичним словникам і словникам-довідникам. З-поміж поширених і проблемних параметрів розглянутих типів словників насамперед домінують ‘реєстр словника’, ‘заголовний термін’, ‘дефініція’; менше схарактеризовані параметри ‘вступ/передмова’, ‘акцентна характеристика’, ‘зона перекладу’, ‘транскрипція’, ‘енциклопедична інформація’, ‘список літератури / джерела’, ‘ілюстративний матеріал’. Крім того, нагальною проблемою для термінографії є нормалізування термінів у фахових словниках із фіксуванням змін у мові та поглядах на норму в термінології. Викладені критичні зауваження рецензентів розглядаємо не як виключно недоліки словників, а як перспективу щодо покращення якості праці. Отже, рецензії на термінологічні словники є «індикаторами» якості фахових словників та стану розвитку теоретичної термінографії. Відповідно, рецензії мають важливе теоретико-практичне значення: систематизування виявлених критичних оцінок і недоліків репрезентування структурних параметрів видань такого типу сприятиме вдосконаленню теоретико-методологічних основ метатермінографії задля практичного якісного реалізування спеціальних праць.

ЛІТЕРАТУРА

1. Петрова Т. О. Фітомеліоративна термінологія сучасної української мови та її відображення в термінологічному словнику комбінованого типу. Харків: ТОВ «ТПГ», 2018. 227 с.
2. Плескач В. Два словники. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка», № 620: Серія «Проблеми української термінології»*. 2008. С. 148–152.

А. В. Поветкина (г. Харьков)

ОНЛАЙН-ИГРА КАК ИННОВАЦИОННОЕ КОММУНИКАТИВНОЕ ПРОСТРАНСТВО

Для XXI в. характерно стремительное развитие компьютерных технологий, обеспечивающих возникновение новой культурной и языковой среды. Для современного человека – носителя современной культуры – все большее значение приобретают компьютерные игры. Они получают широкое распространение и выходят за рамки простого развлечения. Исследователь современной культуры И. Бурлаков отмечает, что формируется новый тип личности – «Homo Gamer» [2]. Таким образом, игра предстает как инновационное коммуникативное пространство, обусловливающее уникальные способы взаимодействия субъектов-игроков.

Объектом нашего исследования была выбрана игра League of Legends, представляющая жанр MOBA, предметом же является сложная система текстов и игровых действий, происходящих в виртуальной реальности онлайн-игры. В данной статье проанализируем дискурс онлайн-игры, сравним его с виртуальным дискурсом, дискурсом однопользовательской компьютерной игры, определим сходства и различия между ними. Термин *дискурс* используем в логико-философском смысле – «возможный (альтернативный) мир» [5, с. 44-45], а также в значении «единичное событие общения, взаимодействия сознаний посредством языка, а также устойчивая форма социальной практики речевого поведения, т. е. некоторый тип говорения или письма» [6, с. 32]. *Виртуальным дискурсом* называем особый тип дискурса, уникальные особенности которого обусловлены ситуацией виртуального общения [3].

Дискурсивный анализ текстов онлайн-игры League of Legends (взятых нами с официального сайта игры) позволил выявить многоуровневую разветвленную текстовую структуру, элементы которой находятся в сложных отношениях друг с другом, игровым процессом и обеспечивающими его техническими процессами, а также внеигровой действительностью, которая позволяет говорить об игре как о полидискурсивном пространстве.

Можно сказать, что игра League of Legends создает единый мегадискурс, в рамках которого роль игрока и специфика общения позволяют выделить несколько дискурсов: первый предполагает общение разработчиков с пользователями и может быть условно назван метатекстовым или дискурсом Пользователя, поскольку игрок выступает пассивным получателем инструкций; второй реализуется во взаимодействии игрока с игрой и виртуальным миром игры и назван нами дискурсом Призывателя, поскольку именно так в метатексте именуется игрок; в рамках третьего дискурса осуществляется интерактивное взаимодействие субъектов-игроков, этот дискурс предлагаем назвать дискурсом Игрока. Каждый дискурс предполагает собственные правила и «язык» общения и выступает самостоятельным феноменом, несмотря на тесные связи с другими выявленными дискурсами.

Для дискурса Пользователя характерно преобладание официально-делового стиля литературного языка. К этому дискурсу относятся тексты, регулирующие взаимоотношения корпорации Riot Games как обладателя всех прав на интеллектуальную собственность и игроков как пользователей. Это правовые акты, лицензионные соглашения и правила поведения, диктуемые корпорацией и представленные на официальном сайте игры.

Вторым подуровнем метатекста можно считать корпус текстов, предназначенных для первичного ознакомления пользователя с игрой. Сюда целесообраз-

но отнести инструкции, указания и описания, представленные в собственно игре и игровом клиенте (программе, позволяющей запускать игру).

К дискурсу пользователя можно отнести и сообщения от компании-разработчика о планируемых и осуществленных изменениях в игре, их комментарии относительно общего игрового процесса.

Основное место среди текстов дискурса Призывателя занимает корпус текстов, посвященных игровой Вселенной. К таковым относятся краткие биографии персонажей, представленные в игровом клиенте, развернутые описания территорий, биографии и истории персонажей, размещенные на официальном сайте игры и написанные профессиональными писателями, многочисленные неофициальные истории, написанные поклонниками. Они формируют сюжетный план виртуального мира игры и актуализируют корреляцию игровой тематики с литературным жанром фэнтези, который приобрел особую популярность в последние десятилетия и для которого характерна мифологическая и сказочная основа, фантастичность, магия и волшебство.

Отдельным уровнем дискурса Призывателя можно считать реплики игровых персонажей, произносимые непосредственно в процессе игры, обеспечивающие вовлеченность игрока в игровой процесс. В этих высказываниях отражается уникальный характер персонажа, иногда часть его биографии. Среди этих реплик можно выделить:

1) Замечания. Время от времени персонажи произносят фразы, ни к кому конкретно не обращенные или обращенные к игроку. Так, *Синдра* иногда восклицает: «*Вам меня не обуздать*!».

2) Шутки. Чтобы персонаж пошутил, игроку необходимо прописать в игровом чате команду /joke. Шутка может быть просто репликой, может сочетаться с действием или состоять только из действия;

3) Реакции на события или персонажей. Персонажи в процессе игрового взаимодействия могут высказывать свое отношение к происходящему. Это, например, фразы, произносимые при встрече персонажей, которые являются врагами в сюжетном плане игровой вселенной.

Отличие онлайн-игры от однопользовательских компьютерных игр заключается в ее погруженности в пространство Интернета, что делает игру пространством коммуникации. В связи с этим возникает еще один тип текстов – интерактивное взаимодействие субъектов-игроков, формирующее дискурс Игрока.

Основным средством коммуникации во время игровой сессии предстает игровой чат. Чат – уникальное явление сетевой культуры, по определению О. В. Лутовиновой, «страница какого-то сайта, на которой отображается постоянно обновляющийся текст, состоящий из представленных в хронологическом порядке реплик пользователей» [3, с. 190]. Общение в чате происходит в режиме реального времени, а коммуникантов может быть до нескольких десятков или сотен. Каждый из участников чата имеет свой ник, и сообщение от пользователя состоит из его ника и непосредственно самого сообщения. Текст в чате движется по экрану, по мере появления новых сообщений старые исчезают.

League of Legends предусматривает, что в одной стандартной игровой сессии принимает участие 10 игроков (по 5 в каждой из команд). Игровая программа предоставляет возможность коммуницировать посредством текстового чата, в котором игроки могут обмениваться короткими сообщениями или сигналами.

Помимо сообщений игроков, в текстовый чат заложены устойчивые клишированные сообщения, извещающие игроков об основных событиях, произошедших во время игровой сессии. Эти сообщения представлены в виде законченных предложений и могут быть двух типов:

1) Сообщение одного из игроков, переданное посредством системного сигнала («*Призыватель 1 сигнализирует, что враги потеряны из виду*», «*Призыватель 1 просит помощи*» и т. д.);

2) Сообщение о значимых в рамках игровой сессии действиях одного из игроков («*Призыватель 1 уничтожает первую башню*», «*Призыватель 1 пускает первую кровь*», «*Призыватель 1 совершает серию убийств*» и т. д.).

Таким образом, игровая программа может выступать как в качестве средства быстрой передачи необходимой информации, так и в качестве относительно самостоятельного квазисубъекта, реагирующего на изменения игровой ситуации и сообщающего об этих изменениях другим игрокам.

В первом случае система лишь механически перекодирует сигнал игрока в заранее заданное сообщение. Системное сообщение первого типа является одним из способов коммуникации между субъектами-игроками и обычно предполагает наличие конкретного адресата, который может быть назван в системном сообщении («*Призыватель 1 сигнализирует Призывателю 2 отступить*»), обозначен при помощи визуальной части сигнала (например, сигнал «*Призыватель 1 сигнализирует быть осторожным*» сопровождается яркой анимацией восклицательного знака на месте источника предполагаемой опасности или того, кому эта опасность может угрожать) или задаваться контекстом (Сигнал «*Призыватель 1 просит помощи*» может быть обращен ко всем игрокам союзной команды, к игрокам союзной команды, чьи персонажи живы на момент создания сообщения, или к конкретному игроку, в зависимости от игровой ситуации). Смысл одного сигнала игрок может уточнять другим (например, сигнал о том, что Призыватель направляется в определенную точку на карте, может быть дополнен просьбой о помощи).

Во втором случае система проводит анализ сложившейся в игровой сессии ситуации, выступая в роли стороннего наблюдателя, судьи, наделенного абсолютным знанием об отдельной игровой сессии.

Сообщения второго типа предполагают одностороннюю массовую коммуникацию, поскольку предназначены одновременно для всех игроков, принимающих участие в игровой сессии.

Сообщения игроков в целом соответствуют характеристикам общения в классическом чате, однако игровая ситуация обусловливает смену приоритетов коммуникантов. Так, возрастают экспрессивность, эмоциональность и спонтанность речи, что объясняется состоянием эмоционального напряжения в процессе игры. Соответственно, коммуниканты широко используют все возможности для передачи эмоций (обсценная лексика, эмотикон).

Коммуникация игрового чата, как и обычного, синхронна и воспринимается игроками именно как разговор. Однако, в отличие от обычного чата, в игровом повышается информативность сообщений, что обусловлено относительно небольшим количеством участников коммуникации и наличием общей для всех задачи – победы в игровом матче. Встречаются также фатические высказывания, высказывания на отвлеченные темы, которые, с точки зрения грамматики, представляют собой грамматически оформленные предложения или короткие реплики, являющие собой образец русской разговорной речи. Знаки препинания в таких сообщениях несут функцию графического выражения эмоций и чаще выступают составляющим эмотикона. Сообщения же, призванные выполнять игровую задачу, чаще имеют вид коротких (одно–два слова) реплик, реализованных посредством сленговой лексики.

Регламентированность по форме игрового чата ниже, чем у обычного, поскольку в игровом чате отсутствует модератор, контролирующий соблюдение правил общения. Наказание за нарушение хоть и предусматривается, но воз-

можно лишь после завершения игровой сессии. Для игрового чата, как и для обычного, характерна карнавализация, которая обеспечивается анонимностью коммуникантов.

Однако основа карнавализации в игровом чате несколько иная. Обычный чат автономен и оторван от любой реальности, кроме виртуальной реальности самого чата или сайта, на котором существует, коммуниканты представлены только своими никами, сообщениями и изредка аватарами.

Чат же игры существует лишь как часть игрового процесса, реагирующая на изменения игровой ситуации. Он не порождает свою реальность, а существует в рамках более широкой виртуальной реальности игры, перенимая ее специфику. В отличие от обычного чата, коммуникация в игровом чате сопровождается действиями в виртуальной реальности игры, что существенно усложняет структуру чата.

Для дискурса игрока характерен сленг, который, в целом напоминает сленг интернет-пользователей, однако имеет уникальные особенности, обусловленные спецификой виртуального мира каждой игры. Как и сленг интернет-пользователей, сленг игроков основан на заимствованиях из английского языка и аббревиации.

На основании анализа сленговых лексем мы делаем вывод, что доминирующая коммуникативная установка игроков – краткость, обусловленная ситуацией «сражения» и необходимостью общения в реальном времени.

С нашей точки зрения, конституирующими виртуальный мир игры могут считаться только дискурс Призывателя и дискурс Игрока, они же, на наш взгляд, перспективны в качестве предмета дальнейшего исследования. Данные дискурсы обнаруживают сходство с виртуальным дискурсом, однако ситуация игры и игровой характер взаимодействия обусловливает их специфику. При отсутствии пространственных границ материальной реальности игрок ограничен игровым полем сражения, а роль временного фактора специфически преломляется в свете особых игровых условий. Свобода же самовыражения, постулируемая виртуальным дискурсом, оказывается ограничена не только игровыми правилами, но и достаточно строгой системой ролей. В отличие от виртуального дискурса, дискурсы, создаваемые игрой, не противопоставляются реальности, хотя и находятся с ней в сложных отношениях.

Таким образом, онлайн-игра предстает как инновационное коммуникативное пространство, в котором получают развитие основные феномены современной сетевой культуры, пространство, которое является в лингвистическом отношении более «продвинутым», так как в нем совершаются те инновационные процессы, которые еще не затронули другие сферы языка.

ЛИТЕРАТУРА

1. Афанасьева Е. А. Жанр фэнтези: проблема классификации. *Фантастика и технологии (памяти Станислава Лема)*: Сб. материалов междунар. науч. конф. (29–31 марта 2007 г.). Самара: Изд-во СамГАКУ. 2009. 251 с.
2. Бурлаков И. В. Homo Gamer: Психология компьютерных игр. Москва: Изд-во «Класс», 2000. 144 с.
3. Лутовинова О. В. Лигвокультурологические характеристики виртуального дискурса: монография. Волгоград: Изд-во ВГПУ «Перемена», 2009. 477 с.
4. Марианне В. Йоргенсен, Луиза Дж. Филлипс. Дискурс-анализ. Теория и метод / пер. с англ. 2-е изд., испр. Харьков: Изд-во «Гуманитарный Центр», 2008. 352 с.
5. Степанов Ю. С. Альтернативный мир, Дискурс, Факт и принцип Причинности. *Язык и наука конца 20 века*: сб. ст. Москва: Рос. гос. гуманит. ун-т, 1995. С. 35–73.
6. Тюпа В. И. Актуальность новой риторики для современной гуманитарной науки. *Коммуникативные стратегии культуры и гуманитарные технологии*: Научно-метод. материа-

лы / Н. И. Басовская, Е. П. Батурина, Т. Ю. Красовицкая и др. Санкт-Петербург: ООО «Книжный Дом», 2007. С. 9–73.

Н. В. Підмогильна (м. Дніпро)

ЕПІТЕТАРНІ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ ЯК ПРОЯВ ІДІОЛЕКТУ ПОЕТА

Питання про роль словника письменника у формуванні тієї чи іншої національної літературної мови, вплив на неї, відбиття лексичних пошуків поета в урізноманітненні або осучасненні мови неодноразово розглядалося як вітчизняними, так і зарубіжними дослідниками. Нові словесні образи сприяють впізнаваності та ідентифікації ідіолекту поета, який у гранично спрощеному вигляді можна розуміти як специфічні мовленнєві особливості даного носія мови [1, с. 219].

Коли йдеться про поезію, то доречно згадати думку Р. Якобсона про те, що основна відмінність поетичного мовлення від прозаїчного полягає у перенесенні центру ваги з осі селекції на вісь комбінації, тобто дослідникові основну увагу слід зосереджувати на образних словосполученнях, що утворюють поетичний текст. Виокремлюючи різноманітні домінанти у структурі поетичного мовлення, Ю. Тинянов, приміром, зазначав, що у ньому стійким виявляється те, що видається очевидним. Література, на думку цього авторитетного науковця, являє собою мовленнєву конструкцію, причому динамічну мовленнєву конструкцію, а вимога безперервної динаміки і зумовлює еволюцію, оскільки кожна динамічна система обов'язково автоматизується, і згодом вимальовується протилежний конструктивний принцип. Своєрідність літературного твору, з точки зору Ю. Тинянова, полягає у накладанні конструктивного фактора на матеріал, що, з одного боку, сприяє певному оформленню цього матеріалу, а з другого – деформує його за рахунок незвичного, несподіваного, нетрадиційного лексичного оформлення. «Кожен твір – це ексцентрик, де конструктивний чинник не розчиняється в матеріалі, не «відповідає» йому, а ексцентрично з ним пов'язаний» [2, с. 261]. Таким матеріалом у широкому розумінні виступають семантичні групи, лексичні ланцюжки, що, власне, і організують тканину літературно-художнього твору.

Доповнюючи концепцію Ю. Тинянова, спробуємо пояснити власні міркування за допомогою динамічного процесу взаємодії семантичних полів, дещо схематизувавши його. Будь-яка епітетарна конструкція – це поєднання означуваного слова з означенням, причому обидва елементи словосполучення є обов'язковими, і між ними з необхідністю відбувається взаємодія. Стрижнем у словосполученні «іменник + прикметник/дієприкметник» виступає означуване слово, оскільки саме до нього добираються більшою чи меншою мірою характерні риси – означення. Саме у процесі змалювання предмета, явища, події передбачаються уточнення або конкретизація їхніх характеристик. Якщо вималювати схему взаємодії означуваного слова й означення у вигляді кіл, що тяжіють одне до одного, поступово накладаються одне на одне, то можна припустити, що максимальна площа під час накладання таких семантичних кіл означатиме тривіальність, поширеність або загальновживаність означення і, навпаки, мінімальна площа перетину семантичних площ має вказувати на новизну, свіжість, несхожість створеного поетом опису на вже відомі. Відтак, можна говорити про послаблення зображальної функції словосполучення і посилення виражальної, тобто безумовне переважання експресивності.

Робота митця над словесним образом багатогранна й різноманітна, світовідчуття та світосприйняття художника не зводяться до штучних формул і спрощених тлумачень, але під час рецепції тексту, його аналізу можливо розщепити словесну тканину на складові елементи, аби з'ясувати вектор мислення чи,

сказати б, градус емоційного сприйняття поетом якоїсь ліричної теми. Тут неодмінно треба говорити і про рецептивну компетенцію «естетичного дискурсу, що постає як смислова конвергенція особливого роду, як спів-творчість і співпереживання між організатором комунікативної події (автором) і його реалізатором (читачем, глядачем, слухачем) щодо об'єднуючого, а не роз'єднуючого їх естетичного об'єкта» [3, с. 33]. Як правило, вивчаючи особливості стилю письменника, виражені у слові, у дослідницькій дискурс включаються такі обов'язкові моменти, як аналіз використаних митцем зображально-виражальних засобів. У результаті такого вивчення фіксуються словесні знахідки художника, що, по-перше, збагачують лексику національної літературної мови, а по-друге, суттєво розширюють семантику й експресію вже відомих слів і словосполучень, даючи імпульс художній практиці інших поетів, відкриваючи нові обрії мови.

Зрозуміло, що лексичні винаходи, інновації не можуть бути регулярним й систематичним процесом, скоріше, вони мають поодинокий характер. Але об'єднуючи слова в епітетарне словосполучення, художник подає власне, іноді абсолютно неочікуване враження про предмет або явище і водночас допомагає читачеві побачити їх під іншим кутом зору, додаючи нові тональність, емоційність та барви у процес комунікації.

На наш погляд, чи не найцікавіші пошуки у царині українського слова здійснила славна плеяда поетів-шістдесятників, а з-поміж них увиразнювався художній почерк Івана Драча, який, на превеликий жаль, у минулому році пішов з життя.

Для стилю І. Драча характерні означення, породжені образом сонця, і самий іменник «сонце», у свою чергу, доволі часто зустрічається у текстах його віршів («Ніж у сонце», «Сонце і слово», «Сонячний етюд», «Поезіє, сонце моє оранжеве!», «Красиве, засмагле сонце» і под.). До складу словосполучень, зафіксованих у поезіях Драча, входять численні епітети, що однозначно свідчать про генетичний зв'язок із сонцем: *золотий, жовтий, жовтогарячий, оранжевий, сонячний, ясний, світлий*. Крім того, характерною рисою ідіолекту поета є використання епітетів віддієслівного походження: *необ'їжджене серце моє, сподівана зрілість, зарум'янілий хліб, набиті трамваї, доспілі грона, стужавіла розпука, пронизливі, учеписті очі*. Значну частину наведених означень можна віднести до метафоричних – вони надають віршам динаміку, сприяють руху думки читача вглиб предмета, нібито наперед визначаючи наслідки й результат якоїсь дії, і вони абсолютно позбавлені простої зовнішньої описовості, не виступають як елементи орнаменту.

На підтвердження висловленої думки наведемо лише один приклад – з «Подільського етюду» І. Драча, текст якого переконує у схильності поета до пружного, динамічного епітета:

У пропилений стишений став
Сплинув денний просмалений грюкіт,
Сплять вітри на блакитних постах,
Спить Поділля – земля Кармелюків.
Оминаючи заводь руду,
У розчинених шелестах ясенів
Із фортеці ідуть-бредуть
Його смутки – тавровані красені.
Літаки пересміюють шлях,
У терпких пропашілих вагонах,
Сплять хати у нічних сорочках,
Сплять повітки – стиляги в червоних.
Обмолочений день спочива…

На невеликій площині поетичного твору зустрічається одинадцять епітетів, з яких тільки два (*блакитні пости, заводь руда*) відносяться до колористичних, а

всі інші надають віршам динаміку, їх семантичний об'єм ніби увібрав у себе і зафіксував події напруженого літнього дня на селі: вони несуть у собі інформацію про місце і час зробленої ліричної замальовки, а також відбиток авторського погляду, а значить, і враження.

Вивчення епітетарних словосполучень допомагає побачити, які саме факти зацікавили поета, стали виявом його «планетарної причетності» (І. Драч), а які залишилися на периферії свідомості. В даному випадку не надто важливо, наскільки нормативним є слововживання митця, тому що невдалий зворот чи штучне слово не будуть сприйняті, не запам'ятаються, а, навпаки, будуть відфільтровані читацькою аудиторією як очевидний прорахунок або невдача. А от семантично ємкі, експресивні, несподівані атрибутивні конструкції не залишать реципієнтів байдужими, і вони, безумовно, стануть ознаками поетичного ідіолекту автора, а також матеріалом для детального наукового вивчення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. 2-е изд., доп. Москва: Большая рос. энцикл., 2002. 709 с.
2. Тынянов Ю. Н. Проблема стихотворного языка. *Тынянов Ю. Н. Литературный факт*. Москва, 1993. 278 с.
3. Тюпа В. И. Аналитика художественного. Москва: Лабиринт, РГГУ, 2001. 192 с.

А. М. Подопригора (г. Днепр)

СТЕРЕОТИПНОЕ И ИННОВАЦИОННОЕ В ЗАКЛЮЧИТЕЛЬНЫХ ЭТИКЕТНЫХ ФОРМУЛАХ ПИСЕМ XVIII ВЕКА

Одной из движущих сил развития языка является постоянный конфликт в нём стандартного, воспроизводимого, стереотипного и окказионального, инновационного, производимого человеком в той или иной ситуации порождения текста. Письменные послания, будучи одной из древнейших форм дистантной речевой коммуникации людей, в течение многих веков получили целый ряд унифицированных атрибутов, в первую очередь элементов зачина и концовки письма, что, в частности, нашло отражение в письмовниках, предлагавших на выбор готовые формулы, обрамляющие эпистолярный текст. С другой стороны, частные письма являются одним из видов текстов, в которых языковая личность автора наиболее свободно может проявить себя, а тематическое и интенциональное многообразие письменных посланий способствует варьированию языковых средств даже в самых конвенциональных компонентах речевого акта, таких, как приветствие и прощание. Мы рассмотрим соотношение стереотипного и инновационного в заключительных этикетных формулах (ЗЭФ) как традиционном элементе концовки письма на материале переписки А. В. Суворова.

Современные лингвисты говорят о проблеме определения самого понятия «письмо» и выделения его дифференциальных признаков. Учёные Е. И. Прохоров, О. В. Зуева, Н. А. Ковалёва отмечают трудности при разграничении эпистолярного текста и других текстов. Е. К. Куварова пишет, что «в словарях современного русского языка слову *письмо* ставится в соответствие несколько значений, причем в качестве первого, базового номинативного значения дается определение письма как системы графических знаков для передачи информации, и только какие-то последующие значения этого слова связываются с письмом как посланием» [2, с. 24]. В «Толковом словаре русского языка» С. И. Ожегова и Н. Ю. Шведовой мы видим такое определение письма: «1. Написанный текст, посылаемый для сообщения чего-н. кому-н.» [4, с. 519]. «Большой толковый словарь русского языка» под ред. С. А. Кузнецова дает такое опреде-

ление: «Письмо – …4. Написанный текст, передаваемый, посылаемый кому-л. для какого-л. сообщения (обычно упакованный в обертку, конверт)» [1, с. 834]. Последние два определения письма полностью соответствуют нашему представлению о письме.

Отметим, что письму присуще наличие особой структурной организации. Также для эпистолярного текста характерно присутствие таких обязательных элементов, как указание места и времени написания, обращение к адресату, подпись адресанта, заключительные этикетные формулы.

Например, все перечисленные выше элементы письма мы видим в послании А. В. Суворова И. П. Салтыкову:

Ч. 14 маия 1773 году м. Негоешти

Милостивый Государь Граф Иван Петрович!

Через капитана Братцова Милостивое письмо Вашего Сиятельства от 12 ч. маия я получил. За оное Вашему Сиятельству приношу мою нижайшую благодарность! ... Будьте так для Отечества добродетельны и снизходительны до верных его деток. Остаюсь с моим глубочайшим почтением

Милостивый Государь!
Вашего Сиятельства
покорнейший слуга [4, с. 28].

В данном случае присутствуют все обязательные элементы эпистолярного текста – автором указывается место и дата написания: *Ч. 14 маия 1773 году м. Негоешти*; обращение к адресату: *Милостивый Государь Граф Иван Петрович!*; подпись адресанта: *Александр Суворов*; также есть заключительные этикетные формулы: *Остаюсь с моим глубочайшим почтением Милостивый Государь! Вашего Сиятельства покорнейший слуга*.

Очевидно, что ЗЭФ встречаются не только в эпистолярном тексте, но и в обыденной устной речи (*До свидания! Пока! До встречи* и т. п.). Такие формулы прощания являются одним из важнейших компонентов письма, сигнализирующим о завершении письменного общения. Н. И. Формановская рассматривает заключительные этикетные формулы как фразеологизированные предложения, устойчивые в синтаксической форме и постоянные в лексической представленности [5, с. 30].

У А. В. Суворова широкий круг адресатов, принадлежащих к разным кругам общества и связанных с адресантом различными отношениями, от семейных и дружеских до официальных с разной степенью институциональности, поэтому и ЗЭФ разнообразны. Например, в зависимости от того, кому адресуется письмо, используется та или иная этикетная формула. В письмах вышестоящим должностным лицам А. В. Суворов, как правило, повторяет практически без изменений свои заключительные конструкции, и использует при этом стереотипную формулу прощания. Эти заключительные этикетные формулы практически одинаковы по своей синтаксической форме и лексике. Так, в посланиях к князю Г. А. Потемкину А. В. Суворов заканчивает свои письма всегда практически одинаково:

Уповаю на высокую милость Вашей Светлости и буду по гроб мой с глубочайшим почитанием

Светлейший Князь
Милостивый Государь
Вашей Светлости
всенижайший слуга [4, с. 102].

Автор использует в данном прощании такие языковые клише, которые в большинстве своём употребительны только в переписке с вышестоящими должностными лицами.

А вот в дружеской переписке, в семейной переписке А. В. Суворов отходит от стереотипного в прощании и подходит к завершению письма творчески, инновационно. Например, в письме к своему другу П. И. Турчанинову мы видим иную заключительную этикетную формулу, чем в письме к Г. А. Потемкину:

Обнимаю Вас, почтенного моего друга, и всегда с совершенным почтением

Милостивый Государь мой
Вашего Высокородия
покорнейший слуга [4, с. 69].

И если в послании к князю Г. А. Потёмкину автор именует себя *всенижайшим слугою*, то в письмах же, адресованных титулованным особам не столь высокого ранга как Потемкин, А. В. Суворов называет себя уже *покорнейшим слугою*. Благодаря отступлению автором от стандартной формулы прощания, характерной для своего времени, А. В. Суворов выражает свое отношение к адресату. После такой заключительной этикетной формулы подразумевается продолжение общения и получение адресантом ответного письма.

Исследуя письма А. В. Суворова, мы можем сделать вывод, что автор использует не только стереотипные заключительные этикетные формулы характерные для своего времени, но и отступает от традиционного в переписке. В эпистолярном тексте у А. В. Суворова много инновационного, новаторского, что вызывает интерес у читателя и заслуживает особого внимания со стороны исследователей.

ЛИТЕРАТУРА

1. Большой толковый словарь русского языка / РАН; Ин-т лингв. исследований; [автор и рукль проекта, гл. ред. С.А. Кузнецов]. Санк-Петербург: Норинт, 2000. 1536 с.
2. Куварова Е.К. Типология русского эпистолярного вокатива: монография. Днепропетровск: Новая идеология, 2014. 380 с.
3. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка. 4-е изд., доп. Москва: Азбуковник, 1999. 944 с.
4. Суворов А. В. Письма / издание подготовил В. С. Лопатин. Москва: Наука, 1986. 808 с.
5. Формановская Н.И. Русский речевой этикет: лингвистический и методический аспекты. Москва: Рус. яз., 1982. 126 с.

О. О. Половинко (м. Страсбург, Франція)

МОВНИЙ КОМПРОМІС В УКРАЇНСЬКОМУ ТЕЛЕЕФІРІ

«Інформаційна сфера демократичного суспільства передбачає функціонування в його межах медіапростору як комунікатора-посередника між джерелом інформації та особою (громадянином), котрий бажає цю інформацію отримати» [3, с. 122]. Телебачення поряд з пресою, радіо і інтернет-ресурсами забезпечує викладення інформації споживачу. Аналіз мас-медійного дискурсу, зокрема телевізійного мовлення, цікавий як для лінгвістичних досліджень, наприклад, для відстеження інноваційних процесів у мові, для пошуку «лексичних новотворів, семантичних неологізмів, «реанімованих» архаїзмів, перифраз, крилатих висловів, запозичень з інших мов» [6, с. 389], так і для соціолінгвістичних: українські засоби масової інформації віддзеркалюють комунікативну міць мовних систем, що функціонують на території держави і забезпечують матеріал для вивчення мовної ситуації.

Фактичний матеріал нашого дослідження, узятий із телевізійних випусків новин п’яти найпопулярніших українських телеканалів (рейтинг оприлюднено у листопаді 2018 року на сайті Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення [4]), демонструє присутність в українському мас-медійному дискурсі декількох мовних систем.

Медійний простір як частина загального інформаційного простору України чітко регламентується національним законодавством. Так, пункт 1 статті 10 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» твердить: «Телерадіоорганізації здійснюють мовлення державною мовою» [2]. При цьому документ визначає обсяг мовлення, що має здійснюватися державною мовою: у пункті 2 статті 10 зазначається: «У загальному тижневому обсязі мовлення телерадіоорганізацій… передачі та/або фільми, виконані державною мовою, мають становити не менше 75 відсотків загальної тривалості передач та/або фільмів (або їх частин) у кожному проміжку часу між 07.00 та 18.00 і між 18.00 та 22.00» [2]. Наступні пункти цієї ж статті лишають значно більше простору для інших мовних систем. Так, згідно з пунктом 6, «передача, що транслюється у прямому ефірі, вважається виконаною державною мовою, якщо виступи (репліки) ведучих (дикторів) передачі виконані українською мовою» [2]. Телевізійні випуски новин, тобто «інформаційні, інформаційно-аналітичні телерадіопередачі, які згідно з розкладом мовлення телеорганізації регулярно виходять в ефір» [2], можуть слугувати матеріалом для соціолінгвістичних розвідок, оскільки у такій передачі допускається використання інших мов без дублювання та озвучення «у репортажі з місця події (крім мови та реплік репортерів)» у виступах, інтерв'ю, коментарях, поясненнях, запитаннях тощо осіб, які беруть участь у передачі (крім ведучих (дикторів) передачі), або в окремих репліках ведучих (дикторів) передачі в обсязі, обумовленому творчим задумом передачі» [2]. Такий мовний компроміс видається доречним, якщо порівняти встановлені квоти з побажаннями глядачів.

Під час нашого власного соціолінгвістичного опитування, проведеного у 2016 році, ми поставили більш ніж тисячі громадян 14 питань. Серед іншого нас цікавило, якою мовою мешканці українських міст і сіл хотіли би дивитися телепрограми та читати пресу. Майже половина опитаних віддають перевагу українській мові, 30 % висловилися за двомовний медіадискурс, 19 % задовольнив би російськомовний варіант, решта продемонструвала індиферентність до мовного питання у медіапросторі.

Інформаційні передачі висвітлюють події на усіх можливих ділянках суспільного життя народу, а в сюжетах репортерів присутні коментарі учасників відповідних подій, свідків, експертів, які представляють різні соціальні верстви населення, різні етнічні групи, найрізноманітніші галузі суспільного життя, мають різний рівень освіти. У той час, як диктори і тележурналісти зобов'язані досконало володіти державною мовою, щоб забезпечити одну з найважливіших вимог до телерадіомовлення – підвищення освітнього та культурного рівня громадян, – інший мовець може виявитися представником будь-якої з мовних груп, присутніх в Україні, і висловлюватися мовою, якою йому комфортніше спілкуватися. При цьому репліки російської мовою у прямому ефірі як правило не дублюються, що не видається нелогічним: серед опитаних нами громадян України виявилося не більше 1 % тих, хто практично не розуміє російської.

Мова висловлення жителів різних областей України дає уяву про перевагу тієї чи іншої мовної системи в окремих регіонах. Так, російською мовою говорять, наприклад, обурені перехожі на вулицях Харкова, коментуючи загрозу мешканцям міста, яку становлять ніким не прибрані величезні бурульки («Факти», ICTV, 1 лютого 2019); один із кандидатів у президенти України і працівники КБ «Південне» на зустрічі у Дніпрі («Подробиці», Інтер, 21 лютого 2019); постраждалі внаслідок обстрілів жителі Донецької області («Сьогодні», Україна, 20 січня 2019); деякі працівники і студенти Одеського медичного університету, що протестують під посольством США у Києві, у тому числі й іноземний студент, який шостий рік навчається в цьому українському виші («Вікна-Новини», СТБ, 28 січня 2019); охоронець і парафіянка Спасо-Преображенського собору у Сумах («ТСН», 1+1, 19 січня 2019). Українську

мову обрали для спілкування зокрема актори будинку культури села Диканька на Полтавщині («Сьогодні», Україна, 05 лютого 2019); кияни, що прийшли на Лук'янівський цвинтар і на Аскольдову могилу вшанувати пам'ять загиблих у 1918 році внаслідок бою під Крутами («ТСН», 1+1, 29 січня 2019); робітниці луцького заводу Kromberg&Schoubert («Факти», ICTV, 11 лютого 2019), страйкуючі львівські шахтарі («Подробиці», Інтер, 6 лютого 2019), працівники комунальних служб та мешканці тернопільських багатоповерхівок, яких призвичаюють сортувати сміття («ТСН», 1+1, 16 лютого 2019). В цілому географія висловлювань тією чи іншою мовою відповідає розподілу України за етномовними регіонами (див., наприклад, [1, с. 38-40]).

Моніторинг випусків українських телевізійних новин, усіх текстів, що поширюється за допомогою відповідних телепередач, дозволяє стверджувати, що специфіку українського масмедійного дискурсу складає не лише функціонування у ньому двох мов, але й поширення наслідків постійних контактів цих двох мов: з телеекрану можна чути русизми у мові україномовних громадян і навпаки. Міжмовні інтерференції настільки численні, що проявляються на усіх мовних рівнях. Але такі огріхи Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення вважає допустимими. Так, один з членів згаданого державного органу, Сергій Костинський, заявив, коментуючи набуття чинності закону про квоти на українську мову у телевізійному ефірі, що висловлювання в ефірі на суржику, місцевому діалекті або русизми в українській мові будуть враховуватися в україномовну квоти на українську мову на телебаченні [5]. У даному випадку вочевидь набирає актуальності соціолінгвістичне тлумачення мовної норми, у рамках якого вона вважається нормою соціальною, а її престиж випливає саме з соціальної цінності, а не з внутрішніх якостей [7].

ЛІТЕРАТУРА

1. Вишняк О. Мовна ситуація та статус мов в Україні: динаміка, проблеми, перспективи (соціологічний аналіз). Київ, Інститут соціології НАН України, 2009. 176 с.
2. Закон України «Про телебачення і радіомовлення». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3759-12 (дата звернення 28.02.2019).
3. Малик І. Національний медіа-простір в умовах глобалізації: прийоми боротьби та правила захисту. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. Вип. 21. 2009. С. 122–127.
4. Рейтинги телеканалів серед користувачів IPTV/OTT у II кварталі 2018 року. *Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення*. Офіційний веб-сайт. URL: https://www.nrada.gov.ua/rejtyngy-telekanaliv-sered-korystuvachiv-iptv-ott-u-ii-kvartali-2018-roku/ (дата звернення: 15.02.2019).
5. Русизми, діалекти та суржик у телеефірі буде зараховано до україномовної квоти – Нацтелерадіо. *Прямий*, 13 жовтня 2017. URL: https://prm.ua/rusizmi-dialekti-ta-surzhik-u-teleefiri-bude-zarahovano-ukrayinomovnoyi-kvoti-natsteleradio/ (дата звернення: 11.03.2019).
6. Сизонов Д. Ю. Медіатекст та медідискурс у сучасному медійному просторі. *Studia Linguistica*. Вип. 7. 2013. С. 389-392.
7. Reinke K. Normes et usages du français aux grand et petit écrans au Québec. *Identités, conflits et interventions sociolinguistiques /* C. A. Garabato, H. Boyer, K. Djordjevic Léonard et B. Pivot. Limoges, 2018. C. 49–58.

І. С. Попова (м. Дніпро)

СПЕЦИФІКА СКЛАДНОПІДРЯДНИХ РЕЧЕНЬ У «ЩОДЕННИКАХ» О. ГОНЧАРА

Мовотворчість «Щоденників» Олеся Гончара, які охоплюють часовий період з 1943 року до 1995 року і де він постає як видатний український письменник, громадський діяч, щира, світла, принципова, високопорядна людина, патріот своєї України, не може залишатися поза увагою лінгвістів. Щоденникові записи письмен-

ника – це особливий жанр у літературі, з огляду на це певною мірою особливою постає й мова, якою вони написані. Це мова, дослідження якої, з одного боку, засвідчує основні тенденції розвитку сучасної української літературної мови, а з іншого, вияскравлює окремі грані неповторного ідіостилю Олеся Гончара.

Мета пропонованої наукової розвідки – простежити деякі особливості синтаксичної організації текстів «Щоденників» Олеся Гончара, зокрема виявити специфіку використовуваних складнопідрядних багатокомпонентних речень.

Складнопідрядні багатокомпонентні речення, які, як відомо, складаються з одного головного й не менше двох підрядних речень [6, с. 313], виникнувши на високому ступені розвитку мови і мислення, мають свою специфіку, відзначену в багатьох мовознавчих дослідженнях [1; 3; 4; 5; 6].

У «Щоденниках» О. Гончара за характером синтаксичного зв'язку підрядних компонентів з головними та між собою можна виокремити три основні моделі цих конструкцій: речення з неоднорідною, однорідною супідрядністю та послідовною підрядністю. Є й контаміновані структури, у яких по-різному комбінуються названі.

У текстах «Щоденників» О. Гончар активно використовує конструкції з **неоднорідною супідрядністю**, серед яких доцільно виділити речення з *причленною (прискладною) супідрядністю, різночленною* та *комбінованою*.

У реченнях першого різновиду підрядні завжди стосуються одного члена в головній чи всієї головної частини, по-різному пояснюючи її (підрядні завжди різновидові), напр.: ***Коли*** *я був студентом, теж вірив,* ***що*** *добре померти за імператора* [2, с. 271]; ***Коли*** *повертаєшся звідкись в Шереметьєво і вступаєш в контакти з місцевими таксистами, одразу почуваєш,* ***що*** *ти – в країні хамства* [2, с. 361]. Такі речення майже завжди трикомпонентні, оскільки двох прискладних цілком достатньо для вираження потрібного змісту.

У реченнях з *різночленною супідрядністю* підрядні завжди стосуються різних членів головної частини і є одновидовими (якщо це однорідні члени) чи різновидовими (якщо це неоднорідні члени), напр.: *Дивишся на оце нечесане нудьгуюче створіння,* ***що*** *досі жило, мабуть, неробою, і думаєш про інших,* ***які*** *в її роки вже почорніли на плантаціях* [2, с. 182] – присубстантивно-означальне – займенниково-означальне; *За кілька хвилин ми вже там, стоїмо над вогнем вічності,* ***що*** *горить над могилою Невідомого Солдата, читаємо назви міст, викарбуваних на арці Перемоги Наполеоном в знак того,* ***що*** *він їх брав, руйнував…* [2, с. 179] – присубстантивно-означальне – з'ясувальне. Ці структури переважно трикомпоненті, хоч функціонують і чотирикомпонентні структури, напр.: *Він бачив,* ***як*** *вона страждає, мучиться, плаче безпомічно, бачив,* ***як*** *біль розтерзує її, нещасну, до краю змучену, раніш таку терпеливу, торкався заспокійливо до неї рукою в надії перебрати на себе біль і глибоко страждав,* ***що*** *більш нічим не може їй допомогти* [2, с. 21].

Досить поширеними в досліджуваному матеріалі є речення з *комбінованою супідрядністю*, коли одне підрядне прислівне (внутрішнє), а друге – стосується всього складу головної частини (зовнішнє). Тут зафіксовані різні поєднання підрядних, напр.: ***Як*** *зараз, бачу його високе чоло, його сиву мудру, з якоюсь поюнацьки непокірною шевелюрою голову,* ***яку*** *він умів так високо й незалежно носити* [2, с. 207–208] – часове – присубстантивно-означальне; ***Коли*** *б ми втратили дар співчуття до інших (навіть винуватих!), ми втратили б щось найістотніше, найлюдськіше,* ***що*** *є в людині* [2, с. 365] – умовне – присубстантивно-означальне; *Як один сучасник наш,* ***що*** *має подібну долю (хоча й не королівську), дивиться на це творіння генія і тужить не лише за своєю любов'ю, а ще й тому,* ***що*** *не може її так увічнити* [2, с. 267] – присубстантивно-означально – при-

чинове; *Тоді,* ***як*** *виходили вдруге на вулицю, ті,* ***що*** *з вагами, – тікали від них* [2, с. 377] – умовне – займенниково-означальне.

Невід'ємним складником синтаксичної організації щоденникових записів О. Гончара є складнопідрядні речення з **послідовною підрядністю**, специфічні щодо своєї структури: від абсолютно незалежного головного речення безпосередньо залежить лише одне підрядне (першого ступеня), яке, своєю чергою, є головним до підрядного другого ступеня тощо. Помічено, що регулярними є речення із двоступеневою та триступеневою підрядністю, напр.: ***Коли*** *цей італієць дізнавсь,* ***що*** *зірвав Акрополь, він покінчив з собою* [2, с. 205].

Залежно від підрядних засобів зв'язку в реченнях з послідовною підрядністю О. Гончар використовує *сполучникові* конструкції (частини поєднано різними сполучниками), напр.: *Холоднувато,* ***хоча*** *взагалі-то тут, видно, тепло,* ***бо*** *пальмова алея і лопухи з усіх боків біля входу величезні, якісь тропічні* [2, с. 180]; *сполучнослівні* структури (у складі підрядних частин ужито різні сполучні слова), напр.: *Зелений простір Сибіру оживлений фігурою мисливця,* ***що*** *стоїть віч-на-віч з ведмедем,* ***який*** *звівся перед ним на лапах* [2, с. 132]; *сполучниково-сполучнослівні* речення (наявні різні комбінації сполучників і сполучних слів), напр.: *І написане мовби виросло в моїх очах,* ***хоча*** *я й раніше почував туманно значимість цього епізоду, людяність, гуманізм,* ***яким*** *він пройнятий* [2, с. 170]. У деяких конструкціях з послідовною підрядністю функціонують омонімічні сполучники і сполучні слова, і це передусім сполучник *що* і сполучне слово *що*, напр.: *Тільки після війни зрозуміли,* ***що*** *було помилкою те,* ***що*** *робили…* [2, с. 271].

У мові своїх «Щоденників» О. Гончар однаковою мірою послуговується багатокомпонентними реченнями, у яких конструктивно обов'язковими є підрядні всіх ступенів, напр.: *Не пригадую,* ***щоб*** *наші викривальники коли-небудь з таким блиском висміяли б порожнечу і пошлість ковбойської кінопродукції,* ***як*** *це зроблено в короткому, філігранно відточеному номері япон[ського] ревю* [2, с. 269] (перше підрядне з'ясувальне доповнює головний член основної частини, друге підрядне конкретизує в попередньому реченні означення *такий*, виражене займенником), реченнями, у яких підрядні другого ступеня є факультативними (не зумовлені структурними і семантичними особливостями першого підрядного), напр.: *Можливо,* ***що*** *це тільки в аеропорту,* ***де*** *публіка збирається заможна* [2. с. 266], а також реченнями, у яких усі підрядні факультативні, хоча з погляду комунікативних потреб вони залишаються конструктивними, напр.: *Історія – лише арена пристрастей, велика гра, для* ***котрої*** *байдуже,* ***що*** *буде ставкою: горіхи чи корони* [2, с. 346].

Досить специфічним утвореннями в системі багатокомпонентних конструкцій у «Щоденниках» О. Гончара є складнопідрядні з **однорідною супідрядністю**, де підрядні мають однакову синтаксичну функцію, тобто є підрядними одного виду, напр.: *А друге – не знаю,* ***який*** *вітер мене зідме* ***і яка*** *свиня мене з'їсть* [2, с. 367]. Переважають речення, у яких при кожному підрядному компоненті є сполучні засоби, напр.: *Десь на далекій Півночі в Білому Морі вивезли баржею їх – Курбаса, Куліша та інших – і там, у відкритому морі, розстріляли,* ***щоб*** *і сліду на землі не було,* ***щоб*** *падали просто за борт* [2, с. 214]. Характерними постають конструкції, у яких засоби зв'язку мають комбінований характер (сурядні й підрядні сполучники), напр.: *На схилах гори Асо́ траву щорічно випалюють,* ***щоб*** *краще росла молода* ***і щоб*** *знищити шкідників* [2, с. 272]; *Така ілюзія тому,* ***що*** *спускаємося з гір* ***і*** *небо спадає за ближчою грядою* [2, с. 187].

Перспективою подальших досліджень синтаксичної організації мови «Щоденників» Олеся Гончара можуть бути особливості контамінованих складнопідрядних речень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис. Київ: Либідь,1993. 368 с.
2. Гончар Олесь. Щоденники: у 3 т. / упоряд., підгот. текстів, ілюстр. матеріал В. Д. Гончар. Київ: Веселка, 2002. Т. 1. 455 с.
3. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови. Синтаксис. Монографія. Донецьк: ДонДУ, 2001. 662 с.
4. Слинько І. І., Гуйванюк Н. В., Кобилянська М. Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання. Київ: Вища шк., 1994. 670 с.
5. Українська мова: Енциклопедія / редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» імені М. Бажана, 2007. 856 с.
6. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови: підручник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2004. 408 с.

Б. Ю. Попов, Н. В. Дьячок (г. Днепр)

СУФФИКСАЛЬНАЯ УНИВЕРБАЦИЯ КАК СПОСОБ ФОРМИРОВАНИЯ ЖАРГОННОЙ ЛЕКСИКИ СУБКУЛЬТУРЫ РОЛЕВИКОВ, РЕКОНСТРУКТОРОВ И СПОРТСМЕНОВ ИСТОРИЧЕСКОГО СРЕДНЕВЕКОВОГО БОЯ

Эволюция общества предполагает появление и развитие новых социальных групп внутри него. Например, конец восьмидесятых – начало девяностых годов прошлого столетия ознаменовались расцветом «эпохи толкиенизма». Особенность ее заключается в том, что почитатели произведений Дж. Толкиена стали моделировать его вымышленный мир в реальности. Такое движение получило название «ролевое моделирование». Несколько позже, в 90-х гг. прошлого века, из этого движения выделилось направление реконструкторов – сообщества заинтересованных людей, пытающихся реконструировать по историческим источникам материальную культуру определённого исторического периода. Позже из этого сообщества выделились те, кто хотел заниматься только историческим фехтованием. Так появился исторический средневековый бой (ИСБ), участники которого создали уникальный лексический комплекс, элементы которого лишь изредка на периферии своего функционирования могут быть использованы в других, смежных, областях подобной деятельности. Жаргонная лексика всех указанных направлений, в принципе, универсальна; возможны лишь незначительные отличия.

В пределах лексикона субкультуры ролевиков, реконструкторов и спортсменов ИСБ (далее просто субкультуры) новые слова образуются разными способами. Однако преобладающей в продуцировании неологизмов субкультуры является тенденция к компрессии, синтагматическому сокращению.

Одним из таких способов появления новых наименований в рамках исследуемого дискурса представлена универбация.

Широкое, родовое её значение предполагает понимание универбации как проявление любого вида синтетизма в словообразовании, как репрезентацию одним словом значения, реализуемого в аналитической конструкции сочетанием слов: *белобровый* и *с белыми бровями*, *барабанить* и *бить в барабан*, *мячик* и *маленький мяч* и т. п. Также в данном понимании универбация определяется как образование слова на базе словосочетания, с которым оно имеет тождественное значение. При таком рассмотрении в разряд универбации следует отнести аббревиацию, субстантивацию, суффиксацию (в том числе и нулевую). И. А. Устименко трактует универбацию как практически любой акт появления нового слова на базе словосочетания как синтаксической единицы [7, с. 21]. Многие современные лингвисты, обобщая определения существующих видов преобра-

зования словосочетаний в слова, называют их общим термином – конденсация [4; 3] или универбализация [6].

Узкое, видовое значение универбации предполагает понимание образования слова на базе одного из членов некоего многокомпонентного наименования. Для обозначения данного явления используются и другие термины. Авторы монографии «Русская разговорная речь», например, относят подобные образования к явлениям семантического стяжения, или семантической конденсации, понимая под этим процессы, связанные с утратой семантической расчлененности комплексных наименований, состоящих из двух или более лексем [2, с. 408]. В. Н. Немченко называет стяжением образование производных слов в результате эллипсиса производящего словосочетания с одновременной суффиксацией [5, с. 241]. Суффиксальная универбация является частью общего процесса универбации. Данное явление обязательно характеризуется наличием в языке двух формально связанных номинативных единиц с общей семантикой: расчлененной (аналитической) и нерасчлененной (синтетической). Результатом универбации является синтетическая единица, обозначаемая терминами ***универб*** или ***универбат***.

Мы же склонны рассматривать ее как особый способ внутреннего – речевого – словообразования, характеризующегося явлением внутренней мотивированности, определяющегося тождеством семантики исходной номинативной единицы и ее речевых / текстовых репрезентантов, которые отличаются друг от друга только в формальном плане.

Результаты универбации в рамках лексикона субкультуры ролевиков, реконструкторов и спортсменов ИСБ представлены глаголами и существительными.

Универбы-глаголы контекстуально репрезентованы следующим образом.

Доспешиться – надевать доспехи («*Стеганка и пластик – не доспехи. Доспешиться надо нормально»* [1]);

бугуртиться – сражаться в бугурте (массовом сражении) (*У нас поэтому-то и цель <…> не бугуртиться, а соответствовать хоть как-то историческим реалиям* [1]);

фехтануть – победить в спарринге (из устной речи судьи на турнире (приближённо к тексту): «*Кого тут ещё фехтануть?*»);

клинчевать – входить в клинч *(«легкие что-то всё никак не хотят с ними клинчевать»* [1]);

рантовать/торцевать – наносить удар рантом/торцом щита (*Я буду часто торцевать* [2]).

Универбов-существительных значительно больше, и они демонстрируют разные словообразовательные модели.

хатанга (сущ., ж. р.) – хатангу-дегель (м. р., т. к. доспех, но с тюрк. «железная рубашка») («*кстати комбинация толстый стеганный халат + хатанга»* [1]);

стёганка/стегло (ср. р.) / *стеганина* (ж.р.) – стёганая рубаха *(«Под доспех поддевали стёганку, набитую очёсами льна или конским волосом»* [1]);

скрытка (ж. р.) – скрытый элемент защиты («*Спереди есть скрытка, закрывающая нижнюю часть лица»* [1]);

норманка (ж. р.) – нормандский шлем («*только это все скорее похоже на развитие наносника шлема типа "норманка"»* [1]);

гёрмунд (м. р.) – шлем из Гьёрмундбю («*Ловким движением руки, из гермунда мы сделаем умбон!*» [2]);

показуха (ж. р.) – показательное мероприятие для зрителей *(«показуха на поле – не самая главная часть этого фестиваля»* [1]);

лям (лам) (м. р.) – ламеллярный доспех *(«Городец и лам проданы»* [1]);

сахарка (ж. р.) – шлем «сахарная голова» (*«так что это пресловутая "сахарка"»* [1]);

миланки (мн. ч.) – миланские рукавицы *(«Не просто миланки обшитые, а там пластинок не видно»* [1]);

максимилиан/макс (м. р.) – максимилианский доспех *(«можно сражаться и в максимилиане»* [1]);

ролёвка (ж. р.) – ролевая игра («*Кто был на ролевке, в астрале не смеется»* [1]);

бытовка (ж. р.) – бытовой лагерь; необходимые действия на территории бытового лагеря, напр., «организовать бытовку» (из устной речи: *«Бытовку организовать не проблема»*).

Таким образом, стремление к «словности», к экономии речевых усилий и средств в синтагматике дискурса субкультуры ролевиков, реконструкторов и спортсменов исторического средневекового боя очевидно. Оно обусловлено потребностью подачи и восприятия все большего количества информации в единицу времени, динамичностью указанного рода деятельности, а потому отсутствием дополнительного времени для использования аналитических конструкций в устной и письменной речи лиц, увлеченных ИСБ.

ЛИТЕРАТУРА

1. Дьячок Н. В. Вопрос о семантических и формальних границах номинатем типа «словосочетание + универб». *Вісник Дніпропетров. ун-ту. Серія: Мовознавство*. 2007. № 4/1. С. 104–109.
2. Земская Е. А., Китайгородская М. В., Ширяев Е. Н. Русская разговорная речь. Москва: Наука, 1981. 276 с.
3. Кудрявцева Л. А. Моделирование динамики словарного состава языка. Киев: ИПЦ «Киевский университет», 2004. 208 с.
4. Москович В. А. Статистика и семантика. Москва: Наука, 1969. 304 с.
5. Немченко В. Н. Современный русский язык. Словообразование: пособие. Москва: Высш. шк., 1984. 256 с.
6. Теркулов В. И. Параметры ономасиологической классификации универбализационных композитов. *Вісник Луганського нац. пед. ун-ту ім. Тараса Шевченко: «Філологічні науки»*. 2008. № 13 (152). С. 183–191.
7. Устименко И. А. Ономасиологический аспект семантической конденсации. Лексикология. Семасиология. Белгород: БелГУ, 2001. С. 19–25.

ИСТОЧНИКИ ИЛЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРИАЛА

1. Тоже форум. URL: http://www.tforum.info/forum/
2. ZabraLOl. URL: https://vk.com/zabralol

Т. С. Пристайко (г. Днепр)

ЧТО В БРЕКСИТЕ ТЕБЕ МОЁМ…
(лексема *Брексит* в зеркале языковой игры)

Любые общественно значимые события, происходящие в какой-либо стране современного глобализированного мира, влекут за собой появление новых слов, фиксирующих реакцию социума этой страны, а затем и всего мира на случившееся. И чем значимее событие, тем активнее реагируют на него СМИ, в том числе и многочисленные интернет-источники, отражающие мнения и оценки не только журналистов, политиков и общественных деятелей, но рядовых носителей

языка, генерирующих ряды и гнезда оценочно-характеризующих неологизмов и их производных.

Креативная способность носителей языка ярко проявляется в феномене языковой игры (далее ЯИ. – *Т. П.*), репрезентирующей наряду со склонностью говорящих к языкотворчеству и один из путей самогенезиса, саморазвития языка за счет собственных ресурсов [5, с. 8]. Лингвокреативность заключается в свободном выборе говорящими используемых в процессе создания языковой игры единиц и способов их преобразования.

Объектом ЯИ нередко становятся заимствования, связанные с известными событиями и продуцируемые в языковую систему через СМИ.

Данная публикация посвящена рассмотрению в аспекте ЯИ слова *Брексит* / *Брекзит*[*], вошедшего после референдума Великобритании о выходе из ЕС[**] во многие языки мира, в том числе и русский, и ставшего в 2016 г. победителем проекта «Слово года». Анализ проводился на материале русскоязычных сайтов электронных СМИ, форумов, блогов и т. п. и был направлен на выявление моментов, связанных с реализацией лингвокреативного потенциала заимствования на разных уровнях языка.

Рассмотрим прежде всего лингвокреативный потенциал самой словообразовательной модели заимствования (брексит-модели), образованной в языке-источнике путем контаминации первых двух букв топонима *Britain* (Британия) и слова *exit* (выход, уход): *Brexit* (**Br**itain + **exit**).

Значимость события, названного неологизмом *брексит*, предопределила выход слова далеко за пределы Великобритании. Как отмечают эксперты, «…брекзит по своей сути стал отражением многих процессов, происходящих в мире – не только в Британии» (https://snob.ru/selected/entry/117759). Следствием этого стало появление производных, образованных по брексит-модели и обозначающих процесс возможного полного или частичного выхода той или иной страны из ЕС. В частности, в нашей картотеке на момент написания статьи (январь 2019 г.) собраны следующие экзит-неологизмы, появившиеся в русскоязычном сегменте Интернета с июня 2016 г.: *Brexit / Брекзит / Брексит, Grexit / Грекзит / Грексит, Frexit / Фрекзит / Фрексит, ItExit / Итексит / «италексит», Spexit / Спексит / Исексит, Polexit / Полэкзит, «швексит», Nexit / Нексит / Никзит, Czexit / Чекзит / Чехзит, Белэкзит*; *Venexit* / *Венексит, Calexit*. Список остается открытым, поскольку продолжаются процессы как самого Брексита, так и связанные с ним тенденции в других странах. К тому же далеко не все иноязычные экзит-неологизмы уже проникли в русскоязычную сферу. Например, в венгерских СМИ зафиксированы варианты *Huxit* / *Hunexit* (возможный выход Венгрии из ЕС), ср.: *Viktor Orbán and* ***Huxit****: Hungary may be the next to leave the European Union … Even among Jobbik voters, 49% would oppose a potential* ***Huxit*** *(sometimes called "****Hunexit****")* (Виктор Орбан и Huxit: Венгрия может быть следующей, кто покинет Европейский Союз. Даже среди избирателей Jobbik, 49% будут противостоять

[*]Фонетико-графическая поливариантность опорного компонента в составе неологизма *брексит* достаточно полно исследована в статье [4], авторы которой, проанализировав ряд *брексит / брэксит / брекзит / брэкзит / брегзит / брэгзит* в русском и английском языках, пришли к выводу о «побеждающем характере варианта "брексит"», о его продуктивном влиянии на современное словообразование в английском языке (и, по-видимому, на тенденции в кросс-культурном взаимодействии)» [4, с. 59], что подтверждается и нашим материалом из русскоязычных интернет-источников, где превалирует вариант *брексит*.

[**]23 июня 2016-го, состоялся референдум о выходе Великобритании из членства в Европейском Союзе. Тогда 51,89% проголосовавших британцев отдали предпочтение выходу из ЕС. Процесс получил название – «Брексит» (англ. Britain's exit). Дата выхода Великобритании из ЕС – 29 марта 2019-го (https://www.segodnya.ua/).

потенциальному Huxit (иногда называемому «Hunexit») (перевод наш. – *Т. П.*) (https://hungarianfreepress.com/2016/07/06/), отсутствующие в русскоязычных СМИ.

Однако в данном случае нас интересует образование экзит-производных, обусловленных языковой игрой, в основе которой лежит обыгрывание формальной модели. К таковым в нашей выборке относятся неологизмы *Whoexit / «Хуэксит»*; *Merxit, Rexit / «Рексит»*; «*легзит*».

Своеобразным логическим итогом процесса образования экзит-производных со «страновым» значением можно считать появление иронического неологизма, своего рода универсального термина для обозначения стран, желающих выйти из Евросоюза или других общеевропейских организаций, – «*Whoexit*», ср.: *Захарова предложила не придумывать каждый раз термины для желающих покинуть Евросоюз, а пользоваться одним – **Whoexit**? («Кто на выход?»). В целом, не удивлюсь, если вместо отдельных страновых терминов типа Grexit и Brexit скоро появится универсальное понятие **Whoexit**? – написала она на своей странице в «Фейсбуке»* (https://point.md/ru/); Неологизм, несмотря на свою неблагозвучность, тут же был подхвачен многочисленными интернет-источниками, фигурируя в них как в латинизированном, так и в русскоязычном вариантах, ср.: *В МИД РФ придумали термин «**Хуэксит**» после референдума в Великобритании* (https://inforesist.org); *Оппозиция во многих западноевропейских странах ставит **Whoexit** во главу своих предвыборных кампаний* (https://iz.ru/news/619610). Думается, что популярности неологизма способствовало не только то, кто явился его автором, но и игровое начало, реализованное в нем.

Следующий этап освоения брексит-модели западными, а за ними и русскоязычными СМИ воплощают неологизмы *Merxit* и *Rexit / «Рексит»*, образованные от фамилий известных политиков. Первый из них обозначает предполагаемый уход германского канцлера Ангелы Меркель из большой политики, ср.: ***Merxit** обесточит Европу. … Вслед за Brexitom пришел **Merxit**. Трамп удалил Америку из Европы, как удаляют френдов из FB. Теперь и Меркель удаляется* (https://alternatyva.org/2018/10/29/), второй – уход, а точнее увольнение Дональдом Трампом госсекретаря США Рекса Тиллерсона: *О разногласиях между президентом и госсекретарем было известно давно, поэтому американские СМИ даже придумали термин для увольнения Рекса Тиллерсона – «**рексит**» (на манер «брексит», обозначающего выход Великобритании из ЕС)* (https://www.novayagazeta.ru/articles/2018/03/14/75797).

Еще одним проявлением языковой игры с формой анализируемой модели можно считать неологизм «легзит», который только условно можно отнести к брексит-производным. Возникший как шутка журналистов Daily Mail окказионализм *Legs-it* стал на короткое время предметом обсуждения многих европейских СМИ, см.: *Daily Mail решил выяснить, чьи ноги лучше – главы британского правительства Терезы Мэй или же действующего первого премьера Шотландии Николы Стерджен. … Ноги обеих появились на главной странице британского таблоида. … Журналисты предлагают забыть про неважный Brexit и решить – кто же выиграл “**легзит**?”* (https://ianews.ru/articles/ 96196/).

Вовлечение иноязычного слова в орбиту языковой игры, по мнению ученых, является одним из условий его рецепции в принимающем языке. Обнаруживающая творческий потенциал языка ЯИ интерпретируется многими исследователями как способ развития языковой системы за счет создания нового знака или новой структуры.

Очевидно, что у иноязычной словообразовательной модели, попавшей в орбиту языковой игры, больше шансов на генерирование новых производных, что

в свою очередь является одним из условий морфемизации одного из компонентов такой модели [6; 9; 12]. Показательной иллюстрацией к сказанному является судьба формантов *-гейт, -мейкер и -мания*, первый из которых уже осознается как суффиксоид и даже суффикс [3; 6; 8], а второй и третий – как словообразовательные форманты, занимающие промежуточное положение между радиксоидом и суффиксоидом [9]. Вполне возможно, что такой же путь в русском языке может пройти и компонент -экзит/-ексит. Но сегодня освоение брексит-модели русским языком еще только начинается, и можно только предположить, что по аналогии со словом *брексит*, как, скажем со словом *телефон* (см. об этом: [10; 11]) и многими другими лексемами, возглавившими ряды однотипных заимствований, в русском языке появится еще немало новых производных.

Вокруг рассматриваемого неологизма, несмотря на краткую историю его существования, активно формируется словообразовательное гнездо с вершиной *брексит*. Часть брексит-производных была заимствована одновременно с лексемой *брексит*, как, например, синонимы с агентивным значением *брекситер, брексист* (последний вполне возможно образован в русском языке), обозначающие сторонников выхода Британии из ЕС; часть других, скорее всего, относится к полукалькам (*брекситный, брекситовый, добрекситный / добрекситовый / добрекзитовский, пост-брекситный* и др.), отражающим словообразовательную рецепцию соответствующих заимствований в русском языке. Однако немало слов гнезда появились в русской речевой стихии в результате языковой игры. К последним относятся, прежде всего, глаголы *брекситить, брексировать* и др. Примечательно, что производные глаголы встречаются либо в комментариях к статьям, либо в блогах и форумах, то есть в живой речи рядовых носителей языка, см.: *Избирателям надо меньше* ***брекситить****, а больше думать* (https://echo.msk.ru/news/1948644-echo.html); *С такой командой* ***брекситить-неперебрекситить****…* (http://www.ponaehalitut.co.uk/forums/ archive/index.php/t-32388-p-225.html). Показательна в этом ряду попытка создания неологизма-скороговорки: *Британия* ***брексировала-брексировала****, да не* ***выбрексировала****. Надо Британию* ***перебрексировать*** *и* ***выбрексировать****!* (http://ursa-tm.ru/forum/index.php?/topic/296560). Приведенные примеры ярко отражают реакцию на затянувшийся процесс оформления сделки по выходу из ЕС, проводимого Терезой Мэй.

Интересна попытка игрового осмысления слова *брексит* как глагола, отмеченная Русской службой Би-би-си в кратком толковом словарике «брексита»: ***Брексит (брекзит)/Brexit****. В соцсетях пишут, что это теперь – русский глагол в третьем лице, единственном числе, и означает он “прощается, но не уходит”. Может, и приживется, но все же изначально “брексит” – это сокращенное словосочетание British exit, то есть “британский выход” из Евросоюза* (https://www.bbc.com/russian/features-46990789).

По нашим наблюдениям, анализируемая лексема чаще всего становится объектом языковой игры в позиции заголовка, по умолчанию являющейся наиболее значимой в передаче отношения носителей языка к обозначаемому явлению, о чем говорит прямое «включение» лексемы в отдельные приемы ЯИ, ее метафорическое и прецедентное обыгрывание. Приведем пример использования слова в так называемом эхо-приеме (повторе-отзвучии): ***Брексит-шмексит****, что дальше? Брекситеры празднуют победу, но пока что праздновать нечего* (www.rus-obr.ru/blog/34418).

Непростой процесс выхода Великобритании из ЕС характеризуется с помощью различных метафор: шахматной: *Эндшпиль Брексита. Одной ногой тут, другой – там…* (https://nmnby.eu/news/xlibris/6728.html); антропоморфной: *Брексит ушел*

на каникулы (https://www.novayagazeta.ru/articles/2018/12/18/78971), *«Брексит» вышел из тумана* (https://www.kommersant.ru/doc/3799233); медицинской: *Брексит мозга* (https://politconservatism.ru/experiences/); криминально-юридической *Джейми Оливер. Еще одна жертва брексита* (о том, что Джейми Оливер закрывает свои рестораны из-за брексита) (https://www.titanium.lv/) и др.

Реакция на первоначальное решение о Брексите в июне 2016 г. и сложные ситуации с неоднократными попытками правительства Великобритании договориться об условиях выхода как внутри самого британского правительства, так и с руководством ЕС, уже непосредственно в наши дни вызвали в иностранных и русскоязычных СМИ поток прецедентных заголовков, по-разному характеризующих происходящие в Соединенном королевстве события. Одни из них отражают тревогу и сомнения в необходимости такого шага в силу неоднозначности его последствий не только для Британии и ЕС, но и всего мира: ***Брексит или не брексит? Вот в чем вопрос****. Даже если «разводу» с Европой дадут ход, его будет не так-то просто реализовать* (http://www.kabbalah.info/rus/content/view/frame/157092?/); ***Есть ли жизнь после «брексита»****: сторонники выхода Британии из Европейского союза раскрыли планы* (http://stolitsa.ee/134734); ***Нам не дано предугадать, как «брексит» в жизни отзовется****. При внимательном изучении реакции на речь Мэй становится совершенно ясно, что на каждое заявление премьера существует, как минимум, две совершенно противоположных реакции со стороны «брекситеров» и «еврофилов»* (https://www.bbc.com/russian/features-38667414) (аллюзия на стихотворение Ф. И. Тютчева. Нам не дано предугадать…); ***Судный день Брексита****: стали известны секретные подробности … Брексит оказался «поцелуем жизни для трупа». Сторонники выхода из ЕС кричат о том, что правительству нужно просто уже «взяться за дело». Хотя ни сами сторонники, ни собственно правительство, не знают, в чем это дело заключается* (https://www.pravda.ru/world/europe/22-06-2018/ 1386438-brexit-0/) (религ. *Судный день* – день страшного суда над людьми при наступлении конца мира, света); ***Брексит. Всё ещё впереди*** (https://buzina.org/ 2149-brexit.html) (аллюзия на песню на слова М. Заготы); ***«Брексит» раздора****: что мешает Британии выйти из Евросоюза* (https://news-front.info/) (фразеологизм *яблоко раздора* означает причину ссоры, вражды); **В последний бой:** ждёт ли Великобританию коллапс из-за Брексит (https://www.liga.net/world/ opinion/) (*последний бой* – устойчивое выражение; название песни М. Ножкина из кинофильма «Освобождение»). Другие характеризуют различные события в жизни Англии, прямо или косвенно связанные с брекситом: ***Банкиров на «брексите» не меняют****. Управляющий Банка Англии Марк Карни сообщил, что готов остаться* (https://www.dailymotion.com/video/x6t3kbq) (фразеологизм *коней на переправе не меняют*; крылатая фраза, сказанная А. Линкольном) ***Дело о «брексите»****: «российский игрок» Аррон Бэнкс попал под уголовное расследование. …Аррон Бэнкс подозревается в том, что он получал от России деньги на агитацию британских избирателей голосовать за «брексит»* (https://plus.google.com/+BBCRussian/posts/QbH37tXvCSf) (устойчивый оборот из юридической сферы *дело о…*).

Отметим, что в игре с прецедентными феноменами (термин Д. Б. Гудкова [2]) журналисты во многих случаях используют стереотипные прецедентные тексты, уже не вызывающие, как нам кажется, живого интереса. Своеобразным победителем среди таких стереотипных прецедентных феноменов можно считать заголовок *Есть ли жизнь после Брекзита* (обыгрывание широко известного религиозно-философского вопроса о жизни после смерти), неоднократно встретившийся в разных интернет-источниках как в «чистом» виде, так и в различных ва-

риациях, ср.: *Саммит ЕС: есть ли жизнь после Brexit?* (https://radiovesti.ru/news/379290/); *Жизнь после Брексита: Кипр выдает британцам вид на жительство* (https://russianwave.com.cy/); *Лидеры ЕС обсудят жизнь после «брексита»* (https://www.bbc.com/russian/features-37300308); *Жизнь после Brexit: куда размещать валюту?* (https://habr.com/ru/company/otkritie_broker/blog/ 396219/) и т. д.

Лексема «брексит» как новая единица «формирует синонимические отношения. В медийном дискурсе в качестве наиболее частотных контекстуальных синонимов выступают слова и словосочетания “развод”, “развод по-европейски”, “бракоразводный процесс”» [1, с. 50]. Брексит сравнивают с бомбой, подложенной под ЕС, бунтом, прыжком со скалы, ср.: *Премьер Великобритании Дэвид Кэмерон подложил-таки бомбу под Объединенную Европу, осечку она не дала – «Брекситу» быть* (http://politikus.ru/events/79294); ***Брексит-бунт**. … Британия из-за разногласий вокруг «брексита» оказалась на грани введения чрезвычайного положения, распада правительства и самого серьёзного за послевоенную историю политического кризиса, который грозит ударить в том числе и экономически по всему европейскому континенту* (https://strana.ua/articles/172249); *К «жесткому Brexit» уже начали готовиться британские бизнесы и чиновники. Они считают, что этот **«прыжок со скалы»**, как еще называют в прессе «жесткий Brexit», скорее дает Британии возможности, чем представляет угрозу* (https://www.eurointegration.com.ua/rus/articles/2019/01/15/7091523/); называют *«поцелуем жизни для трупа»* (https://www.pravda.ru/world/europe/22-06-2018/1386438-brexit-0/); ищут точное определение произошедшего события: *Brexit: триумф голых невежд или крах демократии?* (https://angliadom.com/88-index/1224); *«Брексит»: развод или разрыв* (https://ru.euronews.com/2019/01/22/ brexit-2201).

Игровое речетворчество реализуется и на уровне синтагматических возможностях лексемы *брексит*. Так, появившиеся совершенно недавно названия возможных вариантов сделки по выходу из ЕС *жесткий брексит* и *мягкий брексит* наряду с терминологическим статусом уже стали приобретать оценочный характер [1, с. 50] и провоцировать образование шуточных, иронических, а иногда и саркастических наименований возможных вариантов выхода: *жидкий, дикий, хаотичный, слепой, нервно-паралитический брексит, брексит с широко закрытыми глазами, полнимй брексит* и др., ср., например: ***Жидкий брексит**. Как выход из ЕС сделал из Великобритании посмешище. Журналист Джон Кампфнер в газете The Guardian описал провал брексита так: «Явный признак того, что вы на дне, – это когда немцы начинают шутить над тобой в прайм-тайм, и это получается смешно. Немецкие юмористы высмеивают Терезу Мэй («она хочет выйти из ЕС, но не может выйти даже из своей машины»), брексит («жесткий брексит, мягкий брексит, жидкий брексит – уйдите уже хоть как-нибудь»)* (https://topwar.ru/151836); ***Полный Брексит**: что это значит для мира моды и для вашего кармана* (http://www.sncmedia.ru/fashion/); ***Слепой Брекзит**. Как решение выйти из ЕС завело Британию в тупик. Страна вошла в беспрецедентный политический кризис* (https://republic.ru/posts/92555) и др.

Г. П. Байгирина, анализируя лексему *брексит* как слово года, как нам кажется, преждевременно констатирует, что пик популярности этого слова уже пройден [1, с. 51]. На наш взгляд, злободневность политической ситуации, связанной с выходом Великобритании из Евросоюза, сегодня не только не снижается, но и нарастает. И каждое новое событие в этой сфере продуцирует новые номинации с неологизмом *брексит*. Таковым стало прозвище *мадам Брексит*, данное премьер-министру Терезу Мэй польским премьером Матеушем Моравецким после того, как Парламент чуть не вынудил ее уйти в отставку в связи с не-

принятой сделкой по Брекситу. «Как сказала Мадам Брексит, Брексит – это Брексит», – заявил Моравецкий на совместной с Терезой Мэй пресс-конференции в конце встречи в Варшаве, на что Тереза Мэй ответила, что «она больше, чем “Мадам Брексит” и намерена оставаться на высшей должности “на долгосрочную перспективу”», – передает Agerpres, цитируя BBC News (https://noi.md/ru/news_id/261920).

Показательно и то, что некоторые пользователи соцсетей предложили имя *Брексит* в качестве имени для первенца принца Гарри и Меган Маркл. «Ребенок родится весной следующего года, сообщили в Кенсингтонском дворце. Некоторые обратили внимание, что 29 марта 2019-го назначен выход Великобритании из Европейского союза (Brexit), и предположили, что рождение первого ребенка принца Гарри также может состояться в эту дату, поэтому предложили назвать малыша Брекситом (https://dailystorm.ru/news/). Думается, что венценосные родители по достоинству оценили эту шутку.

Значимость социально-политического события и неоднозначное отношение к нему жителей туманного Альбиона подтверждается и тем, что оно уже стало объектом пародии на канале Youtube. Вот что об этом сообщается в СМИ: «“Моя прелесть”: Терезу Мэй изобразили в виде Голлума. В Сети появилось забавное видео, в котором английский актёр Энди Сёркис, исполнивший роль Голлума в фильмах “Властелин колец”, спародировал Терезу Мэй. Знаменитым голосом Голлума актёр говорит о брексите как о “своей прелести, своём соглашении”, а также о народе, который хочет отнять её путём проведения народного голосования. Как и у Голлума в фильмах, в ролике происходит раздвоение личности: одна личность перечисляет преимущества выхода из Евросоюза, другая же, “хорошая” сторона, пытается возразить, что брексит принесёт стране трудности и люди хотят голосования» (https://www.metronews.ru/novosti/-1488920/).

В заключение отметим, что слово *брексит*, обозначая значимую для всего мира политическую ситуацию, еще не пришедшую к своему завершению, на протяжении нескольких лет сохраняет свою актуальность и входит в состав ключевых слов нашего времени. Лексема не только отражает важное явление внеязыковой действительности, называя известную всем «общую референтную ситуацию» [1, с. 51] наших дней, но и демонстрирует определенное отношение носителей языка к этому явлению. В дискурсе СМИ слово расширяет свои содержательные возможности, активно реализует словообразовательный потенциал, обрастая производными и формируя в русском языке свое словообразовательное гнездо. В качестве новой единицы слово *брексит* активно реализует синтагматические возможности и формирует синонимические отношения. Лексема активно вовлекается в языковую игру как на семантическом, словообразовательном, так и на функционально-дискурсивном уровне, становясь объектом метафоризации и игры с прецедентными феноменами. Укореняясь в русском языке, слово *брексит* вполне может «подарить» ему новый словообразовательный формант -экзит, поскольку языковая игра, способствующая генерированию новых производных, является залогом морфемизации одного из компонентов заимствованной модели.

И в завершение приведем высказывание директора Государственного литературного музея, профессора Дмитрия Бака, характеризующее метаязыковую ситуацию с лексемой *брексит*: «Это действительно серьезный неологизм, у него есть шанс закрепиться. Это счастливое совпадение лингвистически плодотворного словотворчества и очень важного политического значения этого события» (https://www.kommersant.ru/ doc/3186246). Однако закрепится ли это новообразование в речи и языке или, «попав в фокус общественного внимания на короткое мгнове-

ние, исчезнет» [7, с. 18], покажет только время. Нас же в этом случае интересует жизнь и судьба языкового факта «здесь и сейчас», поскольку к первостепенным задачам лингвистики относятся фиксация и исследование языкового явления на современном этапе его существования.

ЛИТЕРАТУРА

1. Байгарина Г. П. Проект «Слово года» как источник «Словаря времени». *Вестник Кокшетауского гос. ун-та имени Ш. Уалиханова. Серия филологическая*. 2018. № 2. С. 47–54.
2. Гудков Д. Б. Прецедентные феномены в текстах политического дискурса. *Язык СМИ как объект междисциплинарного исследования*: учеб. пособие. Москва, 2003. С. 141–161.
3. Гурова И. В. Гейт-производные в медиа-дискурсе: лингвокреативный аспект. URL: https://cyberleninka.ru/.../geyt-proizvodnye-v-mediadiskurse-lingvokreativnyy-aspekt (дата обращения 05.01.2019).
4. Дубовский Ю. А., Заграевская Т. Б. Ассимиляция заимствованных англицизмов-неологизмов с компонентом -exit в русском политическом дискурсе. *Известия Самарского научного центра Российской академии наук. Социальные, гуманитарные, медико-биологические науки*. Т. 19, № 5. 2017. С. 54–60.
5. Журавлева О. В. Когнитивные модели языковой игры (на материале заголовков русских и английских публицистических изданий): дис. … канд. филол. наук: 10.02.19 – теория языка. Барнаул, 2002. 202 с.
6. Ильясова С. В. Словотворчество? Словоерничество? К оценке игровых стратегий в языке современных российских СМИ. *Уральский филологический вестник. Серия: Язык. Система. Личность: Лингвистика креатива*. 2017. № 2. С. 68–75.
7. Иссерс О. С. Социолингвистические проекты «Слово года» как источник сведений о неологической динамике современного русского языка. *Вестник Москов. гос. обл. ун-та* (электронный журнал). 2017. № 1 ISSN 2224-0209. С. 14–18. URL: www.evestnik-mgou.ru (дата обращения 17.01.2019).
8. Отин Е. С. Об «Уотергейте» и прочих «-гейтах». *Русская речь*. 1996. № 5. С. 109–114.
9. Петрухина Е. В. Новые явления в русском словообразовании. URL: https://www.portal-slovo.ru/philology/45939.php (дата обращения 21.01.19).
10. Пристайко Т. С. Новообразования в языке рекламы хайтек-товаров. *Вісник Дніпропетров. ун-ту. Серія «Мовознавство»*. 2011. Вип. 17. Т. 1. С. 122–128.
11. Пристайко Т. С. О системообразующем потенциале неологизмов и окказионализмов (на материале обозначений телефонов). *Лексико-грамматические инновации в современных славянских языках*: материалы V Междунар. науч. конф. / сост. Т. С. Пристайко. Днепропетровск: Нова ідеологія, 2011. С. 314–317.
12. Сологуб О. П. Усвоение структурных иноязычных элементов в русском языке. URL: http://www.philology.ru/linguistics2/sologub-02.htm (дата обращения 15.01.19).

Т. В. Радзієвська (м. Київ)

КОДОВА МНОЖИННІСТЬ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ

Сучасному періоду розвитку мови властива значна інтенсивність мовних зрушень, які стосуються не лише одиниць усіх мовних рівнів, а й загальних тенденцій, наприклад, таких, як тенденція до синтетизму або аналітизму [3], переструктурації тих чи інших ділянок мовної системи. Це зрушення, які розрізняються 1) за типом мовних знаків, які беруть участь в активних мовних процесах, 2) за чинниками (соціолінгвістичного, культурного, психолінгвістичного, нормотворчого, юридичного, демографічного характеру і под.), що стимулюють зміни, впливають на них та визначають вектори мовного розвитку, 3) за типом підсистем мови та дискурсивних середовищ, де виникають інновації, 4) за характером активізації тих чи інших компонентів мовної та метамовної свідомості. Саме останній тип зру-

шень представляє для лінгвіста особливий інтерес – з огляду на зв'язок з найбільш прихованими механізмами мовної діяльності.

Спостереження над функціонуванням мовних засобів в усному медійному дискурсі останніх років демонструють такі інновації, які зумовлені активізацією мовної свідомості в площині зіставлення або співіснування коду усного мовлення, коду писемного мовлення та паралінгвістичного коду. Вияви взаємодії цих трьох кодів, які розглядалися переважно на матеріалі бесід журналіста з гостем телевізійної програми (політиками, політологами, суспільними діячами), є доволі неоднорідними і нерегулярними, проте заслуговують на увагу в аспекті вивчення семіотичного потенціалу мови. Серед цих засобів слід назвати, передусім, лексеми, що позначають розділові знаки – одиниці пунктуаційної системи мови, які у медійному форматі, в контексті усного мовлення набувають нових функціонально-семантичних ознак. Це такі одиниці, як *крапка, три крапки, двокрапка* та інші засоби.

Лексема *крапка*, яка в пунктуаційних системах сучасних європейських мов виконує функцію знака кінця речення або тексту і тим самим є носієм семантики завершеності, кінця (пор. [4, с.24; 5]), функціонує як постпозитивний компонент висловлення з модальними значеннями. Вони варіюються в залежності не тільки від семантики висловлення, але й (часто) від ширшого мовленнєвого контексту, ходу бесіди журналіста з гостем програми. Найчастіше лексема *крапка* використовується для вираження ставлення мовця до змісту висловленого, а саме – його впевненості, категоричності, безальтернативності та «необговорюваності питання». При цьому лексема виступає як прагматичний оператор, який виконує функцію організації мовленнєвого потоку та передає значення відмови мовця від продовження цієї теми. Пор.: *Ми вимагаємо справедливого суду. Все. Крапка* (7.03.2017). *Пропонуємо 12 місяців. Крапка* (щодо розгляду кримінальних справ, на який дається один рік, 15.03.2017). *У випадку, якщо захист і сам Янукович хочуть перейти від заочного засідання до очного, він має прибути в Україну. Крапка* (14.03.2017).

Близьким до такого функціонування є випадок вживання лексеми *крапка*, а також інших графологічних «образів», напр., «три крапки» лише як сигналу до завершення обговорення певної теми, за нейтралізації семантики категоричності. Лексема у цьому разі пристосовується до передачі значень, які можна окреслити як «тут нема, про що говорити», «я більше не говоритиму про це», «обговорення цієї теми завершено», «питання вичерпано». Напр.: *Після Ваших слів так і хочеться поставити крапку* (12.12.2018). *Йому сказали так говорити, він говорить. Все. Крапка* (23.11.2018). *І на цьому власне точка* (9.01.2019). Див. також: *Позвольте тут я поставлю троеточие, или точку, или запятую* (11.10.2018), де перерахування трьох розділових знаків, які в пунктуаційній системі мови мають різне функціональне навантаження, виступає з функцією сигналу про бажання завершити обговорення даної теми.

В окремих випадках, в залежності від змісту попереднього тексту лексема *крапка* слугує засобом для характеристики повідомлюваної інформації. Так, у розлогому висловленні журналіста, що веде передачу, остання репліка, звернена до запрошеного політика, *Чи тут просто амбіції? Чи це просто Володимир Омелян і Войцех Бальчун? Все, крапка* (1.02.2017) виражає оцінку обсягу інформації, що передається, при інтерпретації події. Це пов'язано з тим, що в процесі бесіди обговорювалися дві версії події, про яку йдеться у висловленні, – «більш ускладнену» і «простішу».

Кваліфікація події як незрозумілої, такої, що вимагає обговорення, представляє висловлення *Тут* (в цьому питанні – *Т. Р.*) *більше трьох крапок* (21.09.2018), де активізується семантика графеми «три крапки» як сигналу продовження, відсутності кінця, незавершеності (пор. [4, с. 25]).

У залежності від змісту висловлення лексема *крапка*, семантика якої пов'язана з ідеєю завершеності, може ставати засобом оцінювання за параметром завершеності самої події: *Вони почули, що ми не задоволені. Крапка* (6.02.2018). Тут значення, що передається лексемою, близьке до висловів «мета досягнута» або «подія відбулася». Таким чином, лексема *крапка* у своєму постпозитивному функціонуванні виявляє, з одного боку, ознаки синсемантизму, а з другого, – відштовхуючись від значення графем розділових знаків «крапка» та «три крапки», розвиває номінативний потенціал у бік актуалізації предикатної (ознакової) семантики і пристосовується до виконання нової знакової функції.

У медійному дискурсі та його усному мовленні небуквена графема може перекодовуватися в знак паралінгвістичного типу, однак такий, що виконує свою природну функцію. Так, в передачі «Готуємо разом» (канал «Інтер») один з учасників передачі говорить іншому: *Итак, Андрюша, передай мне, пожалуйста,* [пауза] *двоеточие* [жест рукою, яка в повітрі відтворює графему «:» («двокрапка»)]: *водичка…* (далі в процесі розмови йде перерахування інших інгредієнтів, з яких складається страва) (12.02.2017). Тут вживання паралінгвістичного знаку відповідає стандартам функціонування розділового знаку «двокрапка» і пов'язане з організацією мовленнєвого потоку. Проте звертає на себе увагу той факт, що реалізований у паралінгвістичному «форматі» розділовий знак розриває синтаксичну структуру речення, яка б при своєму збереженні вимагала вживання лексем на позначення компонентів страви у знахідному відмінку, проте в мовленні перерахування предметів здійснюється у називному відмінку.

З погляду взаємодії коду усного мовлення з кодом писемного мовлення та паралінгвістичним кодом заслуговує на увагу вживання жесту «лапки», що реалізується за допомогою двократного руху пальців рук. Цей жест супроводжує і доповнює мовленнєвий потік і по суті заміщує інтонаційні засоби, за допомогою яких висловлюється іронія. Таким чином, цей паралінгвістичний жест, доволі розповсюджений у сучасному медійному дискурсі та побутовому розмовному мовленні, слугує для вираження модальних смислів, а саме іронічного ставлення мовця до предмета мовлення. При цьому він виступає засобом субституції по відношенню до інтонаційної лінії висловлення, що може говорити про зниження знакової функції інтонаційного малюнку в усному висловленні та зниженні здатності декодувати висловлення з вираженим інтонаційним малюнком.

Проникнення паралінгвістичного коду в усне мовлення та витіснення паралінгвістичними жестами [1; 2] інтонаційних засобів – не єдине явище, що представляє взаємодію кодових систем у живому мовленні. Сюди природно віднести випадок використання буквених графем, що позначають перші букви алфавіту *а, б, в* та ін. у ситуації перерахування. Це спосіб перерахування об'єктів, характерний загалом для писемного мовлення і писемних текстів документально-фактографічного типу, він широко представлений в текстах статистичного, довідкового, педагогічного, наукового та інших типів дискурсу, що реалізуються різними мовами. Напр.: *Так, професор В. Тертишніков виділяє наступні особливості справ окремого провадження: а) у порядку окремого провадження може вирішуватися….; б) справи порушуються за заявою, через це немає позовної заяви і позову; в) немає сторін, а є заявники, заінтересовані особи;*

г) немає інститутів і категорій… (Вісник прокуратури, № 9, 2007, с. 77). *Syntagmatic relations can be of three different types: coordinate, subordinate and predicative.*

a) Coordinate syntagmatic relations exist between…

b) Subordinate syntagmatic relations are…

c) Predicative syntagmatic relations are the relations of interdependence… (L. M. Volkova. Theoretical Grammar of English: Modern Approach. K., 2010, p. 21–22). Треба зазначити, що у зв'язку з широкими можливостями графічного оформлення словесних комплексів такого типу, які виникли завдяки сучасним комп'ютерним технологіям, цей різновид оформлення перерахування об'єктів, трапляється рідше.

Буквеним графемам у цьому разі в усному мовленні відповідають вставні лексеми *по-перше*, *по-друге* і т. д. Проте доволі типовим для сучасного усного медіа-мовлення є оформлення однорідних членів речення у вигляді синтаксичної підструктури, що виражає перерахування з додаванням буквених графем як знаків операції перерахування: *Україна має а) зберігати природні ресурси, б) відстоювати свої права* (10.02.2017). Таким чином, цей випадок може бути інтерпретований як запозичення коду писемного мовлення і як субституція елементів усного мовлення елементами писемного мовлення.

Особливе місце в цьому ряду належить лексичним засобам, які слугують для позначення компонентів внутрішньоструктурної організації текстової інформації, тобто належать не до рівня окремого речення-висловлення, а до рівня тексту, його структурації та оформлення. Це стосується лексем типу рос. *сноска*, *рубрика*. Графо-семантичний засіб «сноска» з загальною функцією організації текстової інформації зумовлений лінійним характером тексту. В усному медійному мовленні він використовується з прагматичною метою представити певну порцію інформації з функцією виділення, з акцентуванням на ній уваги. Напр.: *Но тут я хочу сделать одну сноску* (25.04.2017), після чого подається інформація, на яку мовець хоче звернути увагу слухачів. Природно, лексема *сноска* реалізує в такому вживанні семантику додатковості, доповнення, що відповідає її значенню. Тут функція такої лексеми зводиться до структурування мовленнєвого потоку та регулювання процесом інформування.

Звичайно, твердити про виражену тенденцію щодо контактування різних підсистем мови зарано, проте розглянуті мовні факти показують, що сучасний медійний дискурс залишається сферою активних мовних процесів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Крейдлин Г. Е. Невербальная семиотика. Москва: Новое литерат. обозрение, 2002. 592с.
2. Серякова И. И. Невербальный знак коммуникации в англоязычных дискурсивных практиках. Киев: КНЛУ, 2012. 280 с.
3. Тараненко О. О. Зміни у співвідношеннях між тенденціями до аналітизму / до синтетизму на межі XX–XXI ст. (українська мова на загальнослов'янському тлі). *Мовознавство*. 2018. №2. С. 43–68.
4. Шварцкопф Б. С. Современная русская пунктуация: система и ее функционирование. Москва: Наука, 1988. 192 с.
5. Шварцкопф Б. С. Оппозиция «начало – конец» в пунктуационном пространстве предложения. *Логический анализ языка. Семантика начала и конца*. Москва: «Индрик», 2002. С. 358–362.

О. В. Радчук (г. Харьков)

СОВМЕЩЕНИЕ МЕТОДОЛОГИЧЕСКИХ ПОДХОДОВ В КОГНИТИВНЫХ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЯХ

Когнитивная лингвистика как часть когнитологии, которая относится к междисциплинарным наукам, опирается на данные психологии, философии, этнографии, кибернетики. Каждая из этих наук имеет собственные научные методы исследований, но общего основного метода для них не существует. В последнее время ученые признают, что кризисное состояние методологии во многом связано с тем, что в современном языкознании отсутствует единый базовый метод, которым в XIX веке стал сравнительно-исторический.

Появившиеся в последнее время работы о новых когнитивных подходах в изучении языка как феномена, исследовании языка в его когнитивной функции и дискурсивном проявлении открывают новые аспекты задекларированной проблемы современного языкознания и свидетельствуют об ее актуальности.

В настоящий момент в когнитивной лингвистике существует большое количество методов исследования языковых явлений. Методы часто представлены как варианты и применяются параллельно. Однако такое их использование не всегда является целесообразным, а иногда и совсем несовместимым. Поскольку не все методы применимы к анализу различных языковых явлений и рассматривают достаточно узкий аспект определенных понятий и категорий, описывающих фрагменты языковой действительности, в силу своей ограниченности они не позволяют представить всю целостность языковой системы. Например, исследования концептов с помощью концептуального анализа имеет множество разновидностей. Описания *доменов*, *фреймов*, *прототипов* не всегда являются корректными, а сам термин *концепт* не имеет единого определения.

Традиционная лингвистика, используя методики этимологического, компонентного или семного анализа, рассматривает историческое формирование значения и формы слова, а также парадигматические и синтагматические связи лексем в современной языковой системе. Когнитивная лингвистика не отказывается от традиционного толкования семантики и грамматической формы слов, но, применяя методики концептуального анализа, интерпретации или другие дискурсивные процедуры, исследует формирование ментальных понятий и их языковых и речевых репрезентаций.

Методологический консерватизм, характерный для лингвистики конца XX – начала XXI веков, был нарушен сменой парадигм лингвистических исследований. Одним из базовых оснований, повлиявшим на дальнейшее развитие когнитивной науки, является интенсивное развитие психологических школ и их концепций (в частности, гештальт-психологии, генетической психологии Ж. Пиаже и культурно-исторической психологии Л. С. Выготского).

Лингвист-когнитолог В. В. Глебкин, взяв за основу постулат психологического учения Л. С. Выготского о том, что «слово, его значение охватывает целый комплекс вещей, которые у нас никак не обозначаются одним словом», а «значение носит не предметный, а ситуативный характер», оно субъективно, а поэтому «неустойчиво, изменчиво, зависит от конкретной ситуации» [1, с. 68], создал социокультурную теорию лексических комплексов (СТЛК). Данная теория не охватывает всю лексико-семантическую систему языка, а предлагает инструментарий и очерчивает каркас исследования слов и понятий. В рамках СТЛК ученым были описаны комплексы ОТКРЫТЬ, КАМЕНЬ, ИНТЕЛЛИГЕНЦИЯ. Так называемые комплексы рассмотрены в разных аспектах: синхронном и диахроническом. На

синхронном срезе представлена экспликация в традиционных словарях и повседневном языке, структура комплексов описана в виде кластеров с базовыми схемами и основными языковыми конструкциями. Исторический подход, по мнению В. В. Глебкина, необходимо применять наряду с синхронным, поскольку «привлечение диахронной составляющей дает возможность более выпукло очертить роль социокультурных факторов в формировании комплекса и в эволюции его структуры» [1, с. 250].

Несмотря на то, что В. В. Глебкин критически анализирует термины *концепт, концептосфера, языковая картина мира* и отказывается от их использования, модели описания лексических комплексов напоминают репрезентацию концептов хотя бы тем, что имеют ядерные и периферийные зоны. Однако анализ концептуального содержания комплексов на социокультурной основе, связанной с повседневной практикой носителей языка, и психологические основания системного, всеобъемлющего понимания абстрактных понятий, имеющих конкретные языковые реализации, на наш взгляд, является важным для когнитивных исследований.

Корректное совмещение нескольких методологических подходов, имеющих общую понятийную основу, позволит, на наш взгляд, расширить не только спектр использования различных методов и методик анализа языкового материала, но и будет способствовать многоаспектному представлению абстрактных понятий.

Как пишет А. Д. Кошелев, кризис теоретической лингвистики второй половины XX века наблюдается в том, что научные концепции удаляются друг от друга и «не происходит накопления и углубления объективных научных знаний о языке как целостном объекте» [2, с. 12].

Для преодоления кризисной ситуации в теоретической семантике, которая изобилует расходящимися когнитивными исследованиями, ученый-языковед предлагает референциальный подход к описанию лексических значений, в основе которого находятся три фундаментальных принципа. А. Д. Кошелев пишет: «Семантическая теория должна:

1) объяснять механизм образования новых лексических значений слов носителями языка;

2) объяснять механизм формирования у ребенка первых представлений о лексических значениях слов;

3) опираться при определении лексических значений не на вербальные описания (толкования), а на специальную систему когнитивных понятий (подобно любой другой науке, использующей не естественный, а свой собственный язык для описания своих объектов)» [2, с. 13]. Ученый делает заключение о том, что «принятие лингвистическим сообществом этих принципов позволит вернуть исследование языковой семантики в привычное для любой науки русло, когда для объяснения того или иного явления используется одна доминирующая теория (подобная теории Дарвина в эволюционной биологии) или две-три конкурирующие (как в общей теории поля в современной физике)» [2, с. 13].

Оригинальность современных методологий состоит в их междисциплинарном характере, что, в первую очередь проявляется в отсылке к историческим фактам языка, а также психологии, которая изучает мышление и познавательные процессы человека в тесной связи с его речевой деятельностью.

Современные психологические исследования языковых явлений имеют глубокие корни. Именно поэтому считаем важным обращение к истокам психологического обоснования рассмотрения формирования абстрактных понятий и их дальнейшей вербализации. Одним из первых в языкознании XIX века описал ког-

нитивные механизмы создания понятий А. А. Потебня. Особый интерес, как нам представляется, вызывает работа «Мысль и язык» и, в частности, введенное ученым научное понимание апперцепции. Изучение абстрактных понятий встречается в трудах по сравнительно-историческому языкознанию, и в этом плане интерес представляют труды украинского слависта П. А. Лавровского.

Методологическими предпосылками исследования абстрактных понятий в когнитивном аспекте также является углубление проблематики взаимовлияния языков в онтогенезе и филогенезе как метода когнитивного подхода к изучению языковых значений. В современных исследованиях приобретают значимость вопросы взаимодействия контактирующих языков. Такое взаимодействие, особенно в диахроническом аспекте, способствует объяснению современного состояния как семантики, так и грамматических форм слов в родственных языках. Методология когнитивной лингвистики охватывает языковедческие и ментальные интерпретации языковых явлений и показывает, с одной стороны, взаимообусловленность и взаимозависимость родственных языков, а с другой – самобытность каждого языка. Эта идея сегодня является методологическим основанием в изучении когнитивных процессов.

На наш взгляд, в когнитивных исследованиях необходимо объединить психологический и исторический векторы исследования языковых явлений с социокультурным, поскольку формирование ментальности конкретного этноса осуществляется на конкретной социокультурной платформе и связано с конкретной исторической эпохой. Когнитивный анализ предполагает обращение прежде всего к психологии индивида как представителя человеческого коллектива, носителем языка которого он является.

ЛИТЕРАТУРА

1. Глебкин В. В. Смена парадигм в лингвистической семантике: от изоляционизма к социокультурным моделям. Москва; Санкт-Петербург: Центр гуманитарных инициатив. 2014. 368 с.
2. Кошелев А. Д. Когнитивный анализ общечеловеческих концептов. Москва: Рукописные памятники Древней Руси. 2015. 280 с.

О. В. Самойленко (м. Краматорськ)

ОНОМАСІОЛОГІЙНІ МОДЕЛІ КВАЗІКОМПОЗИТІВ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ОСОБИ

Термін «квазікомпозит» можна використати для позначення усього різноманіття складних лексем, які утворилися не на основі синтаксичних конструкцій. До розряду квазікомпозитів уналежнюємо:

1) афіксоїдні утворення, при чому під терміном афіксоїд розуміємо словотвірний елемент маргінального типу з високою частотністю використання, який фонетично та етимологічно співпадає з морфемою, яка самостійно функціонує як корінь і відрізняється від цієї морфеми певним абстрагуванням значення та набуттям відтінку категоризації.

2) запозичення та пов’язані з ним кальки / напівкальки, бо у процесі запозичення губиться зв’язок між конструктами та їх первинним значенням у мові-донорі;

3) римовані композити, або гендіадіс;

4) оказіоналізми, які утворюються за аналогією до вже існуючих узуальних лексем;

5) композити на позначення комбінованих явищ / об’єктів дійсності;

6) номенклатурні абревіатури.

Визначено основні моделі іменників-квазікомпозитів на позначення особи:

Базис «статус суб'єкта»:

«Особа + статус»: ***супермен*** (*Местные жители называют Ренато Грбича «дунайским* ***суперменом****». И есть за что: на счету у рыбака и владельца ресторана в пригороде Белграда 25 спасенных жизней* (http://ru.euronews.com/2012/09/23/)).

«Статус + інтенсивність реалізації статусу»: ***человекобог, богочеловек***, ***человекозверь*** (*В личности Иисуса Христа произошло соединение божественной и человеческой природы, и явился* ***Богочеловек*** (http://dic.academic.ru/dic.nsf/encphilosophy/8018/)).

«Статус + взірець»: ***лжепророк, лжесвидетель*** (***Лжепророк*** *насильно поженил сестру и брата* (http://www.pravda.ru/accidents/factor/crime/28-09-2007/240013-sekta-0/)).

«Статус + гендер»: ***гелфренд, бой-френд, гранд-дама (****Информация о том, что у Деми Мур истерики из-за романа Эштона Катчера с Милой Кунис, попала под большое сомнение. Так, папарацци выяснили, что у актрисы отличное настроение и новый* ***бойфренд****, с которым они сейчас на отдыхе* (http://ivona.bigmir.net/showbiz/stars/336441)).

Базис «посада»

«Посада + статус»: ***камер-лакей, камер-юнкер*** (*А пирожки? Не больше грецкого ореха. Захватил я два, а* ***камер-лакей*** *уж удирать норовит* (http://www.krilov.ru/?item=657f23d3-b566-4c76-aa95-e8a78118ebfc)).

Базис «професія»

Для цього базису характерними є такі афіксоїди: рос. ***-вод, -вед, -мен.***

«Професія + галузь»: ***авиатехник, гидрогеолог, зоотехник, авиаконструктор, палеантрополог, палеоботаник, арт-журналист*** (***Арт-журналист*** *Саша Колесников — о новых фильмах своих преподавателей, разнице во времени между Минском и Москвой и о том, что сегодня находится в авангарде современного белорусского искусства* (http://kaketorabotaet.com/archives/tag/)).

«Професія + статус»: ***топ-менеджер, топ-финансист, топ-консультант. Топ-менеджер*** *Microsoft Стивен Синофски, отвечавший за разработку и маркетинг операционной системы Windows, по своей инициативе покинул пост* (http://korrespondent.net/business/career/1421859). *Рекламное агентство «AdnW Group» предлагает услуги* ***супервайзеров*** *с собственной базой промоутеров* (http://www.adnw.com.ua/advertising-services/services-supervisor.html)).

«Професія + локатив»: ***бармен (Бармен*** *является материально-ответственным лицом и несет полную материальную ответственность за сохранность вверенных ему материальных ценностей в соответствии с действующим законодательством* (http://www.hr-portal.ru/pages/Di/505.php)).

«Професія + об'єкт діяльності»: ***грибовод, хмелевод, куровод, мараловод, кукурузовод, диск-жокей*** (*Профессия* ***кроликовода*** *требует наблюдательности, умения понимать жизненные потребности животных, контролировать изменения в их состоянии (такие изменения могут оказаться необратимыми, вести к снижению привеса, появлению нежизнеспособного потомства* (http://azps.ru/porientation/po/krolikovod.html))

«Професія + спеціалізація»: ***нейрохирург, кардиохирург (****Впервые в Украине ребенку поставили имплант, который будет расти вместе с организмом. Уникальную операцию провел киевский* ***нейрохирург*** (http://vikna.stb.ua/news/2013/3/14/127017/)).

Базис «агент»

«Агент + об'єкт дії»: ***яхтсмен, китаевед*** (*Традиционно у нас в России всегда было 3–4 базовых центра подготовки* ***китаеведов:*** *Санкт-Петербург, Москва и, естественно, Владивосток, где и возник первый восточный институт* (http://www.daokedao.ru/2012/12/07/90)).

«Статус + локатив»: ***конгрессмен*** (***Конгрессмен*** *Кристофер Смит сравнил Лукашенко с Чаушеску и Милошевичем* (http://www.profi-forex.org/novosti-mira/novosti_ameriki/usa/entry1008148401.html)).

«Агент + статус»: ***топ-специалист*** (***Топ-специалист*** *ушел из Nokia из-за нежелания переезжать в Финляндию* (http://www.delfi.lv/biznes/economy/d?id=42854228)).

«Агент + оцінка»: ***пустобрех*** *(Едроссовский* ***пустобрех*** *опять затрезвонил* (http://www.ncnews.su/2012-07-02/2/)).

«Агент + галузь»: ***авиапират*** (*Египетский* ***авиапират*** *Саиф аль-Дин Мустафа требует освободить нескольких женщин-заключенных. Он в оппозиции к властям страны, сообщили во вторник СМИ* (https://abnews.ru/2016/03/29/smi/)).

У російський мові квазікомпозити з ономасіологійними базисами на позначення особи набули широкого поширення. Найбільш продуктивними з них є суфіксоїди ***-вед*** та ***-вод*** на позначення професійної діяльності та запозичений з англійської мови афіксоїд ***-мен***.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дьячок Н. В. Типология ономасиологических базисов. *Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. 2012. № 1021. С. 143–149.
2. Теркулов В. И. Композиты русского языка в ономасиологическом аспекте: дис. … д-ра филол. наук: 10.02.02. 2008. 406 с.

А. Р. Сидоренко, Т. С. Пристайко (г. Днепр)

СИНТАКСИЧЕСКАЯ РЕДУКЦИЯ КАК СРЕДСТВО СОЗДАНИЯ ЯЗЫКОВОЙ ИГРЫ В РУССКОЯЗЫЧНОЙ РЕКЛАМЕ

Рекламные тексты базируются на различных стратегиях влияния на сознание покупателя. Чтобы привлечь внимание покупателя, создатели рекламы активно эксплуатируют и потенциал языковой игры, под которой нами понимается разновидность лингвокреативной деятельности, связанной с преднамеренным нарушением языковых норм, искажением речевых клише, направленной на придание сообщению экспрессивности и достижение определенного эффекта (стилистического, эстетического, комического и др.) [8, с. 159].

Как известно, реклама представляет собой определенное лексико-синтаксическое единство, дополненное изобразительным рядом, где синтаксические приемы и процессы играют особую роль. Они особо важны для создания экспрессивности рекламного высказывания, которая значительно повышает эффект воздействия, делая речь «более яркой, сильно действующей, глубоко впечатляющей» [4]. Синтаксические приемы – это своего рода обращение к покупателю, которое наполнено определённой эмоциональной окраской. Экспрессивный синтаксис часто отождествляют со «стилистическим» синтаксисом, подчёркивая тесную их связь и связь экспрессивности, эмоциональности со стилем. Следует отметить, что экспрессивность обусловлена коммуникативной ситуацией и намерением адресанта.

Наше исследование посвящено анализу основных приемов синтаксической редукции, проведенному на материале слоганов торговых марок продуктов пита-

ния и лекарственных препаратов в русскоязычной рекламе радио, телевидения и газет.

Ученые относят к редукции такие основные приемы стилистического синтаксиса, как неполные, эллиптические предложения, умолчание (апозиопезис), парцелляцию и др.

Редукция синтаксической структуры связана с опущением одного или нескольких необходимых членов предложения. Н. С. Валгина описывает синтаксическую редукцию и компрессию как явления одного плана. По ее мнению, использование этих приемов делает речь более лаконичной и сжатой. При синтаксической компрессии происходит выпадение из логически развернутых конструкций избыточных словесных комплексов и синтаксическое объединение оставшихся при полном сохранении семантико-синтаксического значения исходных, глубинных структур [3]. В рекламе синтаксическая компрессия обусловлена в первую очередь стремлением к экономии языковых средств, что влечет за собой фрагментность, сегментированность высказываний.

Особого внимания заслуживает ***эллиптирование*** как разновидность компрессии. Данный приём в рекламе используется в целях языковой экономии, экспрессии и для воспроизведения естественной речи адресанта. Например, слоган в рекламе молочного шоколада: *«Alpen Gold. Главное – внутри!».* Очевидно, что пропущено какое-то сказуемое: «*…Главное находится внутри*»; «*Главное содержится внутри*» и т. д. В слогане *«Milky Way – только для детей!»* также опущено сказуемое типа *создан*. Возможно также, что опущено не сказуемое, а подлежащее: «Milky Way – шоколад (сладость) для детей». *«Весь мир пьет какао. А вы?»* В последнем предложении опущены сказуемое и дополнение. Кроме того, «А вы?» является риторическим обращением (цит. по: [2]).

Иногда эллиптированный слоган разворачивается в сложное предложение, например, слоган жевательных сладостей «Жувиленд» «*Жувиленд жуешь – весело живешь*!» предполагает прочтение «Если Жувиленд жуешь, значит, весело живешь» и содержит завуалированное обещание сделать вашу жизнь более веселой после приобретения этого продукта.

Интересны слоганы шоколадных батончиков, формально представляющие собой часть предложения: «*Марс. Когда тебе хочется*», «*Snickers Super. Когда зверский аппетит!*», «*Snickers Hard. При жестких приступах голода!*» Во всех слоганах опущен глагол *ешь*, который в двух первых случаях является главной частью сложного предложения, а в последнем – сказуемым простого предложения.

По мнению Т. А. Козиной [5], эллипсис выполняет в рекламе две важные функции: актуализирующую и воздействующую. Высказывание, где используется эллипсис, привлекает внимание читателя и заставляет его «восстановить» невербализированный элемент. Экономя языковые средства, эллиптические конструкции в то же время имитируют живое общение, создавая атмосферу эмоциональной напряженности.

Достаточно часто в рекламных слоганах используется ***парцелляция*** (от лат. particula – частица) – экспрессивное расчленение одного предложения на несколько отрезков, которые являются интонационно самостоятельными и выделяются пунктуацией. Такой приём помогает акцентировать внимание на деталях. Небольшие паузы дают возможность реципиенту «прочувствовать» смысл выделенных интонацией (или же пунктуацией) слов. Именно благодаря парцеллированию сообщений реклама становится максимально действенной в плане восприятия. Сравним две конструкции предложения: *«Попробуйте нашу селедку. Нежную. Ароматную»* и «Попробуйте нашу нежную и ароматную селёдку» [2].

Очевидно, что парцелляция, сопровождаемая в данном случае и перестановкой слов, придает слогану особые динамизм и экспрессию. Рассмотрим слоган *«Гранола – твой завтрак. Вкусный. Полезный. Современный»* (Аудиореклама овсяной продукции). И здесь мы точно так же можем восстановить стандартную структуру предложения: «Гранола – твой вкусный, полезный и современный завтрак», чтобы убедиться, что рекламный вариант оказывает гораздо большее воздействие на наше восприятие. Приведём ещё несколько примеров:

«Фрутоняня. В помощь маме. И папе» (Детское питание). Парцеллированные сегменты прагматически ориентированы на родителей малышей, призваны убедить их в том, что это детское питание существенно облегчит их жизнь.

«Взглянем на звёзды. И взглянем на жизнь. С другой стороны» (препарат «МагнеВ6»). С помощью выделенного отрезка подчеркивается способность препарата изменить жизнь человека, страдающего от бессонницы или находящегося в стрессовом состоянии, вызванных недостатком магния в организме.

«Dirol. Защищает Ваши Зубы. С Утра До Вечера» (жевательная резинка). Парцеллированный фрагмент, акцентируя внимание на длительности действия, на самом деле рекламирует качество жевательной резинки.

Очевидно, что во всех приведенных слоганах парцелляция позволяет подчеркнуть преимущества рекламируемого товара, оказывая психологическое воздействие на решение приобрести его.

Фигура умолчания, или апозиопезис, не является основным средством создания языковой игры, но в рекламных текстах встречается достаточно часто. Под апозиопезисом (от др.греч. ἀποσιώπησις – «недомолвка») понимается стилистический приём, при котором отбрасывается конечная часть высказывания. Обычно это делается с целью передать эмоциональность речи или в расчёте на то, что окончание будет домыслено. Некоторые ученые разграничивают понятия «апозиопезис» и «умолчание». Для обеих фигур речи характерен эмоционально окрашенный обрыв высказывания, но при умолчании слушателю сознательно предлагается домыслить недосказанное, а при апосиопезисе речь неумышленно прерывается из-за волнения. Но даже при таком подходе эти понятия близки друг другу, и их очень сложно различить [1]. В научной литературе используется и другой синоним термина *апозиопезис – усечение* [7], который нам представляется не совсем удачным, так как в отличие от синонима *умолчание* его внутренняя форма указывает на материальный, а не концептуальный способ создания приема.

В. Матюшкин, рассматривая фигуру умолчания в рекламе в аспекте манипулирования потребителем, отмечает прежде всего, что умолчание как прием апеллирует к утилитарным мотивам потребителя. Исходя из них, покупатель сам домысливает некий дополнительный смысл, прямо не указанный в рекламном тексте [6]. Для нашего исследования определенный интерес представляют некоторые описанные в вышеупомянутой статье техники псевдологической и псевдориторической аргументации, к которым прибегают копирайтеры. Проанализируем наш материал, несколько видоизменяя понимание выделенных техник:

а) ***Подразумеваемая причинность*** – это самостоятельное установление потребителем причинно-следственных связей между предъявляемыми в рекламе утверждениями и возможными последствиями применения приобретенного товара. Рассмотрим два аналогичных по структуре лозунга: *«Счастье есть…»* (приправа «Кнорр») и «*Радость есть…*» (VIOLA, плавленый сыр). Фигура умолчания предоставляет возможность двойственного восприятия этих слоганов, которое поддерживается и неоднозначностью глагольной формы *есть*. В значении *есть* «принимать пищу» глагольная форма активизирует в словах *счастье* и *радость*

сему «удовольствие», и смысл слоганов можно истолковать в такой приблизительной формулировке «с удовольствием есть пищу, приправленную приправой «Кнорр», или плавленый сыр «VIOLA». Если же понимать лексему *есть* как форму 3-го лица настоящего времени глагола *быть*, то можно сделать предположительный вывод о том, что *счастье* и *радость* есть только тогда, когда вы стали обладателем этих продуктов.

В слогане лапши быстрого приготовления «Ролтон» «*Где бы вы ни были…*» заложена предпосылка, что покупатель оценит возможность подкрепиться этой лапшой в любом месте и при любых обстоятельствах, хотя все знают, что для ее приготовления как минимум нужен кипяток, которого может и не оказаться под рукой.

б) ***Подразумеваемая объективность*** – самостоятельное установление потребителем объективных характеристик товара на основе «субъективных высказываний», которые каждый может интерпретировать по-разному. Так, слоган масла «Vallio» – *«Секретом нежных сливок наши коровы делятся только друг с другом…»* – скорее всего рассчитан на то, что покупатель в первую очередь подумает о превосходном качестве масла, которое обеспечивается «нежными сливками наших коров».

в) Достаточно часто фигура умолчания в анализируемых нами рекламных слоганах апеллирует к ***межличностным мотивам***. Как показывает анализ, реклама шоколадной продукции может выражать явное или завуалированное стремление к межличностному контакту с другим человеком, ср.: *О чем не скажут слова…»* (шоколадные конфеты «Комплимент»), *О нежности без слов…* (молочный шоколад «Nestle»). Оба слогана явно наталкивают покупателя на мысль о том, что его проблемы в общении с человеком, который нравится, можно разрешить с помощью конфет. Более сложный смысл заложен в слогане *«Конфаэль. Роман с … шоколадом»*. С одной стороны, его так же можно истолковать в том плане, что шоколадные конфеты «Конфаэль» являются одним из условий романтических отношений с любимым человеком, а с другой – предположить, что у покупателя возникнет продолжительная привязанность к этому элитному продукту.

Изложенное выше позволяет сделать вывод о том, что создаваемое умолчанием ощущение недосказанности привносит интригу в рекламный текст и помогает создавать эффектные слоганы, поскольку любая интрига активизирует внимание.

Следует отметить, что один и то же рекламный слоган может сочетать в себе различные средства экспрессивного синтаксиса и может быть истолкован как полисемичная конструкция, синтезирующая в себе различные фигуры речи. В частности, слоганы «*Марс. Когда тебе хочется*» *«Взглянем на звёзды. И взглянем на жизнь. С другой стороны»* (препарат «МагнеВ6») и некоторые другие, описанные выше, вполне могут быть рассмотрены и с точки зрения фигуры умолчания в аспекте реализуемых с ее помощью техник рекламной аргументации. Безусловно, такие синтезированные рекламные слоганы дают большой простор воображению адресата для их интерпретации и требуют от лингвистов более глубокого и отдельного изучения.

В заключение еще раз подчеркнем, что за счет особенностей синтаксиса специалисты рекламной отрасли формируют эффективный текст рекламного сообщения. Языковая игра на уровне синтаксиса чаще всего основана на экспрессии и богата различными приёмами, в том числе и приемами синтаксической редукции. Помимо экспрессивности, редукция синтаксической структу-

ры придает рекламному тексту спонтанность, естественность, делает речь живой, чем и привлекает к себе активное внимание потенциального потребителя.

ЛИТЕРАТУРА

1. Апозиопезис. URL: https://www.avtoram.com/apoziopezis (дата обращения: 16.02.2019).
2. Балахнина В. Ю. Мастер-класс «Работа с текстами в рекламе»: учеб. пособие. Комсомольск-на-Амуре: ФГБОУ ВПО «КнАГТУ», 2013. 60 с.
3. Валгина Н. С. Активные процессы в современном русском языке. Москва, 2001.
4. Галкина-Федорук Е. М. Об экспрессивности и эмоциональности в языке. *Сб. ст. по языкознанию*. Москва, 1958. С. 103–124.
5. Козина Т. А. Синтаксис рекламного объявления как средство реализации основных функций рекламы: автореф. дис. … канд. филол. наук. Саратов, 2008. URL: http://cheloveknauka.com/ (дата обращения: 10.01.2019).
6. Матюшкин В. Умолчания и двусмысленности в рекламе – взгляд с позиции потребителя. URL: https://www.src-master.ru/article13512.html (дата обращения: 05.02.2019).
7. Пилипец Т. Апозиопезис как стилистический ресурс синтаксиса в рекламных текстах. URL: http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=17652 (дата обращения: 22.01.2019).
8. Санников В. З. Русский язык в зеркале языковой игры. Москва: Наука, 1999. 553 с.

ИСТОЧНИКИ ФАКТИЧЕСКОГО МАТЕРИАЛА

1. URL: http://voxfree.narod.ru/slogan/food.html
2. URL: http://www.textart.ru/baza/slogan/konfeti-sladosti4.html

Т. В. Слива (г. Киев)

РЕФЛЕКСЕМЫ-ОНИМЫ В СОСТАВЕ АССОЦИАТИВНО-СЕМАНТИЧЕСКИХ СТРУКТУР

На протяжении многих десятилетий в языкознании не угасает интерес к именам собственным. Причина этому – особое положение онимов среди языковых единиц. Расширяются границы их исследования, формируются новые подходы на пересечении различных направлений языкознания, заимствуются терминология и методы анализа. При этом исследуются различные принципы и способы номинации, определяется структура ономастического пространства, разрабатываются различные классификации имен собственных (вспомним труды Н. В. Васильевой, Н. И. Ивановой, Е. С. Отина, Н. В. Подольской, А. В. Суперанской, В. И. Супруна и мн. др.). Кроме того, онимы все чаще выступают объектом исследования в области лингвокультурологии и этнолингвистики.

Семантика онимов формировалась на протяжении веков. Она находит свое отражение и выражение не только в словарных дефинициях, но и в деривационных, синтагматических и парадигматических связях слов. В нашем исследовании мы выходим за рамки ономастического поля с целью раскрыть особенности семантических связей онимов с другими лексемами.

Среди лексических парадигм особое место занимает ассоциативно-семантическая группа (АСГ), представляющая собой объединение лексем, ассоциативно связанных с исходным словом и коррелирующих на уровне гипер- и гипосем: гиперсемы исходного слова (кауземы) коррелируют с гипосемами членов парадигмы (рефлексемами), при этом гиперсемы рефлексем являются гипосемами для кауземы [5]. Любая из рефлексем вступает в тот же вид связи с другими словами, по отношению к которым она выступает кауземой. Таким образом формируется АСГ второго уровня, рефлексемы второго уровня выступают как кауземы для АСГ третьего уровня и так далее. В совокупности члены АСГ всех уровней, непосредственно или опосредованно семантически связанные с «исходной» кауземой, образуют ассоциативную структуру (АСС) [4]. В пределах АСГ рефлексемы

распределяются по денотативным зонам, в зависимости от того, какой семантический признак связывает их с кауземой. Таким образом, состав и структура данных парадигм определяются прежде всего семантикой исходного слова.

В состав ассоциатвино-семантических парадигм входят разного рода лексемы, в том числе имена собственные. В качестве примера рассмотрим онимы, входящие в состав АСС с кауземами-названиями времен года.

В словарях названия времен года характеризуются прежде всего по темпоральным признакам ’часть года’, ’следование во времени’ (например, *зима* – «самое холодное время года, наступающее за осенью и сменяющееся весной» [1, с. 364]). Каждое их них ассоциативно и семантически связано с названиями соответствующих месяцев, в значении которых признак ’отрезок времени’ представлен как семой ’часть года’, так и семой ‘часть сезона’ (например, *декабрь* – «двенадцатый месяц календарного года; первый месяц зимы» [1, с. 246], *май* – «пятый месяц календарного года; последний месяц весны» [1, с. 513] и т.п.). Однако человек часто измеряет время событиями, которые служат ему определенными вехами. Таким образом, каждый сезон характеризуется событиями, которые имеют место в этот период: каникулы, олимпиады, фестивали и другие. Среди них вследствие своей регулярности и закрепленности за определенной датой особое место принадлежит праздникам.

Названия праздников – геортонимы – занимают аппликативную зону на пересечении семантических полей событийности и темпоральности. Так, в их семантике темпоральный признак ‘время проведения’ актуализируется дифференцирующей семой ‘дата’, например: *Новый год* – «День 1 января» [1, с. 213], *День Победы* – «9 мая: всенародный праздник, в честь успешного окончания Великой Отечественной войны» [1, с. 848]. (Дата может быть эксплицирована в бытовом названии праздника, например, *8 марта, 1 мая.*) Дефинициoнно закрепленное указание на конкретную дату проведения свидетельствует о том, что в семантической структуре названий праздников представлена периферийная имплицированная «сезонная» сема, то есть если Новый год отмечают 1 января, а январь – это второй месяц зимы, то праздник может быть охарактеризован как зимний. Лексемы *январь* и *май* ассоциативно-семантически связаны с названиями соответствующих сезонов и потому входят в состав АСГ с кауземами *зима* и *весна.* Таким образом, посредством названий месяцев геортонимы входят в состав ассоциативно-семантических структур, кауземами которых выступают названия времен года (*зима, весна, лето, осень*), поскольку каждое «сезонное» слово связано опосредованной ассоциативно-семантической связью с названиями праздников, отмечаемых в соответствующий период времени.

С учетом дифференцирующего семантического признака ’социальная принадлежность’ названия праздников делятся на светские и религиозные. Такая систематизация обусловливает выделение в пределах второго уровня каждой АСС как минимум двух денотативных микрозон. Так, рефлексемами слова *зима* выступают названия светских зимних праздников: *Новый год*, *Старый Новый год* и др., а также религиозные геортонимы: *День Святого Николая*, *Рождество*, *Крещение, Сретение* и др. На речевом уровне к данной зоне относятся лексемы *Святки* и *Коляда* – бытовые синонимы *Рождества*.

Особую денотативную микрозону представляет лексема *Масленица* – «1. Языческий многодневный праздник проводов зимы у древних славян и других народов...» [1, с. 522]. Ввиду того, что это нефиксированный праздник, «приуроченный христианской церковью к неделе перед Великим постом» [там же], Масленица может квалифицироваться как календарно весенний праздник. Однако

эксплицированная в дефиниции геортонима сема ’зима’ является показателем семантической связи данного слова со словом *зима* как с «исходной» кауземой.

Рефлексемами названий весенних месяцев выступают названия государственных праздников: *Международный женский день (Праздник Восьмого марта), День Международной солидарности трудящихся (Первое мая, Первомай)*, *День Победы*. Конкретные даты проведения праздников, указанные в дефинициях и в бытовых названиях праздников, связывают рефлексемы с их непосредственными кауземами.

Вторую микрозону образуют религиозные геортонимы: *Благовещение, Пасха*, *Вербное воскресенье,* среди которых к конкретной дате привязано только *Благовещение. Пасха* и *Вербное воскресенье* не имеют фиксированной даты, однако всегда приходятся на весенний период и поэтому имеют обобщенное название «весенние праздники». Существует целый ряд народно-религиозных праздников, названия которых не фиксируются в толковых словарях, однако отражены в устном народном творчестве. В пословицах, поговорках, народных приметах они могут быть представлены наряду с кауземой *весна* либо с другими рефлексемами АСС *весна*, характеризующими данный сезон. В этот ряд могут быть включены названия *Герасима Грачевника, Василия Капельника, Алексея теплого, Василия теплого, Ирины рассадницы, Иова росенника*. В АСС с кауземой *лето* входят летние государственные (для Украины это *День Конституции, День Независимости*) и религиозные (*Ивана Купала (Купало), Петров день, Ильин день* и три *Спаса – мокрый, яблочный* и *Спас-на-полотне*) праздники.

Членами АСС *осень* выступает *День знаний*, дата проведения которого указана в бытовом именовании праздника *День 1 сентября*. Наибольшими религиозными осенними праздниками являются *Воздвиженье* и *Покров*.

С названиями праздников семантически связаны названия атрибутов, обрядов и других реалий, имеющих к ним отношение: *Сочельник* (канун Рождества и Крещения), *Святки* (у православных – праздничное время от рождества до крещения), *Коляда* (старинный рождественский обряд, сопровождающийся песнями и обходом соседей; сама эта обрядовая песня), *Колядка* (старинная обрядовая рождественская песня), *Дед-мороз, Снегурочка* (под Новый год вместе с Морозом, своим дедушкой, Снегурочка приходит к детям и дарит им подарки [3, с. 177]); *Вербная неделя* (неделя, предшествующая Вербному воскресенью), *Великий пост* (семинедельный пост перед праздником Пасхи), *Пасха* (сладкое кушанье из творога в форме пирамиды, изготавливаемое к празднику Пасхи) и т. п. Все они располагаются на третьем уровне соответствующих АСС.

На втором уровне АСС также представлены ассоциаты названий месяцев – космонимы *Водолей, Близнецы, Весы, Скорпион* и др.

Наличие в семантической структуре членов ЛСГ «времена года» дифференциального признака ‘долгота светового дня’ предопределяет присутствие в составе соответствующих АСС рефлексем, реализующих данный признак в качестве ядерного. Так, в пределах АСГ с казуемой *зима* он эксплицирован в раздельнооформленной рефлексеме *короткий день*, а в АСГ с казуемой *лето* – *долгий день*.

Обусловленность долготы светового дня положением солнца над горизонтом предполагает включение в состав АСС *зима* и *лето* слова *солнцестояние* («период времени, в котором высота Солнца над горизонтом в полдень максимальна (летом) или минимальна (зимой) и которому соответствует самый длинный или самый короткий день» [1, с. 1233]). Поскольку слово *солнцестояние* ам-

бивалентно и семантически может соотноситься с двумя кауземами, то в качестве рефлексемы оно входит в расчлененные наименования – *день зимнего солнцестояния* и *день летнего солнцестояния.* Слово *равноденствие* также семантически связано с двумя сезонными словами – *весна* и *осень*. Поэтому в соответствующие АСС входят раздельнооформленные хрононимы *день весеннего равноденствия* и *день осеннего равноденствия*, связанные с кауземами посредством признака ’долгота светового дня’.

Как видим, онимы достаточно широко представлены в составе рассмотренных ассоциативно-семантических структур. Их связь с кауземами обусловлена прежде всего экстралингвистическими факторами. Любой отрезок времени (в том числе и время года) может быть заполнен определенными событиями, каждое из которых приходится на ту или иную календарную дату.

Среди рефлексем названий сезонов в русском языке чаще всего встречаются геортонимы и хрононимы. Их семантическая связь с кауземами (как исходной, так и непосредственной) осуществляется посредством темпорального признака ‘отрезок времени’. При этом все рассмотренные нами онимы не являются непосредственными рефлексемами названий времен года, они представлены на втором и третьем уровнях АСС.

В перспективе предполагается сопоставительное исследование ассоциативно-семантических связей онимов в разных лингвокультурах.

ЛИТЕРАТУРА

1. Большой толковый словарь русского языка / С. А. Кузнецов [и др.]. Санкт-Петербург: Норинт, 2003. 1536 с.
2. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии / отв. ред. А. В. Суперанская. Москва: Наука, 1988. 192 с.
3. Персонажи славянской мифологии / Рис. словарь / сост.: А. А. Кононенко, С. А. Кононенко. Киев: Фирма «Корсар», 1993. 224 с.
4. Слива Т. В. Ассоциативно-семантическая группа как форма парадигматической организации лексики (на материале названий сезонов в русском языке). Киев: Изд-во НПУ им. М. П. Драгоманова, 2011. 272 с.
5. Слива Т. В. Ассоциативно-семантическая группа: к вопросу о дефиниции парадигмы. *Вестник Самарского ун-та. История, педагогика, филология*. 2016. № 3.2. С. 101–107.
6. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного. Москва: Наука, 1973. 366 с.
7. Супрун В. И. Ономастическое поле русского языка и его художественно-эстетический потенциал. Волгоград : Перемена, 2000. 171 с.

Г. В. Соболева (г. Бахмут)

ОТРАЖЕНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ В ПОВЕСТИ Н. В. ГОГОЛЯ «СОРОЧИНСКАЯ ЯРМАРКА»

Важность в современном мире экономических отношений по-прежнему приводит к их изучению специалистами разных сфер деятельности человека. И хотя для художественного текста не характерно широкое использование специальной терминологии, в том числе и экономического характера, эти отношения не могли не найти в них отражения. Поэтому изучение языковых единиц данной семантики в художественном тексте по-прежнему вызывает интерес.

В качестве источника языкового материала настоящего исследования послужила повесть Н. В. Гоголя «Сорочинская ярмарка» [1]. Методом сплошной выборки было выделено 44 высказывания, которые имеют отношение к экономической семантике. Анализ собранного материала выявил три группы языковых единиц.

Наибольшее количество высказываний (30 примеров высказываний, 66 % языкового материала) напрямую связаны с экономическими отношениями в каком-либо их проявлении. Так, уже само название произведения «Сорочинская ярмарка» входит в данную группу языкового материала как часть целостного текста, т. к. понятно, что оно ориентирует читателя на «устраиваемый регулярно, в определенное время года и в определенном месте **торг**, на котором бывают также различные увеселения» [3, с. 784].Стоит остановиться и на самом названии ярмарки. Слово *сорочинская* происходит от древнего русского названия правой руки – сорока, которая всё делает, тянет себе. Именно при помощи прежде всего этой руки (с этой руки) с лотков, которые висели некогда на шее при торге, продавали на ярмарке всякий товар [4]. Конечно, во времена, о которых пишет Н. В. Гоголь, с руки уже не торговали. В повести мы находим, что герой «*подходил к одному возу, изучал другой, примеривался к ценам*…». Кроме возов с пшеницей и мукой на ярмарке были *полотняные ятки*, в которых «*нарядно развешаны красные ленты, серьги, оловянные, медные кресты и дукаты*». В словаре находим, что ятка – это «базарная торговая палатка, лавка» [2, с. 366]. Но здесь же – рядом с *яткаю шинкарки* была *подвижная лавка*, т. е. временно поставленная торговая точка. Кроме этого, вся ярмарка разворачивается *на площади*, где *всё нестройно* и *мечется кучами, в вихре сельской ярмарки*. Но самым ярким свидетельством продажи с руки осталось выражение *сбыть с рук*. Например, у Гоголя: *как пшеницу с рук сбыть*.

Среди прямых наименований торговых отношений первой группы языкового материала можно выделить названия цели отношений: *на продажу*, *заложил*, *содрал* (*с какого-то приезжего*), *стал покупать*, *продал* (*продавать)*, *применивался к ценам*, *спрашивать* (*только масла никто и спрашивать не хочет*), *спустить* (какой-либо товар), *хлопанье по рукам (только хлопанье по рукам торгашей слышится со всех сторон ярмарки)*. Здесь же и сам товар, которым торгуют: *старая кобыла*, *десять мешков пшеницы*, *хоть одна мерка* (товара), *масло*, *зерно* (*ни зерна не спустишь*), *горсть* (пшеницы) и просто *товар*. Встречаются в тексте повести и названия тех, кто торгует: *купцы*, *перекупки*, *торгаши*, *продавщица* (*бубликов*), *шинкарка*, *гончар* (*который медленными шагами шел за своим товаром*). К данной группе мы отнесли и названия денег или их эквивалентов при торговой сделке: *пять червонцев*, просто *деньги*, *отдавать (спустить) волы за двадцать*, *синица (*сноска в тексте: *ассигнация в пять рублей, синего цвета) в задаток*, без уточнения *треть цены*.

Во вторую группу языкового материала (5 высказываний, 12 % материала) вошли наименования, имеющие косвенное отношение к торговым отношениям. Это наименования достаточно дорогих по цене товаров. Например: *какая-нибудь расписанная ярко миска или макитра… привлекла умилённые взгляды поклонников* ***роскоши***. Посуда без росписи была более дешевой, а значит, доступной по цене. Поэтому не даром *высокого гончара* автор называет *владельцем сих* ***драгоценностей****,* а его глиняные изделия *щеголями* и *кокетками*. Слова, которые являются однокоренными со словом *щеголь*, можно считать контекстуальными синонимами богатства, а кого так называют – человеком с высоким достатком. Так, среди парубков один был одетый *щеголеватее прочих*, и жена гончара характеризуется как *дородная щеголиха*.

Третью группу материала составили высказывания с переносным смыслом (9 примеров, 20 % материала), которые в своём прямом значении были связаны напрямую с высокой ценой и богатством, но в анализируемом тексте употребляются в переносном смысле. Так, у автора *прыщет* ***золото*** солнечных лучей;

***изумруды**, **топазы**, **яхонты** эфирных насекомых сыплются над пёстрыми огородами – такою **роскошью** блистал один из дней августа…* Героиня повести очарована ***роскошью** вида* окружающей ее природы. Глиняные изделия гончара как его *драгоценности*, они же *щеголи* и *кокетки*, относятся к этой же группе материала.

В дальнейшем возможны специальный анализ высказываний с переносным смыслом и расширение языкового материала для анализа в данном ракурсе. Также интересным может стать исследование употребления архаизмов и историзмов, которые связаны с экономической семантикой и которые могут вызвать затруднения при понимании смысла фрагмента художественного текста.

ЛИТЕРАТУРА

1. Гоголь Н. В. Сорочинская ярмарка. *Гоголь Н. В. Избранное*. Москва, 1986. С. 23–43.
2. Макаров В. И., Матвеева Н. П. Словарь лексических трудностей художественной литературы. Киев, 1989. 367 с.
3. Словарь русского языка: в 4-х т. / под ред. А. П. Евгеньевой. 3-е изд. Москва, 1985–1988. Т. I.
4. Сундаков В. Русская Школа Русского Языка. Урок 1. Зачем и Почему. URL: https://www.youtube.com/watch?v=0La6SIYbSHo.

А. Э. Соврасова (г. Харьков)

ЗООМЕТАФОРА *АГНЕЦ*: ДИАХРОНИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Со второй половины XX века в лингвистике преобладает антропоцентрическая парадигма, «возвратившая человеку статус «меры всех вещей» и вернувшая его в центр мироздания», таким образом, «анализируется человек в языке и язык в человеке» [1, с. 64; 5, с. 6]. Лингвистические достижения достаточно продолжительное время дополняются и совершенствуются под влиянием антропоцентризма, когда те или иные явления объясняются при помощи теоретической и/или практической базы разных наук [8, с. 31].

Теоретической базой данной работы является статья С. Л. Попова «Метонимия и метафора как корреляты двух этапов вынужденно поверхностного восприятия возможности создать новое лексическое значение», согласно которой признаки животных, впоследствии легшие в основу зоометафор, поверхностно воспринялись как главные и определяющие, т. е. случайным образом на них было сконцентрировано внимание человека, в то время как другие качества, по логике не менее важные и отображенные в зоометафорах других языков, не были замечены [8]. Также об этой исходной точке зрения можно узнать из нашей работы [10].

Нами была составлена анкета и проведен опрос среди 67 респондентов населения Восточной Украины (в основном Харьковской и Донецкой областей). Одной из целей анкетирования было исследование современного состояния архаичной и исконно аксиологически положительной зоометафоры *агнец*, чтобы впоследствии сравнить его со значением, указанным в словарях, и тем самым показать мену полюса зоометафоры вследствие большей самостоятельности мышления современного человека. Минимальный возраст опрашиваемых составил 15 лет, максимальный – 66 лет, люди младше 15 лет как респонденты не рассматривались; других ограничений не было.

Начнем с первоначального значения слова *агнец*. В Полном православном богословском энциклопедическом словаре говорится, что *агнец* – один из самых популярных предметов для жертвоприношения Богу, при этом агнец пасхальный

имел особое значение. Из всех упомянутых в Ветхом Завете жертв он преобразовался в «новозаветного Агнца-Христа». «Агнец Божий – символическое наименование Спасителя, указывающее на Него, как на Жертву за грехи всего мира» [7, с. 56–57]. Агнец с крестом стал символом Христа, повсеместно применяемым древними славянами. Сам Иисус Христос тоже использовал слово *агнец*, но в совершенно другом значении: для обозначения немощности, слабости (верующих) [7, с. 57], при этом подобная характеристика не несла в себе негативной оценки. Как можно видеть, изначально слово *агнец* – по признаку неспособности оказать сопротивление – стало зоометафорически восприниматься как жертва для алтаря, а в дальнейшем – как жертва христианская. В обоих случаях это было создание зоометафоры по одному из нескольких признаков этого животного. Агнцев, бесспорно, кормили, ели, стригли и – пасли. Именно признак неспособности себя защитить лег и в основу создания зоометафоры со значением паствы, которую Христос применял к людям, во имя которых он сам стал жертвенным агнцем. Такое восприятие признака неспособности оказать сопротивление, или себя защитить, при невосприятии других признаков этого животного, согласно концепции С. Л. Попова, можно считать поверхностным.

Однако имеется древняя зоометафора *агнец* и с переносом значения по другому признаку – признаку невинности, непорочности: агнец настолько юн и инфантилен на вид, что такой признак, как невинность, непорочность, тоже попал в поле зрения носителей языка. В словаре В. И. Даля приводится именно такое определение слова *агнец*: «…ягненок, ярка, барашек; иносказание непорочности во плоти; *церк.* представитель Спасителя; … Агнец непорочный» [2, с. 4]. Как можно убедиться, идея неспособности себя защитить здесь полностью отсутствует – имеется лишь идея невинности, непорочности.

В последующих толковых словарях учитываются оба эти признака агнца – неспособности себя защитить и непорочности. Так, согласно словарю Д. Н. Ушакова, *агнец* – «ягненок, жертвенное животное (церк.). *перен.* Кроткий, невинный человек» [9, с. 11]. Т. Ф. Ефремова дает следующее определение: «агнец м. устар. 1. 1) Ягненок, барашек. 2) *перен.* Кроткий, послушный человек. 2. Ягненок как одно из древнейших жертвенных культовых животных» [3]. Все это тоже позволяет говорить о поверхностности восприятия возможности создать метафоры *агнец* как человек, не способный себя защитить, и *агнец* как человек невинный, непорочный.

В настоящее время данная зоометафора применяется в довольно узком кругу, поскольку: 1) не все христиане; 2) не все осведомлены о тонкостях христианства (это относится к верующим и атеистам). Следовательно, о том, что *агнец* связан с чистотой и праведностью Иисуса Христа, в современном мире известно достаточно небольшому количеству людей. При недостаточной подкованности человек, слыша незнакомую зоометафору *агнец*, начинает определять ее значение с помощью ассоциаций, контекстов, где это слово применялось, знаний, которые у него имеются, и отношения к тому или иному явлению, результатом чего нередко является случайное, поверхностное выявление существенных для этого понятия признаков.

При исследовании современного состояния и значения зоометафоры *агнец* нами было выявлено следующее: 1) 25 респондентов узнали в *агнце* просто *ягненка* и *ягненка, имеющего прямое отношение к жертвоприношению*; *жертву* (10 респондентов); 2) *Агнец на заклании* упомянули 2 респондента; 3) *агнец как Иисус Христос* упомянули 2 респондента, 1 респондент отметил, что *агнец* – 2-е

или 10-е божье имя; 4) другие 3 респондента упомянули, что *агнец* связан с Библией, религией; 5) 1 респондент связал значение *агнца* с пастухом (тот, кто пасет овец); 6) 21 респондент написал, что им неизвестно значение данной зоометафоры, а 2 респондента считают, что *агнец* – маленький огонек (определили это по визуальному и звуковому подобию слов).

В ходе того же опроса были выявлены следующие ассоциации к этому слову: невинный (7 раз), робкий, чистый, кроткий (4 раза), послушный, юный, безгрешный/безвинный (2 раза), смиренный человек, которому присущ фатализм. Также были высказаны мнения, что *агнец* – спокойный человек, ничем не примечательный, застенчивый; «невинная, чистая *овечка*», «невинный ребенок». Как можно видеть, все эти ассоциации находятся в рамках описанного выше значения невинности, непорочности. Однако наряду с этими положительными ассоциациями все чаще появляются негативно-осуждающие (холоп, раб, зависимый, безвольный, необразованный (2 раза), несведущий, примитивно мыслящий (2 раза), беспомощный (2 раза), слабый и нуждающийся в опеке человек, который будет выполнять большинство требований окружающих), среди которых встречаются ассоциации, находящиеся в рамках описанного выше значения неспособности оказать сопротивление, и негативно-ироническое (святее Папы Римского). Лишь 3 респондента написали, что никогда бы не применили данное слово к людям. Как можно убедиться, здесь существенной, но уже не связанной с поверхностным восприятием новацией можно считать негативную и в особенности ироническую коннотации слова *агнец*, появление которых обусловлено, по всей видимости, большей самостоятельностью мышления и соответствующего ему мировоззрения носителей современного русского языка.

Ироническая новация отражается и в более поздних толковых словарях русского языка. Так, С. И. Ожегов в своем словаре показывает также ироническое значение слова *агнец*: «ягненок (обычно как жертвенное животное), кроток как агнец (ирон.), прикинуться агнцем (очень кротким; ирон.) [6, с. 18]. В словарной статье *агнец*, а именно в примере, БТС под ред. С. А. Кузнецова тоже отмечается ирония: «1. *книжн.* Ягнёнок (как культовое животное, приносимое в жертву) Агнец Божий (одно из наименований Иисуса Христа). О кротком, послушном человеке. *Прикинуться агнцем.* [4, с. 28].

На основе сказанного можно сделать вывод о наметившейся перспективе движения аксиологического полюса зоометафоры *агнец* в отрицательную сторону, что обусловлено большей самостоятельностью мышления носителей русского языка.

ЛИТЕРАТУРА

1. Воркачев С. Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании. *Филологические науки*. 2001. № 1. С. 64–72.
2. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка. 2-е изд., испр. и знач. умнож. по рукописи автора. Санкт-Петербург; Москва: у М. О. Вольфа, 1880. Том 1: А–З. 812 с.
3. Ефремова Т. Ф. Новый словарь русского языка. Толково-образовательный. URL: https://www.efremova.info/.
4. Кузнецов С. А. Большой толковый словарь русского языка. Санкт-Петербург: Норрит. 2000. 1536 с.
5. Маслова В. А. Лингвокультурология: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. Москва: Издательский центр Академия, 2001. 208 с.
6. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений / Рос. академия наук. Ин-т рус. языка им. В. В. Виноградова. 4-е изд., доп. Москва: ООО «А ТЕМП», 2006. 944 с.
7. Полный православный богословский энциклопедический словарь. Санкт-Петербург: изд. П. П. Сойкина, 1913. Том 1. С. 56–57.

8. Попов С. Л. Метонимия и метафора как корреляты двух этапов вынужденно поверхностного восприятия возможности создать новое лексическое значение. *Jazykovedný časopis*. 2016. № 1. Roč. 67. Bratislava. S. 31–44.
9. Ушаков Д. Н. Толковый словарь современного русского языка. Москва: Аделат, 2013. 800 с.
10. Матеріали доповідей XI Регіональної студентської конференції 12 квітня 2018 р., м. Харків. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. С. 91–95.

Е. Н. Стаценко (г. Сумы)

АССОЦИАТИВНЫЕ СВЯЗИ ЛЕКСЕМЫ ЕДА В РАССКАЗАХ А. И. СОЛЖЕНИЦЫНА

Неоспоримым является тот факт, что человек представляет собой не только социальный феномен, но и биологическое существо с присущими ему нуждами и потребностями. Наряду со стремлением к коммуникации, тенденцией ценностно-смыслового наполнения жизни в ее социальных связях, биологическая потребность в еде и тепле для физического существования человека, безусловно, рассматривается как одна из важнейших.

Первостепенная важность этих двух человеческих потребностей является неопровержимым фактором поддержания и продолжения существования человека в комфортных ситуациях, а в условиях выживания, критических, экстремальных происходит обострение данных необходимостей.

Рассказы А. И. Солженицына для нашего исследования выбраны неслучайно. Человек со сложной судьбой, писатель и тонкий психолог, основываясь на своем личном опыте и опираясь на свидетельства огромного количества пленников сталинского режима, достоверно и скрупулезно описывает все моральные и физические лишения и страдания, которые пришлось проходить людям. Он тонко подмечает и исследует психологию людей, находящихся в предельных условиях существования, четко представляет экзистенцию лагерных узников во всех аспектах их жизни в неволе.

После выхода в свет небольшого повествования «Один день Ивана Денисовича», А. И. Солженицын утверждал, что именно это произведение стало знаковым в том смысле, что огромное количество людей пережили подобные критические ситуации, испытывали те же чувства. Он получал большое количество писем от читателей «… и в письмах люди писали, что они пережили, что у кого было» [2, с. 7].

Проследим, как писателю удается выдвинуть на передний план потребность человека в еде и как это связано с лексической семантикой и грамматическим выражением слова: *«Ужинал Шухов без хлеба: две порции да еще с хлебом – жирно будет, хлеб на завтра пойдет. Брюхо – злодей, старого добра не помнит, завтра опять спросит*» [5, с. 92]. Таким точным, совершенно неизбитым сравнением автор передает ежедневную потребность в пополнении энергетического баланса. Использование просторечий, стилистически сниженной лексики *жирно будет, брюхо – злодей* позволяет контексту приобрести новые семантические оттенки негативного характера. Также этому способствует и использование фразеологических выражений*, старого добра не помнит, завтра опять спросит*, которые имеют коннотацию сарказма. Укажем, что первое из двух выражений *жирно будет* представлено в лексикографических источниках. Например, в «Большом толково-фразеологическом словаре» М. И. Михельсона определено, как «слишком много, больно роскошно», а второе является авторской интерпретацией «Брюхо злодей: старого добра не помнит (что ни день, то есть давай)»,

«А брюхо-враг – вчерашнего не помнит», «Были сыты доселе, но брюхо злодей, старого добра не помнит, ему давай каждый день снова» [3, с. 225].

Не случайно А. Солженицын использует лексему среднего рода *брюхо* и придает ему качества одушевленности, так как *брюхо* обладает памятью и постоянно нуждается в пище. Этимологический словарь М. Фасмера соотносит древнерусское слово *брюхо* со словами *шишка, набухать*, а его общеславянское значение – «выпуклость» [6, с. 225]. В толковом словаре С. Ожегова *брюхо* имеет значение «живот животного», и только с просторечной, неодобрительной коннотацией используется в значении «живот человека большого размера» [4, с. 112].

Одним из важных социальных аспектов жизни является материальное состояние человека. Бедность и богатство отождествляется первоочередно с наличием или отсутствием еды (прежде всего хлеба), определенных с помощью вербальных маркеров (иметь, быть) *иметь кусок хлеба; хлеб есть посох жизни; есть хлеб, будет и к хлебу.* Тем не менее, символ хлеба для определения материального состояния человека является амбивалентным [1, с. 8]. С одной стороны, фразеологические единицы *иметь хлеб, иметь кусок хлеба, иметь хлеб насущный, хлеб есть* выражают его общую лингвокультурную семантику «иметь все необходимое для жизни, не испытывать нужды». Однако все же ценность хлеба является понятием относительным, и оказывается, что наличие одного только хлеба уже становится показателем бедности: *перебиваться с хлеба на воду/ квас/ соль; сидеть на хлебе и воде; хлеб да вода – бедняка еда.*

В условиях выживания происходит некая переоценка понятий *бедность* и *богатство.* Наличие хлеба или каши – способ поддержания жизненной энергии в теле: *«И когда он отклонился – натянулись его бушлат и телогрейка, и левой стороной груди, у сердца, он ощутил, как подавливает твердое что-то. Это твердое было – из внутреннего карманчика угол хлебной краюшки, той половины утренней пайки, которую он взял себе на обед»* [5, с. 30]. Хлеб хранили у сердца, как залог того, что жизнь продолжится. Нужно подчеркнуть, что для человека, испытывающего непосильные тяготы и находящегося в условиях выживания, не свойственно употреблять в речи уменьшительно-ласкательные формы. Но для описания наличия такого важного жизненного фактора как хлеб, автор делает исключение. Использование суффиксов *-юшк-* (краюшка), вместо просторечного слова *краюха*, *-чик-* (*карманчик*), вместо общепринятого *карман* в одном предложении позволяет понять, насколько значимым было ощущение наличия хлеба у человека. Итератив *подавливает* ещё более усиливает создавшийся образ трепетного отношения к описываемому продукту. Хлеб черствый и поэтому твердый, но он не давит, а мягко *подавливает.* Такое ощущение достигается благодаря использованию префикса *по-* и суффиксов *-л-* и *-ива-*, а также вербальной формы со значением повторения соответствующего действия.

Трудно переоценить следующую цитату для определения ценности и колоссального значения хлеба не только в жизни отдельно взятого индивидуума, но и для целого поколения людей и конкретного исторического отрезка времени. *«А тебе – хлеба двести грамм лишних в вечер. Двести грамм жизнью правят. На двести граммах Беломорканал построен»* [5, с. 38]. Использование такой разновидности метонимии как синекдоха *двести грамм* в сочетании с гиперболой *жизнью правят* в вышеприведенном примере увеличивает возможности отражения суровой реальности, где жизнь человека зависит от порции хлеба весом в двести граммов. Отклонение от нормы (*грамм* вместо *граммов*) с одной стороны, выступает просторечным маркером, подчеркивает критичность и сложность условий, в которые попадает человек, а с другой, усиливает оппозицию

глаголу *правят*, который употребляется в книжном или официально-деловом стиле. Стилистическая неоднородность разрешает проникнуться осознанием того, что такая малая толика хлеба выполняет беспрецедентно важную функцию управления жизнью. Такой лаконичной фразой писателю удаётся изобразить предельную эмоциональную и оценочную нагрузку, которую несет в себе образ этого продукта питания. И следующее предложение в цитате является аналогично кратким, но ещё более образным, так как автор использует повтор *на двести граммах*, достигая усиления восприятия и понимания значимости хлеба уже не только для одного человека, но и для исторических свершений, таких как постройка Беломорканала.

Вышеупомянутые примеры подтверждают то, что в экстремальных условиях происходит актуализация первичных потребностей человека в еде. И, как следствие, смещение общечеловеческих ценностей и приоритетность первичных потребностей в чрезвычайно сложных для жизни человека условиях. Этим и обусловлена вербализация такой биологической потребности, как еда.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бобро М. П. Аксіологічні та лінгвокультурні параметри концепту життя як складника української концептосфери: автореф. дис. … канд. філол. наук. Харків, 2019. 18 с.
2. Марусенко П. Александр Солженицын. Трибунал над коммунизмом. *Информ.-аналит. еженедельник «Зеркало недели».* № 47 (1222), 8 декабря – 14 декабря 2018. С. 6
3. Михельсон М. И. Большой толково-фразеологический словарь. Москва, 2005. 2208 с.
4. Ожегов С. И.; Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка. Москва, 2006. 2153 с.
5. Солженицын А. И. Рассказы. Москва: Современник, 1989. 301 с.
6. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка в 4-х т. / пер. с нем. Russisches etymologisches Wörterbuch и дополнения О. Н. Трубачёва. Москва, 2004, Т. 1. 821 с.

Л. М. Стовбур, К. О. Шум (м. Запоріжжя)

СТИЛІСТИЧНА РОЛЬ ОКАЗІОНАЛЬНИХ СПОЛУЧЕНЬ СЛІВ У РОМАНІ Ю. АНДРУХОВИЧА «ДВАНАДЦЯТЬ ОБРУЧІВ»

Роман Юрія Андруховича «Дванадцять обручів» писався після тривалої творчої паузи, протягом 2001 – 2003 років. Це четвертий роман автора, книга вельми-превельми глибока, у якій ідеться про любовний трикутник між Цумбрунненом, Артуром Пепою та його дружиною, а також між Україною, Росією та Європою. «Цумбруннен» дослівно перекладається як «коло джерел» і це доволі поширене прізвище у Швейцарії. У романі автор знущально висміює власну дисертацію про Богдана-Ігора Антонича. Дуже вдало описується влада олігархів і тогочасна Україна.

Твір насичений великою кількістю інноваційних лексико-словотворчих засобів виразності, а також оказіональних сполучень слів, котрі становлять собою поєднання лексем, семантична сполучуваність яких в узусі неможлива внаслідок відсутності спільних сем у їхніх лексичних значеннях.

Віднайдені в романі оказіональні поєднання лексем були поділені нами на номінативні й вербоїдні конструкції – з іменною та дієслівною компонентою в ролі стрижневого слова відповідно.

До номінативних відносимо такі.

Присмак авантюризму – мається на увазі поведінка, діяльність, що характеризується ризикованими, безпринципними вчинками з метою досягнення легкого успіху, вигоди: *Це, здається, 1915 рік, і кожна розроблена у верхах бойова операція має відчутний* ***присмак авантюризму*** *та безпорадності* [1, с. 54].

Прірва Альцгеймера – мається на увазі провал або абсолютна втрата пам'яті, неможливість згадати те чи те явище: …*розростання в тілі якихось амебно безформних пухлин, метаморфози з імунодефіцитом, жахне й ганебне відмирання м'язів або невблаганне западання у вегетуючу* ***прірву Альцгаймера*** *– ні, його жереб мав абсолютно кращу перспективу* [1, с. 79].

Діри забуття – це абстрактне явище, у яке занурюється особа, що повністю виключилася від щоденних турбот, думок, переживань. Це стан глибокої задуми: *Рому дедалі відчутніше дратувала Артурова так звана богемність, його відчайдушні пориви провалюватись у* ***діри забуття*** *і вдавати при цьому ватажка плейбоїв* [1, с. 230].

Істерика мотора – це стан мотора автомобіля, у якому він гучно та активно працює: …*щемкі гальмування на поворотах, перегар, сидіння на півзадниці між двома розповзлими відморозками, незручно формульовані запитання, заноси, буксування,* ***істерика мотора****, награно дурнуваті відповіді, анекдоти, регіт – аж поки все не заспокоїлось, передусім буря* [1, с. 224].

Симфонія сиру – у романі автор так називає смак канапок (маленьких бутербродів), що містять у собі різні смаки сиру: *Перша містила лише канапку номер три,* ***симфонію сиру*** [1, с. 217].

Перетасовування безодень – каламбурне перемішування, заміна одного уявного середовища на інше: *І справді, клята тахікардія відразу давалася взнаки після особливо довготривалих карнавалів і джемів з ходінням на голові та* ***перетасовуванням безодень*** [1, с. 78].

Присмак апокаліпси – цими словами автор виражає передчуття кінця світу: *Це слід було розуміти як знаки: дух катастрофи панував у цьому світі, кінець кінців і* ***присмак апокаліпси*** [1, с. 166].

Снігова білість – походить від усталеного порівняння *білий наче сніг*, таким словосполученням було охарактеризовано яскраво білі стіни лікарні: …*і так тривало до безмежності довго: вибухонебезпечний лімузин у чотирьох непробивних стінах* ***снігової білості***… [1, с. 225].

Терпка невизначеність – це абстрактне поняття тяжкого, гіркого, болісно-неприємного стану незрозумілості, перебуваючи в якому людина не знає, що далі робити: …*а краще сказати – болісної* ***терпкої невизначеності****, мусило відбутися ще два повернення Карла Йозефа до Відня і два нові його приїзди в Україну*… [1, с. 30].

Навколовокзальне дитинство – життєвий відрізок між народженням і підлітковим віком, що проходить саме навколо вокзалу: *Вона приходить, аби продавати свої старовинні квитки, ці коричневі твердо картонні малі прямокутники, перепустки в якесь* ***навколовокзальне дитинство*** [1, с. 37].

Мазохознавча та мазоходослідницька культурологія – мається на увазі саме та культура, що досліджує та вивчає явище мазохізму (схильність до пошуку фізичних або психічних страждань): *Популярна останніми роками лінія* ***мазохознавчої та мазоходослідницької культурології*** *мала знайти свій розвиток у мертвій, чи радше зґвалтованій натурі знищених пейзажів…* [1, с. 34].

Анемічне світіння – це мляве, тьмяне, безсиле світло: *І тепер уже авто гальмує на якійсь місячній (себто залитій вилізлим з-за хмари де-де місяцем, себто місячним* ***анемічним світінням***)… [1, с. 41].

Анемонова галявина – це невелика площа землі, найчастіше в лісі, на якій квітнуть анемони (багаторічні трав'янисті кореневищні рослини з поодинокими, звичайно яскраво забарвленими квітками): *І тепер уже авто гальмує на якійсь*

місячній… ***анемоновій галявині****, і там справді здригається в нетерпеливому очікуванні до нестями заведений гелікоптер*… [1, с. 41].

Незграбна нетутешність – невміла, невдало виявлена потойбічність, або дивне навколишнє середовище, що не властиве певній місцевості: *Саме за ними, за цими саламандрівськими черевиками, а ще за особливою* ***незґрабною нетутешністю*** *вони і впізнають його…* [1, с. 76].

Електризуючий погляд – це погляд тієї чи тієї особи, що збуджує та налаштовує певним чином: *…того самого, котрий цілком ще недавно, за куди кращих часів, напритягавшись досхочу в цілоденному вільному плаванні* ***електризуючих поглядів****, помахів, опіків*… [1, с. 83].

Легковажно-елегантний цинізм – це необачне, несерйозне, необдумане але витончене, відверто зневажливе, зухвале ставлення до загальноприйнятих норм моралі, етики, до чого-небудь, що користується загальним визнанням, повагою: *У такий спосіб він мимоволі переступав заведені в цьому суто чоловічому колі неписані правила, зокрема, обов'язкову вербальну розкутість і* ***легковажно-елеґантний*** *показний* ***цинізм*** [1, с. 28].

Горілчано-тепла істина – це своєрідне відображення об’єктивної дійсності, що з’являється в людини після вживання спиртних напоїв, тобто після сп’яніння: *Моменти найглибинніших емоційних зрушень, коли торкаєшся зненацька відкритої* ***горілчано-теплої істини****, значно важливіші від офіційно ділового поспіху та замкнутої фальшивої чемності, під якими лише порожнеча і взаємна байдужість* [1, с. 26].

Професорсько-викладацький людський ґатунок – йдеться про ту людину, що безпосередньо має відношення до освіти: *Виразно академічна повнота і шляхетна округлість постави вказують на приналежність до професорсько- викладацького людського ґатунку*… [1, с. 46].

Коньяково-виноградні зловживання – тобто надмірне вживання коньячних та винних спиртних напоїв: *Таким чином, верхівка Піраміди вже звикала до полотен Рубенса, плюшевих лежанок, шоколаду й тонкої дамської білизни, справа неухильно просувалася до ґрандіозних* ***коньяково-виноградних зловживань*** *і статевих збочень* [1, с. 96].

Пудровано-білі повії – розпущені та блудливі особи жіночого роду, обличчя яких рясно вкриті білою пудрою: *На екрані цілувалися всілякі покручі,* ***пудровано-білі повії*** *юрмами пхалися в невідомі затемнені лімузини, вибухало шампанське, хтось ширяв себе на кахляній забрьоханій підлозі громадського туалету*… [1, с. 167].

Несамовито-фатальний вітер – це стихійне явище, що має трагічні, невиправні та тяжкі наслідки, або ж це просто дуже сильний поштовх вітру: *…отже, коли черговий порив* ***несамовито-фатального вітру*** *вирвав у неї з руки парасольку і вона чомусь кинулась її ловити*… [1, с. 85].

Вербоїдні конструкції репрезентовані значно менше в аналізованому творі.

Провалитися у старість – поринути у життя, що притаманне саме людям поважного віку: *Ще кілька років такого томління – і ми* ***провалимось у старість****, і буде пізно* [1, с. 251].

Накритий алкогольною хвилею – говориться про особу, що знаходиться у стані сп’яніння: *Але в цю мить, з головою* ***накритий алкогольною хвилею****, він ладен був повірити у свою мужню відмову* [1, с. 252].

Перекинути часові мости навсібіч – поринути у минуле, ігнорувати реальність, мріяти про майбутнє: *…була напруга споконвічної драми митця і*

влади, була хронологічна середина століття, що давало змогу ***перекинути часові мости навсібіч****, закрутити в єдиному танці нащадків і предків*... [1, с. 79].

Як бачимо, наведений фактаж свідчить про неабияку креативність автора і містить у собі потужний стилістичний потенціал.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрухович Ю. Дванадцять обручів. Київ: Критика, 2004. 333 с.

I. P. Suima (Dnipro)

REPORTED SPEECH IN DIALOGICAL ENTITIES

Speech transfer refers to the reproduction of other people's or own statements and texts for communicative purposes. Transmitted or someone else's speech is a product of the speech-thinking activity of the subject of speech transmission and is therefore based on the interpretation of the original communicative situation [1, p. 5].

For the first time the problem of means of speech transmission was considered and carried out in the works of G. M. Chumakov [3]. Currently, studies on this issue represent a system of means of transmitting speech as a combination of traditionally distinguished types of speech: direct, indirect, non-direct-direct, non-indirect-indirect, free indirect and thematic or “hidden indirect” [2].

The term “voice transmission” refers to both the process of speech transmission and language means that transmit [4].

The term “reported speech” refers to that part of the structure of speech transmission, which represents the verbal part of the communicative situation is being transmitted.

Any statement in itself is already a transmission of speech in relation to the internal speech of a person, which can be argued on the basis of interpretation in linguistics of the correlation of thinking and speech, since internal speech is mainly verbal in nature. In addition, any statement can be either a replayed speech, i. e. transmitted by someone else's speech, or the original, i. e. belonging to the speaker [1, p. 15].

In recent studies of psycholinguists, there is the fact that there are three links in the speech mechanism of each communicator: speaking, its perception and central, internal speech [3, 17–23]. Nevertheless, the dynamic processes associated with the processing of a speech product and its input into a new communicative unit occurs precisely at the level of internal speech. According to A. A. Kirilkova, a person is always an interpreter of someone else's speech, unless he/she transmits it purely mechanically or does not utter someone's words out loud in the process of learning or memorizing [1, p. 20–26]. Therefore, direct speech as a form of speech transmission that is not directly related to the original speech, because it is loaded with a new pragmatic context and mediated by human speech activity.

It can be argued that the feature of transmitted speech as a sign phenomenon is a double interpretation of reality, on the one hand, the subject of the original speech, and on the other hand it is the subject of transmitted speech.

Direct speech is a form of speech transmission in which source units are transmitted at the content plan level, for example:

“*What I'm doing here”*, *Conrad says,* “*is that person who had to some*”.

With the help of direct speech can be transmitted whole texts (interviews, speeches etc.). Direct speech is transmitted in the author's frame, called the author's input. But in artistic text, replicas of characters can sometimes be made with zero author input.

A kind of direct speech is considered to be internal direct speech, in which, unlike direct speech, the verb of thinking or the author's zero input is used instead of the verb of speaking. An improperly direct speech is a phenomenon of speech contamination, in which the utterance belongs both to the author of the story and to the character.

For sentences with direct speech, sentences with partial citation are close, i. e. structures in which only a fragment of “reported speech” is given. In such sentences, both the “author's speech” and “someone else's speech” are syntactically inseparable, and the only indicator that the character’s words are included in quotes is quotation marks. For example: *Mrs. Inglethorp greeted me with effusion. “Why, if it’s not, after all these years. Alfred, darling, Mr. Hastings my husband”. I looked with some curiosity at “Alfred darling”.*

Quotation is a subspecies of direct speech. Although in English, both direct speech and citation may be referred to as “quotation” [4, p. 190]. Citation, as well as direct speech, transmits the original speech at the level of the content plan. The difference is that own direct speech is always associated with a certain initial communicative situation, and in the citation speech is transmitted irrespective of any particular communicative situation.

On the basis of the completeness of the reflection of the original speech, there is a distinction between full citation (transfer of statements with preservation of their predicative links) and partial “partial quotes” (transfer of fragments, but with preservation of the original predication).

Partial citation can be used for the purpose of the speech characteristics of a single character or an entire social group. In such cases, quoted words and expressions are used autosemantically.

The mechanisms for transmitting the speech of characters in acts of communication are well studied in modern linguistics. So, in the dissertation A. A. Kirilkova presents the following varieties: direct, indirect, non-self-direct, non-self-indirect, free indirect and thematic [1]. Of these varieties, in our opinion, should emphasize direct, indirect and improperly direct dialogue.

Direct dialogue is represented by the “own” words of the characters, occasionally followed by the author's speech. Indirect dialogue is an act of communication set forth on behalf of the author. An improperly direct dialogue to the indirect, however, the author at the same time associates himself with one of the characters.

The dialogues with the reported speech often include emotionally-coloured linguistic units. Emotions can be expressed in various ways: in the form of emotional responses or as an emotional state, which reflects the internal human experience, but it has no external expression. While emotional reactions are external way of expressing emotions, feelings one of their means is an expression of emotions through language: different kinds of exclamations, questions, interjections, etc. Because language is not just a unique mean of communication, getting of the information and influencing the listener, but also a mean of self-expression. There is a certain set of means of emotional reaction expression that can be used separately, but more often it is used in complex. Oral speech is characterized, first of all, with emotional colouring, which is manifested in the use of emotionally colored words, different morphemes (the use of diminutive suffix), interjections, but primarily in the intonation. This occurs automatically in the speech on the basis of previous experience of communication. The circumstances of the situation, for example, being in a hurry, leaves the speaker no time for thinking over the situation. The speaker uses words that are common and customary for everyday life and are stored in memory with the general semantics of the word. In dialogical

speech the responsive sentences, expressing the verbal reaction on the different kind of utterances, are of major importance when it is needed to reflect the emotional state of the speaker, his/her feelings and preferences, because in the language emotions are, as a rule, expressed by means of questions, exclamations, exclamations, interjections etc. and are reactions on different kind of expressions (declarative, imperative, interrogative). In dialogical speech the emotive constructions, used in the responsive sentences and uttered in different contexts and with different intonation can express joy, surprise, anger, and even irony; the meaning of these language units is characterized with the situation of the communication. Phrase-reaction is almost always emotionally coloured, which is reflected in the use of emotionally colored words, different morphemes (for example, the usage of diminutive suffixes), interjections, but primarily with the intonation.

The dialogue elements are closely related within the dialogical entity, many of them present a direct response to the preceding remark, and their construction as syntactically complete sentences would lead to a repetition of information and the syntactic structure of the preceding remarks. Therefore, ellipsis, highlighting only the most important thing in a sentence and paying attention only to the most important details, makes the responsive phrase more emotionally-coloured, more expressive, and is one of the basic principles of the spoken text, and especially reactive phrases.

Reacting utterance (response) – is a phrase or sentence, which is the response to the stimulating phrase (question, statements, offers, etc.). Responsives can be expressed in different ways: in the form of interrogative, exclamatory and negative sentences, as interjections, elliptical constructions, phraseological units etc. They are directly dependent on the stimulating or initial phrases. Emotionally-coloured reacting phrases can be not only the reaction to the stimulating phrase, but they can become the stimulating phrases themselves: *Your behavior at the lecture was intolerable! – Look at yourself! You are not better, believe me! – Me? – Don't pretend to be very surprised! – No, you should explain…* etc.

The study of the material shows that in the structure of the artistic dialogue, a fragment of a prose work depicting the act of communication between characters can be divided into the following components: I) the characters' own speech; 2) author's remarks included in the syntactic structure of a sentence with direct speech; 3) a description of the paralinguistic means used by the characters in the process of communication, the words of the author, which contain a description and commentary on the circumstances and content of the dialogue.

Communicative situations, including direct dialogue, constitute a significant part of the prose work, which indicates the relevance of developing a method of their scientific and educational analysis.

REFERENCES

1. Кирилкова А. А. Структурно-семантические и коммуникативно-прагматические особенности комплексов прямой и авторской речи в художественном тексте (на материале современного английского языка): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 –германские языки. Москва, 1991. 195 с.
2. Ушакова Т. Н., Павлова Н. Д., Зачесова И. А. Речь человека в общении. Москва: Наука, 1989. 192 с.
3. Чумаков Г. М. Монолог и диалог. *Научн. зап. Славянского пед. ин-та. Т. 2. Серия историко-филологическая*. 1957. Вып. 2. С. 141–I68.
4. Leitner G. Reporting the "Events of the Day"! Uses and functions of reported speech. *Studia Anglica Poznaniensia*. Poznan, 1986. Vol. 18, pp. 189–204.

А. В. Тарлева (г. Харьков)

ФОРМИРОВАНИЕ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧАЮЩЕЙ ЛИНГВИСТИЧЕСКОЙ ИГРЫ

Трудное сделать привычным, привычное – легким, а легкое – приятным
(К. Станиславский)

Преподавание иностранных языков в вузах опирается как на лингвистическую составляющую, так, в не меньшей мере, и на педагогические и психологические принципы обучения.

Дидактика обращает внимание на различие в определении понятий «компетенции» как характеристики совокупности качеств личности в ее отношениях с окружающей действительностью, и «компетентности» как уровня владения знаниями, умениями, навыками в определенной области деятельности.

Рассмотрим понятие компетенции в методике преподавания иностранных языков и проанализируем один из эффективных способов ее формирования.

Фердинанд де Соссюр еще в конце 19 – начале 20 века в книге «Курс общей лингвистики» обратил внимание на различие между языком («langue») и речью («parole»): язык он понимал как систему, которую можно выучить, а речь – как продукт конкретного говорящего.

Понятие компетенции в методику преподавания иностранных языков ввел Н. Хомский (1972) и определил его как «область вопросов, в которых кто-либо хорошо осведомлен».

Позже Д. Хаймс предложил использовать концепт «коммуникативная компетенция». Над развитием теории работали лингвисты М. Канейл и М. Свейн. В результате была выделена система, которая и сейчас принимается учеными в качестве базовой. Она включает формирование навыков, без которых невозможно полноценное общение, и развитие следующих видов компетенции:

– грамматической (или языковой, лингвистической) компетенции: лексика, фонетика, грамматика, правописание, семантика, формирование знаний о правилах употребления языка: ЧТО говорить;

– социолингвистической, которая характеризует способность говорящего выбирать языковые формы, соответствующие нормам иностранного языка в различных ситуациях общения, например, формы вежливости;

– дискурсивной (речевой) компетенции: способность строить целостные, связные и логичные высказывания в устной и письменной речи: КАК говорить;

– компенсаторной компетенции, которая означает развитие умений выходить из трудного положения (в случае, когда говорящему недостаточно языковых знаний) при помощи других средств, таких как синонимы, антонимы и т. д. [2];

– коммуникативной компетенции, позволяющей научиться тому, как решать задачу «ЗАЧЕМ говорить». Ее формирование возможно с помощью различных методических и психологических приемов [3].

Остановимся на рассмотрении некоторых из видов навыков, формирование которых не требует больших затрат времени и усилий и приносит довольно ощутимые результаты. Речь пойдет об использовании игровых методик в практике преподавания языка.

Существующие в настоящее время классификации игр достаточно разнообразны. Наиболее удачной из них, на наш взгляд, является типология, предложенная Н. Б. Битехтиной и Е. В. Вайшнорене:

1. Игровые некоммуникативные задания.
2. Игровые предкоммуникативные задания.

3. Игровые коммуникативные задания.

Опишем кратко задачи, которые призваны выполнять игры каждой группы.

Игровые некоммуникативные задания – эффективное средство овладения языковым инструментарием, формирующее и развивающее механизмы речи. Это так называемые языковые игры, которые используются не только на уровне фонетики, лексики, но и грамматики. Сюда можно отнести задания для отработки фонетических и интонационных навыков, игры на описание, эстафеты разного рода, игры для формирования лексических навыков: например, «Снежный ком», «Соберите слово из рассыпавшихся букв», «Составьте список слов, которые начинаются на одну букву», «Подберите и запишите слова, которые заканчиваются на одну букву или сочетание букв», «Перевод» и другие. Игра «Найди вторую половинку» с использованием комплектов карточек, в которых в зависимости от того, какой материал выбран для отработки, могут быть представлены:

– пары слов-синонимов или антонимов;
– фразеологизмы и объяснение их значения;
– глаголы и управляемые ими формы слов;
– родовые и видовые названия предметов, явлений, действий;
– названия интенций и фразы, выражающие данные интенции в речи.

Игры на обработку грамматических форм, игры по обучению переводу.

2. Игровые предкоммуникативные задания используются для формирования и развития фонетических, лексических, грамматических знаний, а также речевых навыков и умений. Задания подобного типа обучают учащихся реализации сформированной языковой компетенции в процессе общения на изучаемом языке. Эти задания не являются коммуникативными, поскольку не употребляются в реальных ситуациях. К такому типу игровых заданий относятся разыгрывание диалогов по модели, составление текстов писем, поздравлений, комплиментов, заполнение пропусков в тексте и другие.

Подобные игры представляют собой необходимую ступень на пути к реальной коммуникации.

3. Игровые коммуникативные задания применяются при формировании коммуникативной компетенции (включая языковой, психологический, социолингвистический аспекты) в четырех видах речевой деятельности. Задания этого типа развивают способность учащихся решать актуальные задачи общения средствами изучаемого языка. К такого рода заданиям относятся игры-конкурсы, ролевые, деловые игры, во время подготовки и проведения которых учащиеся вовлечены в реальное, а не учебное речевое общение на русском языке.

Важно отметить, что подготовка к коммуникативной игре (обсуждение, создание сценария, распределение ролей, выработка позиций, поиск аргументов и пр.) является важной частью самого задания и должна проходить на русском языке.

Задания-конкурсы отличает элемент соревновательности, усиливающий мотивированность участников игры.

В играх-конкурсах могут участвовать 2, 3 и более команд. Темы конкурсов («Конкурс на лучшую молодежную газету», «Город будущего», «Идеальная квартира» и др.) выбираются в соответствии с изучаемым материалом.

Ролевые игры включают этюды, ток-шоу, дискуссии с заданными ролями, игры-интервью.

Этюды как разновидность ролевой игры представляют собой итог свободного творчества учащихся в рамках, очерченных темой, ситуацией, жизненным сюжетом, предлагаемым преподавателем.

На подготовительном этапе работы над этюдами преподаватель задает тему и/или ситуацию этюда, после чего группа (или команды) приступает к обсуждению сюжета, распределению ролей, созданию диалогов, если необходимо, подбирает реквизит и организует пространство. Подготовка к этюду может происходить на занятии либо как выполнение домашнего задания.

По сложности заданной ситуации и, следовательно, количеству решаемых в этюде речевых коммуникативных задач различаются простые и комплексные этюды. Комплексные этюды отличаются от простых большей сложностью сюжета, количеством ситуаций общения, сменой места и времени действия в случае необходимости.

Игры – дискуссии, ток-шоу, конференции требуют большой предварительной работы: подготовки и знакомства с материалами для дискуссии, отработки языкового и речевого материала, речевых тактик и стратегий, актуальных для жанра дискуссии. На продвинутом этапе учащиеся в достаточно полной мере овладевают средствами выражения речевых действий участников дискуссии.

В ходе подобных игр ведущий (эту роль может играть преподаватель, его ассистент или один из учащихся, специально подготовленный предварительно), используя проблему, вызывающую общий интерес, побуждает участников игры к развернутым высказываниям, в которых они выражают и аргументируют свою точку зрения, спорят и отстаивают свое мнение. Тема дискуссии может быть сформулирована в виде вопроса, тезиса либо задана с помощью афоризма или пословицы, например: «Мужчина и женщина – две стороны одной медали» (Ян Стэнпень); «При изучении наук примеры полезнее правил» (Исаак Ньютон); «Кто не знает чужих языков, не знает ничего о своем» (И-В. Гете).

Подготовка к коммуникативным играм может проходить в несколько этапов, включать домашнюю работу (чтение текстов, рекомендованных преподавателем, самостоятельный поиск учащимися материалов, прослушивание тематических лекций, просмотр кинофильмов и др.). Так может проходить подготовка к деловым играм, дискуссиям, конференциям, игре «Круглый стол» или «Ток-шоу» [1; 4].

Эти три типа заданий, последовательно и взаимосвязано применяемые в учебном процессе, служат решению целостной задачи обучения иностранных учащихся коммуникации на русском языке.

ЛИТЕРАТУРА

1. Битехтина Н. Б., Вайшноре Е. В. Игровые задания на занятиях по русскому языку как иностранному. *Живая методика*. Москва, 2009. С. 64–96.
2. Гез Н. И., Фролова Г. М. История зарубежной методики преподавания иностранных языков. Москва: Издательский центр «Академия», 2008. С. 180–194.
3. Кобзева Н. А. Коммуникативная компетенция как базисная категория современной теории и практики обучения иностранному языку. *Молодой ученый*. 2011. № 3. Т. 2. С. 118–121. URL: https://moluch.ru/archive/26/2790/ (дата обращения: 24.02.2018).
4. Сборник научно-образовательных материалов для учителей русского языка московских школ / сост. Н. В. Кулибина. Москва: Гос. ИРЯ им. А. С. Пушкина, 2010. 300 с.

А. В. Толкачёва (г. Днепр)

ОСОБЕННОСТИ ПОЭТОНИМОВ И ИХ ТРАНСФОРМАЦИИ В ЛИРИКЕ И. ИРТЕНЬЕВА

Язык как система имеет свои внутренние и внешние законы развития и находится в постоянном движении. Одним из способов расширения языковых границ современного русского языка является словотворчество в лирике. Совре-

менные поэты в эпоху так называемого постпостмодернизма* выходят за рамки языковых норм в своих текстах, трансформируя язык под описываемые ими реалии; обогащают языковую систему новыми формами и способами создания слов; экспериментируют со смыслами с помощью игры слов. Наше внимание привлёк современный российский поэт-сатирик Игорь Иртеньев, который является представителем иронического направления в современной русской поэзии. Творческую деятельность поэт ведёт с 1979 года, его литературное наследие на данный момент составляют более 20 поэтических сборников. Его произведения богаты социокультурным, политическим, личностным, общефилософским юмором и сатирой.

Творчество И. Иртеньева интересует языковедов и литературоведов уже не одно десятилетие. В 1990-е годы XX в. С. Афанасьев отмечал, что «поэзия Иртеньева стилем, интонацией целиком вписана в сегодняшнее российское пространство – редкий в постперестроечное время пример гармонии поэта с окружающей средой» [1]. В современной России XXI в. поэта называют «*правдорубом*», так как в ряде стихотворений он, как и все поэты-иронисты, выбирает для себя определённую социальную тему, человеческий тип и гражданскую позицию, посредством которых выражает своё отношение к окружающей его действительности. Стиль поэта-сатирика отличается нарочитой простотой и одновременно с этим заключает в себе индивидуальный художественный эксперимент не только со словом, но и со смыслом. А. Скворцов обращает внимание на то, что «стиль Иртеньева – причудливый сплав традиционной возвышенно-романтико-символистской интонации с советским новоязом, блатаризмами, жаргонизмами, канцеляритом, обломками научного стиля и, наконец, с мощным пластом бытовой, разговорной фразеологии» [9]. Н. Попкова исследует актуальные языковые процессы в поэзии Иртеньева, индивидуально-авторское использование архаизмов, бытовизмов, прецедентных текстов [7]; рассматривает публицистическую составляющую творчества поэта [8], анализирует доминанты идиостиля [6]. На творчество И. Иртеньева обратили внимание такие исследователи, как И. Васильев, Л. Зубова, М. Кронгауз, В. Кулаков, В. Санников, А. Скворцов.

Актуальность нашей работы обусловлена недостаточной изученностью того, как активные процессы русского языка отражаются, в частности, в лирике И. Иртеньева. Поэт использует и обыгрывает стилистически разноплановую лексику, создаёт или расширяет коннотативные значения имён собственных, наполняет современную поэзию прецедентными текстами.

Целью исследования является анализ и описание особенностей структуры и функций поэтонимов в лирических произведениях И. Иртеньева, написанных в период с 2012 по 2014 гг. (сборник «Жанр кризиса», 2015).

Лингвист Н. Подольская в «Словаре ономастической терминологии» даёт такое толкование термину *поэтоним*: «имя в художественной литературе, имеющее в языке произведения, кроме номинативной, характеризующую, стилистическую и идеологическую функции. Как правило, относится к категории вымышленных имен, но часто писателем используются реально существующие имена или комбинация тех и других» [5]. Разного рода онимы широко применимы в поэзии для создания художественного мира автора: топонимы, теонимы, эрго-

---

*Постпостмодернизм – термин, который стремится закрепиться в современном литературоведении как понятие, называющее данную эпоху, наряду с терминов метамодернизм (прим.авт.). Также AFTER-POSTMODERNISM – современная (поздняя) версия развития постмодернистской философии [Можейко М. А. After-postmodernism // Новейший философский словарь: 3-е изд., исправл. Минск: Книжный Дом. 2003. С. 7–8].

нимы и т. п., однако «имена собственные, в комплексе с языком и стилем произведения, занимают особое место в системе художественно-изобразительных средств, служащих для выражения авторского замысла» [10, с. 133].

Стихотворения поэта-«правдоруба» Иртеньева освещают злободневные темы российской действительности, при описании которых невозможно опустить имена известных российских политических деятелей, употребленные **с ироническим подтекстом**, например: «*…Пароход „Владимир Путин" / Погружается на дно…*» [3, с. 147]. Здесь автор обыгрывает социокультурную, экономическую и политическую нестабильную ситуацию в России с отсылкой к трагедии подводной лодки К-141 «Курск», которая также «погрузилась на дно» в 2000 году. В строках «*Ведь при всей комичности лужковской, / При его фантазии дурной / Было видно – это наш, московский, / Плоть от плоти. Однокоренной*» [3, с. 32] отражена рефлексия автора относительно Ю. М. Лужкова, который на протяжении 18 лет занимал пост мэра Москвы, и в словосочетании «комичности лужковской» отождествляет комизм с чертами характера и периодом правления мэра. Автор также акцентирует внимание на именах представителей верховной власти других стран: «*Альберто Мухика Кордано, / Народа радетель и друг, / Хранит он на дне чемодана / Лишь пару поношенных брюк*» [3, с. 25], посредством которых сообщает читателям в эпиграфе к стихотворению «Кто не был ещё в Уругвае…», что «*самым бедным президентом в мире признан лидер Республики Уругвай Хосе Альберто Мухика Кордано, переводящий всю свою зарплату на благотворительность*», тем самым иронизируя в тексте над положением президента, перенеся его образ на российские реалии («*где-где, а у нас и подавно / Давно б под забором ты сдох*» [3, с. 25]). В строках «*Ведь не зря учил нас мудрый Ганди: / «All You Need, товарищи, Is Love*» [3, с. 89] автор снова примеряет к русским реалиям общеизвестные концепции различных выдающихся личностей, в частности идеи индийского политического и общественного деятеля Махатмы Ганди о ненасилии и мирных переменах, сатирически описывая и преломляя их в контексте протестного движения в России (2011–2013), у активистов которого одним из символов была белая лента. Белый цвет часто ассоциируют с духовностью, светом, добром или освобождением, новым началом*. Поэт соединяет эти идеи с названием песни группы The Beatles «*All You Need Is Love*», которая стала своеобразным посланием о мире для людей**. Таким образом, «при восприятии названия произведения актуализируется весь прецедентный текст» [4, с. 218]. И. Иртеньев использует **квалитативные имена** «со значением любой субъективной оценки, образованные от полной или сокращенной основы» [5, с. 71] для усиления экспрессивности, привлечения внимания: «*Что-то вроде Меншикова Сашки – / Та же страсть к заморской новизне, / Те же неформальные замашки, / То же непочтение к казне*» [3, с. 32], где автор употребляет разговорную форму имени с суффиксом -к- (Сашка), образованную от сокращённой основы, и выражает отношение к исторической личности А. Д. Меншикову (сподвижнику Петра Великого, крупнейшему государственному деятелю первой трети XVII в.), сравнивая с ним политика Ю. М. Лужкова, который является современником писателя. В контексте поэт косвенно отождествляет этих политических деятелей, одновре-

---

*«Белый цвет – разрешение, бегство и освобождение, белый – это чистая доска, разрешение проблем и новое начало» Макс Люшер. URL: https://statut.by/sakratar/na-vse-ruki-master/479-12-06-2013

**«Это была песня, сочинённая вдохновенно, и они действительно хотели направить миру послание, – рассказывал Брайан Эпстайн. – Хорошо то, что такое послание не может быть неверно истолковано. Это ясное послание, говорящее о том, что любовь – это всё». URL: https://www.beatlesbible.com/songs/all-you-need-is-love/

менно указывая на их индивидуальность и иронизируя по поводу сходства. Автор часто реализует культурный код, отсылая читателя к реально существовавшим писателям или поэтам: «*Да можно ли, имеючи / Мозгов хоть граммов пять, / Под Александр Сергеича / Столь яростно копать?*» [3, с. 42]. К стихотворению «Пушкин! Стоять!» также имеется эпиграф, который гласит: «*В Мосгордуме в очередной раз обсудили перенос памятника Пушкину и пока оставили поэта в покое*». Из приведенных строк и эпиграфа становится понятно обращение сатирика к «*народным избранникам*», в котором он настаивает на сохранении традиций и основ. Использование разговорной формы *Сергеича*, с одной стороны, привлекает внимание к личности А. С. Пушкина и указывает на его особое положение среди русских поэтов, с другой стороны, Иртеньев применяет закон речевой экономии для сохранения ритма. Некоторые стихотворения в сборнике отмечены примечаниями автора. Наше внимание привлёк текст, к которому писатель дважды делает сноски: «*И Жирику прилюдно чистил рыло*, / И ночевал с Мизулиной в стогу***» [3, с. 149], где * – авторская фантазия, а ** – художественное преувеличение. В обоих случаях Иртеньев играет с поэтонимами, помещая их в вымышленный мир своих фантазий, однако у читателей (прежде всего российских и украинских) не прерывается связь с реальными политиками В. В. Жириновским (депутатом, руководителем фракции ЛДПР) и Е. Б. Мизулиной (политическим деятелем, доктором юридических наук, заслуженной артисткой РФ). Эти прецедентные поэтонимы влекут за собой систему устойчивых ассоциаций [2], которую в конкретном случае автор не пытается целенаправленно разрушить, а, скорее, обыграть и, трансформировав, приблизить к народу (нарочитое использование разговорной и фамильярной формы *Жирику*).

В текстах поэта также встречаются случаи, когда использованы поэтонимы **с усечёнными суффиксами**: «*…Но сидит Степан Степанов / В белокаменном Кремле, / Полон замыслов и планов, / С тяжкой думой на челе*» [3, с. 56], где автор не только сохраняет посредством усечения рифму, но и наполняет текст культурным потенциалом, так как поэтоним *Степан Степанов* отсылает к конкретному лицу С. С. Сулакшину (политическому деятелю России, генеральному директору Центра научной политической мысли и идеологии и т. д.), и одновременно к персонажу С. Михалкова из стихотворения «Дядя Стёпа». Сопоставляя вымышленного персонажа и конкретную личность, Иртеньев иронически показывает реальное бездействие властей в тех ситуациях, когда необходимо принимать решение («*За высокою стеною, / Самый близкий и родной, / Связь с великою страною / Ощущая всей спиной*» [3, с. 56]). Иртеньев практически в каждом своём тексте использует прецедентные поэтонимы, обыгрывая их в контексте с помощью изменения формы: «*Подивись на изысканный их силуэт, / Как изящна, заметь, по краям бахрома, / Их просил у меня мой кунак Грибоед, / Комильфо, обладатель большого ума*» [3, с. 87]. Автор иронизирует над регламентом Таможенного союза, в соответствии с которым «*запрещён ввоз, производство и продажа кружевных женских трусов из синтетических тканей, не соответствующих нормам гигиены*» (из эпиграфа к стихотворению «Сединою до срока покрылись власы…»). Наряду с этим он использует в тексте стихотворения мифопоэтоним (Купидон), топонимы (Тебриз, Исфахан, Шираз), поэтонимы (Хайям, Реза Пехлеви, Грибоед) для создания комического эффекта. Словосочетание *кунак Грибоед* не только отсылает читателя к творчеству А. С. Грибоедова, но и подчёркивает связь с Кавказом, который поэт любил, где выучил арабский, турецкий, грузинский и персидский языки, написал ряд своих произведений.

И. Иртеньев, как поэт-иронист, использует часто «антисовковый» пафос, обращаясь в текстах к реалиям периода СССР: «*Но никаких там райских кущ / И близко не видал. / Не зря, наверное, мудрый Хрущ / Хохлам его отдал*» [3, с. 140]. В стихотворении «Крымские напевы» автор размышляет над тем, что полуостров Крым является объектом территориальных разногласий между Россией и Украиной. Используя сленговое «*Ещё когда-то при совке…*» – поэт подчёркивает продолжительность конфликта, и также с помощью игры слов («*мудрый Хрущ*») указывает на то, что в 1954 году Первый секретарь ЦК КПСС Н. С. Хрущёв издал указ о передаче Крымской области УССР.

Таким образом, сатирические тексты И. Иртеньева в большинстве своём обращены к читателям с советской и постсоветской языковой картиной мира. Он часто использует прецедентные тексты, и в частности прецедентные поэтонимы, которые наполняют его произведения различными аллюзиями. Тем самым автор воссоздаёт чаще всего исторические события, которые иронически обыгрывает, преобразует и трансформирует при помощи современных языковых средств (усечения суффиксов, использования квалитативных имён, игры слов и семантики и т. д.). Для усиления эффекта автор прибегает к использованию приёма соц-арта (советизированная версия поп-арта), с помощью которого создаёт поэтические картины-реакции на советскую действительность, где поэтонимы являются главным средством изображения. Используемые реальные имена в произведениях принадлежат к нескольким понятийным сферам в разных временных отрезках: мировая культура и политика. Иртеньев – приверженец строгой силлаботоники, и его излюбленным метром является четырёхстопный ямб. Для сохранения такого ритма автор часто прибегает к трансформации единиц текста, тем самым придерживаясь также определённой рифмы, и порой не сохраняя смыслы в новых культурных, языковых и литературных условиях.

ЛИТЕРАТУРА

1. Афанасьев С. Игорь Иртеньев – зеркало русской капиталистической революции. *Октябрь*. 1999. № 4. URL: http://magazines.russ.ru/october/1999/4/afan-pr.html
2. Елистратова К. А. Ономастикон поэтического дискурса Веры Полозковой: лингвосемиотический аспект: дис. …канд. филол. наук : 10.02.01 – русский язык. Череповец, 2015. 168 с.
3. Иртеньев И. Жанр кризиса. Стихи 2012–2014 гг. Иерусалим, 2015. 160 с.
4. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность. Москва: ЛКИ, 2010. 264 с.
5. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии / отв. ред. А. В. Суперанская. Москва : Наука, 1988. 192 с.
6. Попкова Н. Н. Доминанты идиостиля поэта-ирониста: на материале текстов Игоря Иртеньева: дис. … канд. филол. наук : 10.02.01 – русский язык. Екатеринбург, 2007. 194 с.
7. Попкова Н. Н. Отражение живых языковых процессов в творчестве Игоря Иртеньева. *Филология*. 2006. С. 260–266.
8. Попкова Н. Н. Публицистическая составляющая творчества Игоря Иртеньва. *Известия УрГУ.* 2007. С. 99–109.
9. Скворцов А. Едкий лирик (об Игоре Иртеньеве). *Арион*. 2002. № 4. URL: http://magazines.russ.ru/arion/2002/4/skv-pr.html
10. Соколова А. В. Передача ономатопоэтического компонента в ономастике. *Вестник РУДН, серия Лингвистика*. 2015. № 3. С. 132–140.

Т. В. Тукова (г. Полтава)

ВЕРБАЛИЗАЦИЯ ЗАЩИТНОЙ РЕФЛЕКСИИ СОВРЕМЕННИКА («ФИОЛЕТОВОЕ СОСТОЯНИЕ»)

В лингвистике конца XX – начала XXI века «психологический аспект стал доминирующим течением в описании физической реальности. Языкознание стало превращаться из науки о словах в науку о вещах в том смысле, что ответы на

вопросы о структуре языка стали ответами о структуре мира» [2, с.154–155]. В рамках антопологической парадигмы обращение исследователей к вербализации состояний человека и оценки им жизненного континуума приобретает особую популярность [1; 7; 9; 10 и др.]. В этом контексте представляет интерес анализ особо частотной в узусе сегодняшнего дня лексемы *фиолетово*, презентующей одну из когнитивных моделей освоения современного жизненного пространства. Взаимодействие противоположностей как движущая сила созидания проявляет себя в полной мере и в этой сфере [8].

Фиолетовый цвет находился в фокусе внимания представителей различных наук, его изучение приобрело междисциплинарный характер. Так, спектральная характеристика фиолетового показывает, что этот цвет образован наложением синего (холодного) и красного (тёплого). Лакмус как индикатор кислотности приобретает красный цвет в кислой среде, а в щелочной становится синим, оставаясь фиолетовым в нейтральной среде.

В метафизике фиолетовый воспринимается как единение противоположностей: сознания с космическим разумом, активного и пассивного, внутреннего и внешнего. Дистанцирование от мирских проблем, связь с высшим духовным началом связывают с фиолетовой частью спектра. Он обладает как позитивными характеристиками (например, спокойствие), так и негативными (к примеру, уход от реальности). Во время медитативных, молитвенных практик при отстранённости от окружающего мира, сосредоточении на своём внутреннем пространстве появляется видение фиолетового излучения. Доказана эффективность применения цветотерапии в гармонизации нервной системы человека. Фиолетовый цвет используют в целительных практиках при лечении неврозов различной природы для восстановления равновесия нервной системы. Эзотерики утверждают, что это цвет седьмого энергетического центра, который связан с высшим духовным миром, со стремлением к свободе, выходу за рамки стандартов, расширением внутреннего пространства. Нейтралитет по отношению к внешнему – символическое назначение фиолетового цвета. Двойственный характер проявляется в том, что он стал символом высшей власти: земной – царской – или духовной – высших религиозных чинов. Возникновение «фиолетового движения», подчёркивающего свою неполитическую направленность, переход к «фиолетовой эпохе», когда стали рождаться дети с преобладанием фиолетового цвета в ауре, манифестирующего стремление к свободе, духовному совершенствованию, думается, не случайно использует название ультрафиолетовых лучей, находящихся в конце цветового спектра.

С другой стороны, в соответствии с принципом бинарной дополнительности [4] этот цвет символизирует безразличие. Нигилизм в современном агрессивном мире является проявлением защиты личности в социуме от ввержения в негативные состояния. Компенсаторная функция лингвистического знака в таких условиях состоит в снятии чрезмерного длительного напряжения, возникшего в современном обществе. Состояние безразличия передаётся широко распространёнными в современном узусе безлично-предикативными конструкциями типа *Мне /нам / ему / ей фиолетово; Всё / это фиолетово.* Газетный дискурс, представленный в Национальном корпусе русского языка, даёт многочисленные примеры такого рода: ***Мне фиолетово**, что этот господин думает об ОНФ* [Александр Литой. Правозащитников пустили по второму кругу в споре против ОНФ // РБК Дейли, 2012.08.23; Национальный корпус русского языка; www.ruscorpora.ru], *54 % сотрудников ответили, что «законопроект не гарантирует соцпакет», 43 % – «**мне фиолетово**, все равно обманут», и лишь 3 % считают, что «закон реально га-*

рантирует полный комплекс соцгарантий» [Иван Петров. Лучшие льготы достались мертвым полицейским // РБК Daily, 2011.03.24; Национальный корпус русского языка; www.ruscorpora.ru], *Но это не значит, что* ***нам «фиолетово»*** *это событие* [Евгений АРСЮХИН. Кончина Уго Чавеса предвещает проблемы для экономики России? // Комсомольская правда, 2013.03.06; Национальный корпус русского языка; www.ruscorpora.ru], *Актриса блестяще оперирует голосом, передавая знаменитые интонации Тэтчер, но российскому зрителю это* ***фиолетово*** *– все равно все будет упрятано в дубляж.* [Алла Иванова. Первая старушка: Мэрил Стрип в роли Маргарет Тэтчер в фильме «Железная леди» // РБК Дейли, 2012.02.27; Национальный корпус русского языка; www.ruscorpora.ru], *А три смайлика там или пять –* ***фиолетово*** *же* [Стас БАБИЦКИЙ. Любовь по шаблону // Комсомольская правда, 2013.04.11; Национальный корпус русского языка; www.ruscorpora.ru] и под.

Степень интенсивности состояния манифестируется сочетанием с наречиями *глубоко, совершенно, абсолютно, сугубо*: *И Таня вдруг отчетливо поняла, что все эти 15 лет она жили в плену иллюзий и что ее ненаглядному* ***глубоко фиолетово,*** *кто находится рядом с ним* [Прибутковская Нелла. Наш с тобой мужик – слабак // Труд-7, 2010.06.03; Национальный корпус русского языка; www.ruscorpora.ru], *Маленькому Генералу, похоже,* ***глубоко фиолетово,*** *кто будет играть за Россию через пару лет* [Андрей Ванденко. Не нагибать, а убеждать! Николай Писарев – о подготовке молодых футболистов // Советский спорт, 2012.02.06; Национальный корпус русского языка; www.ruscorpora.ru], *«Украине должно быть* ***совершенно «фиолетово»****, Обама или Маккейн* [Анна Мариху. Победа непредсказуемого Обамы может принести много бед постсоветскому пространству // Новый регион 2, 2008.11.05; Национальный корпус русского языка; www.ruscorpora.ru], *Скажем, вам* ***совершенно «фиолетово****», есть ли в доме кабельное телевидение, поскольку кино вы не смотрите – только книжки читаете* [Подготовили Елена АРАКЕЛЯН и Александр АНОХИН, ведущий аналитик domdot.ru. Оцени качество жилья сам! // Комсомольская правда, 2009.04.10; Национальный корпус русского языка; www.ruscorpora.ru], *Но мужику, кажется, было* ***абсолютно фиолетово*** *– пьяному море по колено* [Александр БОЙКО. Первые заботы полицейских: Кража бутылки водки и стук швабры // Комсомольская правда, 2011.03.01; Национальный корпус русского языка; www.ruscorpora.ru], *«Мне* ***сугубо фиолетово****». Но, несмотря на множество знаменитых синестетиков, нельзя утверждать, что они более склонны творчеству, нежели обычные люди* [Светлана КУЗИНА. У каждого звука свой цвет // Комсомольская правда, 2006.07.24; Национальный корпус русского языка; www.ruscorpora.ru] и др.

В словарях современной лексики, жаргонов, сленга и арго лексема *фиолетово* подаётся со значением «безразлично, абсолютно безразлично, все равно, наплевать, неинтересно» [6].

Среди синонимов наречия *фиолетово*, указанных в Словаре синонимов русского языка, всё чаще фиксируются грубые и обсценные лексемы, обладающие наиболее сильной степенью экспрессии. Среди наиболее частотных отмечены: *неважно (124), безразлично (119), все равно (105), до фонаря (68), по барабану (67), по фигу (65), наплевать (64), фиолетово (*58), *до лампочки (57), один черт (57), монопенисно (54), по херу (53), не волнует (53), по хрену (51), ни тепло, ни холодно (50), монопенисуально (50), хоть бы хны (50), один хрен (48), по фигищу (44), мое дело сторона (43), ни жарко, ни холодно (43), что так, что эдак (43), пополам (36), нам, татарам, все равно (34), параллельно (34), до одного места (33)* и др. [6]. Языковое сознание активно реагирует на эмоционально нагруженные единицы, отдавая им предпочтение в узусе. Языковой нигилизм работает на вытеснение нейтральных синонимов, что приводит к обеднению речи всё большего числа носителей языка. Упрощение языковой картины мира поль-

зователей в эволютивном процессе не может быть созидательным. Простые системы малоэффективны, зато легко управляемы. Снижение порога допустимости в функционировании наречий со сниженной коннотативной окраской приобретает концептуальную значимость, их «репрезентативные возможности…определяются характером … включенности в систему средств актуализации какого-либо концепта и местом самого концепта в концептосфере языка» [5].

Как видим, структурирование современного мира в сознании современного носителя русского языка находит отражение в использовании лексемы *фиолетово*, обладающей сниженной коннотацией. Показательность концептуальной значимости анализируемой единицы даёт представление о направлении изменения структуры сознания современника.

ЛИТЕРАТУРА

1. Валешная Я.В. Особенности функционирования конфиксальных наречий в русском языке XXI века (на примере словосочетаний тематической группы «рецептура блюд»). URL : https://cyberleninka.ru/article/n/ (дата обращения: 1.12.2018).
2. Марюхин А.П. Отношение «Знак – Слово – Вещь» в научных парадигмах. *Языковые параметры современной цивилизации*: сб. тр. первой науч. конф. памяти акад. РАН Ю. С. Степанова. Москва: Ин-т языкозн. РАН, ИП Шилин И. В., 2013. С.154–162.
3. Национальный корпус русского языка. URL: https: // ruscorpora.ru (дата обращения: 15.11.2018).
4. Руднев В. Словарь культуры XX века.Ключевые понятия и тексты. Москва: Аграф, 1997. 384 с.
5. Савелова Л. А. Концептуальная значимость наречий, образованных от антропонимов. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/kontseptualnaya-znachimost-narechiy-obrazovannyh-ot-antroponimov (дата обращения: 10.02.2019).
6. Словари и энциклопедии на Академике. URL : https://dic.academic.ru (дата обращения: 21.01.2019).
7. Тропина И. А. Наречия-инновации: лингвопрагматический аспект: автореф. дис. … канд. филол. наук: 10 02 01 – русский язык. Ростов-на-Дону, 2007. 25 с. URL: https://dlib.rsl.ru/viewer/01003062935#?page=10 (дата обращения: 18.02.2019).
8. Тукова Т. В. Взаимодействие противоположностей как источник эволютивных изменений в современном русском языке. *Актуальні питання лінгвістики, професійної лінгводидактики, психології та педагогіки вищої школи*: зб. ст. Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю. (Полтава, 11–12 травня 2016 р.). Харків: ТОВ «Тім Пабліш Груп», 2016. С. 241–246.
9. Тукова Т. В. Мир – сознание – человек в новых условиях. *Мова і культура.* 2016. Вип. 19. Т. 1 (181). С. 26–32.
10. Усачева О. А. Оценочные наречия как средство выражения интенсивности различных признаков. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/otsenochnye-narechiya-kak-sredstvo-vyrazheniya-intensivnosti-razlichnyh-priznakov (дата обращения: 12.12.2018).

И. И. Турута (г. Днепр)

СИНЕСТЕТИЧЕСКАЯ МЕТАФОРА С КОМПОНЕНТОМ «ВКУС» В СОВРЕМЕННЫХ РУССКОЯЗЫЧНЫХ РЕКЛАМНЫХ ТЕКСТАХ

Жизнь современного человека уже немыслима без рекламы, которая призывает его обратить внимание на тот или иной товар, и, манипулируя сознанием, побуждает купить, получив при этом пользу, выгоду, удовольствие. И для этого рекламистами используются самые разные средства, как вербальные, так и невербальные (модификация шрифта, графические символы, пиктограммы, цвет и др.).

Диапазон вербальных средств воздействия или «вербальной атаки» [6, с.14] на потенциального покупателя огромен: это и эмоционально-оценочная лексика, в первую очередь характеризующаяся положительной семантикой, и использование конкретных грамматических форм (например, императивные

формы глагола), многочисленных приемов экспрессивного синтаксиса (парцелляция, вопросительно-побудительные предложения и т. д.), и различных стилистических средств, среди которых особое место занимает метафора.

В последнее время рекламисты, пытаясь расширять, обновлять имеющиеся в их арсенале приёмы психологического воздействия на потребителя, среди прочих видов метафоры стали включать в рекламные тексты и метафоры, основанные на явлении синестезии (с греч. *synaisthesis* – «соощущение» [9, с. 569]), т. е. синестетические метафоры.

Синестезия является предметом изучения философии, психологии, медицины, а также лингвистики, но «именно лингвистическая система, по мнению Б. Л. Уорфа, признана сделать более осознанным данное явление, обобщив опыт других наук» [11].

В лингвистике синестезия рассматривается как языковая универсалия [13, с. 314], под синестезией «традиционно понимается использование слов, связанных с одной сферой чувств для обозначения ощущений и восприятий, относящихся к другой сфере сенсориума» [4, с. 104], в синестезии «лингвистика… видит…, прежде всего, языковую метафору, вербально закрепляющую межчувственные связи» [11], следовательно, синестетические метафоры – это метафоры, созданные на базе переносного употребления слов, называющих одну сферу чувств, для образного обозначения другой сферы чувств, ощущений, восприятий.

Несмотря на то, что явление синестезии было известно уже ученым древности (о ней писал еще Аристотель), «синестетическая образность как особая форма иносказания и разновидность метафоры являлась нормой для поэзии всех времен и народов, начиная с библейских текстов, литературы античности, Древнего Египта и Востока» [12, с. 126], была широко представлена в русской литературе XIX–XX веков, в частности в произведениях М. Ю. Лермонтова, Н. В. Гоголя, А. П. Чехова, И. А. Бунина, Б. Л. Пастернака, А. А. Ахматовой и многих других писателей, понимание сущности синестетической метафоры, её механизма в лингвистике остаётся неоднозначным.

Ученые, исследующие историю изучения синестезии в языкознании, утверждают, что детальное рассмотрение синестетических метафор началось с работы С. Ульмана «Принципы семантики», в которой он изложил основные принципы синестетических переносов на основе анализа английских поэтических произведений XIX в. [4, с. 105].

Обзор научной литературы по изучению синестезии позволил выявить несколько точек зрения на это явление. Одни ученые считают синестезию разновидностью метафор (по С. Ульману, это древняя универсальная форма метафоры), другие «понимают синестезию как определенную ступень на пути образования метафоры» [2, с. 1308], в частности, «Б. Уорф предполагает, что метафора возникает из синестезии, а не наоборот» [2, с. 1308], третьи обращают внимание на отличие метафорического переноса, основанного на сравнении, от синестетического переноса, который не связан со сравнением [2, с. 1308].

Несмотря на универсальность данного явления в языке, достаточно большой список существующей на сегодня литературы по исследованию синестезии в языке и художественной речи, в масс-медийных текстах она изучена еще недостаточно, хотя является довольно действенным приемом в «руках» рекламистов.

Синестезия в масс-медийных текстах имеет свою специфику, и проявляется она в первую очередь в своеобразии функционирования. Если в художественном тексте синестезия, которую исследователь Б. М. Галеев называет «дерзкой» метафорой [3, с. 34], «выполняет главным образом функции, ха-

рактерные для всех метафорических тропов, – изобразительную и характерологическую…» [10, с. 104], то в масс-медийных текстах и, в частности, рекламных, она в основном выполняет функции привлечения внимания и усиления воздействия на потенциального покупателя.

По утверждению Е. А. Чибисовой, «Синестетическая метафора является одним из средств достижения основной прагматической цели рекламного текста – формирования ярких запоминающихся образов, определенных установок, убеждений, моделей поведения в рамках индивидуальной картины мира реципиента» [12, с. 126–127], и можно добавить – служит для усиления экспрессии высказывания.

В рекламных текстах синестетические метафоры создаются в результате совмещения в синтаксической конструкции (чаще всего простого словосочетания) слов, передающих различные сенсорные ощущения (*Радуга фруктовых ароматов*, *Ласковый майонез* и др.), но в рамках данной работы остановимся на характеристике только части синестетических метафор, а именно – с компонентом «вкус», который некоторые исследователи считают одним из самым частотным в российской рекламе [5, с. 27]. Эти метафоры используются в первую очередь в рекламе пищевых продуктов, т. к. она должна создавать не просто положительный образ товара, а привлекательный образ пищевого продукта, который покупателю захотелось бы попробовать, а значит – купить.

Одним из условий успешной продажи товаров-пищевых продуктов являются их вкусовые качества, поэтому в рекламном слогане часто обращается внимание на вкус товара, т. е. рекламируется вкус. В таких слоганах реализуются, в соответствии с предложенной Е. А. Селивановой типологией стратегий в рекламном дискурсе, эмоциональные, «ориентированные на сферу чувств и эмоций», и сенсорные стратегии, «задействующие человеческие ощущения» [7, с. 93]. Для акцентирования внимания на вкусе товара с целью усиления воздействия на покупателя рекламисты пытаются заинтриговать его описанием необычного вкуса, отличающего данный товар от других подобных, поэтому часто используют прием синестезии и соединяют в одном метафорическом словосочетании слова, вербализующие разные ощущения, которые могут возникать при его употреблении, усиливая таким образом вкусовое восприятие продукта.

Анализ синестетических метафор с компонентом «вкус», являющимся непосредственным репрезентантом вкусовых ощущений, позволил выделить следующие типы совмещения ощущений:

1. Зрительное + вкусовое восприятие: *яркий вкус* («*Яркий вкус*. Активная жизнь» – слоган рекламы леденцов с витаминами и экстрактами трав «Nestle Acti-V»; «Чистая свежесть! *Яркий вкус*!» – слоган рекламы жевательной резинки «Dirol арбузно-дынный коктейль»).

2. Тактильное (осязательное) + вкусовое восприятие. Например: *мягкий вкус* (в рекламе пива торговой марки «Невское», слоган «Неповторимый *мягкий вкус*»), *мягкость вкуса* (реклама ирландского виски «Jameson», слоган «Jameson. Незабываемая *мягкость вкуса*»), *вкус нежности* (реклама батончиков из пористого шоколада «Wispa», слоган «Wispa. *Вкус нежности*») и т. д.

Примеры *мягкость вкуса, вкус нежности* свидетельствуют о том, что синестетическая метафора, традиционно представляющая собой субстантивно-атрибутивную конструкцию (*острый звук, теплый цвет, холодный взгляд*), может выражаться и субстантивно-субстантивным словосочетанием.

Синестетические метафоры *яркий вкус, мягкий вкус*, скорее всего, можно уже отнести к языковой (стертой) синестезии, основанной на вторичных, в том числе переносных значениях вербализаторов ощущений, совмещающихся с вку-

совым восприятием (яркий – ‘3. Выразительный, производящий сильное впечатление’ [1, с. 1533], мягкий – ‘4. Приятный для восприятия органами чувств; не раздражающий, не резкий’ [1, с.567]).

Однако степень «стертости» данных метафор все же различна. И если выражения «мягкий вкус воды», «мягкий голос» вполне привычны, то адъектив «яркий» в указанном значении все же чаще употребляется не с наименованиями ощущений, а со словами «внешность», «талант», «речь» и т д., поэтому словосочетание «яркий вкус» в рекламном слогане, действительно, способствует созданию привлекательного образа товара.

Следует подчеркнуть, что так называемой первичной синестезии, основанной на совмещении разных ощущений, в рекламе пищевых продуктов не так и много, однако довольно широко представлены метафорические обороты, базирующиеся на совмещении ощущений (в данном случае вкусовых) и эмоционального восприятия, а также наименований абстрактных понятий, содержание которых обогащает вкусовое восприятие. Например, в метафоре «*вкус лета*» (в рекламном ролике «Вкус лета от Pepsi») в значении слова «лето» можно усматривать и зрительные (яркие краски лета), и слуховые (пение птиц, шум моря, шелест листвы), и обонятельные (запах цветов), и тактильные ощущения (приятные ощущения от легкого дуновения теплого ветерка).

Считаем, что данный вид синестезии можно условно рассматривать как разновидность, расширение «классической» вторичной синестезии, в понимание которой входит характеристика психологического, эмоционального состояния через первичные ощущения [8, с. 113] (например, *ледяная грусть* у Н. Гумилева).

Примеры метафор с компонентом «вкус» в рекламных текстах указывают именно на преобладание условно вторичной синестезии, и в этом можно усматривать особенность рекламных синестетических метафор по сравнению с узуальными и художественными (чаще всего окказиональными по содержанию, но структурно в основном совпадающими с узуальными).

Первичная и условно вторичная синестезии отличаются и по структуре. Первичная синестезия обычно выражается субстантивно-адъективными словосочетаниями, они есть и в рекламных текстах (*яркий вкус*, *мягкий вкус, блестящий вкус, глубокий вкус*), а условно вторичная – и субстантивно-адъективными конструкциями (*великолепный вкус* (реклама жевательной резинки «Orbit»), *волшебный вкус* (в рекламе пирожных и тортов), *заманчивый вкус* (реклама чипсов «Estrella»), *изысканный вкус* (реклама продукции кондитерской фабрики «Коркунов»), *неземной вкус* (о сыре «Hochland»), и субстантивно-субстантивными, причем компонент «вкус» в последних может быть как стержневым (*вкус наслаждений* – реклама чая «Nestea», *вкус традиций* – в рекламе сметаны «Домик в деревне»), так и зависимым (*гармония вкуса* (в рекламе сигарет «Bond Street»), *праздник вкуса* (реклама кофе «Elite»), *радость вкуса* (реклама пирожных от «Ферреро»), *рекорд вкуса* (в рекламе сухариков «Хрустец») и т. д.).

Выявленное все же не столь большое число адъективных синестетических метафор с компонентом «вкус» в рекламе пищевых продуктов соотносится с утверждением Пак Сон Гу о том, что в русском языке «вкусовые ощущения передаются, как правило, не прилагательными, а “родительным качества”. Основные вкусовые прилагательные определяются словарем русского языка через *вкус* так называемого эталона: сладкий – *подобный вкусу сахара*…» [5, с. 27].

И действительно, в нашей выборке огромное число примеров условно вторичной синестезии с «родительным качества», что обусловлено практически не ограниченным сочетанием в русском языке слова «вкус» [5, с. 27]. Например,

вкус желаний (реклама шоколада «Каруна»), *вкус лета* (реклама прохладительного напитка «Найс Ти»), *вкус победы* (реклама напитка «Херши-Кола»), *вкус природы* (о леденцах «Sula»), *вкус радости* (в рекламе торговой марки “J7”), *вкус удовольствия* (реклама плавленого сыра «President») и др.

Именно сочетаемостные возможности слова «вкус» позволяют рекламистам конструировать самые невероятные в смысловом плане синестетические метафоры, тем самым делая акцент не столько на чувственном воздействии на потребителя, сколько на эмоциональном.

Далеко не все примеры синестетических метафор можно четко подвести под определенную группу, т. к. в них может совмещаться больше двух ощущений. Так, в метафоре *золотой вкус* (слоганы рекламы пива «Золотая бочка» «***Золотой вкус**, которого ты достоин*», «*Свежий взгляд на **золотой вкус***»), по всей видимости, совмещаются зрительные (цвет золота) и тактильные ощущения с вкусовыми, и опять же, как в примерах «мягкий вкус», «яркий вкус», не в прямом, а во вторичном значении ‘5. Прекрасный, замечательный, очень хороший’ [1, 369], что перекликается с прагматонимом «Золотая бочка», содержащим компонент «золотой».

Рекламные синестетические метафоры характеризуются многообразием синтаксических конструкций. Помимо минимальных (двухкомпонентных) конструкций в слоганах часто используются и развернутые, в которых показатель качества вкуса (зависимый компонент в форме Р. п.) приобретает распространитель, способствующий конкретизации выражаемого значения (например, *вкус хорошего настроения* (цейлонский чай «Бета», *вкус нашей любви* (растворимый кофе «Kaffa Elgresso»), *вкус сладких объятий* (о конфетах «Alpenliebe»), *вкус абсолютной чистоты* (реклама водки «Хортица») или метафорический эпитет к зависимому компоненту способствует расшифровке («вскрытию») логико-смыслового основания для соединения разных ощущений в пределах синестетической метафоры (*вкус вашего энергичного утра* (о печенье «Юбилейное утреннее») *Вкус взрывного веселья*! (в рекламе шоколада «Alpen Gold Max Fun»), *вкус яркого дня* (реклама чая «Lipton») и др.).

Синестетические метафоры с компонентом «вкус» используются не только в рекламных слоганах пищевых продуктов, но и других товаров и нередко становятся частью языковой игры. Так, изолированно (вне контекста) метафора ***блестящий вкус*** может рассматриваться как «отменный, высшего качества» вкус, однако в рекламе зубной пасты эта метафора становится синестетической и действительно совмещает в себе характеристики зрительного и вкусового ощущения, ведь, как известно, одна из функций зубной пасты – делать зубы блестяще белыми.

Представленный анализ синестетических метафор с компонентом «вкус» в русскоязычных рекламных текстах позволил выявить определенную их специфику, обусловленную задачами пищевой рекламы и прагматикой рекламы в целом, и расширить представление о синестезии как языковом явлении.

ЛИТЕРАТУРА

1. Большой толковый словарь русского языка / гл. ред. С. А. Кузнецов. Санкт-Петербург: «Норинт», 2003.1536 с.
2. Брылева Р. Ф. Ольфакторные прилагательные как объект синестетических переносов. *Вестник Башкир. ун-та*. 2011. Т.16. № 4. С. 1307–1310.
3. Галеев Б. М. Синестезия в мире метафор. *Обработка текста и когнитивные технологии*: матер. междунар. конф. Москва-Варна, 2004. С. 33–42.
4. Колодкина Е. Н. Вкусовая синестетическая метафора. *Филологические науки. Вопросы теории и практики.* Тамбов: Грамота, 2009. № 1 (3). С. 104–107.

5. Пак Сон Гу Лексика чувственного восприятия в языке российской и корейской рекламы. *Язык, сознание, коммуникация*: сб. статей. Москва: МАКС Пресс, 2008. Вып. 36. С. 23–37.
7. Пантелеев А. Ф., Сафонова А. В. Вербальные средства манипулятивного воздействия в языке современной рекламы. *Достижения науки и образования*. 2015. № 1(1) С. 14–18.
8. Селиванова Е. А. Украинская телереклама в свете дискурсоцентризма. *Вісник Черкаського ун-ту. Серія: Філологічні науки*. 2010. Вип. 193. С. 91–99.
9. Свистова А. К. Синестезия как один из способов развития полисемии слова. *Вестник Воронеж. гос. ун-та. Серия: Филология. Журналистика.* 2011. С. 70–72.
10. Словарь иностранных слов и выражений / авт.-сост. Е. С. Зенович. Москва: ООО «Агентство КРПА “Олимп”», ООО «Издательство АСТ». 2003. 778 с.
11. Смолина А. Н. Синестезия как троп метафорического типа. *Журнал Сибирского федерального ун-та. Гуманитарные науки*. Красноярск, 2009, № 2. С. 101–108.
12. Черняева А. Ю. Синестезия как объект междисциплинарных исследований. URL: http://www.sworld.com.ua/konfer26/412.pdf
13. Чибисова Е. А. Функционирование синестетических метафор в рекламном и поэтическом текстах. *Известия Санкт-Петербург. гос. эконом. ун-та*. 2011. № 6. С. 125–128.
14. Эстетика: словарь / под общ. ред. А. А. Беляева и др. Москва: Политиздат, 1989. 447 с.

Т. А. Хейлик (г. Запорожье)

ЕВА, АННА-МАРИЯ, НИКОЛЬ?.. О ТЕНДЕНЦИЯХ РАЗВИТИЯ ЖЕНСКОГО АНТРОПОНИМИКОНА Г. ПРИМОРСКА ЗАПОРОЖСКОЙ ОБЛАСТИ

Внимание ономастов постоянно направлено на изучение региональных антропонимиконов [1, 2, 4, 6], которые в последнее время довольно остро реагируют как на социальные преобразования, так и индивидуальные претензии. «Праздник вербальной свободы» распространился и на антропонимическую систему.

Цель нашей статьи – описание тенденций развития женского именослова одного из городов Запорожской области – Приморска. Небольшой город, с одной стороны, позволяет четко выявить количественные параметры именника, с другой стороны, отразить общие процессы, характерные для направлений преобразований антропонимиконов Юго-Востока Украины.

Приморск – курортный город на берегу Азовского моря. Это многонациональная территория; согласно Википедии, здесь проживает 60 % украинцев, 37 % болгар (в 1996 году открыт украинско-болгарский лицей), 2 % русских, 1 % приходится на остальные национальности [3]. Языком межнационального общения в действительности является русский. Согласно Википедии, население Приморска по переписи 2001 года составляло 12 860 человек, в 2017 году – 11 995 [3]. Это административный центр Приморского городского совета, в который входят посёлки Набережное, Подспорье и село Камышеватка, в последнее время было присоединено село Преслав. Жители этих населенных пунктов регистрируют своих детей в Приморске. Кроме того, Приморский районный ОРАГС с 2014 года регистрирует детей внутренне перемещенных лиц (в основном из Донецкой области). Сам Приморск оказался в зоне постоянного напряжения из-за своего месторасположения и военного конфликта в соседней области.

Эксклюзивный материал о регистрации новорожденных девочек в 2013–2018 годах позволяет сделать статистические выкладки, выводы о направлении преобразований антропонимикона, выявить популярные и редкие имена.

Согласно данным, с 2013 по 2018 год Приморским районным ОРАГСом было зарегистрировано 378 новорожденных девочек; при этом отмечается спад: в 2013 – 62 регистрации, в 2014 –70, в 2015 – 70, а в 2017 – всего 56. Эта же тен-

денция прослеживается и у мальчиков: в 2013 году 71, в 2014 – 79, 56 – в 2017, что подтверждает некоторые тревожные наблюдения.

Мы уже отмечали, что, на наш взгляд, на именослов влияют два центробежных процесса, отражающих современную антропонимическую моду на «**было»**: 1) «только не так, как **было**», а ново, оригинально, экзотично; 2) «так, как **было** раньше», по-старинному, по-народному, «по-православному» [5, с. 117].

Эти тенденции существенно расширяют и изменяют состав именника.

Так, в 2013 году при регистрации 62 девочек было использовано 36 имён, концентрация их была достаточно высокой: 8 наиболее популярных имён даны почти половине новорожденных – 29-ти. Лидировало имя *Виктория* (5 регистраций), далее *София* (4), *Анастасия* (4), *Анна* (4), *Вероника* (3), *Елизавета* (3), *Кира* (3), *Ксения* (3). В перечень зарегистрированных имён 2013 года уже входят довольно экзотичные для региона *Аделия*, *Аида*, *Диана*, *Злата*, *Милана*, *Николетта*.

Данные Приморского именника за 2014 год: на 70 регистраций – 35 имён; из них – 9 *Марий* (самое частотное имя, почти 13 %), 5 *Арин* (вторая позиция по частотности), 4 *Александры*. Как видим, произошла полная смена лидирующих имён, «топ-тройку» составляют как «народные» имена, так и «гендерно симметричные».

В 2015 году в Приморске зарегистрировано также 70 девочек. Дано 37 имён. Триумфально на лидирующие позиции возвращаются имена *София* (10), больше 14 % от всех имен, *Кира* (5), *Анна* (4). Набирает популярность имя *Алиса* (4). Концентрация имён достаточно высока: всего 4 имени «обслужили» 33 % новорожденных девочек (23 человека).

В 2017 году 57 зарегистрированных девочек получили уже 39 имён. Имени-лидера нет. 10 имён использовались более одного раза: *Алиса* (3 регистрации), *Ева* (3), *Екатерина* (3), *Мария* (3), *Полина* (3); *Анастасия* (2), *Арина* (2), *Валерия* (2), *Дарья* (2), *Милана* (2). В 2017 году в именник Приморска попадают и совершенно необычные имена, ранее в нём отсутствовавшие: *Вивея*, *Элина*, *Эмели* (из вариантов имени *Эмилия Эмили*, *Емилия* выбран вариант *Эмели)*. Имя *Вивея* (*Вевея*, *Фивея*) христианское, включено в святцы.

Для полноты картины перечислим остальные имена (все употреблены по одному разу), составившие женский именослов 2017 года, демонстрирующий две противоположные тенденции: включение «народных» имён и имён-«экзотов» при стабильности традиционных базовых имен*: Аксинья, Александра, Алина, Ангелина, Анфиса, Варвара, Вероника, Галина, Добрина, Елизавета, Кристина, Ксения, Лиана, Лилиана, Лилия, Маргарита, Мирослава, Наталья, Николь, Нина, Нонна, Пелагея, Сабрина, София, Татьяна, Юлиана*.

Если «застой» в обществе, как справедливо замечено, «порождает определенный «застой» … в системе личных имён» [1, с.180], то «эпоха перемен», революционные потрясения, европейские надежды существенно трансформируют антропонимикон, вводя, например, этические, эстетические компоненты в критерии предпочтений.

Одной из тенденций пополнения именного репертуара является заимствование из западноевропейских языков, в том числе увеличение несклоняемых женских имен: *Николь*, *Эмили*, *Эмели*. Имя *Николь* единично, но стабильно ежегодно входит в состав женского именника г. Приморска. Возможно, оно закрепится в региональном именослове: так, оно попало в список антропонимических предпочтений студентов Запорожского национального университета с разъяснением «модное, популярное», «несет некое таинство (?!)».

Имя Элина, по мнению многих, очень красиво, то есть выполняет, в том числе, эстетическую функцию, оно также в списке антропонимических предпочтений студентов (хотя есть и разные объяснения занесения его в список предпочтений: «понравилось имя из мультика «Лунтик», так звали бабочку») и в репертуаре зарегистрированных женских имён 2018 года.

Мода на двойные имена (например, *Кайя-Евдокия*, *Алла-Виктория*, дочери В. Кличко и Ф. Киркорова соответственно) нашла отражение и в именнике Приморска в 2014 году в виде вполне скромной *Анны-Марии*, имя было зарегистрировано дважды. Продолжения эта тенденция пока не имела.

Среди причин выбора имён – благозвучие, красота и необычность имени, мода, следование семейным традициям. Так, особенно красивыми видятся студентам имена на *-на*: *Ангелина*, *Альбина*, *Добрина*, *Милана*, *Лилиана, Полина, Екатерина* (царское имя *Екатерина* стабильно присутствует в регистрационных списках 2013–2018 гг. В предпочтении имена, представляющие женские варианты мужских: *Валерия*, *Виктория*, *Мирослава*, *Богдана*, *Ярослава*.

Обновление женского именника идет за счет редких, большей частью заимствованных, а иногда и искусственно созданных имён. Из проблем, связанных с выбором привлекающего внимание имени, – коннотативная сочетаемость его с отчеством и фамилией; нами отмечены комично звучащие сочетания, напоминающие «говорящие фамилии» персонажей классической литературы.

ЛИТЕРАТУРА

1. Королева И. А., Данилова И. В., Соловьев А. Н. Имена на Смоленщине: история и современность: учебн. пособие по спецкурсам «Русская антропонимика», «Имена смолян: прошлое, настоящее, будущее». Смоленск: СГПУ, 2005. 196 с.
2. Мезенко А.М. Современный именник: направления преобразования и проблемы. *Дослідження з ономастики*: зб. наук. пр. Дніпропетровськ, 1997. С. 35–36.
3. Приморск (Украина). URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/
4. Скребнева Т. В. Мужской городской антропонимикон 2-й половины XX в.: динамика, тенденции развития. URL: https://lib.vsu.by/xmlui/handle/123456789/5103
5. Хейлик Т. А., Горлач В. В. Николай – Никита – Нил? Новое в современном русском именослове. *Лексико-грамматические инновации в современных славянских языках*: матер. VIII Междунар. науч. конф. Дніпро: Нова ідеологія, 2017. С. 177–178.
6. Шоля І. С. Жіночий іменник міста Ужгорода другої половини XX ст. *Slovenská onomastická konferencia. Bratislava 28. – 29.04.2014.* Bratislava, 2015. S. 186–190.

Л. В. Шевчук (м. Одеса)

СЕМАНТИКО-СЛОВОТВІРНИЙ АНАЛІЗ ІННОВАЦІЙ У ДИТЯЧОМУ МОВЛЕННІ

Інновацією дитячого мовлення вважаються слово чи словоформа, що існують у мовленні дитини, але не використовуються в нормативному вживанні. На відміну від мовленнєвих помилок, дитячі інновації є результатом креативної мисленнєвої діяльності, яка найактивніше виявляється в дітей віком від двох до п’яти років, хоча може спостерігатися й на більш пізніх етапах. Так, К. І. Чуковський пояснює причину дитячих інновацій «чуттям мови»: «У дворічних та трирічних дітей таке сильне чуття мови, що створювані ними слова аж ніяк не здаються каліками чи потворами мовлення, а навпаки, досить влучні, витончені, природні» [5, с. 19].

Матеріалом дослідження послугували мовленнєві факти, отримані нами із власних спостережень за мовленням і розвитком дітей від двох до шести років. З метою більш широкого узагальнення мовні інновації доповнено прикладами щоденникових записів батьків інших дітей. Загальний обсяг досліджуваного матеріалу 488 словотвірних оказіоналізмів.

Традиційно в дитячому мовленні виділяють чотири типи інновацій: словотвірні, формотвірні, лексико-семантичні та синтаксичні. У нашій роботі виділено й проаналізовано словотвірні інновації в дитячому мовленні.

Засвоєння словотвірних моделей – важливий етап онтогенезу мовлення. Як відомо, словотвірна модель – це схема утворення слів одного словотвірного типу. Найбільш ґрунтовну класифікацію словотвірних дитячих інновацій розробила С. Н. Цейтлін [4]. Під словотвірними інноваціями дослідниця розуміє відсутнє в загальному вживанні слово, яке створене як за продуктивною, так і непродуктивною словотвірною моделлю, а також (за браком моделі) за допомогою того чи іншого конкретного зразка.

Переважна більшість зафіксованих нами словотвірних оказіоналізмів є віддієслівні деривати (64 %). Це факт пояснюється тим, що «зв'язок з дією – найбільш очевидна для дитини ознака явища, яка найчастіше виявляється покладеною в основу його номінації» [4, с. 327].

За нашими спостереженнями, вибух оказіональних віддієслівних субстантивів припадає на два роки і вісім місяців, хоч М. Б. Єлісєєва, дослідивши мовлення однієї дитини, стверджує, що в мовленні її доньки від одного року і дев’ять місяців до трьох років віддієслівних дериватів було в два з половиною рази менше в порівнянні із субстантивними [1, с. 213]. Найчастіше використовується суфікс -**К**(А) із значенням ‘опредмечена дія’ (*намазати* → ***намазка*** (масло), *загадати* → ***загадалка*** *(загадка)* та суфікс -ИК**,** що позначає особу за сферою діяльності *(підлетіти* → ***підлетітик*** *(метелик)* або має пестливе значення (*кататися* → ***кататик*** (*велосипед).*

Цікавим є факт утворення девербатива ***тічка*** від англійського дієслова *to teach* за допомогою українського суфікса -К(А) із значенням ‘особа жіночої статі’. У мовленні дитини оказіоналізм ***тічка*** слугував номінацією для вчительки англійської мови. На нашу думку, це спричинено занадто раннім зануренням дитини в англомовний дискурс (розвивальні ігри на планшеті, мультфільми, курси англійської мови від 0 до 3 років). У зв’язку з тим, що індивідуальна мовна система дитини перших років життя на базі рідної мови ще не сформована, дитині важко диференціювати словотвірні засоби різних мовних систем, внаслідок чого відбувається їх змішування.

Зафіксовано єдиний випадок використання архаїчного слов’янського суфікса **-Л-** із значенням ‘знаряддя праці’ (пор. *граблі): стригти* → ***стригли*** *(ножиці).*

На особливу увагу заслуговує група віддієслівних субстантивів, в яких діти намагаються підсвідомо «виправити» доросле мовлення, відшукуючи внутрішню форму слова, те, що лінгвісти називають «народною етимологією». Наведемо декілька прикладів таких оказіональних дитячих девербативів із зазначенням ситуації вживання.

Ситуація: на дачі лягає на стареньку розкладачку (розкладушку), ніжки якої під вагою дитини роз’їхались. – *Ну, ось, ти зламала мою розкладушку,* – жартує бабуся. – *Це не розкладушка, а якась* ***розпадушка*** (Д., 2 р. 8 міс.) .

Ситуація: грається з дітьми в поліцейського та злочинця, пояснює правила гри. – ***Пристукник****, или он тебя стукнет, или ты его* (Хл., 4 р. 2 міс.).

У вищенаведених та численних інших прикладах (*різати* → ***ріжик,*** замість *ніжик*; *топати* → ***топочки,*** замість *тапочки; ліпити* → ***ліпени,*** замість *пельмени*; рос. *задувать* → ***задуванчик,*** замість рос. *одуванчик;* рос. *застелить* → ***застель,*** замість *постель) «*шляхом мінімальних змін у звуковій структурі незрозумілого слова дитина, непомітно для себе, осмислює його, причому в цій новій редакції висуваються найістотніші (на думку дитини), якості того предмета, який цим словом позначений» [5, с. 34].

Відсубстантивні деривати складають близько третини (29 %) від зафіксованих нами словотвірних оказіоналізмів в мовленні дітей від двох до шести років. Найбільш поширені димінутиви іменників зі зменшувально-пестливими суфіксами -ЕНЬК-, -ЕЧК-, ОЧК-, -ОНЬК-, -ИК, а також деривати із суфіксами -ЕН(Я) та -АТ(А), -ЯТ(А) на позначення особи за ознакою недорослості. Серед цікавих варіантів створення інновації із суфіксом -ЯТ(А) від іменника, що позначає неістоту, іменник ***хвилята.*** Ситуація: влітку на морі сильний вітер здіймає хвилі, але погода спекотна. – *Сьогодні купатися не будемо. Поглянь, які хвилі*! – попереджає мати. – *Хіба це хвилі? Це* ***хвилята.*** (Д., 6 р.)

Категорія роду стає актуальною для дитини з трьох років, і з кожним днем все частіше репрезентується в мовленні. Виокремлення себе за гендерним аспектом виявляє шестирічна «авторка» такого оказіоналізма, як ***Маугліна***. Ситуація: слухає казку «Мауглі» Р. Кіплінга. – *Ти Мауглі! – говорить мати. – Ні, мамо, я* ***Маугліна!*** (Д., 5 р. 10 міс.) Ця інновація побудована за продуктивною для української мови моделлю фемінітива із суфіксом -ИН- , який видозмінено на -ІН- через злиття з кінцевим голосним твірного слова *Мауглі.*

Типовим прикладом префіксально-суфіксальних дієслів виступає оказіоналізм ***підрукавити*** *(закатати рукави),* який утворений за продуктивною моделлю за допомогою префікса ПІД- і суфікса -И- та має значення «здійснити дію за допомогою предмета».

Специфічним способом творення дитячих оказіоналізмів є контамінація, завдяки якій, за визначенням М. Н. Ушакової [3], утворюються «синтетичні слова» (пор. ***бананас*** ← *банан + ананас).* Контамінація визначається як спосіб оказіонального словотвору, заснованого на об'єднанні початку та кінця двох різних узуальних одиниць. Зафіксовані нами дитячі контамінанти (7 %) типу ***голубей*** (рос. *голубь* + рос. *воробей*), ***воробец*** *(рос. воробей + укр. горобець)* вважаємо не помилковим зближенням неспоріднених слів, а «свідомим схрещуванням двох номенів, зумовленим їхньою структурною чи семантичною тотожністю» [2, с. 209]. Наприклад, семантику своєї інновації ***кузнячик*** дитина пояснила дорослому таким чином: *кузнячик – это кузнечик, который скачет, как мячик.* Слід зазначити ще один чинник, що спричиняє контамінацію, – це ситуативне перебування денотатів поряд, як у випадку з оказіоналізмом ***голубей.*** Дитина неодноразово вживала це слово, годуючи цих різних птахів, які завжди утворювали одну зграю. У випадку зі словом ***воробец*** причиною оказіональної деривації виступає українсько-російська двомовність оточуючих дорослих.

Отже, здійснений нами семантико-словотвірний аналіз інновацій дітей від двох до шести років дозволяє стверджувати, що кількість дитячих дериватів відчутно зростає в період від двох років вісім місяців. На відміну від перших двох років життя, в мовленні дітей починають переважати (у два рази) оказіональні девербативи над відсубстантивними оказіоналізмами. Незначну групу в кількісному відношенні, але дуже виразну в лінгвокреативному плані, складають дитячі контамінанти, що свідчать про самобутній творчий процес пізнання дитиною мови й світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Елисеева М. Б. Становление индивидуальной языковой системы ребенка: ранние этапы: монография. Москва: Языки славянской культуры, 2015. 344 с.
2. Редько Є О. Словотвірна контамінація в сучасних інноваційних процесах. *XX–XXI століття: жанрово-стильові й лінгвістичні метаморфози в українській мові і літературі*: колективна монографія / гол. ред. А. Архангельська. Olomouc: VUP, 2016. С. 205–229.
3. Ушакова М. Н. О причинах детского словотворчества. *Вопросы психологии*. 1970. № 6. С. 114–127.
4. Цейтлин С. Н. Очерки по словообразованию и формообразованию в детской речи. Москва: Знак, 2009. 750 с.
5. Чуковский К. И. От двух до пяти. Москва: Детгиз, 1958. 368 с.

Ю. А. Шепель (г. Днепр)

ОБ ИЗУЧЕНИИ ЕДИНИЦ СЛОВООБРАЗОВАНИЯ В РАМКАХ КОГНИТИВНОЙ ЛИНГВИСТИКИ

Важнейшей особенностью лингвистики конца XX века является признание когнитивной обусловленности основных лингвистических единиц и структур. Материализация тех или иных понятий с помощью языковых средств всегда есть определенное упорядочивание, систематизация, распределение по рубрикам, категоризация.

Описание смысла языковых единиц, конструкций и моделей в свою очередь непосредственно связано с анализом многообразных фактов концептуализации знания, общих механизмов функционирования единиц и моделей представления знаний, а также конкретных способов каталогизации и категоризации знания, исследования особенностей структурирования и функционирования разных видов знания, закодированных в языковых единицах.

Антропоцентрическая, психологическая и когнитивная линии развития науки о языке, ясное осознание большой объяснительной силы и научной перспективы, которые стоят за функциональным подходом к анализу языковых единиц, моделей и явлений языка, привели учёных разных научных интересов к критическому переосмыслению многих лингвистических проблем, которые казались уже окончательно решенными.

Сказанное в полной мере относится и к словообразованию. У многих исследователей русского языка в конце 80-х годов XX века сложилось ощущение того, что все основные вопросы современного русского словообразования уже решены, – именно так, по-видимому, можно объяснить заметное падение к концу XX века интереса лингвистов к проблемам словообразования.

Развитие когнитивного направления в языкознании открыло новые исследовательские пути и позволило по-новому оценить полученные ранее результаты. Появившиеся работы, следующие этому направлению, уточняют, а то и вовсе пересматривают многие решения. Единицы словообразования и словообразовательные явления в рамках когнитивной лингвистики получают новый и весьма перспективный ракурс рассмотрения.

Сказанное, однако, не означает, что у нас есть какие-то основания полностью отказаться от теоретических положений и построений, разработанных в пределах традиционной структурно-системной концептуальной парадигмы. Вопрос стоит лишь об уточнении и развитии идей, высказанных ранее. Так, чрезвычайно важной для функционального и концептуального анализа и полезной для словообразовательной и, шире, лингвистической теории, по-прежнему остается классификация единиц словообразовательной системы, предложенная еще в

1970-х гг. известными отечественными учеными Е. С. Кубряковой и Е. А. Земской. В их работах были выделены как самостоятельные следующие единицы деривато-логии: элементарные единицы (производящая основа и формант), простые (производные слова) и комплексные единицы (словообразовательные типы, гнезда, разряды, цепочки, парадигмы, категории, подкатегории).

Основными, центральными элементами в построенной классификации считаются производные слова, которые состоят из ещё более простых – элементарных – единиц. Из простых единиц по особым правилам складываются единицы комплексные. Когнитивное направление в лингвистике предложило новые подходы к анализу словообразовательных единиц, иначе, чем в традиционном ключе, описывая и структурируя комплексные единицы словообразовательной системы. В рамках этих подходов словообразовательные единицы определяются нами как имеющие не одну, а две основные функции: они трактуются не только как единицы, содержащие информацию в упорядоченном виде, объективируя данные о мире, но и как порождающие концептуальный и языковой мир знания.

Различные объединения родственных слов (словообразовательные цепочки, парадигмы, более сложные структуры, вплоть до словообразовательных гнезд и их фрагментов), безусловно, могут быть включены в поле рассмотрения с когнитивной точки зрения [1]. Однако это станет возможным лишь в том случае, если мы откажемся от традиционных принципов моделирования комплексных единиц системы словообразования, пересмотрим исходные позиции, послужившие базой для создания (в целях описания и систематизации) именно таких (а не иных) моделей, что, в конечном счете, и определило сложившиеся представления о системе словообразования русского языка.

Ориентация только на слова, невнимание к их модельным соответствиям неоднословной структуры в границах тех же традиционно рассматриваемых категорий (словообразовательный тип, цепочка, парадигма) фактически привели к исключению из модели описания словообразовательной системы фактора межуровневого взаимодействия. Вместе с тем анализ не групп производных слов или системы словообразовательных типов, но принципов построения и развертывания комплексных деривационных фрагментов (блоков, полей) с учетом деривационных единиц больших, чем слово, аналитических аналогов производным словам, конструкций в деривационной функции единственного способа представления деривационной семантики, позволяет увидеть, что несловообразовательное окружение, продолжение словообразования многолико, многофокусно, что некоторые словарные дефиниции могут представлять собой не просто операции с концептами [2], но способ существования в языке того или иного концепта. Как блестяще доказал Дж. Лакофф, различные типы когнитивных связей могут лежать в основе расширения объема той или иной категории [3]. Изучение путей и способов фиксации структур знания (а деривационные структуры различной степени сложности, безусловно, относятся к таковым) убеждает нас в том, что словообразовательные типы, цепочки, парадигмы как модели собственно словообразовательной категоризации с жестко установленными для них границами в теории словообразования на самом деле лежат в основе семантически и формально более сложных группировок родственных единиц, границы которых не являются столь строгими и жесткими, скорее размытыми, и, самое главное, они объединяют единицы различной структуры. Анализ закономерностей взаимодействия подобных единиц смежных уровней, выявление когнитивно значимых оппозиций внутри данных категорий позволит лучше познать когнитивную сущность процессов деривации.

ЛИТЕРАТУРА

1. Кубрякова Е. С. Теория номинации и когнитивная наука в понимании категоризации мира. *Словообразование и номинативная деривация в славянских языках*. Гродно, 1996. С. 11.
2. Степанов Ю. С. Слово: Из статьи для словаря концептов: Концептуарий русской культуры. *Philologica*. 1994. С. 11.
3. Лакофф Дж. Мышление в зеркале классификаторов. *Новое в зарубежной лингвистике*. Вып. XXIII. Москва, 1988. С. 27.

І. М. Шпітько (м. Дніпро)

СУЧАСНА СЛОВАЦЬКА МОВА В КОНТЕКСТІ ПРОЦЕСІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Актуальним у сучасному слов'янському мовознавстві є питання вивчення стану та функціонування мов у глобалізованому світі. Наприкінці 1980-х і особливо в 1990-х роках слово «глобалізація» стало дуже популярним у багатьох країнах Європи. Глобалізáція (англ. *globalization*) – процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції й уніфікації. Основним із наслідків глобалізації є зближення культур, а мова виступає одним із проявів культури народу.

У Словаччині – у самому серці Європи – глобалізація проникає в більшість сфер суспільного життя, зокрема й у мову. Приєднання Словаччини до Європейського Союзу спричинило хвилювання словацьких лінгвістів щодо проблеми глобалізації та націоналізації в мові, а саме стурбованість втрати словацькою мовою національної ідентичності. Словацькі мовознавці неодноразово звертали увагу на зміни в рідній мові, спричинені цим процесом. У своїх розвідках науковці висловлюють стурбованість у зв'язку з діяльністю ЗМІ, які роблять чималий вплив не лише на психологію і поведінку широких верств населення, а й на мову. Протягом останніх років чітко простежується тенденція духовної, моральної й інтелектуальної деградації значної частини населення, і перш за все, молодої генерації, під впливом засобів масової інформації. Молодь, дивлячись та слухаючи передачі на телебаченні й радіо, постійно наслідує порушення, які властиві мові працівників мас-медіа. Отже, потреба у вивченні сучасних тенденцій розвитку словацької мови, питань мовної культури, виховання мовної свідомої особистості визначає актуальність досліджень науковців мовно-стилістичних особливостей публіцистичного стилю, зокрема стилю масової інформації, оскільки на сьогодні це чи не найпотужніше джерело формування інноваційного словника, розвитку норм літературної мови, її комунікативних ознак, а для багатьох мовців – це своєрідний освітньо-навчальний канал, що здатний забезпечити потреби у формуванні умінь і навичок правильного, грамотного користування мовними ресурсами. Уже сьогодні зрозуміло, що наслідки, які несе глобалізація в інформаційній сфері, можуть бути не лише позитивними, а й викликати занепокоєння. Проте словацькі лінгвісти докладають багато зусиль задля того, щоб поліпшити стан словацької мови, не допустити поширення неправильних мовних одиниць. Це досягається публікацією досліджень у словацьких лінгвістичних виданнях «Slovenská reč» і «Kultúra slova» та інших наукових збірниках, появою в мережі Інтернет «Мовного консультативного центру», який є спільним проектом порталу Sme.sk та Інституту мовознавства Л. Штура Словацької академії наук, працівники якого забезпечують професійне мовне консультування (https://jazykovaporadna.sme.sk).

На сучасному етапі розвитку англійська мова набуває все більшої популярності серед інших мов світу. Не винятком є й слов'янські мови, зокрема й словацька, у якій мовознавці відзначають велику кількість англійських слів і конструкцій, а тому приділяють неабияку увагу вивченню й дослідженню їх. На думку словаць-

кого мовознавця Я. Качали, «на цивілізованому шляху людства вплив англійської мови є неминучим, і тому його не уникнути. Зрештою про повне усунення англіцизмів не йдеться, а йдеться про правильну економічну, культурну й мовну політику, яка б підтримувала дослідження й культуру словацької мови в Словацькій Республіці та в межах цієї підтримки вирішувалися питання й запозичень, розв'язувані на основі суверенності нашої мови» [3, с. 39].

Вплив англійської мови на словацьку науковці помічають на різних мовних рівнях. Неодноразово піддавалися критиці порушення на фонетичному рівні. Якщо раніше йшлося про вимову м'якого приголосного [ľ], який є релевантним для словацької літературної мови, а нині під впливом західноєвропейських мов замінюється твердим; властивого словацькій мові широкого [е], що на письмі передається літерою **ä** і є рефлексом праслов'янського [*ę]. На сучасному етапі змін зазнає й інтонаційний малюнок речення. Цій проблемі присвячені дослідження таких словацьких науковців, як А. Краля, С. Ондрейовича, М. Бугарової [4; 7; 1]. Для словацької мови, як і для української, у розповідних реченнях характерною є мелодика завершеності з кінцевим зниженням тону, проте науковці відзначають, що в мовленні молодої генерації словаків спостерігається надмірно високий мелодійний зсув останнього складу в такті фонетичної фрази. За спостереженнями Л. Рендара, у мовленні першокурсників Трнавського університету більш ніж 30 % студентів інтонують синтаксичні конструкції неправильно, із відхиленням від інтонаційних норм сучасної словацької літературної мови: *Včera som bola v kine, potom sme išli na večeru*. *Potom prišla mamička*... *Predstava o mojej budúcnosti*... *Túto knihu by som chcela prečítať* тощо (підкреслено всі надмірно високі інтонаційні зсуви) [9, с. 336]. Причиною цього явища є перенесення інтонації з іноземних мов на словацьку, яку працівники радіо- й телебачення інтерпретують як універсальну, як сучасний стиль [4].

Значних змін зазнає й лексико-семантичний рівень мови. Деякі лексичні одиниці словацькі науковці вважають «псевдоглобалізованими, непотрібні запозичення з більших європейських чи світових мов з прецедентом, що «чужий» є гарантією вищої якості та сигналом соціальної еліти» [8, с. 337]. Йдеться про такі англійські лексичні одиниці, які здавна мають відповідники в рідній мові, як *shop, market – obchod, predajňa, boom – rozmach, rozvoj*, *on-line – naživo, priamo, cheerleader – roztlieskavač, star – hviezda*. Словацькі науковці задаються питанням: наведені слова справді потрібні чи вони є зайвими модними запозиченнями, хоча деякі з них уже міцно закріпилися в словниковому складі молодої генерації користувачів словацької мови. Зрозуміло, що доречним є використовувати англомовні запозичення для позначення поняття, яке ще не має власне мовного відповідника, а не заміняти наявні загальновживані лексеми англійськими лексичними одиницями.

Якщо вищенаведені англіцизми для носіїв словацької мови є зрозумілими одиницями, то деякі, з'являючись у великій кількості в сучасних медіах, на думку С. Місловічової, доволі часто залишаються незрозумілими без знань вихідної мови, тобто англійської. Дослідниця стверджує, що доволі часто сучасні англіцизми, маючи загальновживані еквіваленти в словацькій мові, використовуються в нових, неусталених значеннях [6, с. 209]. Саме такі мовні одиниці не збагачують лексичну систему словацької мови, тому що не іменують нові реалії. Науковець у одному із своїх досліджень аналізує низку англіцизмів. Наприклад, дієслово *orchestrovať* дослідниця вважає механічною словакізацією англійського *orchestrate,* яке є для словацької мови неприроднім: *Dokážu sa trhy orchestrovať samy? Systém je schopný orchestrovať a riadiť volanie interných, ako aj externých*

služieb, rozhraní a informačných systémov. Reklama vás naučí komunikovať s hercom, naučíte sa orchestrovať štáb... На її переконання, більш доречним і зрозумілим для носіїв словацької мови було б використання дієслова *organizovať, riadiť* [6, с. 211].

За лексемою *kolaborácia* (з англійського *collaboration* «співпраця») у сучасних слов'янських мовах із часів Другої світової війни закріпилося значення «зрадницьке співпробітництво з органами окупованої влади». Саме таке значення фіксують словацькі словники [5, с. 255; 10, с. 639]. Проте, як зазначає С. Місловічова, працівники ЗМІ нехтують негативною семантикою цього іменника і використовують його в значенні «співпраця», що є неправильним і недоречним: *Druhým rozmerom je kolaborácia a možnosť bohatej sociálnej komunikácie a spoločnej skúsenosti v elektronickom prostredí; Ak sa k tomu pridá kolaborácia (spolupráca s inými používateľmi, napríklad vo firme), výsledkom môže byť nielen kopa ušetrených peňazí, ale aj času* [6, с. 212].

У Короткому словнику словацької мови дієслово *reportovať* має значення «подавати у формі репортажу» (*reportovať priebeh hokejového zápasu)* [5, с. 611]. Словацькі науковці зазначають, що ця лексема нині використовується рідше, оскільки її заступили такі дієслова, як *moderovať, komentovať*. Натомість у сучасній мовній практиці словаків активно почав функціонувати похідний іменник *reportovanie: Organizácie už dlhší čas používajú Business Intelligence na monitorovanie, analýzu, reportovanie a v konečnom dôsledku na zlepšenie svojich obchodných procesov*. *Sledovanie a reportovanie všetkých aktivít v archíve uľahčuje prácu pri auditoch, interných kontrolách alebo uplatňovanie regulačných požiadaviek.* На думку С. Місловічової, у подібних мовних конструкціях варто вживати словацькі слова чи словосполучення *informovanie, podávanie správ,* до того ж і англійсько-словацький словник дієслово *report* перекладає як *ohlásiť, oznámiť, podať správu (o čom), informovať, podávať správy, byť spravodajcom*, навіть *nahlásiť, udať niekoho.* А іменник *reporting* у перекладних словниках зафіксовано як *vykazovanie, výkazníctvo, ohlasovanie* [6, с. 213].

У межах граматики словацької мови глобалізація впливає й на синтаксичний рівень мови. На початку XXI століття словацькі науковці все більше й більше відзначають у мовних виразах словаків пасивні конструкції і вважають це результатом неабиякого впливу засобів масової інформації (enormný vplyv médií), а саме вплив світових мов (англійської або німецької) на словацьку. Насамперед у мовленні молодої генерації словаків наявні такі конструкції, як *moje meno je...* замість *volám sa..., dom je stavaný* замість *dom sa stavia* тощо [9, с. 337].

З історії словацької мови відомо, що її носіям часто доводилося боронити свою мову: початок XX ст. – боротьба проти мадярської й німецької мов, друга половина XX ст. – протичеська, яка триває й до сьогодні [8], початок XXI століття – боротьба проти англіцизмів. Відомий словацький мовознавець Я. Качала зазначає, що словацька мова подолала складні умови свого розвитку і ніколи не втрачала своєї ідентичності та специфіки [3, с. 42]. Словацькі науковці сподіваються, що після інтеграції Словацької Республіки до Європейського Союзу словацька культура та словацька мова не стануть музейними експонатами, і наголошують, що, коли йдеться про процеси глобалізації та інтеграції, «мова є тим перевеслом, який з'єднує й утримує разом певну національну спільноту» [2, с. 29].

Отже, фонетичний і граматичний рівні, які вважаються найбільш стійкіми, у результаті глобалізаційних процесів зазнають значних змін. Лексичний же рівень мови, якому властива ознака динаміки, потерпає від перенасичення запозиченнями. Процес запозичення має як певні переваги, так і недоліки: з одного боку

він урізноманітнює та збагачує словниковий запас мовців, а з іншого – витісняє власне мовні структури, модифікує загальноприйняті норми, піддає змінам сучасне словацьке мовлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bugárová, M. Intonácia a sémantika vety. Nitra: Vydavateľstvo FF UKF. 2001. 134 s.
2. Findra, J.: Jazyk, reč, človek. Bratislava: Vydavateľstvo Q111. 1998. 111 s.
3. Kačala, J. Slovenčina doteraz a v budúcnosti. *Kultúra slova*. 1991. Ročník 25, S. 33 – 42.
4. Kráľ, Á. Intonácia oznamovacej vety. *Slovenská reč.* 2001. Ročník 66. Č. 5. S. 257–277 // http://www.juls.savba.sk/ediela/sr/2001/5/sr2001_5.pdf
5. Krátky slovník slovenského jazyka. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. 4. dopl. a upr. vyd. Bratislava: Veda 2003. 985 s.
6. Mislovičová, S. O niektorých prevzatiach z angličtiny. *Kultúra slova.* 2018. Ročník 52. Č. 4. S. 209–215.
7. Ondrejovič, S.: Intonácia slovenskej vety a médiá. *Slovenská reč*, 2002. Ročník 67. Č. 2. S. 77–81.
8. Peciar, Š. Jazykový purizmus a apretorská prax. URL: http://www.juls.savba.sk/ediela/sr/1949-50/9-10/sr1949-50-9-10-lq.pdf
9. Rendár, L. Slovenčina v globalizujúcom sa svete. *Globalizácia verzus identita v stredoeurópskom priestore.* Zborník z II. medzinárodnej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov. Ed. S. Letavajová. Trnava: Filozofická fakulta Univerzity Cyrila a Metoda. 2004. S. 334–338.
10. Slovník súčasného slovenského jazyka. H – L. Red. A. Jarošová – K. Buzássyová. Bratislava: Veda 2011. 1087 s.

М. В. Яковлєв (м. Київ)

ІДЕОЛОГІЧНИЙ ВИМІР КОГНІТИВНО-ОНОМАСІОЛОГІЧНИХ МОДЕЛЕЙ ПЕРЕДАЧІ ПОНЯТТЯ *PUBLIC POLICY* У СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВАХ

Дослідження співвідношення ономасіологічної структури термінів суспільно-гуманітарних наук зі структурою знання про об'єкт номінації в межах цих термінів може сприяти розумінню як експліцитно, так й імпліцитно закладених у ці науки ідеологічних компонентів. Навіть такі вже звичні терміни як «соціальна робота» чи «державна політика» можуть мати свої ідеологічні відтінки значень у різних лінгво-культурних середовищах [8]. Ідеологеми можуть відображатися у семантиці термінологічних одиниць, тому аналіз понятійних механізмів номінації з подальшим переходом на ономасіологічний рівень дослідження вочевидь потребує міждисциплінарного підходу. З одного боку, необхідне володіння лінгвістичними аналітичними техніками, а з іншого – фахові знання про предмет дослідження.

Метою цієї статті є розкриття ідеологічного виміру перекладів англомовного поняття *public policy* на слов'янські мови з виокремленням відповідних когнітивно-ономасіологічних моделей передачі цього поняття, що, своєю чергою, дозволить наблизитися до розуміння ідеологічного виміру, закладеного в різні розуміння об'єкту номінації.

Побіжний ономасіологічний аналіз поняття *public policy*, що є нескладною бінарною конструкцією типу N1+A, (де N1 – іменник, A – прикметник) дозволяє виділити в ньому ономасіологічний базис – *policy* та атрибутивний компонент *public.* Перекладацьким труднощам у відтворенні нюансів значення терміну *policy*, його відмінностям від *politics* та *polity,* особливо в політичній теорії, присвячено багато уваги, тож цей аспект (тобто проблемність передачі поняття *policy* як «політика») зараз не розглядатимемо. Натомість звернімо уваги на атрибутивний компонент *public* і те, яку ономасіологічну ознаку він передає, розширимо це питання і

спробуємо охарактеризувати співвідношення базису та ознаки поняття, відображене у семантиці термінологічної одиниці *public policy,* і спробуємо простежити, як вона відтворюється у перекладі цього терміну в слов'янських мовах.

Болгарська політологиня та дослідниця публічної політики Т. Томова у своєму підручникові 2008 р. пише про публічну політику, яка болгарською перекладається як *публична политика*: «термин, който за българския научен, а и всекидневен език все още звучи странно» [5, с. 6]. По суті, оце «звучить дивно» відображає ставлення до цього поняття і в Україні, яке, утім, з часом змінюється. Між видатними дослідниками політики та державного управління О. Дем'янчуком та В. Тертичкою тривала дискусія щодо перекладу словосполучення *public policy,* в якій перший обстоював вживання терміну *публічна,* а другий – *державна* політика. Аргументи О. Дем'янчука, як досвідченого перекладача, стосувалися у першу чергу відтворення семантичного поля значень прикметника *public,* при чому він робив слушні зауваження щодо ідеологічних аспектів перекладацької практики. Його аргументи можна зокрема проілюструвати на такому прикладі: «вживання терміну «публічний сектор» на відміну від «державного» підкреслює сучасне наповнення суті управління суспільним життям. Слід пам'ятати про відмінності між організацією управління суспільним життям в країнах розвиненої демократії, де державне управління значною мірою залежить від суспільної думки, та патерналістським характером діяльності державної влади в посттоталітарних країнах» [1, с. 33]. Справді, у розвинених демократіях вироблення та впровадження політики сильно залежить від громадської, тобто *публічної* думки, відповідно і політика позначається вищим ступенем *публічності.*

О. Дем'янчук також справедливо зауважує, що сьогоденні українські дискусії про роль громадськості та держави у виробленні політики подібні до тих, які розвинені демократії вже пройшли у минулому, бо аргументи на користь використання саме формулювання *державна політика* «прямо перегукується з позицією численних закордонних праць з аналізу публічної політики, коли вважалося, що вироблення і здійснення публічної політики є виключно прерогативою державного управління, тобто в термінах командно-адміністративного суспільства» [1, с. 22]. З цих позицій цікаво подивитися, яким шляхом пішли інші слов'янські мови у передачі англомовного запозичення *public policy,* що позначає як суспільно-політичну практику і відповідне явище, так і цілу наукову галузь, присвячену дослідженням цього явища.

Якщо в українській мові маємо два варіанти – *публічна* або *державна політика,* подібну ситуацію спостерігаємо і в російській – *публичная* или *государственная политика,* то погляньмо, як цей термін передається в інших слов'янських мовах: все згадана болгарська мова – *публична политика*, македонська: *јавна политика* [3], словенська: *javna politika,* сербська: *јавна политика* [9]**,** хорватська та боснійська: *javna politika* [12]*,* польська: *polityka publiczna*, чеська: *veřejná politika* [11], словацька: *verejná politika*. Отже, якщо уважно подивитися на ці варіанти перекладу термінів, можемо виділити дві моделі: 1) збереження атрибутивного компоненту *public* у вигляді аналогічного прикметника іншомовного походження у випадку болгарської, польської, російської та української мов; 2) переклад цього компоненту у боснійській, македонській, сербській, словацькій та хорватській мовах. Наступним етапом з'ясуймо, які значення має атрибутивний компонент у тих мовах, які пішли шляхом перекладу слова *public.*

За словацько-російським словником 2011 р. до першого значення слова *verejný,* у дужках словацькою мовою подана примітка: *týkajúci sa verejnosti* [10, с. 1104]. У попередній словниковій статті у цьому ж джерелі маємо значення

слова *verejnosť* – общественность. Відповідно, *verejný* – це той, що «касается общественности», чому відповідають і приклади зі словацько-російського словника 1976 р., приміром, такі як *verejné záujmy – общественные интересы* чи *verejná schôdza – открытое собрание* [2, с. 587]. У новішому словнику, окрім значення 1 *общественный*, маємо також подальші значення: 2 *общественный, публичный*; 3 *всеобщий*. [10, с. 1104]. Серед прикладів є і *verejný dom – публичный дом.* Чесько-російський словник 1976 р. подає по суті аналогічні значення чеського слова *veřejný* – общественный, публичный, открытый [7, с. 521].

Словникове значення *јаван* у сербській мові, згідно з сербсько-хорватсько-російським словником 1957 р.: *явный, открытый, публичный, общественный* [4, с. 299], де також подані такі приклади: *јавна кућа – публичный дом, јавно право – публичное право, јавно мнење – общественное мнение* [4, с. 299]. В іншій південнослов'янській – македонській – мові спостерігаємо подібну ситуацію. У македонсько-російському словнику маємо такі значення слова *јавен*: *явный октрытый, публичный, общественный*, і як приклади словосполучень: *јавен работник – общественный деятель*, *јавно мислење – общественное мнение, јавен обвинител – прокурор* [5, с. 199].

Мусимо також звернути увагу на те, що слов'янські мови потребували введення в обіг відповідника до терміну *public policy,* оскільки цей термін широко вживається Європейським Союзом [9], членом якого є більшість слов'янських країн, що, зокрема, відображено і в термінологічному словнику, виданому у Боснії та Герцеговині, яка стала на шлях європейської інтеграції. У словнику, присвяченому термінам, пов'язаним із європейською інтеграцією [12], словосполук з прикметником *public* – 21, з яких три – назви структур та організацій, і, якщо не брати одну з цих структур, що стосується *public relations* як зав'язків з громадськістю, лише в одному випадку в перекладі *public* передано не словом *javen*: *public utilities – komunalne usluge / komunalije,* а в двох інших запропоновані синоніми: *public revenues – javni (budžetski/proračunski) prihodi;* цікаво, що у випадку з *public service,* подано два варіанти, але першим стоїть саме відповідник *державна,* а не *публічна: državna služba, javna služba* [12. с. 69].

Отже, у тих слов'янських мовах, які перекладають атрибутивну компоненту *public*, її значення пов'язані з публічністю, відкритістю, громадськістю, своєрідною «явністю». Вочевидь, ці характеристики не завжди напряму пов'язані з державою і важко стверджувати, що вони в якийсь спосіб є синонімічними до поняття *державний.* Повертаючись до поставленого на самому початку питання про зв'язок ономасіологічної структури зі структурою знання про об'єкт номінації, на порівняльному прикладі слов'янських мов можемо дійти висновку про те, що у перекладах *public policy* політика розуміється як така, що стосується громадськості, характеризується відкритістю та публічністю, і не передається виключно як прерогатива держави, що передбачає словосполучення *державна політика.* В останньому випадку в семантиці термінологічної одиниці закладається інше розуміння політики та, відповідно, інша ідеологія – ідеологія командно-адміністративної системи на противагу до системи відкритої, партиципаторної демократії, в якій політика формується громадськістю, яка також «явно» контролює реалізацію політики. Цей приклад доводить, що ідеологічний вимір когнітивно-ономасіологічних моделей формування та передачі понять політичної науки заслуговує на подальші міждисциплінарні дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дем'янчук О. П. Державна політика і державне управління*:* політологічні аспекти. Київ: Факт, 2008.

2. Коллар Д., Доротьякова В., М. Филкусова, Е. Васильева, Словацко-русский словарь. Москва–Братислава, 1976.
3. Ристеска М. Јавна политика, анализа на јавни политики и јавна вредност. Скопје, 2017.
4. Толстой И. И. Сербско-хорватско-русский словарь. Москва, 1957.
5. Толовски Д., Иллич-Свитыч В. М. Македонско-русский словарь. Москва, 1963.
6. Томова Т. Изработване на политики, програми, проекти. Наръчник за участници в процеса на политиките. София: Българско училище за политика. 2008.
7. Чешско-русский словарь в двух томах. Москва-Прага, 1976.
8. Яковлєв М. В. «Соціальне» в соціальній роботі та «публічне» й «державне» в політиці: проблема розмежування відповідальностей. *Наукові записки НаУКМА*. 2016. Том 188. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. С. 75–78.
9. Јованић Т. Осмишљавање и координација јавних политика као полазни основ хармонизације домаћих прописа са захтевима правне тековине ЕУ. *Зборник радова Правног факултета у Нишу*. Број 68. Година LIII. 2014. С. 843–860.
11. Kollár D., Grigorjanová T. Slovensko-ruský slovník I.-II. eBook.sk, 2011.
12. Potůček M., Pavlík M. Veřejná politika. Brno: Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta, 2015
13. Peroš K. Englesko-bosanski / hrvatski / srpski terminološki rječnik europskih / evropskih integracija. Sarajevo: Savjet/Vijeće ministara. Direkcija za europske/evropske integracije. 2005.

СОДЕРЖАНИЕ

Андрішко О. М. Словозрости в поезії Олександра Букатюка 3
Апоненко И. Н. Особенности фитофторных наименований в цикле сказок А. М. Ремизова «Посолонь» 5
Бабій І. М. Образно-експресивні навантаження авторських неологізмів-композитів у поезії Ліни Костенко 7
Бережко Н. А., Мордань В. І. Про деякі проблеми перекладу безеквівалентної лексики японської мови на прикладі явища ономатопеї 10
Березовська-Савчук Н. А. Семантика політичного сленгу в мас-медійному дискурсі 14
Білоконенко Л. А. Функціональна специфіка новоутворень в україномовних інтернетних текстах 16
Блинова Н. М., Михайлова А. А. Текстові категорії копірайтингу 19
Богданова Л. И. Семантические сдвиги в современном языковом пространстве 22
Вдовиченко Н. В. Опозиційне зіставлення семантики слів на позначення назв одягу (на матеріалі російської мови та експериментального дослідження) 25
Волощенко Е. И. Речевой жанр «просьба» в письмах Б. К. Зайцева 27
Гамали О. И., Каневская О. Б. Отражение языковых инноваций в идиостиле Ю. Полякова 30
Генг Липинг. Заимствования в русской лексике еды (по данным словарей новых иностранных слов) 33
Горлачова В. В. Англомовні та україномовні слогани в рекламі стільникових телефонів 35
Греченко-Журавская В. М. Актуализация прецедентных элементов разных типов в иноязычной аудитории 39
Григорян К. С., Куварова Е. К. Индивидуально-авторские лексические инновации, обозначающие человека, в письмах Ф. М. Достоевского 42
Громко Т. В. Структурно-семантичний аналіз назв поля після вирощування сільськогосподарської культури у говірках Центральної України 46
Датченко Ю. В. Ономастичний потенціал анімаційних фільмів 49
Джинджолия Г. Фразеологическая неология: опыт изучения 53
Домрачева І. Р. Ядрова міжрівнева реалізація сукупної семантики в українській мові 60
Дьячок Н. В. Особенности формообразования в русском языке 63
Євсєєва Г. П. Концепт «вузол» в українській мові: словникова і текстова парадигма 65
Жадлун М. И. Имена собственные как репрезентанты концепта «вода» в поэзии А. Ахматовой 69
Жарко С. Ю. Тенденції в мові сучасного українського телебачення 72
Зайцева В. В. Квантитативна метонімія як засіб вторинної номінації у мові сучасної газети 74
Зарецкая С. А. Лексико-грамматические инновации в обозначении человека в современном русском языке 76
Іваненко І. М., Шавардова О. Ю. Трансформація маніпулятивних прийомів у політичній мові (на матеріалі стенограм Верховної Ради України) 80
Ільченко І. І. Відантропонімні ойконіми ділянки порожистого Дніпра 82

Каменева И. А. Особенности использования языковых средств в создании метафорической модели *жизнь-круг* (на материале стихотворений Ф. И. Тютчева) 86
Kozka I. K. Semantic groups of Ukrainian adjectives with the general meaning «width of the body» 89
Колодько Д. А. Меронимические отношения названий событий и их участников 91
Кравцова Ю. В. Принципы и методика семантико-когнитивного анализа художественноЙ метафорики 93
Куварова Е. К. Языковые средства диалогизации в электронной переписке 96
Кучеренко О. Ф. Інноваційні процеси у семантиці українських термінів архітектури 100
Ляпичева Е. Л. О современной речевой субкультуре 103
Ляпичева Е. Л., Тютюнник В. Ю. Ключевые слова как средсво интеграции терминологических систем 106
Максимчук В. В. Євро-2016 як екстралінгвальний чинник оновлення футбольного лексикону 109
Малахова В. В., Самойленко О. В. Афіксоїдальні утворення у медичній термінології сучасної української мови 112
Мацегора И. Л. Аспектуальные особенности русских глаголов в молодежной речи 114
Меньшиков И. И. Лингвистическая конъюнкция в конструкциях с сочинительной синтаксической связью 117
Моргун А. В. К вопросу о формальной регулярности дезоонимических адъективов 119
Нелюба А. М. Суперечності морфемно-словотвірної термінології і способи їх уникнення 122
Николюк В. В. Новейшие англоязычные заимствования в современном интернет-пространстве 125
Облап А. Н. Возможности русского языка в освоении и формировании лексикона геймеров (на материале игры Dota 2) 127
Онуфрієнко Г. С. Неономінації як актуальний лексичний ресурс мовної комунікації у професійному вимірі 131
Осіпова Т. Ф. Вербалізція невербаліки в сучасному українському мовленні: лексико-граматичний аспект 133
Панченко О. І. Англійські та українські сучасні фразеологічні одиниці з компонентом «гроші» 137
Панькова А. О. Назви науково-популярних текстів як окрема проблема перекладу 139
Педченко Л. В. Ассоциативное поле «народ» в современном русском языковом сознании 142
Петренко А. С. Сучасність як джерело неопрецедентних феноменів українського медійного дискурсу 145
Петрова Т. О. Рецензії на українські спеціальні словники як «індикатори» їхньої якості 148
Поветкина А. В. Онлайн-игра как инновационное коммуникативное пространство 151
Підмогильна Н. В. Епітетарні словосполучення як прояв ідіолекту поета 155
Подопригора А. М. Стереотипное и инновационное в заключительных этикетных формулах писем XVIII века 157

Половинко О. О. Мовний компроміс в українському телеефірі 159
Попова І. С. Специфіка складнопідрядних речень у «Щоденниках» О. Гончара 161
Попов Б. Ю., Дьячок Н. В. Суффиксальная универбация как способ формирования жаргонной лексики субкультуры ролевиков, реконструкторов и спортсменов исторического средневекового боя 164
Пристайко Т. С. Что в Брексите тебе моём… (лексема *Брексит* в зеркале языковой игры) 166
Радзієвська Т. В. Кодова множинність у контексті інноваційних процесів у медійному дискурсі 173
Радчук О. В. Совмещение методологических подходов в когнитивных лингвистических исследованиях 177
Самойленко О. В. Ономасіологійні моделі квазікомпозитів російської мови на позначення особи 179
Сидоренко А. Р., Пристайко Т. С. Синтаксическая редукция как средство создания языковой игры в русскоязычной рекламе 181
Слива Т. В. Рефлексемы-онимы в составе ассоциативно-семантических структур 185
Соболева Г. В. Отражение экономических отношений в повести Н. В. Гоголя «Сорочинская ярмарка» 188
Соврасова А. Э. Зоометафора *агнец*: диахронический аспект 190
Стаценко Е. Н. Ассоциативные связи лексемы *еда* в рассказах А. И. Солженицына 193
Стовбур Л. М., Шум К. О. Стилістична роль оказіональних сполучень слів у романі Ю. Андруховича «Дванадцять обручів» 195
Suima I. P. Reported speech in dialogical entities 198
Тарлева А. В. Формирование коммуникативной компетенции в процессе обучающей лингвистической игры 201
Толкачёва А. В. Особенности поэтонимов и их трансформации в лирике И. Иртеньева 203
Тукова Т. В. Вербализация защитной рефлексии современника («фиолетовое состояние») 207
Турута И. И. Синестетическая метафора с компонентом «вкус» в современных русскоязычных рекламных текстах 210
Хейлик Т. А. Ева, Анна-Мария, Николь?.. О тенденциях развития женского антропонимикона г. Приморска Запорожской области 215
Шевчук Л. В. Семантико-словотвірний аналіз інновацій у дитячому мовленні ... 217
Шепель Ю. А. Об изучении единиц словообразования в рамках когнитивной лингвистики 220
Шпітько І. М. Сучасна словацька мова в контексті процесів глобалізації 222
Яковлєв М. В. Ідеологічний вимір когнітивно-ономасіологічних моделей передачі поняття *public policy* у слов'янських мовах 225

МАТЕРІАЛИ КОНФЕРЕНЦІЇ

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
Кафедра загального та слов'янського мовознавства

**ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ІННОВАЦІЇ
В СУЧАСНИХ СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВАХ**

Матеріали IX Міжнародної наукової конференції

Українською, російською, англійською мовами

За зміст і достовірність фактів, цитат, власних імен
та інших відомостей відповідають автори

Відповідальна за випуск О. К. Куварова
Технічний редактор І. І. Турута
Комп'ютерна верстка В. В. Спірін
Дизайн обкладинки І. Д. Кольцова

Підписано до друку 27.03.2019. Формат 60x84/16.
Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 13,5.
Тираж 100 прим. Зам. № 103.

Видано та віддруковано в ПП «Ліра ЛТД»,
вул. Погребняка, 25, м. Дніпро, 49107.

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
серія ДК № 6042 від 26.02.2018 р. Фактична адреса: вул. Наукова, 5.

Л 43 **Лексико-граматичні інновації в сучасних слов'янських мовах**: IX Міжнародна наукова конференція (м. Дніпро, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, 12–13 квітня 2019 р.): матеріали / укладач О. К. Куварова; за редакцією проф. Т. С. Пристайко. – Дніпро: Ліра, 2019. – 232 с.

ISBN 978-966-981-175-2

Збірник містить матеріали доповідей лінгвістів України, Франції, Чехії, Тайваня, присвячені опису тенденцій і перспектив розвитку інноваційних процесів у сучасних слов'янських мовах, явищ неологізації, що характеризують різні рівні сучасних слов'янських мов у різних комунікативних сферах; дослідженню лексико-граматичних інновацій в аспектах сучасних наукових парадигм; розгляду мовних і мовленнєвих інновацій як об'єктів прикладної лінгвістики, лінгводидактики, теорії і практики перекладу.

Для викладачів, науковців, аспірантів і студентів гуманітарних факультетів, а також для широкого кола читачів, яких цікавлять динамічні зміни, що відбуваються в сучасних слов'янських мовах.

Матеріали публікуються в авторській редакції.

УДК 811.16'373